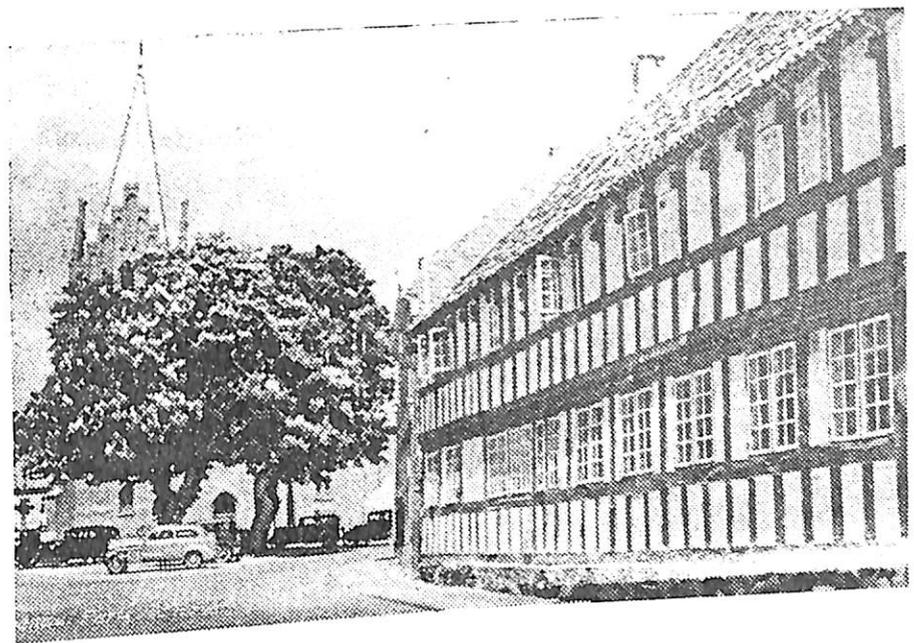

Carl Svenstrup:

Fra det gamle Grenaa

Særtryk af en Række
rigt illustrerede Avisartikler

3. Samling

**GRENAA BIBLIOTEK
GRENAA**

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1957

GRENAA

af
rt
:n
le
x?
e-
it
r-
ie
6
r.
1-
g
«
6

Indholdsfortegnelse

1. Kruses gamle Købmandsgaard. Lillegade Nr. 30 — 1947
2. »En Lysttour fra Grenaa til Anholt« for 100 Aar siden. Udg. af Carl Svenstrup — 1948
3. Den gamle Boglade. F. C. Lunds Enke. Lillegade 46 — 1949
4. »Gosdrenge og Grisin«. To Fortællinger i Sønderherreds Mundart af I. P. Christensen. Ill. af Niels Wiwel. 1894. Udgivet med en indledning af Carl Svenstrup — 1949
5. Grenaa Havnebys Grundlæggelse for 100 Aar siden — 1950
6. J. Richter: Erindringer fra min Barndom og Ungdom i det gamle Grenaa. Udg. med Ill. ved Carl Svenstrup — 1951
7. Er »Den historiske Djurs Aa« »Grenaa-Aa« eller »Veggerslev Aa«? Svar paa »Aabent Brev« fra Forf. Johs. Bilde i Grenaa Folketidende 24. Feb. 1951 — 1951
8. Langs Grenaaens Bred i gamle Dage — 1952
9. Den første Dampskibsforbindelse København—Grenaa for omtrent et Aarhundrede siden — 1953
10. Fra Fotografiens Barndom. Smaatræk fra Grenaa for et lille Aarhundrede siden — 1954
11. Bavnøj Mølle. Smaatræk af Møllens og dens Omgivelsers Historie — 1955
12. Det jydsk Ungskue i Grenaa for 50 Aar siden 13.—15. juli 1906 — 1956
13. Grenaa i vorre Bedsteforældres Tid. En Skildring af Redaktør Chr. Reventlow i Ill. Tidende 5. Febr. 1894. Genudgivet af Carl Svenstrup — 1956
14. Søren Kanne. Hans Bedrift, hans Mindesten ved Grenaa Strand og Statue paa Torvet — 1956
15. Overstræde i Grenaa og »den overdækkede Port« — 1956
16. Den gamle Købmandsgaard paa Torvet. Nu »Djurslands Museum« — 1957
17. Grenaa Apotek 1744 — 18. Decbr. — 1944
18. Sparekassen for Grenaa og Omegn 1856 — 30. September — 1956

GRENAA BIBLIOTEK
GRENAA

GRENAA BIBLIOTEK
GRENAA

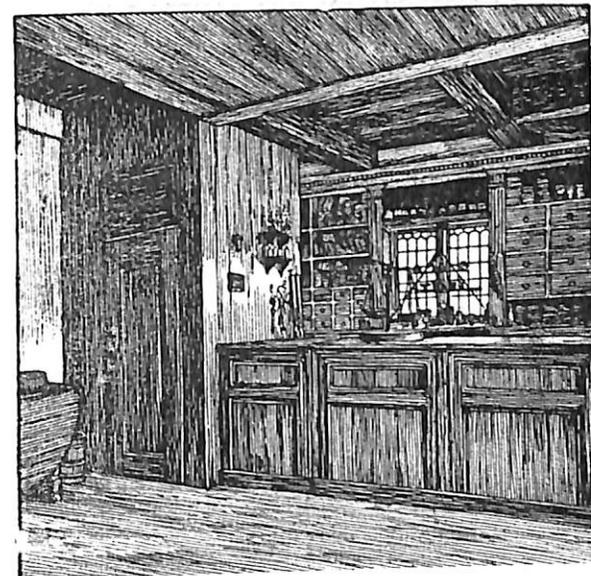
Kruses gamle Købmandsgaard

Lillegade Nr. 30

En Skildring fra det gamle Grenaa

af

CARL SVENSTRUP

GRENAA

Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri

1947

**GRENAA BIBLIOTEK
GRENAA**

Billedet paa Forsiden er en Kopi af Kr. Kongstads »Kramboden i den gamle By i Aarhus«. Denne ligner i et og alt Kruses Butik, saaledes som den saa ud til hen imod Aar 1900. Den afbildes her, fordi der desværre hverken eksisterer Tegning eller Fotografi af Kruses Krambod.

For alle Grenaaensere af de lidt ældre Aargange stod Kruses Købmandsgaard paa Lillegade som en af de mest karakteristiske Bygninger i Grenaa fra den gamle Tid.

Det var en Gaard, som stammede fra Højbergleden, og som i enhver Henseende havde bevaret sit oprindelige Præg uforandret. En Bygning, som haade i det ydre og det indre havde fortjent at bevares og freedes i Klasse A eller eventuelt — hvis den endelig skulde bort — at blive genopført som Grundstamme i en lokal Udgave af „Den gamle By“ i Aarhus.

Men ingen af Delene skete. Købmandsgaarden bestod af to sammenkøbte Ejendomme til Lillegade, en mindre vestlig paa Hjørnet af nuværende Schoubygade og en større østlig. De var begge opført kort efter 1751, efter den store Ildbrand, som da hærgede den midterste Del af Lille- og Storegade. Desuden horte en stor Have og Tømmerplads mod Øst til Gaarden (hvor nu Installatør Jensen bor), og endelig hele den bagved liggende Grund til Markedsgade, hvor der var et udlejet Hus og en Del Ud-huse. Den tilhører nu Savskæreriet.

Købmand og Skipper Rasmus Bang.

Af Hensyn til Pladsen i nærværende Blad maa Gaardens Forhistorie overspringes. Vi begynder ved 1792, da Gaarden solgtes til Købmand og Skipper Rasmus Andersen Bang, som Aaret før havde giftet sig med Købbermed Perchs Datter Abel Cathrine [muligvis Forkortelse af Abigæe]. Rasmus Bang var en særdeles dygtig og virksom Mand, som snart oparbejdede en stor Virksomhed og skaffede sig gode Kaar. Han var samtidig en af Byens mest ansete og betrøede Mænd og naaede i sit lange Liv som Børgere i Grenaa omtrent alle de Tillidshverv, som det daværende Samfund bød paa. Han var Kaptajn i Bergervæbningen, eller som han tituleres ved Begravelsen „Stadshauptmann“, han var Byens Overformynder og fra 1816 den ene af Byens „eligerede Børgere“. Naar ved Borgerforsamlingerne nogen skulde optræde paa Børgerskabets Vegne, var det altid Rasmus Bang, som blev valgt.

Foruden Købmands- og Skippervirksomheden havde Bang et stort Landbrug. Han havde Part i flere Skibe, som var hjemme-

hørende i Grenaa og gik i Fart til andre Lande. Han havde, som andre af Byens større Købmænd, selv sin „Søbæ“, d. v. s. Pakhus ved Stranden.

Rasmus Bangs havde 3 Døtre, som alle blev gift med fremstående Mænd i Grenaa eller paa Egnen. Men desuden havde de en Pjejedatter, Rasmus Bangs Søsterdatter Abigael Cathrine, som var kommet til dem som lille Pige efter Moderens Død. Hun var Datter af Christen Bach paa Ørnbjerg Mølle ved Hornstet og opkaldt efter Rasmus Bangs Hustru.

Døtrene hjalp med i Butikken, og efterhaanden som de blev gift, kom Pjejesøsteren til at allose dem. Hun blev senere Frue i Gaarden, men blev stadig ved med at hjælpe med i Kramboden. Og hun holdt nok af i sin høje Alderdom at fortælle, at hun havde virket i denne Butik i 70 Aar, fra hun var 9 til hun blev ca. 80 Aar.

29. December 1831 døde Rasmus Bang. Døtrene var alle gift og havde deres egne Hjem. Abigael Cathrine var forlovet, og kort efter giftede hun sig. Hendes Mand hed Ove Broch Kruse. Han var Søn af Købmand og Vicekonsul Amdi C. Kruse paa Storegade (nuværende Nr. 38, „Famillegaarden“). De købte Rasmus Bangs Gaard af Arvingerne for 1000 Rdl. Saaledes gik det til, at Abigael Cathrine forblev i den Gaard som Husfrue, hvor hun oprindeligt var kommet som Pjegebarn som en lille 4-Aars Pige.

Ove Broch Kruse.

Det samme sølige Præg, som i Rasmus Bangs Tid havde været over Forretningen, holdt sig ogsaa under den nye Ejer. Det kan maaske siges, at det lidt fornemmere Præg fra Hjemmet paa Storegade gjorde sig gældende i de unges Hjem. O. B. Kruse blev hurtigt en af de førende Mænd i Grenaa. Da Børgerrepræsentationen i 1838 traadte i stedet for de eligerede Mænds Forsamling, valgtes han straks som Medlem af denne. Efter et Par Aars Forløb blev han dens Formand. Ægteparrets førstefødte Søn Amdi var opholdt efter Farfadere, men døde som ungt Menneske i Tyveaarsalderen. Den næste var Rasmus Bang Kruse, opkaldt efter Moderens Pjegefader. Han blev senere Arvtager til Forretningen og var i mange Aar Byens Kæmner. Om Livet i den gamle Gaard i O. B. Kruses Tid har Kæmneren som gammel Mand fortalt følgende, delvis nedskrevet af hans Niece, afdøde Fru Marie Nikolajsen, født Nobel.

Livet i den gamle Købmandsgaard.

„Da jeg var Barn, var — som i alle gamle Købmandsgaarde — et temmelig stort Avlsbrug knyttet til Ejendommen foruden Købmandshandelen. Det var dels Ejendomsjord, dels lejet Jord (Præste- og Byfogedjord). Da jeg var Barn, holdtes ikke saa faa Køer: 12 til at græsse paa Marken, 6 til at græsse i Fælles-

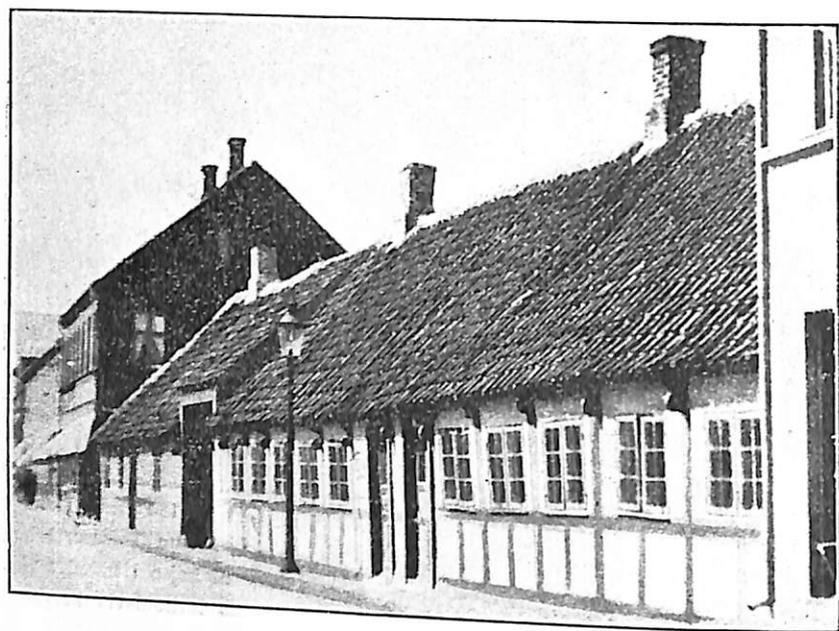
Gaardspladsen i den gamle Købmandsgaard efter et Maleri fra 1860erne. Dens ene Halvdel lignede ret nøje Gaardspladsen i en Bondegård. Kun Tømmerstabelen, Ambolten, hvorpaa Stangjern afluggedes, og Tjæretønden til højre i Billedet vidner om, at her tillige var Købmandsgaard, endda en af Byens forholdsvis betydelige, navnlig hvad Landhandel angik

kæret langs med Aaen og nogle Stykker paa Fedestald hjemme for at anvende Bærmen fra Brændgeriet. Senere indskrænkedes Antallet til en halv Snes Stykker ialt. Til Driften hørte et lille Brændevinsbrænderi, som var indrettet i en Sidebygning ude i Gaarden. Det blev nedlagt, allerede da jeg var Barn. Der dreves ogsaa lidt Mallegøveri helt ned til omkring 1890. Den store Ovn, der lavede Varme til Maltekøllen oppe paa Loftet, var anbragt i Følkestuen, og det var meget fornøjeligt at sidde ved den om Vinteraftenerne, naar de store Bøgeknunder knagede og knitrede paa Ilden, der lyste ud gennem Spjældene i den store sorte Jernlaage.

Selvfølgelig blev der brygget saavel til Salg som til eget Brug, derimod kan jeg ikke huske, at vi har haft i den store Ovn. Men

Rugbrødsdejgen blev lagt hjemme og bragt til Bageren, der boede som vor Genbo paa Gadens modsatte Side. Der blev naturligvis slagtet baade Faar, Lam og Gris af Gaardens Bestand, akkurat som i enhver Bondegård paa Landet. Husholdningen var jo ogsaa temmelig omfattende. Der holdtes en Bestyrer i Butikken, hvor mine Søstre ellers hjalp til. Desuden havde vi Gaardskarl, Avlskarl, Røgter, Daglejer og to Piger — foruden Ekstrahjælp de travle Dage.

Lejligheden i den gamle Købmandsgaard var i og for sig indrettet som i de ældre Bondegårde: Den store Stadsstue (Overstuen) med to smaa bagvedliggende Gæstekamre. Den mindre Dagligstue med to bagvedliggende smaa Soveværelser. Og endelig en stor Folkkestue og et sær-

Kruses Købmandsgaard set fra Gaden (ca. 1910).

lig stort Bryggers, der var bro-lagt, og hvor Ølbrygningen fore-gik. I den gamle Købmandsgaard var det Gaardskarlens Bestilling at passe Maltet og brygge Ølet.

Imellem de nævnte Stuer laa saa Butikken med to Udgange, en til Gaden og en til den store Gaardsplads. Fra Butikken førte Døre henholdsvis til Dagligstuen, Storstuen og til et ganske lille privat Kontor og en altid aabentstaaende Dør ind til den store Folkestue med et stort, meget langt Egetræsbord med fast Bænk langs Vinduerne ud til Gaarden.

Fra Folkestuen førte Dør ind til Pigekammeret, Spisekammeret og ud til Køkkenet. Derfra igen ud i det store Bryggers, i hvis nærmeste Ende laa den saakaldte „Mælkestue“, og hvorfra der var Nedgang til 2 dybe, mørke Kæl-

derum. I det forreste stod et stort Egetræs Saltkar og et dito Smørtrug. I dette blev det saakaldte „Bøndermør“ tomt af og æltet om, inden det gik videre i Handelen. Det var jo inden Mejeriernes Tid.

Butikken bevarede sit gammel-dags Præg lige til det sidste. Den var maaske, da den blev solgt i 1900, den mest gammel-dags Købmandsbutik i hele Danmark. Rummet bag Disken med sine mange Hylder og Skuffer var ikke stort. Det havde to Fag ajmøndelige smaarudede Vinduer til Gaden og kaldtes Butikken. Rummet udenfor Disken med Dør og et Fag Vinduer til Gaarden kaldtes Bønderstuen. Her stod i Baggrunden under Vinduet et langt, hvidskuret Bord, hvor de gammel-dags Kunder stod og for-

terede deres medbragte Mad, der var nedpakket i de pæne, hvidskurede Madskræpper.

Saa vel i Butik som i Bønderstue og Dagligstue var der hvidskurede Gulve, bestroet med Sand. Ved Diskens ene Ende var anbragt en Tobakskasse og en Kasse til Ukkradsning. Enhver kunde dér støppe sin Pibe. Ved Diskens anden Ende stod et Ojanker. Kjukflasken med Brændevin, et Par Snapseglass, et Par Ojglas og en Flaske med „rød Snaps“.

Mdm. Abigael Cathrine Kruse, født 21/12 1803, død 12/5 1883, gift med Købmand O. B. Kruse.

Ankomsten til Købmandsgaarden.

Naar Bønderne stod af Vognen, var deres første Gang ind i Butikken og hen til Disken, og der blev hjilst: „Goddag og velkommen! Skal det være en rød eller en hvid Dram?“ Manden fik saa sin Dram og et Glas Øl og ligesaa ved Afrejsen. Da var den sidste Tur hen til Disken at hyde Farvel og faa den saakaldte „Rejsedram“. Kvindfolkene, som man dengang sagde, blev budt ind i Dagligstuen eller Pigekammeret og fik sig dér en Kop varm Kaffe med Kringler til.

Over Disken var et særligt Loft, hvori der var anbragt 4 Trælemme eller Skodder, eller hvad man skal kalde dem. De var befæstet med Hængster og holdtes om Dagen fast oppe ved Loftet med Kroge. Om Aftenen efter Lukketid blev de hejset ned og hæftet fast paa Diskens Yderside, saa at de ganske skilte Butik fra Bønderstue.

Fra den ret høje Disk var der kun lavt til Loftet. Der kunde derfor ikke tændes Lampe. Det vilde være alt for brandfarligt. Indtil det sidste stod der hver Aften paa Disken to-tre sorte Jernstager med hjemmelavede Tællelys, og den sorte Jernlysesaks laa paa Stagens Fod. Tilsidst blev der dog i Butikkens Baggrund anbragt en lille Lampe, og det hjalp lidt paa den sparsomme Belysning.

I en saadan gammel-dags Købmandsgaard levedes der som Regel et jævnt, arbejdsomt og hyggeligt Liv i et godt og smukt Forhold til Kunderne, Naboer og Tjenestefolk, der som oftest blev „gamle i Gaarde“. Frihed var der jo ikke meget af. Butikken var aaben fra 6 Morgen til 9 Aften alle Sogndage. Om Søndagen var der aabent til Kl. 9 Formiddag og saa igen fra Kl. 4 Eftermiddag. Navntlig i Hostens Tid benyttede Bønderne tit Søndag Eftermiddag til en Tur til Byen.

Ellers var det jo mest om Lørdage og de 4 aarlige Markedsdage, at Landboerne kom til Byen for at handle."

Ove Broch Kruses senere Aar

Det var altsaa gamle Kæmner R. B. Kruses Beretning om Livet, som det levedes i den gamle Købmandsgaard i hans Barndom og Ungdom, det vil sige i den midterste Tredjedel af forrige Aarhundrede (1840—1870).

Fra samme Tidsrum har jeg hørt en lille kurios Historie af gamle Majer Hartmann. „En fortrukken Arbejdsmand, Jens Christian, kom ind i Butikken og vilde have en Dram. Den vilde O. B. Kruse ikke skænke ham, fordi han var saa fuld. Jens Christian gjorde Vrøvl derover, og Enden paa det blev, at Kruse maatte sætte ham ud af Butikken. Men han kom saa uheldigt ud, at han dumpede ned i Rendestenen. Der blev han liggende ubevægelig. Han rørte ikke et Lem og var tilsyneladende livløs.

Kruse gik saa ud til ham og lettede paa hans Arm. Den faldt slap ned. Han lettede paa hans Ben. Samme Resultat. Saa blev Købmanden forskrækket og udbrød: „Aa, bette Christian, du er da vel ikke død?" Men Christian rørte sig stadig ikke. Saa siger Kruse i sin store Angst: „Aa, rejs dig op, bette Christian, saa skal du faa en Pægl". Det hjalp. Christian lettede sig og sagde: „Ja, men saa ska de F...galeme aasse vær' Aggevit".

O. B. Kruse døde i en ret ung Alder 26. Marts 1851, knap 50

Købmand og Kæmner R. B. Kruse.
født 11/8 1834, død 6/7 1928.

Aar gammel. Som allerede nævnt i det foregaaende fortsatte hans Enke Forretningen og holdt en Tid Bestyrer. Senere blev Sønnen Rasmus Bang Kruse, den senere saa kendte Kæmner, Forretningens Leder. Men Madam Kruse, som man dengang sagde, var heje sit Liv med i alt, hvad der angik Forretningens Drift. Og uagtet hun aldrig i sin lange Levetid forlod Grenaa, saa var hun ikke desto mindre en særdeles klog og udviklet Kvinde, som havde en sjælden Domme-kraft og Begreb om mange Ting. Hun døde i 1883 næsten 80 Aar gammel. Kort før havde hun solgt Gaard og Forretning til Sønnen.

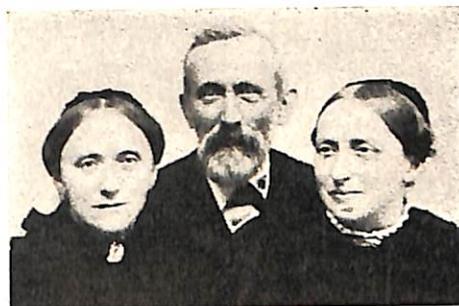
Rasmus Bang Kruse

var født 14. August 1831. Han kom som Barn i Skole hos Student Hansen, der dengang havde en lille privat Forberedelsesskole

til Latinskolerne i et lille Havehus i Apoteker Dahls Have paa Hjørnet af Norre- og Østergade. I 13 Aars Alderen kom han til Sorø Akademi, hvorfra han tog Studentereksamen. Han gik dér i Klasse sammen med en af Distriktslæge Arendrups Søner, Adolph Arendrup. Det var ham, som senere kom til Egypten og reformerede Hærvæsenet i dette Land, og som faldt som Oberst i en af de ægyptiske Krige. Naar de to Drengene var hjemme i Færjerne, skiftedes Arendrups og Kruses til at køre dem i Hestevogn fra og til Aarhus. Derfra sejlede de med „Smakken" til Kajundborg. Og dér hentedes de igen med Hestevogn af en eller anden af Akademiets Fæstebønder. Disse saakaldte „Kærde Bønder" havde i deres Fæstebreve en Forpligtelse, som gik ud paa denne Pligtkørsel.

R. B. Kruse havde oprindelig tænkt at blive Polytekniker og gik et Par Aar paa Leereanstalten. Da det tekniske Studium imidlertid ikke helt faldt i hans Smag, forlod han Anstalten og søgte Handelsuddannelse. Han havde derefter „Kondition" først i København, senere i Randers. Da den lidt ældre Broder Amdi, som havde været Bestyrer for Møderen, døde i 1863, flyttede R. B. Kruse til Grenaa. Han var i en Snæs Aar Bestyrer og overtog først i 1883, kort før Moderens Død, selv Forretningen og loste Børgerskab.

Fra 1885 til 1889 var Kruse Medlem af Byraadet. Kæmner var paa den Tid hans Nabo og

Kæmner R. B. Kruse
og hans to Søstre Marie og Jensine.

Fætter, Manufakturhandler og Brandkaptajn R. W. Starek. 10. September 1888 gjorde Starek selv Ende paa sit Liv ved et Revolverskud. Der var vist ikke egentligt Underskud i Kæmnerkassen, men en stor Uorden, som Byraadet havde forlangt berigtiget inden en vis Tidsfrist, som nu var udløbet. Samme Aften holdtes et Byraadsmøde, og Kruse konstitueredes som Kæmner. Hans Udnævnelse blev fra 1. Jan. 1889, og dermed fulgte selvfølgelig, at han udtraadte af Byraadet.

Kruse siger selv, at han ogsaa for Stareks Død havde haft Lyst til muligvis engang i Tiden at blive hans Efterfølger. Men alligevel var det med stor Selvovervindelse, at han gav efter for Byraadets Onske om at overtage Kæmneriet hin forfærdelige Aften i 1888.

Men han overtog altsaa Pladsen og var i en lang Række Aar en uamærket, pligtopfyldende og behagelig Mand i denne vigtige Plads. Det er en Selvfølge, at Kæmnerbestillingen dengang kun var en Biforretning. Hans Begyndelsesstøn var 1000 Kr., saaledes

Kruses Gaard set fra Hjørnet af Schoubygade.

som Starek havde haft. Den steg senere til 1400 Kr. Kruse drev derfor vedvarende sin Købmandshandel som Hovederhverv. Både i det ydre og i det indre bevarede Traditionerne i Købmandsgaarden, saaledes at Kruses Forretning lige saa vel som Genboen, Schoubyes, helt og fuldt var i den gamle Stil fra Aarhundredets Middel.

Den gamle Kæmner var ugift. Han og hans to Søstre, Jensine og Marie, som ligeledes var ugifte, levede et hyggeligt og stillfærdigt Liv i den gamle Fødegård. Det var et Hjem, som i høj Grad var præget af gammeldags Dannelse og Kultur, og hvor de gamle Traditioner holdtes i Ære. Kruses Søster og Svoger, Købmand Nøbels paa Søndergade (nuværende Købmand Skovs), var begge døde i en ung Alder og efterlod sig flere mindreårige Børn. De fandt et godt og kærligt Hjem hos Onkelen og Tanterne.

Gaarden skifter Ejer.

I 1898 solgte Kruse Gaard og Forretning til Købmand R. J. Christensen. Han flyttede ind i Naboejendommen, som ogsaa tilhørte ham (nuværende Installatør Jensens), og vedblev at fungere som Kæmner i mange Aar derefter. Først med Udgangen af 1914 gav han op, og Karmark blev hans Efterfølger.

I sin høje Alderdom forlod Kruse Grenaa og flyttede til Kejsesgaarden til Proprietær Nikolajsen, som var gift med Kruses Niece, Marie Nøbel. Her tilbragte han sine sidste Aar under lyse og gode Forhold og døde 6. Juli 1928, ca. 91 Aar gammel. Med ham er Kruseslægten uddød her paa Egnen.

R. J. Christensen, som i mange Aar havde været Bogholder hos Købmand Søchting paa Storegade, moderniserede straks Forretningen, saa vidt som den gamle Bygning tillod. Men Tiden var for-

bet fra den. Forskellige andre Forhold spillede ogsaa med, og i 1917 gjorde I af Christensens Hovedkreditorer Udlæg i Gaarden og fik den tilskødet. Det lykkedes dem ikke at udleje den, og i Haab om med Fordel at kunne afhænge den velbeliggende store Grund til Byggepladser nedrev de nogle Aar efter den gamle, mindre Gaard. Men det var i Efterkrigstidens vanskelige Byggeaar. Pengeknapheden var stor, og i flere Aar laa Grunden øde og ubebygget hen.

Først længe efter afhændedes en Parcel kængst mod Ost, hvor-

paa Margarinefabrikken opførtes. Grenaa Dampsnedkeri og Høvlværk købte Parcellen til Markedsgade. Og endelig solgtes den vestlige Parcel til Brdr. Bilde-Sørensen, som her opførte Forretningsbygning og Maskinværksted.

Forinden havde Byen dog eksproprieret en Strimmel Grund, som blev lagt til Schoubygade.

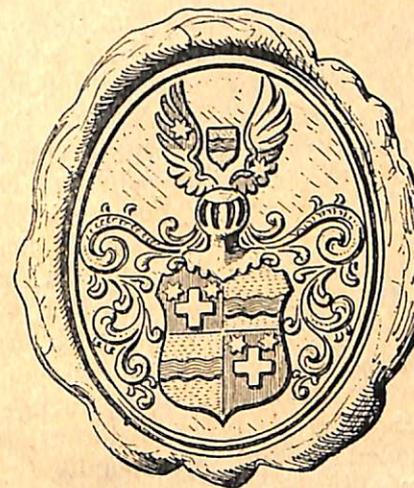
Hvert Gjint og Antydning af den gamle Købmandsgaard er dermed forsvundet fra Jordens Overflade, og kun i Billeder og Ord kan dens Mjnde nu bevares.

Den ryddede Grund, hvorpaa Kruses Gaard havde ligget, efter at Bygningen her med 1910 var nedbrudt. Det store Kastanietræ staar endnu den Dag i Dag inde paa Savskæreriets Grund. Efter gamle Kæmner Kruses Beretning var det plantet af hans Moder i hendes unge Dage. Det maa altsaa være omkring hundrede Aar gammelt.

»En Lysttour fra Grenaae til Anholt« for 100 Aar siden

Udgivet af
CARL SVENSTRUP

Den adelige Slægt von der Maase's Vaaben. Hele Anholt tilhørte i langt over eet Aarhundrede denne Slægt. Alle Anholtene var Fæstere, indtil Kammerherre v. d. Maase i 1902 bortsolgte Fæstejorden.

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1948

Anholt har fra meget gammel Tid ligesom Grenaa hørt under Kallø Len, senere Randers Amt, og haft sin Hovedforbindelse med Omverdenen over Grenaa. Anholterne følte sig med stærke Baand knyttet til Grenaa, og Grenaaenserne betragtede Anholt som en Del af Byens Opland. Det var ganske vist et Opland, hvis Beboere ikke ret tit kom til Byen. Tværtimod. Man kan vistnok uden Overdrivelse sige, at endnu for et Aarhundrede siden, altsaa i 1850—60'erne, kom Anholterne kun til Grenaa een Gang om Aaret. Det var til Sommermarkedet. Der var ingen Postforbindelse herfra til Grenaa dengang. Anholterne sejlede selv herover i deres aabne Baade, og det kunde til Tider være en besværlig Markedsrejse. Men Anholterne var jo nu engang Søens Børn. Havet gav dem Hovedparten af deres Underhold. Fisk, navnlig Rokker, var i gammel Tid deres daglige Kost. Resten af Føden fik de fra Øens magre Sandmarker. Der dyrkedes Rug og en lille Smule Byg. Kartoffler og Schalotløg trivedes godt i den sandede Jord.

Græsningen var tarvelig, og hele Øens Bestand af Husdyr var en lille halv Snes Heste og et lignende Antal Køer. Derimod havde man i Almindelighed over hun-

drede Faar. Paa Grund af Græssets Sparsomhed maatte man tage Marehalm til Hjælp, ikke alene til Græsning, men ogsaa til Vinterfoder. Marehalmen høstedes, naar den var moden, og stakkedes ganske som Hø.

Ved Grenaa Sommermarked gjorde Anholterne de forholdsvis faa Indkøb, som bragte dem de Fornødenheder, der var nødvendige for deres Liv i det følgende Aar. Det allermoste baade til Føde og Klæder frembragte de selv paa Øen.

For at skaffe Kontanter til Indkøbene medbragte Anholterne Varer til Salg, naar de kom til Markedet. Det var navnlig Strandingsgods, som de havde købt ved Auktionerne. Øens Beliggenhed og farlige Omgivelser bevirkede jo, at det ikke var nogen usædvanlig Begivenhed, at et Skib strandede paa Øen. Og den meget begrænsede Kreds af møden- de ved disse Strandingsauktioner var atter Skyld i, at Priserne sjældent gik ret højt op. Ogsaa selve Bjergelønnen fra Skibe, der lod sig slæbe af Grunden, spillede en Rolle for Anholterne.

Adskillige Anholtere bosatte sig i Tidens Løb i Grenaa. I Folketællingslister og Retsprotokoller træffes af og til Personer med Tilnavnet Annebo eller Amme. Det var Tilflyttere fra

Anholterne benyttede længere end de fleste andre de gamle Nationaldragter. Familiebillede fra 1880'erne. Moderen og Datteren er iført typiske Anholterdragter, som endnu paa den Tid benyttedes af Kvinderne. Mændene var allerede tidligere holdt op med at bruge Nationaldragten. (A. Jørgensen, Grenaa, fot.)

den lille Ø. I Litteraturen er en af disse kendt fra Blichers Novelle „Eremitten ved Grenaa“. Han kaldes i Kirkebogen Rasmus Amme, og han døde 3. April 1823 i en Alder af 78 Aar. En senere Sognepræst har i Kirkebogen tilføjet: „Han var den af St. Blicher skildrede Eremitten ved Grenaa“. Hans Oldebørn lever endnu paa Anholt og omtales i en smuk lille Bog om Øen, som nu i Aar er udkommet paa Gyldendals Forlag. Den er skrevet af Læreren paa Øen, E.A. Hobolt, og er rigt illustreret med Fotografier af Overlæge P. G. K.

Bentzen fra Aarhus. Et Par af disse Billeder er benyttet i nærværende Artikel.

I ældre Tid har Øen praktisk talt ikke haft nogen Postforbindelse. Omkring Midten af forrige Aarhundrede kom der Post een Gang om Maanedene med en Hornbækkutter, formentlig over Helsingør.

„Saa snart Posten var landsat, blev den baaret op til Brevsamlingsstedet i Byen. Postholderen, Grentzmann, fik nu travlt, og naar Posten var færdigsorteret, hejsede han Flaget. Det var Tegn til de utaalmodigt ventende An-

Postfører Henrik Jacobsen (Ungdomsbillede). Typisk Anholter af ublandet Slægt. I mange Aar sejlede han sammen med Fæteren Peder Pedersen Postbaaden til Grenaa. (Acton Friis fot.)

hollere, at nu maatte de indfinde sig for at modtage de kære Breve. Senere blev Grenzmanns Søn ansat som Landpostbud og maatte spadsere med Postsækken Byen rundt og helt ud til Fyret.“

Først noget senere, hen imod 80'erne, kom Postforbindelsen til at gaa over Grenaa, hvortil Øen var knyttet i administrativ og retslig Henseende. Det var dengang, at den stoute Skipper Peder Pedersen to Gange om Maanedene sejlede til Grenaa og hentede Post og — eventuelle — Passagerer. „Post-Peder“ og hans Fætter og Medejær af Postbaaden, Henrik Jacobsen, var kendte Skikkelser i Grenaa.

Et Stykke ind i vort Aarhundrede kom saa en Ordning, hvorved Posten kom til at gaa over København.

Bedst er Forbindelsen nu, da Rederiet „Anholt“ i en Aarrække har besørget Trafikken, saaledes at Anholt anløbes to Gange om Ugen baade paa Turen fra København og paa Hjemturen fra Grenaa. Anholt havde paa den Maade før Krigen Postforbindelse 4 Gange om Ugen, skiftevis til Grenaa og København. Nu er det gaaet ned til 2, men kommer forhaabentlig atter op til de fire.

Anholt havde før 1902 slet ingen Havn. Man maatte lande i Pakhusbugten paa den aabne Strand og vade i Land. Var der Passagerer med, tog Skibsfolkene dem paa Nakken og bar dem ind. Man kom paa den Maade ridende til Øen.

Anholt har — som det er sagt i Begyndelsen af denne Indledning — altid følt sig knyttet til Grenaa, og denne Tilknytning har været gensidig. Mange Gange har Folk fra Grenaa foretaget Fællesture til Øen.

Om den første af disse Udflugter, hvorom der foreligger Beretninger, skal her paa Grund af den ældste Aargang af „Grenaa Avis“ gives en Skildring.

I Slutningen af 1849 anlagdes et Bogtrykkeri i Grenaa af en Magnus Heimann. Bogtrykkeriet var paa Søndergade i nuværende Konsul Sechers Gaard. Det første Nummer af Bladet udkom 18. Januar 1850. Men da hverken Bogtrykkeri eller Avis kunde bestaa af Mangel paa Tilslutning, ophørte Avisen igen d. 30. Juli samme Aar og genopstod først nogle Aar senere.

Forinden havde den dog naaet bl. a. at give en meget morsom

Skildring af en Lysttur fra Grenaa til Anholt. Den strakte sig over 5 Numre og sluttede i Avisens sidste Nummer.

Den et senere aftrykt i et lille Skrift „Epimetron, Nylaarsgave fra 1854“, udgivet af M. Wijnau. Den lyder som følger, idet jeg forudskikker den Bemærkning, at en Del af Rejseselskabet var Medlemmer af den omtrent paa samme Tid stiftede Musikforening i Grenaa, som var fuld af Virkelyst og Initiativ.

»En Lysttour fra Grenaae til Anholt«.

I „Grenaae Avis“ Nr. 76 af 2den Juli, hedder det i Skibslisten: „Den 25de Juni: M. R. Skjødt, Slup „Johanne Maries Haab“ af Grenaae, til Anholt med Ballast“. Man sees, at Skibslisten til sine Tider ogsaa kan være vittig. Ja! sandt er det, at vi kom til at ligge ovenpaa den anden Ballast i Skibet, og det er ganske rigtigt, at vi virkelig udgjorde en væsentlig Deel af Skibets Ballast, saaledes at vi, medens Søen under en halv Storm gik temmelig høi, ikke fik Tilladelse til at komme op paa Dækket... og det er ligeledes sandt, at vi, ligesom Ballast, bleve kastet i Land paa Anholt og fra Øen igjen kastet ombord! — Men Alle ville vist endnu længe med Fornøielse erindre sig, at have været udklaret med „Johanne Maries Haab“ til Anholt som Ballast! — Thi havde ikke Capt. Skjødt i Skibsrummet ladet Alt indrette saa hensigtsmæssigt som muligt? Var der ikke sørget for Bord og Bænke, som kun Stormen forhindrede os i at afbenytte? Forefandtes der ikke et bekvemt Leie af friskt Straa ovenpaa det bløde Lastsand? Var der ikke baade luunt og luftigt, og var det ikke ret morsomt for de Længstbortliggende, naar af og til en Søtørnede mod Forstavnen, strøg hen over den halvaabne Luge og gav de Nærmestliggende en Mundsmag af Søvand?... Og Landsætningen? Var det ikke i højeste Grad pittoreskt, da vi Een for Een, grebne af fire kraftfulde anholtske Arme, frit svævende over Brændingen og det vaade Tang, bragtes i Land? Og var det ikke paa den anden Side tillige comisk at see Anholterne, med indtil over Knæet blottede Been, vade fra Baaden med deres Byrde (Nogle i den Stilling, som i den tidligere Periode turde have været mere end tvetydig) og under almindelig Jubel smide dem i Land paa det tørre Sand? — Ja, lad der saa gjerne paa Toldseddelen have staaet „Ballast“; — neppe er tilforn nogen mere livlig eller mere munter Ballast blev kastet i Land paa Anholt!

Afrejsen.

Selskabet, hvoriblandt 6 af Musikforeningens executive Medlemmer, havde omtrent Kl. 10 Aften samlet sig paa Byens Torv, hvorfra Toget, med Musik af blæsende Instrumenter i Spidsen, satte sig i Bevægelse ned til Havnen, direkte ombord paa Fartøiet, der var armeret med 3 Halvpundige, og henved Midnat forlod Sluppen Havnen, under Musik, Sang og Kanonernes Torden, efter at der med det ved Stranden talrigt tilstedeværende Publikum var vex-

let et flere Gange gjentaget „Hurra!“

Vinden var vestlig med laber Kuling, og vi styrede tæt ind under Fornæs Fyr, hvor der atter blev musiceret og givet Salut, hvilket, som det syntes, frembragte megen Bevægelse paa Fyrtaarnet.

Da vi derefter kom længere ud fra Land, gik der en ualmindelig svær Tværsø, der gav Vandbaade For og Agter, hvilket tvang Endeel af Selskabet til at begive sig ned i Rummet, medens dog Enkelt foretrak at holde Dækker. Et i Kahytten arrangeret Whistpartie maatte see sig forstyret af en af Søerne, der berørte Sluppen såa ublidt, at saavel Lysene som Kortene kastedes overende og blandt hinanden, medens selve de Spillende opgave Anstrængelsen med at holde Balance.

Vi ville ingenlunde indlade os paa en romantisk Fremstilling af denne interessante Natteseilads, eller paa en Skildring af, hvorledes det lelsejende Fartøi dandsede paa de fraadende Bølger, ei heller paa en Beskrivelse af den Brummen og Skummen og Brusnen og Susen, og alle de forskjellige forunderlige Lyd, som fornemmes fra de oprørte Elementer... vi ville kun i al Simpelt-hed fortælle, at det tog til at blæse mere og mere, og at Søen gik højere og højere, saaledes at det tilsidst næsten ikke mere var muligt at holde Ligevægten, og at det ogsaa hændte sig, at en eller anden Passager af en Sø Dækker, hvorfra han imidlertid, under almindelig Munterhed,

snart igjen rejste sig, og at selv vort ØI-Anker, som havde faaet anvist et af de solideste Opholdssteder paa Skibet, nemlig i Læ af Kahytstrappen, ikke længer kunde holde Stand, men pludselig fra sin Plads trillede ned paa Dækket, hvor det saaledes blev tumlet omkring, at vi desværre maatte beklage Tabet af dets Indhold. Som en Slags Trøst over dette Uheld blev der i en Fart, til Bedste for de Tappre, der endnu befandt sig paa Dækket, lavet en lille Thevandsknægt, det vil sige, en heel Thekjedel — fuld: men: enten nu Punschen var for skrap, eller Tungen for slap, eller Mandskabet for ringe... vi kunde den ikke tvinge.

„Johanne Maries Haab“ fører sine Seil godt, og gaaer let over Søen; imidlertid fik vi dog en Deel Vand over, og Nogle af os bleve anstændigen gjennemblødte, hvilket imidlertid ikke forstyrrede det gode Humeur.

Da det henimod Daggry begyndte med at lufte stærkere, tog vi eet Reeb ind i Storseilet, og med en Fart af 5 Miil i Vagten varede det ikke længe, inden vi fik Anholt i Sigte, og skimtede Grunden af det vestlige Rev, som fra Øen strækker sig 1/2 Miil ud i Søen. Her fik vi mere smult Vand, og som nu efterhaanden Skibets Bevægelser mere og mere havde taget af, og Fodfæstet paa Dækket var bleven sikkrere, kom de Øvrige af Selskabet op fra Rummet, saaledes at vi Alle vare samlede, da vi omtrent Kl. 4 gik til Ankers, efter at der var bleven heist Flag, udført nogle Musiknumre, og gjentagne Gange aflyret Salutschud, der langt ud over

Søen forkyndte vor lykkelige Ankomst til Øen.

Under den sydøstlige Kyst af Øen, ved det saakaldte „gamle Pakhuus“, havde Sluppen kastet Anker, og vi kom til at ligge imellem en Fiskerqvase og Jagten „Christiane“ fra Aarhus, der 5 à 6 Timer tidligere end „Johanne Maries Haab“ var afgaaet fra Grenaae, for at indtage en Ladning Tømmer paa Anholt.

Jagtens Fører, Capt. C. Flørness, viste os den Opmærksomhed, at tone Flag, og med sin Kanon at besvare vor Salut.

Da det var Fralands-Vind, kunde Kanonaden ikke høres inde paa Øen, hvorimod flere Fiskerbaade, der vare ifærd med at forsyne Qvasen, snart bleve opmærksomme paa Skydningen. Efter nogen Tids Forløb kom først een af Baadene, bemandet med 4 Anholtere, hen for at hilse paa os, og siden indtraf en anden Baad, hvori, foruden Flere, Kronanden paa Anholt befandt sig. Som vi senere erfarede, havde Kanonaden i det første Øjeblik i høj Grad foruroliget dem, og det var kun efter nogen Raadslagning, at de havde vovet at nærme sig.

Landsætningen.

Det blev nu aftalt, at Baadene skulde bringe os i Land, og at der saa strax skulde sendes Bud til Byen efter en Vogn, for at faae Provianten kjørt op til Kroen, hvor vi agtede at opslaae vort Hovedkvarter.

Efter at der var bleven udført nogle smukke Musiknumre, til hvis Melodier, som herligt klingede ud over Søen, Anholterne

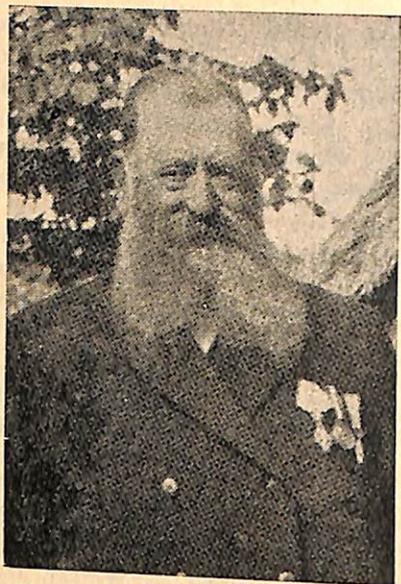
med synlig Glæde lyttede, og efter at Capt. Skjødt paa Skibsfod havde serveret en fortræffelig Kop Kaffe, fordeelte Selskabet sig i Baadene, af hvilke den ene seilede, og den anden blev roet i Land.

De anholtske Fiskerbaade ere temmelig store, rummelige, meget fladbundede og vistnok hensigtsmæssigt indrettede til Bjergning; men de lode ikke til at være synderlig solide, ligesom det ogsaa kunde skjønnes, at de vare noget forsømte med Hensyn til Tjæring, o. s. v.

Omtrent en Snees Ajen fra Strandbredden bleve Baadene satte paa Grund, hvorefter Passagerernes Landsætning gik for sig paa den omtalte comisk-romantiske Maade.

Onsdagen d. 26de Juni 1850 var saaledes den for Anholterne mindeværdige Dag, hvor vi, ialt omtrent en Snees Mand fra Grenaae og Omegn, satte Foden paa Øens Grund, en lille halv Miil fra selve Byen, hvorhen vi uopholdelig satte os i Bevægelse, efter at En af de yngste af Selskabet havde paataget sig at blive ved Provianten og den øvrige Bagage, indtil Vognen kom.

Veien... forsaavidt at det kunde kaldes en Vei... gik deels over Sandklitter, deels over Steenrevler; den var „ikke fri“ for at kunne kaldes besværlig, og det triste Udseende, som paa denne Kant af Øen Alt bærer Præg af, bidrog ingenlunde til at gjøre den mere behagelig. Intetsteds, saa langt Øiet kunde naae, fandtes det ringeste Spor af Vegetation, og den violette Hedeblomst, der hist og her stod eensom og for-

„Steffen Smed“ iført Stadstøjet og prydet med Sølvkorset, Medaille for druknendes Redning og en svensk Orden.
(P. G. K. Bentzon fot.)

ladt, tjente kun til endnu mere at fremhæve dens øde og sørgelige Omgivelse.

Steenrøvelerne, der afvexlede med Sandbankerne, havde nogen Lighed med en, af forskjellig dannede og forskjellig farvede Stene, regelmæssig lagt Steenbro, der turde misundes af mången Kjøbstædgade; for den, der havde kunnet give sig Tid, vilde her have været en ypperlig Leilighed til at berige en Mineralsamling; ... men vi maatte nøies med at finde et Par mærkelige Forsteninger, hvilke En af Selskabet fandt Umagen værd at tage hjem med.

Beboerne.

Underveis kom vi imøde med flere af Beboerne, der skulde ud at sætte Garn; det var størstedels Fruentimmer, saavel ældre

som yngre, og vi maatte beundre den Lethed, hvormed de skrede hen over den vanskelige Vei, uagtet den svære Byrde af Fiskeredskaber, som de havde paa Ryggen. Man kan tænke sig, at de bleve noget forbausede over at see vor Karavane, men især over Musikken, hvis blanke Instrumenter glimrede i Solens Straaler. Mændene, som ledsagede dem, kom hen til os; de kjendte flere af Selskabet fra Grenaae; de bød os velkommen og yttrede det Ønske, at vi ikke toge bort fra Øen, forinden de vare komne tilbage fra deres Dont. Inden vi skiltes ad, blev der givet et Par Musikstykker til Bedste... det var vistnok første Gang at de anholtske Koner og Piger havde hørt harmoniske Toner i denne Sandørken, hvor kun Ederfuglen, Viben, Maagen og andre Søfugle danne et stedse flyvende Orchester.

Efterhaanden som vi nærmede os Byen, blev Udsigten lysere; i det Fjerne skimtede vi, imellem grøntbeklædte Høie, Byens Kirke, hvis Ydre ikke har noget Eendommeligt, men ligner en af de sædvanlige Landsbykirker; og det varede ikke længe inden vi kunde see Byen, som paa to Sider er omgivet af store tildeels opdyrkede Bakker, der væsentlig bidroge til at bringe lidt Liv i det eensformige tørre Landskab.

Inden vi drog ind i Byen, blev Toget ordnet parvis, med Musikken i Spidsen, og udenfor Præstegaarden paa en fri Plads blev der gjort Holdt. Her istemte vi „Danmarks deiligst Vang og Vænge“, som Musikken accompagnerede.

Præsten kom øieblikkeligen ud, bød os velkommen til Øen, og inviterede os ind til sig, idet han med Hjertelighed yttrede: „af vi under vort Ophold kunde ansee Præstegaarden som vort Hjem“; men da i Forveien allerede Alt var indrettet til at slaae Leiren op i Kroen, kunde vi ikke modtage Præstens gjæstfrie Tilbud.

Af samme Grund maatte vi ogsaa afslaae Fogedens godhedsfulde Indbydelse, at tage ind i hans Bopæl, saa ønskeligt dette ogsaa kunde have været, især med Hensyn til Rummeligheden, og vi dirigerede vor Marsch hen til Kromanden, Rasmus Pedersen, hos hvem vi fandt en særdeles venlig Modtagelse i et ret hyggeligt og beqvemt Locale.

Da Morgan-Spadseretouren havde vakt Appetiten, længstes vi nu ret hjertelig efter Fogedens Vogn, der var sendt med til Stranden for at hente Provianten.

Da der imidlertid vilde hengaae nogen Tid, forinden den kunde indtræffe, bleve vi enige om, at begive os op paa den nærmeste Høi, og derfra at lade Musikken lyde ned over Byen og Dalen. Fogeden, egentlig Godsforvalteren (Øen tilhører v. d. Maase), ledsagede os paa denne saakaldte „Byens“ Bakke, hvorfra man kan overskue hele Øen, forsaavidt at de andre Høie ikke betage Udsigten.

Byen, som bestaaer af 14 Gaarde og 18 Huse, foruden Præstegaarden og Forvalterens Bopæl, tog sig, seet fra Høien, ret godt ud, og Øiet hvilede nu med Velbehag paa Kirken, der netop i disse Dage var bleven pudset op, og som, omgivet af Præstens

smukke Have, sandeligen ikke lidet forskjønnede Udsigten.

Ud over Byen til Venstre seer man omtrent i en Miils Afstand Fyrtaarnet, der ligger paa Øens nordligste Pynt, hvorfra et langt Rev strækker sig ud i Havet; strax til Høire hæver sig en anden Bakke, kaldet „Bollen“, men det høieste Punkt af Øen er en Klint, der hedder „Sønderbjergget“, og da vi herfra lod Øiet glide hen over Søen, kom vor lille Flotille til Syne, som rolig laae til Ankens i Bugten, medens af og til i det Fjerne et Seil dukkede op af Bølgerne og skinnede i Solstraaerne.

Musikforeningen udførte nu nogle ypperlige Musiknumere, der, som vi kunde see, lokkede de i Byen tilbageblevne Beboere ud af deres Huse, og vi begave os derpaa i Procession ned af Høien igjennem Byen tilbage til Kroen, hvor imidlertid Frokostbordet stod dækket.

Præsten, Forvalteren og Capitainen fra det her stationerede Fyrskib viiste os den Ære at deeltage i vort iøvrigt frugalt Maaltid, der imidlertid blev krydret ved Musik og Sang, og det behagede dem at tømme et Glas med os, idet de atter ønskede os et hjerteligt „Velkommen“ til Øen.

Efterat Taffelet var hævet, satte Toget, med Musikken i Spidsen, sig i Bevægelse hen til Præstegaarden, hvor vi med særdeles Venlighed bleve modtagne af Præstens vakkre Kone. I den smukke Have, der udmærker sig ved et sjældent stort Moorbærtræ, blev Musikken placeret i en Runddeel foran en Græsplane, medens der

Karen Greutzmann (Ungdomsbillede).
Har kraftigere Hage end de rene
Anholtere. (Acton Friis fot.)

i de pyntelige Lysthuse blev serveret med Forfriskninger, og vi tilbragte en interessant Time i denne behagelige Omgivelse.

Inden vi toge Afsked, besaae vi Kirken, hvis Indre vel er simpelt, men net og værdigt. Altertavlen, der forestiller „Nadveren“, er just ikke skabt af en Kunstners Haand, men Billedet er tydeligt, hvilket i mange andre Kirker ikke altid er Tilfældet.

Klokken var nu først 11, og da der endnu var Tid nok dertil, besluttede en Deel af Selskabet at aflægge en

Visit paa Fyrtaarnet.

hvor til Præsten og Forvalteren velvilligen tilbøede deres Befordringer, foruden at der blev leiet nogle Vogne af Gaardmændene. Det var omtrent kun Halvparten af Selskabet, der deeltog i

Kjøretouren, medens de andre enten gik hen for, paa Senge og Sophaer, i Kroen og hos Fogden, at faae sig en lille Luur, eller foretog sig en længere Spadsere-tour paa Høiene, hvor de, i det paa sine Steder frodige Græs, fik sig en mindre prosaisk Middags-søvn.

Da Hestene først skulde hentes fra Marken, var Klokken imidlertid bleven 12, inden vi fik de anholtske Bønders Kjøretøier at see, og da de mødte, overtraf de virkeligen vor Forventning; men de ere ogsaa i Sandhed lige saa mærkelige som tillige baade pudseerlige og sørgelige.

Vognene, ikke større end et almindeligt Deigtrug, syntes mere bestemte til at ligge i, end til at sidde paa, og en af dem blev ogsaa virkelig med Højd benyttet paa førstnævnte Maade. Der var ikke Tale om noget Slags Sæde; istedetfor Stole, eller idetmindste Siddetjæl, forefandtes to temmelig massive Trøstere i Skikkelse af Foersække; Forbindelsen imellem Overvognen og Undervognen var meget problematisk, og Hjulene slingrede saaledes frem og tilbage, at man magelig kunde risikere undervejs at blive søsyg.

Den pilmagre Hest, lidt større end en stor Hund, og lidt mindre end en stor Kalv, svarede rigtignok til Vognens Størrelse, men vi saae dog, at der blev spændt 3 Heste for saadain en Vogn, hvori der til Nød blev sammenstuvet to Personer, medens Kudsken selv gik ved Siden af Kariolen og pidskede paa de stakkels Dyr, hvis Vei her paa Øen ingenlunde er bestrøet med Roser.

Fyrtaarnet paa Anholt, den stateligste Bygning paa Øen. Det er Landets tredje-ældste Fyr, idet Kong Frederik II allerede i 1580 paabød, at der skulde bygges Fyr paa 3 Steder: Skagen, Kullen og Anholt. — Fyret er selvfølgelig ombygget flere Gange. De mærkelige Bygninger ved Fyrets Fod er Kassematter, som Englænderne opførte som Led i deres Befæstningsanlæg, da de under Napoleonskrigene i 1809—14 holdt Anholt besat. (P. G. K. Bentzon fot.)

Eftersom Hestene gik langsommere end Kudsken, kom denne stadigen et Par Alen foran, og det var ganske comisk at see, hvorledes han jevnlig maatte gjøre et Skridt tilbage, for igjen at komme til at følges med Dyrene ... en Manoeuvre, der uden Tvivl var bleven til en Vane: thi den samme Forestilling blev aldeles regelmæssig givet ved hver Vogn.

Veien fra Byen til Fyrtaarnet gaaer først over Øens Eng, der ligger under Havets Niveau, siden over en Sandørk i samme Smag som den, vi havde gjort Bekjendskab med paa Morgenspadseretouren, og derefter kjørte vi langs med Strandkanten i selve Søen, hvor den vaade Sandbund danner en ret fremkommelig Vej.

Vognenes Førere gik hele Tiden ufortrøden heelt ude i Vandet, medens de idag kun svagt rullende Bølger brøde sig mod Stranden og beskyllede Kudskenes Been og Hestenes Hove, ret ligesom de drillende ville udfordre os til at komme nærmere.

Hist og her saae man Levninger af Vrag, spredte paa Kysten; iblandt Andet endeel Rester af de flettede ostindiske Sukkerkurve, som af Anholterne blive benyttede til Hauge-Indhegninger, der tage sig ret godt ud. Af og til ligger oppe paa Landet en Fiskerbaad med Kjølens i Vejret; Tidens Tand har gnavet slemt paa den, og Solen og Søen har bjeget dens Planker.... men det stakkels ormstukne Skrog kunde maaskee

have fortalt os mere end een interessant Episode fra tidligere Strandinger.

Efter omtrent halvanden Times Kjørsel ankom vi til Bestemmelsesstedet. Fyrtaarnet ligger paa Pynnten; tætved samme en temmelig stor Bygning med Gaardsplads, omgivet af et Plankeværk; den er inddeelt i tre Beboelsesleiligheder til Fyr-Oppasserne, af hvilke den ene Familie lillige driver et Slags Gjæstgiveri. Noget derfra ligger Fyr-Inspecteurens egen Bopæl, omgivet af en liden Have; oppe paa en Høj seer man en net lille Veirmølle, som Inspecteuren har ladet opføre for sin egen Regning, medens Anholterne iøvrigt betjene sig af Haandqværne.

Modtagelsen hos Inspecteuren var særdeles venlig og gjæstfrie; i de hyggelige og rummelige Værelser bleve vi beværtede paa det Bedste, og Ellen, som, i hans Familjes Fraværelse, forestod de huuslige Anliggender, var en fortræffelig Kjældermester. Efter at vi havde stukket godt paa Værerne, ledsagede Inspecteuren os hen til Fyrtaarnet, der ved en smal brolagt Vei staaer i Forbindelse med Inspecteurboligen.

Taarnet er omgivet af Kassematter, som Engelskmændene opførte, dengang de i forrige Krig (1807) occupied Oen. Denne Begebenhed lever endnu i frisk Minde hos Anholterne, og de Ældre, især Fruentimmerne, kunne fortælle interessante Kroniker fra dette Tidspunkt. Der er ogsaa endnu Spor tilbage fra hin Periode; navnlig traf vi paa flere af Beboerne, saavel Mænd som Koner, der talte det engel-

ske Sprog ligesaa godt som deres Modersmaal.

Over disse Kassematter stiger man op til Taarnet, i hvilket 137 Trappetrin føre op til selve Fyret, og det er fra en anseelig Høide, at man fra Ballustraden udenfor overskuer Kattegattet; ved klar Luft, kan man, uden at bevæbne Øiet, herfra see saavel den jyske som den svenske Kyst; men Luften var netop noget diset, saaledes at man uden Kikkert knap kunde see det ved Pynnten af det nordøstlige Rev stationerede Fyrskib, en Tomaster, ligge for Anker 1/2 Miil ude i Søen.

Inspecteuren havde den Godhed at vise os omkring og at gjøre os bekjendt med Localiteterne samt Indretningen af Fyret, der er construeret omtrent paa samme Maade, som Fornæs Fyr; det var en Fornøielse at see, hvor ordentlig og propert Alting var, og vi forlode Fyrtaarnet særdeles tilfredsstillede, efter at der i Taarnets Kuppel var bleven afsjunget nogle skandinaviske Sange, som gav et herligt Echo i Hvælvingen og gjenlød langt i det Fjerne.

Da vi derpaa havde taget de andre Bygninger i Øjesyn, begav vi os paa Hjemvejen, ledsaget af Inspecteuren, der i sin Benspænder, en mærkelig Slags Gig med ualmindelig bredskinnede Hjul, sluttede sig til Vognrækken, og hvis raskke „Lise“ snart fik Forspring for dens phlegmatiske Kammerater.

Spisning under tvangfri Former.

Ved Tilbagekomsten fra Fyr-

„Degnens Hus“ paa Anholt. Læg Mærke til, at Stald og Lade findes i samme Længde som Beboelsen. (Acton Friis fot.)

taarnet saae Selskabet sig atter forsamlet hos Rasmus Pedersen, hvor midlertidig Capt. Skjødt fra Sluppen var indtruffen med en Proviantforstærkning, der desuden var bleven forøget med en Ret delicate Fisk.

Fyrinspecteuren gjorde os den Fornøielse at deltage i vort muntre Maaltid, som ledsagedes afvejlende af Musik og Sang.

Det var et af disse saa gemytlige og tvangfrie Maaltider, hvori man desværre saa sjelden faaer Leilighed til at deeltage; ... ikke et af hine, hvor Kryderiet skal søges i pragtfuld Sølvservice og kostbart Dækketøj, i sleben Kryстал og fine Vjæne, eller i udsøgte Retter og splendid Opvartning, og hvor hver Bid skal puttes i Munden efter Convenientsens Regler og skal synkes med den tilbørlige Anstand; ... men, hvor Enhver hjælper sig selv og den Ene den

Anden; hvor Tallerken, Kniv og Gaffel er fordeelt paa Slump, og hvor Glasset gaaer rundt i broderlig Enighed; hvor der ikke er Plads til at sidde for Alle, men hvor de Staaende blive betjente af de Siddende, hvilket, naar man kun har „koldt Kjøkken“ at raade over, fortræffelig lader sig gjøre; ... hvor man, for at komme ud, eller for at gjøre Plads for hinden, ganske ugeneert efter Behag kryber enten over eller under Bordet; ... hvor man, saa at sige, kan tillade sig at gjøre næsten Alt ... kun intet suurt Ansigt.

Og Dansen gik —

Da Maaltidet var endt, begav Selskabet sig hen i Præstens Have, hvor de sidste Eftermiddagstimer tilbragtes med Sang og Musik, medens Forberedelserne til et improviseret Bal bleve truf-

ne, navnlig ved gennem Sognefogden at indbyde Beboerne til at give Møde i Forvalterens rummelige Locale til Dands og Lystighed.

Henved Kl. 9 indfandt sig Anholterne i deres Stads, der just ikke bærer noget ejendommeligt Præg, men som vi desuagtet ikke ville undlade i Korthed at beskrive.

Fruentimmerne (Dragten gjør ingen Forskjel imellem Koner og Piger) vare iførte et mørkt Hvergarns Skjort med grønne og røde Striber; dertil en kun med store Knappenaale befæstet Trøie af Sirts, ligeledes mørk i Bund, med Blomster af levende Farver. Et rødt blommet Tørklæde, eller et hvidt af Mouselin, besat med Kniplinger, bedækker en Deel af Halsen, der ikke glæder sig til nogen anden Prydelse, end den, Naturen har givet den. Hovedet er smykket med en sort broderet Silke-Hue, rundt om besat med hørøde Baand; Nakke-Støffen af samme Farve gjør en god Effect, medens Korsklædet af tæt hvidt Tøi, hvori Ansigtet formeligen er indbunden, klæder mindre godt, uagtet de siirlige Kniplinger det er kanted med; og det Smagløse af den nedfaldende Hagehat, ligeledes besat med Kniplinger, fremhæves endnu mere af den lille skjelmiske Hage-Støife af hørød Farve. Fodbeklædningen bestaaer af sorte Strømper og Sko af temmelig plump Facon.

Mandfolkene vare klædte halvt som Søfolk, halvt som Bønder; Trøie med blanke Knapper; rødt Tørklæde om Halsen; de fiske i Træsko og dandse i Lædersko;

Støvler er en paa Anholt mere sjelden Artikel.

Imidlertid var Selskabet fra Præstens Have indtruffen hos Forvalteren, som med Beredvilighed havde stillet sine Værelser til vor Disposition; forinden Dandsen tog sin Begyndelse, spillede Musikken nogle smukke Stykker for Anholterne, der havde indfundet sig i talrig Mængde.

Til at spille til Dands var der bestilt 2 af de bedste Musikanter paa Øen; en Skildring af disse Virtuosers Maneerer, af den Maade, hvorpaa de tracterede deres Instrumenter, af den Stilling og de Bevægelser, hvormed de ledsagede deres Spil, vilde have været en værdig Opgave for en Chams eller Cruishanks Pen, eller for en Monies's eller Marstrands Pensel.... vi driste os ikke engang til at forsøge paa at gjengive den.

Dandsene bestode afvexlende i „Hamborger“, „Skotsk“, „Tour“ eller „Tre-Tour“, „engelsk Dands“ og „Rigel“.

Anholtinderne dandse ret godt, og forsaa vidt Musikken tillod det, meget taktfast; men det er heller ikke saa sjelednt, at der finder Dandseforlystelser Sted paa Øen, som tæller 5 Musikanter, et, i Forhold til Befolkningen, vistnok meget stort Antal.

De, som ikke deeltog i Dandsen, hvoriblandt Præsten, Fyrinspecteuren, Capitainen paa Fyrskibet og Forvalteren, havde samlet sig i et andet Værelse, hvor en velforsynet Flaskekurv spillede Hovedrollen, medens de dygtige Sangere, Selskabet havde den Fornøielse at tælle i sin Midte,

To gamle, velbevarede Kvindedragter fra Anholt — til venstre en „daglig“ Kjole, til højre en Brudedragt. (P. G. K. Bentzon fot.)

udførte de meest yndede fædrelandske og skandinaviske Sange. Imellem Sangene indflettedes passende Skaaler, og flere end eet gjentaget Hurra lød for „Kongen“, „de tapre Landsoldater“, „Marinen“, „d. 6te Juli“ (et Mindebæger for General Rye blev ogsaa tømmt), „de danske Vaabens Seir“, o. s. v. Desuden udbragtes Skaaler for Præsten, Inspecteuren, Capitajnen, Forvalteren, Anholterne, de anholtske Qvinder o. fl., og tilsidst en Skaal for „Johanne Marias Haab's Fører, Fartøiets Rheder, og for Entreprenuerne for denne Lysttour.

Musikken, som havde spillet de første Dandse, placerede sig siden i et Værelse ligeoverfor Dandsesalen, og der blev afvexlende givet Musikstykker til Bedste for de sig ved Indgangen flokkende Tilhørere, fornemmeligen bestaaende i de ældre Anholtere, som ikke dandsede, men som imidlertid, for Selskabets Regning, vare blevne beværtede i Kroen.

Der forefaldt Intet, som i ringeste Maade kunde forstyrre den almindelige Munterhed; Alt var lutter Liv, Glæde og Lyst... og endnu henved Midnat kunde man

høre, hvorledes Lyden af de blæsende Instrumenter, overdøvede de anholtske Violiner, blandede sig med Sangens Toner og Glas-senes Klang, og af og til afbrødes af en skingrende „Hurra!“

Opbrud fra Anholt.

Men ifølge Bestemmelsen var Midnatstimen Signalet til Opbrud; efter et flere Gange gjentaget „god rolig Nat“, der til allersidst blev afsjunget i Dandsesalen, toge vi Afsked med de muntre Øboere, som til samme Tid skildtes fra hinanden, og begave os ned til Kroen, hvor Bordet var dækket for tredje Gang.

Medens vi spiste, bleve de fornødne Forberedelser truffet til Afreisen, og der blev bestilt Vogne til dem, der ønskede at kjøre ned til Stranden, hvor Fiskerne, der skulde bringe os ombord, havde faaet Ordre til at være paa deres Post.

Henved Kl. 2 forlode vi Kroen og toge Afsked fra den vakre Rasmus Pedersen og hans Familie; Forvalteren havde den Godhed at ledsage os, idet han tillige paa sin Vogn befordrede 3 af Passagererne.

Veien ned til Stranden var ikke den samme som den, vi passerede ved Ankomsten; deels var den bedre i sig selv; deels havde en lille Regn, som omtr. Kl. 10 begyndte at falde, bidraget til at gjøre den mere fremkommelig.

Det var allerede bleven Dag, inden vi naaede Stranden; Indskibningen, paa den tidligere beskrev-

ne Maade, gik uden Ophold for sig, og henved Kl. 3 lettede vi Anker.

Vi ville ikke opholde os ved en vidtløftig Beskrivelse af Tilbage-reisen, men kun i Korthed fortælle: at Vinden var vestlig med laber Kuling, men at det siden tog til at blæse; at Søen, der atter var meget urolig og med Voldsomhed gik over Dækket, igjen tvang os til at søge Beskyttelse i Skibsrummet, og at det først blev os muligt, ved Middagstid, i smult Vande, paa Høiden af Kat-holms Skove, at faae fat paa en Hjertestyrkning; at derpaa Vin-den, der hele Dagen havde været noget sydlig, pludseligen, ligesom for at drille os, sprang om til en stik Nordvest, saaledes at vi saae os nødsagede til at krydse op til Grenaa, og at „Johanne Maries Haab“, først Kl. 4 om Eftermiddagen, men med fulde Seil, under Sang, Musik og Kanoner-nes Torden, lykkelig og vel løb ind i Havnen.

Idet vi hermed slutte Beskri-velsen, have vi kun at tilføie, at Selskabet, efter at have restau-reret sig en kort Tid hos Havne-fogden, marscherede ind til Byen i et ordnet Tog, med Musikkens i Spidsen, at der paa Torvet blev gjort Holdt, og udført et Par Musiknumere, og at Selskabet skildtes ad, efter at have udbragt et „Leve“ for Musikforeningens Medlemmer, der saa væsentlig havde bidraget til at gjøre den for alle Deeltagere uforglemme-lige „Lysttour til Anholt“ saa be-hagelig og interessant!

Den gamle Boglade

F. C. Lunds Enke

Lillegade 46 . Grenaa

Af

Carl Svenstrup

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1949

En af det næstforrige Slægtsleds mest kendte Forretninger i Grenaa var Bine Lunds Boghandel.

Den havde til Huse i en smuk, gammel Bindingsværksgaard, som laa paa Hjørnet af Lillegade og Markstræde, dér, hvor nu Vestbanekafeen og Snedkermester Andreasens Bulikker befinder sig, altsaa Lillegade Nr. 46.

Bygningen var opført i Tiden omkring 1750, men havde ikke noget med den store Brand i 1751 at gøre. Ilden standsede lidt længere mod Øst.

Mærkeligt nok kom Gaarden endnu en Gang i Farezonen, nemlig i 1768, da Ilden hærgede Vest for Strædet liggende Bygninger. Branden opstod dengang i en Malikølle hos Birkedommer, Byskriver Bay, hvis Gaard nedbrændte til Grunden sammen med flere omgivende Ejendomme. Det var paa denne Grund, at den senere Borgmestergaard — nu „Grenaa Folketidende“ — blev opført.

Ogsaa denne Gang skaanedes Nr. 46, vistnok udelukkende fordi Vinden bar fra.

Men endelig — over halvdandet Hundrede Aar senere — blev Gaarden omsider Ildens Bytte. Ikke saaledes, at den nedbrændte til Grunden. Men i hvert Fald

odelagdes den i saa høj Grad at den maatte nedbrydes og ombygges.

Den gamle Lund'ske Gaard omfattede oprindelig foruden Hjørnet tillige den Halvdel, som staa endnu med fornyet Facade til Gaden, og som tilhører Smedemester L. Laurson.

Gaarden var i sin oprindelige Skikkelse en skøn og typisk Bindingsværksbygning fra Holberg-tiden. Den havde i den lange Række Aar fra ca. 1750 til hen imod 1900 i Hovedsagen kun været beboet af tre Slægter.

Først Købmandsslægten Høj, hvis Stamfader Jens Høj vistnok selv havde ladet Gaarden opføre.

Dernæst fra 1776 Købmandsslægten Broge, hvis Førstemand, Skipper og Købmand Hans Broge, blev en af Grenaa's mest fremstaaende Mænd. Han var i en lang Række Aar en af Byens „Eligerede Borgere“ og i det hele taget en Mand, som nød ubegrænset Tillid og Agtelse i Grenaa. Hans Sønsøn og store Navne var Grosserer og Storkøbmand Hans Broge i Aarhus, som for denne By blev det samme, som Farfaderen i mindre Stil havde været for Grenaa.

Og endelig for det tredje Slægten Lund, som kom til

F. C. Lunds Enkes Boghandel Lillegade Nr. 46.

Gaarden i 1841 og forblev der til hen imod Aar 1900. Det er af sidstnævnte Slægt, at nærværende Artikel skulde give en lille Skildring.

Frederik Chr. Lund

var født paa Søndre Mølle 18. Oktober 1810. Det var endnu, mens Møllen hørte under Hessel, og Faderen, Niels Lund, var altsaa Mølleforpagter, men ikke Ejer. Faa Aar efter bortsolgte Hessels Ejere Møllen og omliggende Jorder til J. P. Rødkjær, og Niels Lund flyttede ind til Byen og blev „Smaahandler“ og Opsynsmand ved Befordringsvæ-

senet i Grenaa. Det var endnu før der fandtes egentlige Vognnænd. Naar nogen skuldé have Vogn til en af Nabobyerne, og det vilde jo næsten altid sige til Aarhus eller Randers, havde de Købmænd og Avlsbrugere, som havde Befordring, Pligt til paa Omgang — selvfølgelig mod Betaling — at stille Køretøj til Raadighed. Og „Opsynsmanden ved Befordringsvæsenet“ skulde saa fore Bog over, hvem der stod for Tur og tilsige vedkommende til at møde til den fastsatte Tid og foretage Køreturen. Derfor modtog han et lille Honorar.

Sønnen F. C. Lund tog Borger-

Boghandler F. C. Lund,
f. 1810, d. 1846.

Fru Boghandler Bine Lund,
f. 1813, d. 1898.

skab som Købmand 16. Maj 1838, men havde ikke staaet i Købmandslære. Han maatte derfor søge kgl. Bevilling, før han kunde vinde Borgerskab og indsætte sig som saadan. Det er sandsynligt, at han oprindeligt har haft Kontoruddannelse. Lund etablerede sig i en lille Ejendom paa Lillegades søndre Side og holdt samtidig Bryllup med Dorteia Jacobine (kaldet Bine) Starck. Hun var født paa Gaarden Bannerslund ved Frederikshavn som Datter af Toldinspektør H. W. Starck i Grenaa.

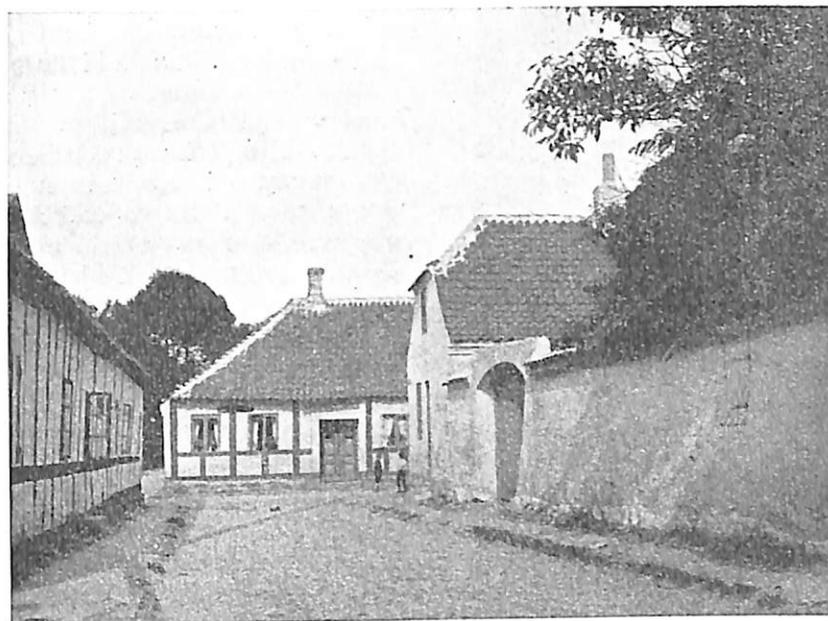
Efter et Par Aars Forløb, nemlig i 1841, købte de Brogernes gamle Gaard, hvorom her tales, og flyttede derover. Samtidig begyndte Lund foruden sin Købmandshandel at drive lidt Forretning med Bøger. Der havde hidtil ikke været nogen Boghandel i Grenaa. Folk læste ikke meget, og Almanakken, som var den mest udbredte Bog, kunde man faa hos Købmændene. Boghandelen har til en Begyndelse

ikke været meget indbringende, men da Lund tillige var Kollør for Taljølter etc. en Forgænger for Klasselotteriet, og fra 1810 Byens Kæmner, kunde det nok gaa rundt.

Lund var en meget svagelig Mand. Han havde Tuberkulose — Tæring, som man dengang sagde — og var selv klar over, at hans Time kunde slaa naar som helst. Han var en meget pligtopfyldende og retskaffen Mand, holdt sine Regnskaber og Bøger i den allernejeste Orden og satte sin unge Hustru ind i, hvor alt var at finde, naar han var død. Hun fortalte selv senere, at Lund mangen en Aften sagde til hende, at hvis han skulde dø pludseligt og ikke opleve den næste Dag, saa var de forskellige Regnskaber og Kasser at finde dér og dér.

De levede da ogsaa kun sammen i faa Aar. Allerede i 1846 kort før Jul døde Boghandler Lund.

Kæmnerbeslutningen overgik til Købmand I. B. Møller, men Hu-

Mellemstræde med Lillegade i Baggrund. Bindingsværkshuset i Lillegade er Fru Lunds. Til venstre for Indgangsdøren var Lejebiblioteket, til højre Boghandelen.

struen overlod Resten af Mandens Forretning, baade Købmandsforretning, Boghandel og Kollektion.

Bine Lund

var en sund og ligevægtig Natur, en dygtig, praktisk og begavet Personlighed med et muntert Sind.

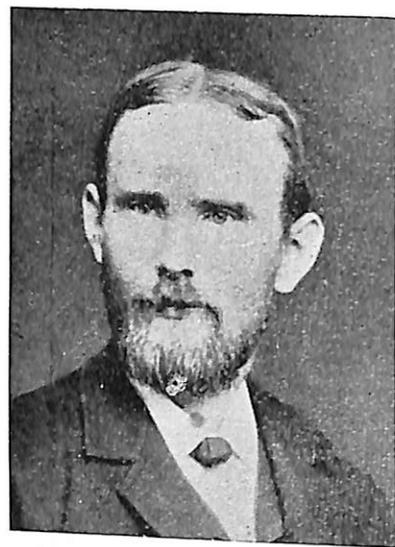
Forretningen kom nu til at hedde „F. C. Lunds Enkes Boghandel“, men Folk i Byen sagde som Regel Bine Lunds Boglade.

Husets Førelse og Pasningen af de fire smaa Børn lagde selvfølgelig Beslag paa en stor Part af hendes Tid og Kræfter, og der maatte derfor holdes Bestyrer i Butikken, der ret snart udelukkende var gaaet over til at være Boghandel. En af disse Besty-

rere var Vilhelm Hansen fra Stege, som i November 1860 tiltraadte Pladsen og forblev der i en Snes Aar, indtil han i 1879 etablerede sig paa Torvet.

Et Par Aar senere kom Ib Chr. Valeur Fausbøll. Han var født i 1857 paa Noragergaard ved Hobro. Hans Moder var Søster til Urmager Valeur, som boede lige overfor paa Gaden modsatte Side, og Datter af Pastor Valeur i Ørum.

Fausbøll var en Original og blev snart kendt af alle i Byen. Han havde et skarpt Øje for Folks Pudsigheder og forstod at omsætte sine Iagttagelser i Ord. Han var meget vittig og samtidig en Smule giftig baade i Mund og Pen. Fausbøll havde en lille poetisk Aare og forstod især

Boghandler Ib Valeur Fausbøll,
f. 1857, d. 1901.

at forme en Vise af lokal Art. Han var derfor en søgt Mand og skrev bl. a. til Haandværkerforeningens Fæstelavnsfester hele smaa lokale Revyer, hvis Sange altid havde en ulastelig Façon og kunde gøre sig ogsaa paa Tryk. Han var tiljige en af Byens tidligste Dyrkere af Amatørfotografi.

Fausbøll havde et noget skrøbeligt Helbred, men blev i alle Maader passet godt hos Madam Lund. Han blev da ogsaa hos hende, indtil hun døde, og overtog derefter Forretningen, som han flyttede til en Butik i en nyopført Ejendom oppe ved Torvet, nuværende Hellemann Nielsens.

Fausbøll ægtede paa sine ældre Dage sin Kusine, Enkefru Ane Bruun, født Valeur, men døde efter faa Aars Forløb 5. Juni 1901.

Omtrent samtidig med Fausbøll kom Frk. Mathilde Ring, Datter af afdøde Lærer Ring i Enslev, til Fru Lund.

Frk. Ring bestyrede navnlig Lotterikollektionen, men hjalp ogsaa med i Bogladen. Allerede en Snes Aar før havde Madam Lund oprettet et Lejebibliotek som i mange Aar benyttedes flittigt af Byens og Omegnens Beboere. Det var, da det var størst, paa ca. 4000 Bind, saa Kvantiteten var betydelig nok.

Som alle de ældste Forretninger i Grenaa havde Boghandleren ikke nogen egentlig Butik, men blot et Par ganske almindelige Stuer. Der var en egen gammeldags Hygge bag Bindingsværksmurene i de lave Stuer. I den forreste af dem var endnu Bjælkeloftet bevaret fra Bygningsens ældste Tid. I den var Lejeblioteket anbragt. Der var Reoler fra Gulv til Loft langs alle Vægge. I den næste Stue, den egentlige Boghandel, stod i Midten et rundt Bord, hvorpaa de sids'e Nyheder var fremlagt. Bagved var Disken.

Madam Lund holdt sig næsten altid hjemme. Hun gik aldrig Tur; det brugte man jo nu for Res'en saa godt som aldrig i ældre Tid. Hun gik i det højeste en Gang imellem op til Starcks, Kruses eller Nobels, som var hendes Slægtninge og nære Venner. Bine Lund sad paa sine ældre Dage næsten altid i Bogladen, travlt beskæftiget med sin Strikkestrømpe og var glad for at faa en Passiar med Kunderne. Hun var kendt af alle, og gamle

Grenaensere, som kom til Byen paa Besøg, glemte sjældent at aflægge en Visit hos Madam Lund.

Indtil Vilhelm Hansen etablerede sig, var Forretningen Byens eneste Boglade, og der var ej heller Brug for flere. At Realskolen i 1883 byggedes som Nabo, var selvfølgelig en Vinding. Eleverne kunde før og efter Skoletid, ja, naar det kneb endogsaa i Fri-kvartererne gaa ind i Bogladen og købe, hvad de manglede.

Fru Lund havde tre Børn. En Søn, Frederik Lund, blev Købmand i Ørsted, men flyttede senere til Randers. En Datter, Frederikke, blev gift med Godsejer, Landinspektør Svanholm ved Hadsund, og endelig var Datteren Dorothea Cathrine gift med Købmand Chr. Thykier, Hevringholm Ladeplads ved Randers.

Efter Fru Lunds Død

22. Juli 1898 solgte Arvingerne Gaarden, og Boghandelen ophørte, idet Fausbøll, som havde over-

taget denne, flyttede den op i en Butik paa Storegade i Købmand Vogels nyopførte Ejendom.

Gaarden købtes af Murer Hans Christensen, som kort efter solgte den til Købmand R. J. Christensen. Efter hans Konkurs blev Savskærer Eske Holm Ejer i 1916.

Saa kom den Tid, da den gamle Bindingsværksfacade nedreves og erstattedes med Grundmur og Spejlglasruder som Ramme om Vestbanekafeen.

Og endelig i Januar 1929 ødelagdes en Del af Bygningen ved en Ildebrand, hvilket gav Anledning til, at den hejt blev nedrevet og ombygget, ved hvilken Lejlighed Byen erhvervede en betydelig Strimmel af Grunden til Gadeudvidelse. Dermed forsvandt ogsaa den vestlige Halvdél af den ca. 175 Aar gamle Høj'ske Købmandsgaard. Af den østre Halvdél staar derimod Resten endnu tilbage i Gavlen og Gaardsiden, medens der allerede før Aarhundredskiftet var sat ny Facade ind.

Gosdrengein og Grisin

To Fortællinger i Sønderherreds Mundart

af

J. P. CHRISTENSEN

Illustreret af Niels Wiwel

Udgivet

med Indledning af
CARL SVENSTRUP

Gosdrengein og Grisin

To Fortællinger i Sønderherreds Mundart

af

J. P. CHRISTENSEN

Illustreret af Niels Wiwel

Udgivet

med Indledning af

CARL SVENSTRUP

GRENAA

Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri

1949

til et Par af dem. De blev udgivet i 1894 paa Jydsk Forlag i Aarhus. Men i Modsætning til næsten al den øvrige Dialektdigtning, som kom i meget simple og billige Udgaver, blev de udsendt i det skønneste Tryk og Udstyr og forsynet med de dejligste Tegninger af Niels Wiwel.

Johan Peder Christensen var født 17. Febr. 1848 i Hyllested ved Ebeltoft, hvor Faderen var Smed. Det er altsaa fra Barndomshjemmet her i Sønderherred, at han har sin Dialekt. Som saa mange af Datidens læselystne unge fra Djursland, navnlig Sønderherred, kom Christensen paa Lyngby Seminarium. Han dimitteredes derfra i 1870, var i nogle Aar Lærer i Fuglslev og forflyttedes i 1879 til Mørke som Førstelærer og Kirkesanger. Her levede han Resten af sit Liv.

Han skildres som en dygtig og afholdt Lærer, der foruden at passe sin Skole til Beboernes fulde Til-

fredshed varetog adskillige Hverv af offentlig og folkelig Art. I 20 Aar var Christensen Formand for 85. Kreds af Danmarks Lærerforening.

Som det fremgaar af Indledningen, gav hans Interesse for Hjemstavnsdialekten sig altsaa Udslag i, at han skrev nogle Fortællinger paa Vers i Sønderherreds Folkemaal og fik dem udgivet paa Jydsk Forlag.

Paa Forlangende af en interesseret Laaner her i Biblioteket har vi skaffet disse Bøger hjem fra Statsbiblioteket. Men da de desværre er forsynet med Klausul om, at de kun maa benyttes paa Læsesalen, kan de ikke anvendes til Udlaan.

I Stedet for optryktes de i nogle Numre af Grenaa Folketidende, ledsaget af Gengivelser af et Par af Wiwels Tegninger, i det Haab, at Læsere i Sønderherred kunde have Fornøjelse af at stifte — eller eventuelt for de ældres Vedkommende opfriske — Bekendtskabet med dem.

Carl Svenstrup.

J. P. CHRISTENSEN

GOSDRENGIN

Fortælling i jydsk Mundart (Sønderherreds)

Med 20 Ill. af Niels Wiwel.

Aarhus (Jydsk Forlags Forretning) 1894

A war i bette fatte Dreng,
a gjæk aa past no Gjæs;
aa a had gon saa læng, saa læng
om we ed bette Hæs.
Aa a sku go ledt hein aa flet
lou bette suet Kal;
men a war ent ret glaj dæte,
a west, di wa saa gal.
A fæk dom flet, men a war angst,
a lænt, de di wil stang;
a kæled faa dom, a tur ent
sej dom, a wa saa bang.

Men Bauser had a hæut flaa op,
a gjæk me baare Bien;
aa a had grædt, for a had skor
men Fædder i no Stien.
De blæst saa stærk aa rejnt,
aa war ed grusom strænge Wejer;
men Frak den wa hilt gjemmel-
bledt,

aa a had engen bejer.
Men Hues¹⁾ had a bægi tou
put ennenfaa men West,
aa saa men Avise²⁾, den le a
paa met baare Brest.
A wa saa bang, den sku bliw bledt,
fen a fæk Lejsen laar,
— saa west a, a wil fo no Hog
aa Unord³⁾ a waa Faar.
A wa saa frousen, a maat regli
rest a Kuld aa Rejn;
a græd, aa a se te mæ sjæl:
„Hue skal a da gor hein?“

Men de blew we aa rejn saa stærk,
aa a wa saa faaknet;
saa gjæk a hein te de kun Hæs
aa pul mæ nier ledt.
Men had ed ent waa galt, saa
blewd,
faa saa faldt a i Sæwn,
aa kaam te aa dræm saa grent,
a dræmt saamænd om Ræwn.
A tet, a so, han kaam aa hent
men Gjæs aa bar dom end
i Skown, — aa da a wount, saa
so 'a,

dæ war aallæ jen.
Saa had han øsse waa dæ hejn,
de slemme, slemme Diuer⁴⁾,
aa a lev hjem — a lænt:
„No kaan ed ent gu an, a bliwer,
faa haa han taad dæ gammel Gos
aa Gassin aa „dæ Sær“⁵⁾,
saa hendæ han wal aasse mæ,
aa de bli⁶⁾ liwal vær!“

Saa lev a hjem, saa stærk a kuh,
men da a kaam dæte,
saa stu mi Haasbond mæ i Kjæp
aa se: „Do ska fo Kle,
faa no haa do sat Gjæssen te,
det graawe, graawe Skaan!“
De hjalp ent, Kuaan⁷⁾ hon ba
faa mæ

aa se, a war ed Baan.
A læk no Hog, aa de gor uunt,
aa dæ war aallæ Naaun,

de a kù klau mæ te. —
saa maat a jo go end i Skown. —
Men Madmour stak i Mælmad te
mæ.

fen a kaam astej,
den trested a mæ we,
da a maat go den lange Wej.
Da a kaam end i Skown,
saa le a mæ æ paa men Knær,
saa lest a pænt met Fadervor.
Aa saa hjalp aas Vaahær.

Saa kaam der jæn — aa hwem
wa de?

en bette rællæ Tes⁸),
aa hon se: „Hær æ Gjæssen,
men bliw do kon we aa les;
no skal a hjælp dæ hjem, faa do
æ wes i gjæwe Dreng;
men skend dæ saa, faa a kjaan ent
to Tid aa bliw ret læng!“

A ga da hæ kon fremmed Tes
ed bette Stekki⁹) Bre,
som a had læwnt, aa saa se a:
„De ska do ha, faade
do hjalp mæ den Gang — la wos
sin,

næ wi skal uj aa wanner,
hous aa de hær — maaski wi kaa
kaam te a hjælp hweranner!“

Da a blew stour, a sjel ska sej,
a blew i pæne Kaal.
A blew Saaldaat, aa a ku wesnok
hæ blewen Kaberaal,
hwes a had wil; men a holdt ent
a de Saaldaaterliw.

Da a fæk Low, saa reist a hjem,
dæ wil a heller bliw.
No skul a wanner om aa si,
om a ku fo en Plads;
saa kaam a te en stouer Gord,
aa dæ kaam a tepas;

dæ ku di haardt hæ Brug faa
saan ed reglig troue Pussel,
aa a holdt aasse mjæst o

aa go jenner saan aa nussel¹⁰).
Imel saa flet a Ker aa Kjaaj,
imel saa past a For,
aa Mannin se, no had hæ
aallæ hawd saa trou i Hjør.

Dæ fest Da, a wa kammen der,
aa wi skul end te Daawer,
saa stu der jen i Bregesdæn¹¹)
aa ga Smokramed Skower;
saa tænt a: „Er a wounen,
hæller er ed blot en Dræm!“
met Hjaat de bonged i met Brest,
de blew mæ jæt saa æm.

Faa dæ stu lisaa liwelæ¹²)
aa mæ tou klaare Æun
dæ saame Pig, som faandt men
Gjæs,

aa de kun ent wæ Læun!

A kaam jo end te Fædded,
men sew¹³) kon gromme ledt,
aa da de annæ saa wa færdig,
gjæk a uj aa flet.

Men de wa ligmej, huer a gjæk,
bestandig stu de Pig
foran men Æun — a blew saa sær
— a blew, som a wa sig. —

No gjæk dæ wal en fjouten Dau,
men de blew wær aa wær —
No west a reglig, de wa hæn,
a faandt, a had hæn kjær.

A lej saa mej a Wærk aa Braad
i aal men Lej¹⁴) aa Lemmer.
Men Hjaat blew hwæ Da stær aa
stær,

di Tanker fildt ed emmer,
de wil hæn kon jen jenne Gang
blaat sej, de hæn holdt a mæ,
saa wil a bliw saa glaj, som om
hæn hielæ Werden ga' mæ.

-o-

Dæ wa gon mannæ Dau, no wa
wi we Sehansdasti¹⁵),
no maat a gæ no Alver oed,
fen Sommerin wa faabi;

faa saa sku Sessel — saan hid
Pigen, —
hæn aa tien waa Din;
no maat a skend mæ, hwes a
naautin
went aa kald hæn min.

-o-

We Mennatsti, Sehansdasnat
saa plokked a en Eut¹⁶),
ja de æ sand, a plokked tou,
a faandt dom we en Greut¹⁷);
den jen a plokked faa mæ sjæl,
dæ naan de wa faa hæn;
hwes di wil grou aa wen dom
sammel,
saa west a, hæn blew men.

A planted dom i Kammered
we Laated i en Spræk;
men saa om Muanin¹⁸), da a
wount,

saa wa di begi wæk.
De war ed faalæ Slau faa mæ,
mej stær end a kù tol;
men saa blew ed snæ te Glæj
igjen,

— saa fo di paa met Gol,
skjent a had tænt, no slemme
Folk,

blot for aa gæ Faatræd,
had tad dom nier aa sket dom
wæk

— A sokked, aa a græd.

Men saa sat a dom op igjen,
aa di tu te aa grou;
a blew saa glaj, a takked Gud,
faa no maat a jo trou,
hæn holdt a mæ, som a a hæn¹⁹),
no kun ed ent slæ fejl,
de hæn wil gi mæ Hon aa Hjaat,
no maat a te aa bejl.

No lig mæ jet saa fæk a da
no faalæ gue Tanker;
a tu i Stol, a sjæl had gor,
saa maaled a et Anker;

aa Kaas aa Hjaat, de sat a aas,
aa unnænejn²⁰) tou Eser,
men dem skar a no mæ mi Knjw
i fine, fine Risser.
De sku sej Sessel Særensen,
faastær I, de wa Nawned;
men saa Gu buede bejer mæ ed²¹),
for ek en Smol de gawned;
for jen a Kaalen bildt hæn end,
de sku sej Sessel Sou,
aa saa, de graawe Skaan, de fæk
hæn hæn saa te aa trou.

Saa gjæk der no en Ti igjen,
— i Staakkel war a blewn --
saa ga hæn saan ed dive Sok,
saa wædt hæn hænner Æun,
jen Da a gjæk mæ naaud te
Swen²²),

aa a kaam hæn faabi;
saa lend ed ledt — a tænt: „Haa,
haa,

mæ er ed, hæn kaa li.“
No maat a te aa præw igjen,
om de kù go ledt bejer;
aa den Gaang gjæk ed, I ska her!
læg Mærk te, hwa a sejer!

A had en pæne Kjærestwis,
jen som a sjæl had gor.
den saang a we henne Kammer-
venner,

aa hæn hør en hwer ed Ord.
Men saa blew hæn aas reglig bled
om Hjaat, i Send aa Skend,
hæn lokked Wenøed op aa se:
„Aa haa jo rent wæ blend!
men la wos no wæ Kjærestfolk
faa Gud aa Mennesker!“
aa a se: „Ja, a wel wæ trou
imod dæ, te a der!“

Wi giut wos ent lig mæ de saam,
wi tjent i naaun Or;
hæn kaam te Dinins, men a blew
paa Stejd, huer a had waar.
Wi le wæ Læn sammen

No lig mæ jet saa fæk a da
no faalæ gue Tanker;
a tu i Støl, a sjel had gor,
saa maaled a et Anker;

aa Kaas aa Hjaat, de sat a aas,
aa unnænejn tou Eser,
men dem skar a no mæ mi Kniw
i fine, fine Risser.

aa saa kjævt wi jet aa aant
te fælles bejst, som Tou aa
Hær²³),
som Sessel sjel hon spaandt.
Saa go wi wos no Sengiklær,
saa kjævt wi wos no Fild;
aa Pot aa Pand aa Grier aa Kar
had wi, fen wi had Gild.
Saa had wi aas ledt Skjellinger,
dem had wi i waa Lom;
dem ku wi ta, ifald wi mærked,
„Smalhans“ han sku kaam.

-o-

No wil a lig te Slutningen
blot seng ed bette Wes,
de senger a faa Sessel,
næ wi er allerbejst tefreds.
Saa lie hon, te de gongrer
i hielæ henner Krop;
aa saan ble'r hon saamænd we,
lig te a holler op.
Saa taar a gjen om hen
aa gie hen ed Kes,
saa sejer a: „Bette Sessel!
wi æ bægi lou tefreds!
Git aal ku sej saan,
saa had aal Folk ed godt.
Telfredshied ger ed bette Hjem
te ed stouer Stoll!“

1ste Wes.

No wil a ensk faa jer
I Kaal dæ sedde der
at I enhwer især
maat fo en Pig som Sessel der.
Hen kaan a no kald men.
Hon er en faale jen,
hon kaa bode sej aa bend,
aa saan i Tro, som hon spend.
Aa saa kaa hon saamænd
wæw dæ pæhste Tæu,
Kasteklær²⁴) mæ Rujer o²⁵)
aã mier ino,
firskauted Tæu te Skjort
mæ strivid Bort,

Dækkitæu saa pænt især
mæ Diur aa Trær²⁶).

2diæt Wes.

Hon kaa bodæ breg aa baag
Growbre, men osse Kaag,
naaud dæ haa Siun aa Smaag,
aa saan no Fe²⁷), som hon kaa
kog.

Hon kaa bodæ skur aa wash,
hon kaa bodæ skrup aa plask,
hon kaa go te aal Slaus Hjask;
aalt gæ faa hen saa gromme rask.
Men som Tin wel hon misil²⁸) rø,
aa næ hon ent kaa fo
aal Ting ette henner Flejt,
si saa bruger hon Skejt²⁹);
saa skal a nok hold' mi Mund
ed bette kun;
A wed godt, næ hon æ saa hwas,
si saa æ hon „Ras“³⁰).

3die Wes.

Hon kaa bodæ plou aa so,
hon kaa bodæ hest aa slaa,
aa hon kaa rej henne Sko³¹),
saan dæ skal aalhæ bliw ed Stro.
Saa kaa hon go saa læt,
aa hon kaa daans saa næt,
dæ bodæ aut aa ret³²),
tænk, hon kaan aas daans „Mo-
nevel“³³).

Aa saa kaa hon saamænd spræng
som engen Ting,
hon kaa lev omkring herind
som ed læred Skend³⁴).
Aa næ hon læver aa gæ rænt,
hon senge saa pænt.
„— Ja! hvem æ wal saa lekkejæ
som hen aa mæ!“

E N D E.

Anmærkninger og Ordforklaringer.

(I Sønderherreds Mundart forekommer
aldrig Bogstaverne „ø“ og „y“, men i
Stedet for bruges „e“ og „i“).

1) Hues = Strømper. 2) Avise = ABC-Bog.

³⁾ Und ord = Utak, onde Ord. ⁴⁾ Diuer = Dyr. ⁵⁾ „dæ Sær“ = Den sære (Navn paa en af Gæssene). ⁶⁾ ble'r = bliver. ⁷⁾ Kuaan = Konen. ⁸⁾ rælle Tes = rødleden Tøs. ⁹⁾ Stekki = Stykke. ¹⁰⁾ nussel = se efter Smaating (pusle). ¹¹⁾ Bregesdæn = Bryggersdøren. ¹²⁾ liwelæ = livagtig. ¹³⁾ sew = søbede, spiste. ¹⁴⁾ Lej = Led. ¹⁵⁾ Sehansdasti = St. Hansdagstid. ¹⁶⁾ Eut = Urt. ¹⁷⁾ Greut = Grøft. ¹⁸⁾ Maaanin = Morgen. ¹⁹⁾ a a hen = jeg af hende. ²⁰⁾ unænejn = underneden. ²¹⁾ Gu buede bejer mæ ed = Gud bedre det for mig. ²²⁾ Swen = Svinene. ²³⁾ Tou og Hær = Uld og Hør. ²⁴⁾ Kasteklær = Sjaler. ²⁵⁾ mæ Rujer o = Med Drejls Mønster. ²⁶⁾ Diur og Trær = Dyr og Træer (i Damask Mønster). ²⁷⁾ Fe = Føde. ²⁸⁾ misil = minsæl (min Sjæl). ²⁹⁾ bruge Skejt = skændes. ³⁰⁾ „Ras“ = Rasmus (den, der vil raade). ³¹⁾ Sko = Høsteskaar. ³²⁾ aut aa ret = til den ene og den anden Side („forkert og ret“). ³³⁾ „Monevet“ = Menuet. ³⁴⁾ ed tærræd Skend = Et tørt Skind.

GRISIN

Fortælling i jydsk Mundart (Sønderherred)

af J. P. Christensen

Med 20 Ill. af Niels Wiwel

Aarhus (Jydsk Forlags Forretning) 1892

Da skal a low, der æ Færdsel
heruj;
dæ trækker di igjen mæ ed stour
Kaavel Stuj;
A troue, di aal ska te Margin i Da,
Wi annæ mo go hæ hjemmi aa ha
saa travell, faade wi haa slagted
Grisin;
men, Gu ski Low, Flæsked æ
hæut i Prisin.
Dæ bliwer i regdi gu Stomp aa
uwær¹⁾,
han haa jo i Reg²⁾ lisa bre som
en Dær,
aa de er endda aallæ saa mej,
han haar ædt,
men gu æ han bodæ paa Flæsk
aa paa Fjæt.

Men kaa dö no hous, hvædan a
faataal
waa Gris dæ aant Or han blew
swaal³⁾
A grædder ino, nær a tænker
æpoed,
de er aallin saa slemt faa Smo-
folk aa foed.
De Krætur æ jo bestandig saa
dier,
aa Pengen te Grisin had vi lont
aa Pier.
Saa sku han endda kun bliw te
saa ledt,

Flæsked wa tendt, aa dæ wa slæt
ent Fjæt.

Dæ wa ledt Snj⁴⁾ ino hæs aa her;
men de had regdinok waa mej
Wær.

De wa i April, wi fulles aj
bodæ Niels aa mæ te Maarup-
waj⁵⁾,
faa dæ wa Margin, aa i Gris sku
vi ha,
aa de wa no aalæ saa lig endda;
i gammel Mand ku ta naaud we
paa Wejn, dæfor gjæk a mæ
dæ te.

Han æ saa gu we mæ, de war
en Skam,
hwes a ent aasæ wil wæ gu we
ham.

Dæ war ed grow Patti⁶⁾ Folk
testej,
a troue, dæ war naaun fra hwer
en Bej,
aa dæ war aas naaun, dæ had
Grejs aa sel;
hwæ glaj a blew kaan a aalæ
faatel,
faade de ku go saa rask fra
Honen;
a west dæ wa træls igjommel
Sonen⁷⁾;
no ku wi kom hjem i aal gu Ti,

Wi had aallä saa launt te dä näste Bej;
 wi gjæk we Sin a Wejn i i Stej;
 A gjæk mä mi Bendhües aa prak en Mask,

de kün a jo godt, wi gjæk aallä saa rask.
 Saa so wi naaud hejn äpaa Wejn no suaat;
 de war i Woun, de west wi no godt.

aa saa wil wi wæ glaj, næ de
 wa faabi.

Wi had ledt Peng teewns ino,
 faa dem ledt te Huseds Brug a
 ku fo.

Saa kjevt a ledt Krengler aa en
 Honnekaag,

faa saan naaun kaa wi jo ent

sjel baag.

Saa fæk a ledt Benner aa saa
 en Sikaari,
 saa slap Pengen op, aa a wil ent
 la teborre.

De æ sand, saa fæk a næ en
 Farregri⁸,

men saa war aas hielæ men
 Hannel faabi.

Saa fæk Niels Grisin put i i Sæk
 aa de waardt ent læng, ennen wi
 wa wæk.

De best⁹) næ lig for, da han tu
 ham paa hans Skaaller,
 de Net heller Glæj aa ham fæk
 wi no aaller;

en regdi unnææ Taank a fæk,
 aa de lu te, jo længer wi gjæk. —

Wi had aallæ saa launt te dæ
 næjst Bej;

wi gjæk we Sin a Wejn i i Stej.
 A gjæk næ mi Bendhues aa

prak¹⁰) en Mask,
 de kün a jo godt, wi gjæk aallæ
 saa rask.

Saa so wi naaud hejn äpaa Wejn
 no suaat,

de war i Woun, de west wi no
 godt.

Saa seje Niels: „De ska go¹¹)
 nær,

wi medt dom hæ we de beddæ
 kün Kjar“.

Aaa de gjæk faa sæ, som Niels
 han spaaj —

wi medt dom, di kjour næ ed Pa
 muodæ Klaaj¹²;

aa wi tou Gammel maat go ledt
 tesj,

de kjour akuraat, som di war
 laask¹³) faabi.

Men saa fomled Niels, dæ sællæ
 Aasen,

hans Fud den skrej¹⁴), aa dæ lo
 han paa Maasen.

At tavn men Bendhues lig i
 Skitted,

a blew saa faafærmed¹⁵), mi Fud
 dæn smitted,

dæ lo wi mensil we Sin a
 henaan. —

Men no ku wi rejdnok mærk,
 de wa skaan¹⁶),

faa Niels slap Puaasin, aa
 Grisin han faldt
 i Wandt aa sol¹⁷) — de wa gru-
 selæ galt —

Wi rest waas aa fik aas Grisin op,
 men ued aa kol wa han ewer
 hielæ hans Krop.

Wi tænt, han wa dæ¹⁸) — han ku
 slæt ent sej,
 aa hielæ han kaam te dæ hielæ
 Wej.

A græd aa klaud næ, aa Niels wa
 uun,

Han se, de war aas en lekælæ¹⁹)
 Stuun

a wa kommen næ. Han wil ge
 næ Skillen;

aa saan blew han we, te wi
 kaam te Hillen

herujenfaa Dæren. A blew aassæ
 gnawn,

saa tu a Grisin i Waahæres Navn
 aa bar ham end aa le ham i

Sengen,
 de kün a jo godt, hæ kaam jo
 engen.

A west jo, hwekken ed Sawn
 de wil bliw,

hwes a ent særred for aa faa
 ham teliw.

Men Niels skjældt uj aa se: „Jou
 Mænd,

de ska waar ledt, te do fo Gris
 gjen,

faa no kwæl do ham jo da
 rentæbaar²⁰).

Saa snakked a godt aa se: „Nej
 bettæ Faar,

han kommæ sæ nok, næ han haa
 waar i Seng“.

De waart endda heller ikki ret
 læng,

saa begendt han aa piv, saa wæn
 a ham ledt,

sa fæk han i To Mjælk, mien de
wa liwal Skil.

A tiled Mjælk i ham i fjouten
Dau,
aa de wa jo da en grusselæ Plau;
saa begendt han aa drek, men
han wil slæt ent snaag,
A se te ham i Ærgels: „A haar
aallæ kæn Maag,
som dø kaa skaav dæ aa skaf
mæ Faatræd“,
Saa wædt a men Øun, — a maat
regtig græd.
Saa grin han ledt, aa saa kun
a go,
faa de wa dæ jennest Trest,
a kun fo.

Saan gjæk Sommerin, hvædan
den kun;
Niels wa tit bode wrewled aa
uun.
Han se, a sku læg en Bræreng²¹⁾
ibled,
aa den skul a saa gjen ham te
aa ed,
maaski a ku saa lest ham hejn
te Troud,
dæ wa da wal enmælæ naaut,
han houd.
Men de wa de saam, hwa han
blew go we,
wi kü jo godt mærk, han wil
ent bliw te.

Saa slagted wi hæn, dengang di
slagted Laam²²⁾,

faa da wared netop, men Sester
hion kaam.

Hon hjolp mæ ledt mæ aa gæ
Taaromen ræn,
men vi fæk dom ent regdi aal-
sammel wæn,
faa naaun aa dom wa rent æ baar
gon i Snork²³⁾,
de wa jo ent stert — han wa jo i
Pork²⁴⁾.

A græd ewer Grisin, — a wel
godt go we,
a græd ent saa mej, da men
Mouer wa de.
Aa do kaa trou mæ, de æ sand,
hver Or a sejer,
men Gu ski Tak aa Lov, dæ hæ
han æ bejer.

ENDE

Anmærkninger og Ordforklaringer.

- ¹⁾ Stomp aa uvær = Stykke at undvære.
²⁾ Reg = Ryg. ³⁾ swaal = afkølet, af-
svallet. ⁴⁾ Sni = Sne. ⁵⁾ Maarupwaj = Maar-
rupvad Markedsplads. ⁶⁾ Patti Folk = stoi
Mængde Folk. ⁷⁾ Sonen = Sandet. ⁸⁾ Farregr-
= Farvegryde. ⁹⁾ bæst mæ lig for = forekom
mig. ¹⁰⁾ Bendhues, prak = Strikkestrømpe,
strikkede. ¹¹⁾ de ska go nær = det vil vist
ske. ¹²⁾ it Pa muodæ Klaaj = et Par mo-
dige unge Heste. ¹³⁾ laask = løbsk. ¹⁴⁾ hans
Fud den skrej = hans Fod den gled.
¹⁵⁾ faafærmed, mi Fud den smitted = for-
bavset, min Fod den gled ud. ¹⁶⁾ de wa
skaan = det var Skade. ¹⁷⁾ sot = sank.
¹⁸⁾ de = død. ¹⁹⁾ lekelæ Stuuue = lykkel-
lig Time (menes ulykkelig). ²⁰⁾ rentaabaar =
helt og holdent. ²¹⁾ Bræring = Brødskorpe.
²²⁾ dengang de slagted Lam = først i Ok-
tober. ²³⁾ gon i Snork = indskrumpede.
²⁴⁾ Pork = Vantrivning.

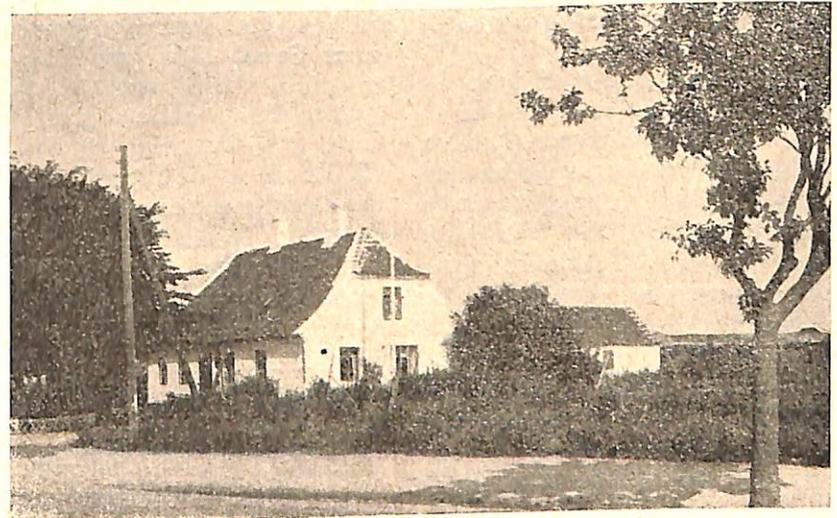
GRENAA HAVN

De færreste baade af Byens og Havnens Beboere og at de mange tilrejsende, som nu til Dags kommer til Grenaa — enten til Søs eller til Lands — tænker vistnok paa, at den store, blomstrende Havneby kun er hundrede Aar gammel, idet dens 6 første Beboelseshuse just opførtes i 1848—49. Nytaarsaftensdag i 1849 udstededes Arvefæstebrev paa Grundene til disse første Nybyggere.

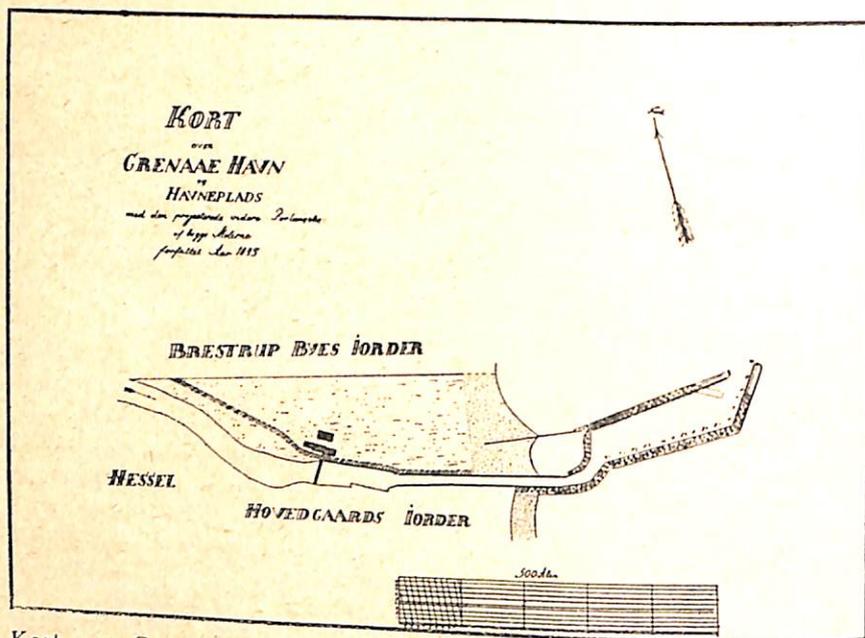
Det er jo en kendt Sag, at selve Havnens Historie gaar mange Aarhundreder tilbage i Tiden. Den

nævnes allerede i Aaret 1500, og i 1552 udsteder Kong Christian III et »Privilegium«, hvorved det tilfodes Borgerne i Grenaa »til deres Havns og Skibsbros Behov at oppebære 2 Skilling danske af hvert indenlandsk og 3 Skilling af hvert udlandisk Skib, som kommer til Grenaa«. Og saaledes eksisterer der fra Tiden fremefter en lang Række Breve og Tingvidner, som fortæller om Havnens Skæbne gennem Tiderne.

Men den saakaldte »Havn« var ikke nogen virkelig Havn, men kun

Den tidligere Toldbod ved Grenaa Havn. Den var sikkert bygget som Kaserne under Engländerkrigen. Den nævnes ved Brandtaksationen i 1814 som »nyopført og nu overladt til Toldvæsenets«.

Kort over Grenaa Havns paatænkte Moleforlængelse i 1845. Forlængelsen udgør de to smaa svagt optrukne Spidser. Det fuldt optrukne er Havnen fra 1812. Aaen løb ud i Havnebassinet. Læg Mærke til den ganske ubetydelige Bebyggelse, kun Havnefoged Sørensens Ejendom og Pakhus.

Aamundingen, som ganske vist var forlænget og skærmet af et Par lange Moler af nedrammede Egepæle, der strakte sig et Stykke ud i Havet. Der var ingen Beboelse af nogen Art ved »Havnen«. Kun nogle faa af de største Købmænd og Skippere havde bygget smaa, straataekte Hytter, de saakaldte »Søboer«, ude ved Aamundingen. I dem opbevaredes Redskaber og alle Skibenes løse Dele om Vinteren, naar Skuderne fra Jul til Paaske laa i »Vinterleje«. Og der opstuedes om Sommeren Korn og Malt til Udførsel, indtil Skibene kom i Havn og skulde laste til en ny Rejse.

Den første egentlige Havn byggedes omkring 1812. Det er den nuværende indre Havn, Fiskerihav-

nen. Men dens Moler var før korte, og den fyldtes lidt efter lidt med Sand. Den gav ikke Anledning til nogen som helst Bebyggelse. Den eneste egentlige Bygning fra den Tid er den gamle Toldbod, der byggedes samtidig med Havnen og var opført som Kaserne for en Del af de store Militærstyrker, som under Euglænderkrigen var indkvarteret i Grenaa, navnlig for Kystforsvarets Skyld. Bygningen solgtes senere til Toldvæsenet.

Havnebyens Oprindelse.

Omkring 1847 foretoges en betydelig Moleforlængelse og en stor Opudring af Havnen. Det er fra den Tid, at Havnebyens Oprindelse stammer. Enkelte af de Haand-

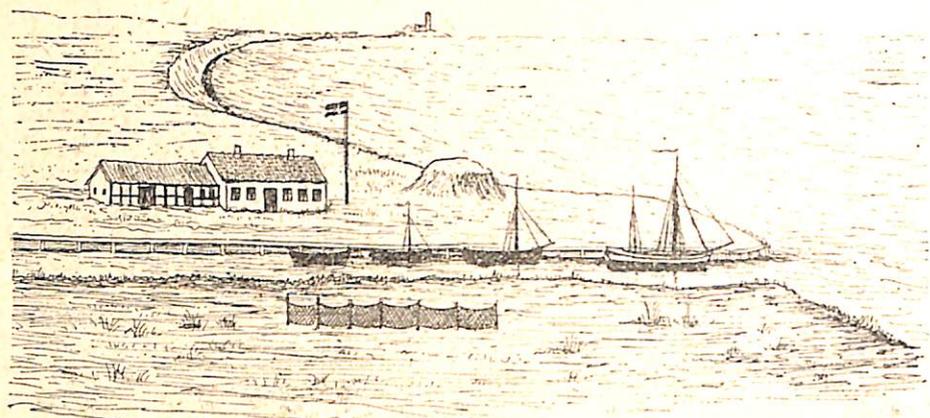
Strandgade Nr. 24, 22, 20 og 18. Nr. 24 opførtes af Skipper Chr. Rasmussen (nu Stenfisker Fr. Nielsen). Saa følger Gyden. Derpaa Nr. 22 og 20. De opførtes i 1849 af Fisker Jørgen Hinsén, som selv beholdt Nr. 22 (nu Frk. Christiane Jensen) og straks frasolgte den østre Halvdel, Nr. 20, til Fisker A. Clemmensen (nu Kildahl Sørensen). Derpaa følger længst til højre paa Billedet Nr. 18, som i 1849 byggedes af Skipper Andreas Henriksen. I 1860 solgte han Huset til Skipper Ludvig Hilfling (»jes nu af Restauratør Thomsen). Lige Øst derfor laa »Gamle Batteri«, paa hvilken Grund Nr. 16 er opført (nu »Vogterhuset«).

værkere, som havde arbejdet paa Havnen, slog sig ned her, og desuden flygtede nogle Skippere og Fiskere hertil fra andre Byer. Da der ingen Boliger fandtes ved Havnen, maatte disse Tilflyttere leje sig ind i Byen. Enkelte købte selv et Hus der.

Arealet Nord for Havnen var dengang matrikuleret som en Parcel under Bredstrup. Men Gammel Sogns Sogneraad havde allerede i 1791 ved et højtideligt Skelbrev, der fastlagde Grænserne mellem Grenaa Bys og Bredstrups Jorder, anerkendt, at Arealet nærmest omkring Havnen fra Arilds Tid havde hørt til Grenaa By, og at det skulde vedblive at være saaledes uden nogen Indsigelse fra Bredstrups Side. Disse øde, sandede Strækningen havde ingen praktisk Betydning og ansaas den-

gang for at være omtrent værdiløse.

Men de omtalte *Tilflyttere*, som som havde deres Tilknytning og Erhverv ved Havnen, foretrak at bo i dens Nærhed, og i 1848—49 opførte seks af dem Smaahuse paa den øde Fællé Nord for »Havnegaden« efter forudgaende Forhandling med Havneudvalget. Byen ønskede ikke at sælge Grundene ved Havnen, muligvis fordi man imødesaa en Udvidelse. Byraadet vedtog derfor kun at udleje Grundene paa Arvefæste, saaledes at de paagældende lejede dem paa Livstid og med Ret til at opføre og pantsætte Bygninger og lade dem gaa i Arv til deres Efterkommere. Ligeledes med Ret til at sælge dem og lade en ny Ejer indtræde som Arvefæster, dog med Forbehold af Byraadets Godken-

Den gamle Havn, Aamundingen, ca. 1845, med Havnefoged Sørensen's Hus, opført ca. 1845 (nuværende Søgade Nr. 24). Tæt bagved ses »Gamle Batteri«. Efter en Tegning af E. Hartmann paa Grundlag af et Udkast af Maler V. Steen. NB. Tegningen er behæftet med flere Fejl. I 1812 var den første egentlige Havn anlagt. Den ses ikke paa Tegningen. »Snøbelstuen« mod Vest blev først opført 1858, efter at det bagvedliggende 2 Etages Pakhus var opført. Den burde altså ikke have været med paa Tegningen. Endelig er Højen »Gamle Batteri« anbragt for tæt ved Strandkanten. Det stod omtrent midt i Strandgades Husrække.

delse. De første seks Arvefæstebrev udfærdigedes i December 1849. Det første den 22., Resten den 31. December. De har omtrent ens Ordlyd. Det drejer sig om Ejendommene Strandgade Nr. 12, 14, 18, 20, 22 og 24.

»Arvefæstebrev paa Grundstykke Nr. 3 ved Havnen.

Kommissionen for Grenaa Havnevesen gjør vitterligt: at efter foregaaende Indstilling og høje Vedkommende Approbation overdrages herved i Fæste til Skipper *Christen Rasmussen* af Grenaa, for ham og hans *Arvinger*, til Bygge- og Havneplads ved Grenaa Havn af den Havnen der tilhørende Grund, et Stykke i Længden 24 Alen og i Bredden til Skjellet ved Bredstrup Mark ca. 40 Alen, hvor-

paa han allerede har opført 7 Fag grundmuret Hus med Straatag, indrettet til Beboelse, hvilken Plads han og hans Arvinger maa bruge og beholde imod nøiagtigen at opfylde følgende indgaaede Betingelser:

1) At han holder sig den ham anviste og afpælede Skjellinie efterrettelig og, hvis det forlanges, indhegner Havepladsen forsvarlig uden Udgift for Havnen.

2) Han maa ikke overdrage eller udleje Huset og Tilliggende til Andre, eller tage Indsiddere deri, uden med Havnekommissionens udtrykkelige Samtykke.

3) Alle Skatter og Afgifter af Huset og Pladsen, som enten ere paabundne eller herefter paabydes, udreder Brugerens uden Udgift for Havnen.

4) Af foremeldte Hus og Haveplads svares aarlig fra 1. Januar

Søgade Nr. 24. Havnen's ældste Hus, opført ca. 1845 af Havnefoged Sørensen. Den Del af Bygningen, som ligger til venstre, er »Snøbelstuen«, som er opført lidt senere. Bagved ses Taget af Pakhuset, som Havnefogden opførte i 1849. Til højre ses nuværende Strandstræde.

1850 i Afgift til Grenaa Havnekasse 8 Rdl., siger otte Rigsbankdaler i Sølv, som betales til Grenaa Havnekasse hvert Aars 11. December skadesløs i alle Maader. Og udebliver Brugerens af Huset dermed længere end 14 Dage efter Forfaldstiden, saggives han derfor paa lovlig Maade og er underkastet den lovlige Retsforfølgning efter Forordn. 5. Januar 1828.

5) Foranmeldte aarlige Afgift til Havnekassen skal bestandig være sikret i indbemeldte Hus fremfor noget Andet.

Til Bekræftelse under vore Hænder og Kommissionens Segl samt Fæsternes Underskrift i tvende Vidners Overværelse.

Grenaa Havnekommission, den 22. December 1849.

Aagaard. Kruse. S. M. Jensen. E. Rasmussen.

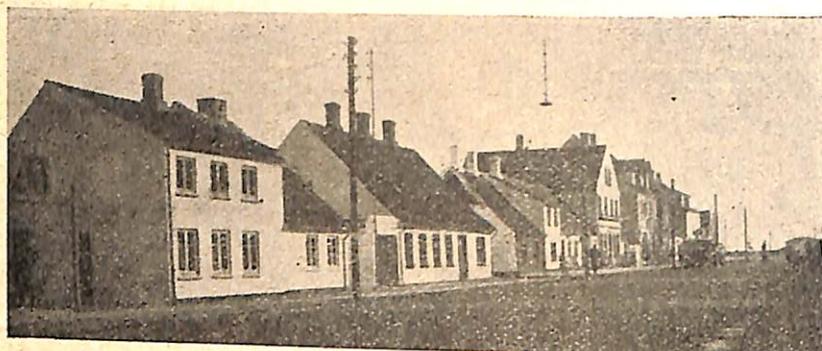
Man lægger Mærke til, at Grunden mod Nord gaar helt til Skellet ved Bredstrup Mark, hvilken Afstand ved alle Parcellerne var hen mod 40 Al. Det nævnte Hus var

grundmuret med Straatag. Alle de følgende var ligeledes straatækte, men med en enkelt Undtagelse opførte af Bindingsværk. Den aarlige Fæsteafgift varierede fra 3½ til 8 Rdl. efter Grundens Størrelse.

De første Huses Beliggenhed.

Ovennævnte Skipper *Chr. Rasmussen's* Hus er nuværende Strandgade Nr. 24, som nu tilhører *Sten-fisker, Skipper Fr. Nielsen*. Det er forholdsvis kun lidt forandret; kun er Straataget dér som ved alle de øvrige allerede i 1860'erne erstattet med Tegtag.

Den næste, som fik Arvefæstebrev Nytaarsaftensdag 1849, var *Fisker Jørgen Hansen*. Han havde allerede foregaaende Sommer opført et lille Hus paa 5 Fag i Bindingsværk og med Straatag paa den arvefæstede Grund og deraf straks bortsolgt de østre 2½ Fag til *Fisker Andreas Clemmensen*. Det er Strandgade Nr. 20, nuværende Ejer *Kildahl Sørensen*. Den anden Halvdel benødt

28 26 24 22 20 18 16

Strandgades Nordside, den ældste og oprindelige Del af Havnens Bebyggelse, opført i 1849-50 (Foto 1944).

Jørgen Hansen selv i en halv Snes Aar og solgte den saa i 1858 til Matros Jacob Andreas Dyhr. Det er nuværende Strandgade Nr. 22, som ejes af Frk. Christiane Jensen.

Saa kom Fisker Johan Frederik Dabelsteen. Han havde ligesom Jørgen Hansen allerede i Forvejen bygget et lille 5 Fags Hus og havde straks efter Opførelsen delt det i to og frasolgt den vestre Halvdel til Fisker Matthias Andersen, som altsaa fik Fæstebrev paa Grunden, ligesom han havde faaet Skøde paa Bygningen. Det er Strandgade Nr. 14, hvis nuværende Ejer er Cyklehandler Viggo Jensen.

De østre 2½ Fag beholdt Dabelsteen selv. Men allerede i 1852 solgte han sin Halvdel til Skipper Jens Peter Jensen af Frederikshavn, som atter i 1859 afhændede den til Skibstømrer Engelbrecht Ole Geisnæs, der kom hertil fra Skagen. Han var Fader til den senere Havnefoged Geisnæs. Det er altsaa Strandgade Nr. 12, hvis nuværende Ejer er Grønthandler Niels Johnsen.

Endelig fik saa Fisker, senere Skipper Andreas Henriksen Fæstebrev paa en Grund, hvorpaa han

havde bygget et 3 Fags Hus med „murede Vægge“, og sammenbygget med Clemmensens Hus. Det solgtes i 1860 til Ludvig Hilfling. Det er Strandgade Nr. 18, hvis nuværende Ejer er Restauratør Thomsen. Foruden Grunden til Huset medfulgte et Grundstykke Øst derfor. Paa dette laa en Jordhøj, en Slags Skanse, som man kaldte „Gamle Batteri“. Det var en Levning fra Aarhundredets Begyndelse, fra Englænderkrigens Tid, da der for Søforsvarets Skyld var opstillet Kanoner paa dette Batteri. Nogle af Kanonerne blev efterladt, da Krigen var forbi, og nedsattes senere som Fortøjningspæle i den gamle Havn ved nuværende Søgade, hvor de endnu stod i Begyndelsen af vort Aarhundrede. Det er Arealet fra det gamle Batteri, hvorpaa der i 1897 opførtes en Restaurationsbygning, som senere forsynedes med en Etage mere og nu er kendt ved Havnen under Navnet „Vogterhuset“.

Disse seks straatækte Smaahuse dannede altsaa en delvis sammenhængende Række fra nuværende Nr. 12 til 24. Og deres Beboere er altsaa faktisk Havnebyens Grundlæggere. Men foruden dem fik endnu en Ejen-

22 20 18 16 14 12 10

Strandgades Nordside, den ældste Del af Grenaa Havns Bebyggelse, opført i Aarene 1949-50. (Foto ca. 1900. Stenders Forlag. Eneret).

domsbesidder ved Havnen Arvefæstebrev paa et Grundstykke. Det var Havnefoged Sørensen, som allerede et Par Aar før de andre havde opført et Hus, ikke paa Strandgade, men paa Søgade lige over for den gamle Havn i Aamundingen, kun ad-

skilt fra denne ved Gaden. Paa det nye Grundstykke, som laa Nord for Beboelseshuset, lod han opføre et 2 Etagers Pakhus, som eksisterer endnu, men forlængst er omdannet til Lejligheder.

HAVNEBYENS FØRSTE BEBOERE

Efter denne Oversigt over Placeringen af Havnens første Huse i 1849 skal anføres en Del biografiske Oplysninger om nogle af disse første „Nybyggere“.

Havnefoged

Anders Sørensen

var oprindelig Skipper, men havde kgl. Bevilling paa at maatte „vinde Borgerskabet som De'ailist“. Han ægtede i 1821 Toldinspektør Starcks Datter og købte en Gaard paa Østergade, nuværende Nr. 7, som Kommunen har købt af Avlsbruger Præst, og som skal give Plads for den nye „Kino“ Biograf. Der begyndte han en Købmandshandel. Som tidligere Skipper er det meget naturligt, at Valget faldt paa ham, da Stillingen som Havnefoged blev ledig i 1828 efter Andreas Johnsens Død. Navnlig da Sørensen i flere Aar under Johnsens Sygdom havde været konstitueret i Embedet.

Da Havneudvidelsen stod for, solgte han Købmandsgaarden og opførte det omtale Hus ved Havnen, nuværende Søgade Nr. 24. Her drev han Handel og Beværtning, og en Del af de Folk, som arbejdede ved Havneanlægget, har jo sikkert haft deres Tilhold hos ham. Derefter opførte han det omtalte Pakhus og lidt senere en lille Tilbygning til Forhusets vestlige Ende (nuværende Nr. 26). Den kaldes i Arve-

fæstebrevet en Stald. Men faktisk indrettedes i den en Gæstestue af lavere Rang. Den benævntes i Almindelighed „Snobelstuen“. Den var yderst primitiv og beregnet for Folk, som kom i deres Arbejdstøj. Gulvet var belagt med Kampesten, og Møblementet bestod af Træbænke og en gammel, kasseret Sofa. Der serveredes Dram og Øl for 2 Skilling. I Almindelighed brugtes ingen Glas. Folk fik Brændevinen serveret i et Pæglemaal, som de drak af og fik fyldt igen, naar det var tomt. Allerede først i 50'erne bortforpagtede Havnefogden Forretningen til sin Søn Carl Hartmann Sørensen og flyttede selv op i et af Husene paa Havnevejen paa Gammel Sogns Grund. Senere ejedes Hus og Forretning af Gæstgiver Bonke, der kom fra Treaa Mølle og senere blev Restauratør i Grenaa By. Efter ham af Købmand Matthias Madsen, efter hvis Død det ca. 1897 solgtes til Fisker Ole Thomsen, der omdannede Restaurationen til Lejlighed.

Andreas Henriksen

byggede Strandgade Nr. 18. Det var paa hans Grund, at „Gamle Batteri“ laa, lige Øst for Bygningen. Henriksen var oprindelig Fisker, men 1863 tog han Borgerskab som Sætteskipper. Han tituleredes altid „Skipper Henriksen“ i Modsætning til Broderen „Bette Hendrik“, der var Fisker og

Skipper A. Henriksen og Hustru, som byggede Strandgade Nr. 18.

boede længere mod Vest i Strandgade.

Andreas Henriksen var Kaptajn for Hofjægermester Benzons, som ejede en Slup „Tumleren“, med hvilken han foretog lange Sørejser. Hofjægermesteren maa have været meget vel tilfreds med sin Skipper, thi ifølge Pantebogen udstedte han i Oktober 1863 „Gavebrev til Henriksen paa Sluppen Tumleren, 6/10 Læster drægtig“. Han købte sig saa et nyt og større Skib, en tomastet Skonnert, som fik Navnet Tumleren II. Ogsaa paa det nye Skib var Henriksen Skipper en Tid og efterfulgtes af Kaptajn F. H. Menne, som var fra Flensborg.

Ogsaa dette Skib blev for smaat for Hofjægermesteren, og paa Skibsbygger Benzons Værft i Nykøbing F. bestilte han et endnu større, Tumleren III, hvormed han foretog en lang Jordomrejse. Det er dette Skib, som er afbildet paa det Maleri, der hænger i Byraadssalen, og som er

skænket til Grenaa Kommune af Hofjægermesterens Søster efter hendes Broders Død.

Skipper Henriksens Sted købtes senere af

Ludvig Hilfling.

Han var af norsk Slægt, men født paa Falster i 1812 og flyttede til Grenaa som Sætteskipper i 1854. Han sejlede med en Galease og havde mange Fragter for Konsul Momme, senere for Købmand Nobel, med hvem han var Parthaver i Jagten „Jensine“ og senere i Jagten „Haabet“.

Da Fortjenesten i Begyndelsen var ringe, og det kneb med Udkommet, søgte han i 1859 Beværterbevilling og indrettede en lille Beværtning. Det var Hustruen, Caroline Marie, f. Michaelsen, som skulde passe den. Desuden drev hun i samme Stue en lille Handel med Kolonialvarer, som hun fik leyeret, afvejet i Poser og færdige til Salg, fra Konsul Momme. Hustruen var meget yngre end Hilfling

Madam Hilffing.

og overlevede ham i mange Aar. Hun var en i høj Grad respektabel og dygtig Kvinde, der paa en anerkendelsesværdig Maade drev den ikke altid lette Bestilling at forestaa en Havnebeværtning. Blev der for livligt, tilkaldtes Havnefogden, der havde Myndighed som Havnepoliti. Saa blev de urolige sat i Havnearresten, som befandt sig i Søgade (nuv. Nr. 10) i det gamle Havnepakhus. Senere, da der kom Telefon, saa man ret hurtigt kunde tilkalde Grenaa Politi, faldt dette bort. — Nabohuset mod Vest ejedes i 1849 af

Fisker

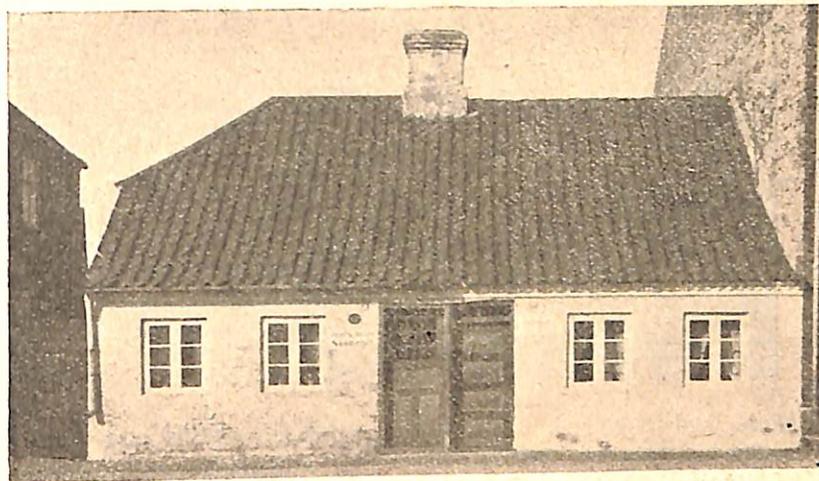
Andreas Clemmensen.

Han havde oprindelig boet i Frederikshavn og kom hertil som Sten-

fisker, mens Havneudvidelsen og Moleforængelsen stod paa. Derefter drev han almindeligt Fiskeri. Der var i den Tid et særdeles rigt Fiskeri af Rødspætter i Havnens umiddelbare Nærhed, men det kneb mange Gange med at faa Fiskene solgt; det var jo længe før Banens Tid. Undertiden eksporteredes en Del af dem i Kvaser til andre Pladser, men ellers blev mange kørt i Vognlæs til Randers. Det var ikke ret store Priser, de indbragte efter at have været stuvet paa en Hestevogn og under primitive Forhold transporteret den 7 Mil lange Vej dertil. Clemmensen var ikke nogen meget ihærdig Fisker, men skabte sig en lille Forretning ved at gaa Bud med Pakker og Breve til Grenaa. Der var dengang ingen som helst Postforbindelse mellem Grenaa og Havnen, og Clemmensen fik en Del at gøre med at hente og bringe Post og forrette allehaande Smaaæinder for Havnens Beboere. Han var en fast Gæst paa Madam Fladbergs Beværtning paa Hjørnet af Tor-

En anden af Havnens første »Nybyggere«, Hans Carstensen Momme, som druknede 1866.

Strandgade Nr. 14 og 12, som byggedes i 1849 af Fisker J. F. Dabelsteen. Han beholdt selv de østre 2½ Fag Nr. 12 (nu Grønhandler N. Johnsen), og frasolgte straks efter Opførelsen de andre 2½ Fag, Nr. 14, til Fisker Matthias Andersen (nu Cyklehandler Viggo Jensen).

vet og Østergade, hvor han hver Formiddag fik en Dram og et Glas Øl, før han begav sig paa Hjemturen, og hvor Pakker kunde indleveres til ham. Clemmensen saa altid nøje paa hver Skilling, var velsagtens ogsaa nødt til at gøre det. Talte nogen til ham om at besørge et Ærinde, sagde han altid „Ja“, men med den ufravigelige Tilføjelse: „Faar vi nue for et?“ Hvis Clemmensen om Formiddagen kom over i Gæstgiver Madsens Beværtning, gik han altid ind i Snøbelstuen og fik Snaps og Øl, men kom han om Eftermiddagen eller om Aftenen, gik han i Gæstestuen og fik sin Toddy.

Clemmensen havde med sig fra Skagen en Dæksbaad, en lille, gammel Jagt, hvormed han tidligere havde sejlet Fragt til København. Nu laa den mest stille i Havnen og brugtes nærmest kun, naar der skulde sættes Sømærker ud. Den var opkaldt efter hans Hustru, der i alle Henseender var en respektabel Kone,

som holdt Hjemmet pænt og propert. Men naar Folk vilde drille Clemmensen, kaldte de Jagten for „Dromedaren“, og saa var han ikke god at komme i Nærheden af.

Den lille Kvist paa Huset blev sat paa, da Sønnen Laurits Andresen en Vinter sad hjemme og læste til Styrmandsaksamen.

Om Resten af Nybyggerne,

Skipper Chr. Rasmussen og Fiskerne Matthias Andersen, Dabelsteen og Jørgen Hansen véd jeg ikke meget. Chr. Rasmussen var en Række Aar Lods ved Havnen samtidig med, at Havnefoged H. Hasse var Førstelods. Han solgte i 1858 Huset til Sønnen Rasmus Christensen. Jørgen Hansen var Fisker. Han solgte i 1858 sit Hus til Matros J. A. Dyhr, i hvis Slægts Besiddelse det forblev i de næste 50 Aar. Matthias Andersen var Fisker og Kvaseskipper,

Fisker
Matthias Andersen
og Hustru,
som i 1849 købte
Strandgade Nr. 14.

Hans Kone hed Gjertrud. Hun tog med Manden ud paa Fiskeri og var efter samtidiges Udtalelser lige saa dygtig til det Arbejde som nogen Mand. Deres Søn var den senere Lods A. Andersen.

Og saa var der endelig Dabelsteen. Jeg har — navnlig fra Samtaler med Maler Hartmann — Indtryk af, at han spillede en stor Rolle i det lille Nybyggersamfund ved Havnen i dets første Aar. Men ikke længe efter solgte han sit Hus til Skipper Jens P. Jensen fra Frederikshavn og forlod Byen. Senere blev han Lirekassemand, uvist af hvad Grund.

Hermed skulde saa være givet et lille Billede af den lille Koloni, som under yderst beskedne Forhold grundlagde Havnebyen. Fra en lille Klynge straatækte Bindingsværkshytter udviklede den sig i Løbet af de svundne hundrede Aar til en blomstrende By paa ca. 1000 Indbyggere, takket være nye, store Havneudvidelser, bedre Afsetningsforhold for Fiskeriet, Anlæg af adskillige industrielle Virksomheder, Badelivet paa Sønderstranden og navnlig Etablering af Færgeforbindelsen med Sjælland.

J. Richter.

Født i Grenaa 1³/11 1850.
Død som Præst i Vejen 2⁸/12 1928.

INDLEDNING

I 1849 flyttede en yngre Læge ved Navn J. C. Richter paa Opfordring af flere Grenaaborgere her til Byen, hvor han virkede som praktiserende Læge til 1893, da han som 77-aarig Mand forlod Grenaa. Han var blevet gift samme Aar, som han kom hertil. Af Ægteparrets to Børn var Sønnen John Richter den ældste og født 13. November 1850.

John Richter gik i Skole i Grenaa hos Student Hansen, der havde en lille Privatskole for Drengene, som bl. a. forberedte til Optagelse paa Latinskolen. Derfra kom han til Aarhus Latinskole og tog endelig teologisk Embedseksamen i København i 1873.

Et Aarstid var den unge Teolog derpaa konstitueret Førstelærer ved Grenaa Kommuneskole under en Vakance i Embedet og blev derefter i et Par Aar Lærer ved københavnske Privatskoler, bl. a. ved Frk. N. Zahles Skole. I sin Fritid drev Richter historiske og topografiske Studier, bl. a. i Djurslands Historie. Og hele sin Levetid bevarede han sin Interesse for Lokalhistorien.

Efter i et Par Aar at have været pers. Kapellan i Seest, blev Richter i 1879 Sognepræst i Ringgive og kom saa endelig i 1893 til Vejen. Her i umiddelbar Nærhed af Askov Højskole, hvor han i en Række Aar var lokal Tilsynsførende, følte Richter sig inderligt knyttet til Befolkningen, som elskede ham. Her forblev han til sin Død, 28. Decbr. 1928, og virkede, trods sine 78 Aar, til det sidste som Præst og Sjælesorger og varetog Embedets mange Pligter med største Troskab og Kærlighed.

I mange Aar var Pastor Richter Medlem af Redaktionsudvalget for »Historisk Aar bog for Ribe Amt« og skrev selv en Række Artikler deri. Men trods de mange Interesser, som efterhaanden optog ham, glemte han aldrig sin lille Fødeby, men omfattede den med Interesse og Kærlighed.

Paa min indtrængende Opfordring skrev han engang i sine sidste Aar en lille Skildring fra Barnheds- og Ungdomsaarene i Grenaa, som her gengives i uforkortet Skikkelse.

Carl Svenstrup.

Fra det gamle Grenaa i 50'erne og 60'erne.

»Hvor landlige — ja, man kunde næsten sige: landsbyagtige — Forholdene var i det gamle Grenaa, fik man i alt Fald ved Sommertid et levende Indtryk af, naar i den tidlige Morgen Tudehornet lød gennem Byens Gader, og Køerne kom traskende ud gennem Porte og Smøger og blev drevne ud til det store Kær Vest for Byen, hvor nu Anlægget ligger. Om Aftenen vendte de tilbage og fandt af sig selv Vej hjem til Baasene, som ventede dem. Mange af Byens Borgere var Avlsbrugere, og til Kæret havde jo alle Adgang. At disse store, daglige Kreaturvandringer gennem Byens Gader just ikke var fremmende for disses Renholdelse, siger sig selv.

Jævne og ligefremme var Forholdene i mange Maader. Der var intet i Vejen for, at Borgermænd kunde adstadigt vandre gennem Gaderne med den lange

Pibe i Munden for at gæste gode Venner, og at Kvinderne ligeledes kunde — barhovedet og med Strikkestrømpen i Haanden — se hen til Veninder omkring i Byen. Storre *offentlige Fester* holdtes om Sommeren i »Plantagen« eller Anlægget umiddelbart Vest for Byen paa Nordsiden af Randers Landevej. Det var da Grundlovsfesten, 5. Juni, og Fredericia-Slagets og Isted-Slagets Aarsdage (6. og 25. Juli). Da vandredes der med Musik og Faner i Optog fra Torvet ud i Anlægget, hvor Festtalerne holdtes. Jeg har ogsaa oplevet, at der holdtes »*Vauxhall*« i Plantagen, hvor da kulørte Lamper og Lys i udhulede Græskar kastede et festligt Skær over det hele, mens Musikken tonede.

Musikforeningen.

Byen havde i 1850 faaet sig en Musikforening, hvis Leder var den meget musikalske Postfuldmægtig *Chr. Bigum*. Om Vinteren holdt den sine Møder og

Vestergade i 1860'erne,

da den Morgen, Middag og Aften passeredes af flere Hundrede løsgaaende Kreaturer. Der var kun et Par Huse ved Gadens Begyndelse samt Skolen (hvoraf 3 Fag skimtes) og Jordemoderboligen. Udsigten til Kæret var helt fri. Tilvenstre ses Lindgreens Hjørne, tilhøjre Smed Hartvigsens Plankeværk og Baghus.

Postfuldmægtig Chr. Bigum

i hans høje Alderdom, da han forlængst havde forladt Postvæsenets Tjeneste og boede paa Fattiggaarden.
Tegning af Aage Hoffmeyer.

Koncerter paa Gæstgivergaarden paa Storegade, som bestyredes af den joviale *Madam Bendixen*. Til Koncerterne har der aabenbart været stærk Tilstromning, thi en Indsender i »Grenaa Avis« klager (20. Febr. 1850) over, at Lokalet er for lille, og spørger, om man ikke kunde bevæge *Madam Bendixen* til at lade opføre et hensigtsmæssigt Lokale, eller faa Raadhussalen givet fornøden Dybde ved en Tilbygning paa Piller, eller endelig, hvis ingen af disse Udveje var farbare, faa Købmand *Winding* til at give passende Lokale i den Bygning, han agter at opføre i Forlængelse af Gæstgivergaarden paa Storegade.

Musikforeningens Medlemmer.

Det var for sine Medlemmer, Mu-

sikforeningen gav Koncerter, og Medlem kunde man blive ved Ballotation. I den Anledning kom der i Avisen (5. Jan. 1850) et forbitret »Indsendt« fra »Flere Borgere«, som harmedes over, at i Musikforeningen dumpede alle Haandværkere paa een nær ved Ballotationen. »Maa vi spørge, hvem er de Dannede? thi da vilde de Købmænd, som ej engang kunne skrive deres Modersmaal, hvortil maaske flere høre, være gaede samme Vej, — heller ikke, hvo der besad den bedste moralske Character eller den bedste udvortes Dannelse... Efter Rygte skal en Mand, som gjerne onsker at ansees for at høre til Honoratorier, have glædet sig over Udfaldet, fordi man befriedes for »Risp-Rasp«. Ham svare vi: Hvo er den agtværdigste, enten den, som gaaer paa tvende Been, eller den, som ligger i en Rendesteen? Dermed er han maaske tilfreds, og en hvis[!] Købmand, som skal have viist sig virksom, meddele vi den Trøst, at da han ikke kan taale Haandværkernes Nærværelse, skulle vi eller Vore ikke heller genere ham i hans Boutik... Vi spørge de hovmodige: Have de nogen Ret til Raadhuset? Er ikke enhver Borger i Byen og Bonde i Herredet contribuierende dertil?... De bor da leje et eget Lokale til deres Forlystelser, og vi ville føle os for stolte til at forstyrre dem, men til Raadhuset mene vi at have samme Ret som de.«

Om Musikforeningen straks er bleven ydmyget efter denne »grausame Salbe«, ved jeg ikke, men fra senere Aar erindrings jeg aldeles tydeligt, at der sad adskillige Haandværkere baade som active og som passive Medlemmer af Foreningen. At samme Forening ogsaa holdt sine Øvelser i private Hjem, har jeg et levende Minde om — vist fra

I. C. Richter.

Læge i Grenaa 1849–93. En af de virksomste i Ledelsen baade af Musikforeningen og Sangforeningen.

Sommeren 1855 — da den musicerede en smuk Sommeraften i et stort Lindelysthus i vor Have paa Østergade.

Sangforeningen.

I November 1856 stiftedes Grenaa Sangforening med 40 Medlemmer. Dens Bestyrelse blev: Chordegner Johannesen (Formand), Læge Richter, Sædelmager Henriksen, Apoteker Dahl og Købmand Starck. Den Mand, som ledede de første Øvelser, var vistnok en Syngelærer Jean Berg fra København, der i Avisen tilbyder Sangundervisning, og som desuden giver sig af med Portrætmaleri. Senere blev *Chr. Bigum* Sangforeningens Leder. Ogsaa denne Forening maa døje Klager i Avisen over, at den giver de »contribuerende« Medlemmer for lidt for deres Penge. Hertil svarer (23. Jan. 1858) Læge Richter som Formand, at »Foreningen er lille og arbejder under vanskelige Forhold: mange af Medlemmerne er ikke i selvstændige Stillinger, saa de kan ikke altid give Møde. Foreningen

R. Johannesen.

Kordegner og Lærer i Grenaa 1832–81. Et virksomt Medlem af Sangforeningen og dens første Formand.

kan kun give 3 Koncerter med Bal nærlig«. Klageren er dog ikke tilfreds med dette Svar. Han finder, at det »indeholder ej mere Svar, end der findes Brolægning paa Byens Torv«. Senere (27. Decbr. 1859) spørger »Mange« i Avisen, hvad det skal betyde, at Sangforeningen ikke ledede Salmesangen i Kirken 1ste Juledag til Højmesse-tjenesten, hvad man havde ventet«. — Imidlertid arbejdede Sangforeningen stot og godt i en Række Aar. Undertiden, vovede den og Musikforeningen sig endda længere ud end til Byens Ene-mærker. De foretog saaledes baade i September 1858 og senere Lystture med den nye Dampskibsroute til *Ebeltoft*, hvor de gav Koncert. Jeg ser dem endnu for mig sejlene ud af Grenaa Havn, Musikforeningens Medlemmer forsynede med grønne Huer, Sangforeningens med hvide.

Dilettantkomedier.

Det var ikke blot Musiklivet, der blomstrede i hine Tidens Grenaa. Og-

saa Dilettantkomedien havde sine Dyrkere. Virksomst blandt de virksomme var i sin Tid Købmand *L. N. Balle*, der havde Forretning paa Hjørnet af Østergade og Torvet. Han var, som man siger, ligefrem »bidt af en gal Skuespiller«. Han brillerede som Klokker Link i »Nej« og som Skytten i Erik Boghs »Fastelavnsgildet«. Sidstnævnte Stykke tillige med »En Søndag paa Amager« opførtes paa Gæstgivergaardens Scene i Vinteren 1856–57. Et Minde knytter sig særligt for mig til hin Forestilling. Min Fader skulde i »Fastelavnsgildet« spille »Jesper Snyltegæst«. I den Anledning maatte vor Husjomfru og jeg ned til en gammel Hattemager-Enke, der boede i et af de smaa Huse lige overfor Monsæds Gaard [nu Grenaa Folketidende] paa Lillegade for at laane et Par Fløjls-Knæbukser, som havde tilhørt hendes afdøde Mand.

Andre rollehavende.

Af de andre rollehavende mindes jeg *Jorgen Gleeurup* som Anders Jorgen i »Fastelavnsgildet«. Gleeurup var fra Gjerri'd, havde vist været Tjener paa Benzons og havde tilegnet sig en Del Kultur og finere Levemaade. Han var en Tidlang omrejsende Skuespiller, ligesom han ogsaa en Tid var Vært paa Grenaa Gæstgivergaard. Ligeledes mindes jeg den konne *Amalie Svendsen*, Arrestforvarerens Datter, som Lisbet i »En Søndag paa Amager« og den unge Bogtrykker *C. Lemmich* som Jokum i samme Stykke. De to blev ikke længe efter Mand og Hustru. En anden af min Faders Roller var som Lods Mikkelsen i »En Søndag paa Amager«, hvor han ret med Liv og Lyst sang Arien »Paa Søen, naar den skummer vred« med sin smukke Basbaryton. —

Disse Dilettantkomedier blev forøvrigt

for Købmand Balle en dyr Spøg; han forsømte sin Forretning og gik tilsidst fallit. Fra lidt senere Tid mindes jeg Høstrups »Intrigerne« opført af Dilettanter. Endnu senere, vist i 1865, opførte et helt nyt Hold Grenaa-Dilettanter »Aprilsnarrene«. Endelig kan det noteres, at i 1867 opførte vi, d. v. s. en Del unge aarhusianske Gymnasiaster og Studenter med Assistance af unge

Bogtrykker C. Lemmich og Familie.

Baade Lemmich og hans Hustru var i deres unge Dage meget aktive Deltagere i Dilettantkomedieme.

Grenaa-Damer Hostrups »Eventyr paa Fodrejsen«. Og i de følgende Aar gik det Slag i Slag med Dilettantkomedier (»Valbygaasen«, »Genboerne«, »De uadskillelige«), som samlede mange Tilskuere.

„Rigtige“ Skuespiller-selskaber

lagde da ogsaa ret jævnlig deres Vej om ad den lille østjydske By. Her for-tjener C. F. Rau's Selskab særlig at nævnes; der var vakre og flinke Skue-spillere i dette, ikke mindst Direktøren

Kirken og det øverste af Lillegade i Slutningen af 1860'erne før Kirkens ydre Restaurering.

og hans Hustru. Saa maa ogsaa Kunst-beriderselskaberne nævnes, særlig Hoffmanns »Cirkus gymnasticus«, hvor især Direktørens flinke Sønner Frantz og Rudolf og vakre Dotre Flora og Josephine horte til de bærende Kræfter. I Sommeren 1865 fik Grenaa endog Besøg af Skuespillere fra Københavns Casino (Fru Amalie Hagen, Skuespillerne Hougaard, Carl Hagen m. fl.); de opførte bl. a. Wessels »Kærlighed uden Strømper«. Det var meget fornøjeligt.

Det skete undertiden, at Byen fik Besøg af hannoveranske *Hornblæsere*. De stillede sig da op i Grupper paa 5 a 6 Mand uden for Husene iført graa-grønne Kapper og lod deres Hornmusik gjælde i de ret snævre Gader. Men de rangerede vel med de ret hyppigt grasserende Lirekassemænd.

Markeder og andre Adspredelser.

Saa var der endelig de Forlystelser, som Markederne bød paa. For Børn var det meget spændende, naar Teltboderne opstod i Rader paa Torvet Aftenen før Markedsdagen. Og naar denne op-randt, opfangede Øret snart Lyden af Mundharmonikaer, som pyntede Børn, der kom travende med deres Forældre, snart forsynede sig med. Saa hørtes Musikken fra Karruseller og Gogler-telte, der fremviste stærke Mænd eller overfedede Børn. Og de store Honning-kagetelte fik hyppigt Besøg af lækker-sultne Børn — og voksne. Kl. 6 om Aftenen sluttede Markedet, saa var den Herlighed forbi.

Under daglige Forhold hvilede Ro og Fred over den lille By. Ved Aften-tide om Sommeren kunde man ryste Dagens Slid og Arbejdstravlhed af sig og kvæge sig ved en lille Spadseretur enten ad Havnevejen eller »neden om

Engene langs Aaen. En Indsender klager i Avisen (22. Juni 1850) over, at Brædderne over Grofterne, som man dér skulde passere, var raadne, og at man skulde over en Stente. »Nej, lad os faa Planker over Grofterne og i Stedet for Stenten en Laage, der falder i af sig selv!« Enkelte Steder — f. Eks. uden for Apoteket paa Torvet — havde man faste Bænke, hvor Familien kunde nyde den friske Aftenluft.

I Januar 1860 aabnede Klubben »*Foreningen*« sine Lokaler paa »Gaarden« (d. v. s. Gæstgivergaarden paa Storegade, den nuværende Præstegaard). Der tilbragte mangan Familiefader som Klub-medlem sin Aften ved Kortspil og de fyldte Puncheglas. Gik det end i Reg-len sammeligt til, var det dog ikke he'digt for Familielivets Trivsel, naar Hjemmene paa slige Aftener forsømtes.

Gertruds Henrettelse.

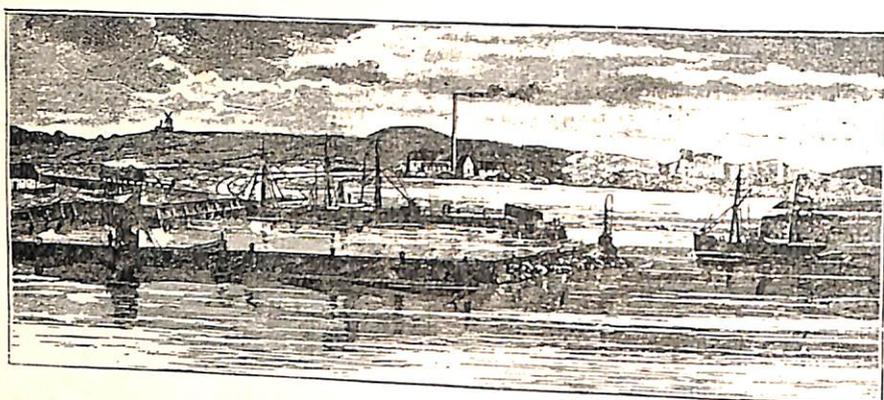
En meget uhyggelig Begivenhed satte midt i 1850'erne Sindene i stærk Be-vægelse. Det var en dødsdomt Kvindes Halshugning tæt uden for Byen. Hermed forholdt det sig saaledes: Skolelærer *Morten Nielsen* i Aalø benyttede en Husmand samme Steds, *Jens Andersen Møller*, som Tærsker. Til dennes Hustru, *Gertrud Marie Hansdatter*, var Nielsen traadt i et utilladeligt Forhold, efter at han engang havde truffet hende ene i hendes Hjem. Da Forholdet fort-sattes, havde hun for Nielsen udtalt Ønsket om at faa Manden ryddet af Vejen. Han havde da skaffet hende Arsenik, som hun gav Manden i Pandekager d. 2. Decbr. 1854, da han om Aftenen kom hjem fra Grenaa. Da han saa blev syg, fik han Lærer Nielsen til at gaa til Læge Richter i Grenaa. Men da han ikke forklarede denne noget om Sygdommens alvorlige Art, saa

J. N. Winding.

Købmand i Grenaa og Byens almægtige Forgrundfigur i 50'erne. Gik fallit i 1861 som Følge af Pengekrisen. Byggede senere Hotel Dagmar.

føreskrev Lægen kun et Spanskflue-plaster. Den 10. Decbr. døde Jens Møller, og der opstod straks efter Begravelsen Mistanke om, at han ikke var død en naturlig Død. Liget blev saa gravet op igen d. 3. Januar 1853, og baade Lærer Nielsen og Gertrud lagde Haanden paa den dodes Hjerte og erklærede sig uskyldige. Imidlertid viste den kemiske Undersøgelse, at der var *Arsenikforgiftning*, og begge Forbryderne gik saa til Bekendelse. Gertrud tilstod, at det udelukkende var Lidenskab, der havde forblindet hende, da Manden var god og stræbsom. Da Gift-maalidet var beredt, var hun vel bleven bange, men hun tog sig sammen og erklærede siden, at om nogen under hans Sygdom havde tilbudt hende et He'bredelsesmiddel, havde hun ikke modtaget det. Nu angrede hun sin Synd og var rede til at lide sin Straf efter Lovens fulde Strenghed. Pastor la Cour

Den nybyggede Havn fra 70erne.
Efter en Tegning i Illustreret Tidende 1883.

skildrer hende vel som løs og letfærdig, men dog godmodig, saa ingen kunde have tænkt sig hende som Forbryder. Hun havde været gift med Jens Møller i 11 Aar. De havde ingen Børn, derimod havde de taget en Brodersøn af hende, Hans Adam Sørensen, til sig som Plejebarn.

Gertrud blev saa ved Højesteretsdom af 29. Marts 1856 dømt til at have sit Liv forbrudt og blev ikke indstillet til Benaadning. Samtidig domtes Skolelærer Nielsen til Tugthusstraf paa Livstid. Den 19. Juni 1856 blev saa den 35-aarige Gertrud halshugget lidt Syd for den til Grenaa Søndermølle hørende Møllelund, altsaa paa Aalsø Grund. Hun var fuldkommen rolig til det sidste, bandt selv Tørklædet for sine Øjne og lagde rolig Hovedet paa Bløkken. En stor Mængde Mennesker overværede Henrettelsen. — Morgenens forud var Skolelærer Nielsen ført til Horsens Tugthus. Det er betegnende for Datiden, at »Grenaa Avis« kun har 14 (fjorten!) Linier om selve Henrettelsen.

Dampskibsforbindelse.

Ud paa Vinteren 1857—58 lægges der Planer om en ugentlig Dampskibs-

forbindelse mellem Grenaa og København. Og 13. Maj 1858 afgik Dampskibet »Randers« (Captajn Petersen) for første Gang fra Grenaa Havn til Hovedstaden. Flere Hundrede Mennesker var mødt for at overvære Begivenheden. Da Havnen frembød flere Vanskeligheder, skete Udfarten meget langsomt, men — trøster »Grenaa Avis« — den nye Muddermaskine skal nok fremtidig klare Sagen. Da Trafikken i Begyndelsen næppe har været synderlig stor, knyttedes til Grenaa-Routen tillige en Route til Hobro og Mariager. Dampskibet »Randers« afløstes senere af Dampskibet »Ydun«.

Aviser.

Medens man i Grenaa vist i lange Tider, hvad Avislæsning angaar, havde hjulpet sig med »Aarhus Stiftstidende« og »Randers Avis«, fik Byen endelig i 1850 sin egen Avis. Redaktør blev Magnus Heimann, en Mand af jødisk Byrd. Det første Nummer udgik 18. Januar og indleddes med en versificeret Hilsen under Titlen »Avisen til Læseren«, vistnok af Redaktøren selv. Det vil erindres, at den slesvigske Trearskrig dengang endnu ikke var

sluttet. Et Par af de første og de to sidste Vers lyder saaledes:

»Knap kommen til Verden man ud har
mig sendt
Min Læser »God Aften« at byde,
Men naar man er fremmed og lidt kun
bekjendt,
Vil Ordet fra Læben ej flyde.

— — — —
Ja, hvis der var Vaar paa vort Fædre-
lands Kyst,
Og Glæde jeg da kunde bringe,
Saa fløj jeg omkring med usigelig Lyst
Paa Fama's den spraglede Vingel!

— — — —
Dog Vinterens Tid faar vel Ende
engang,

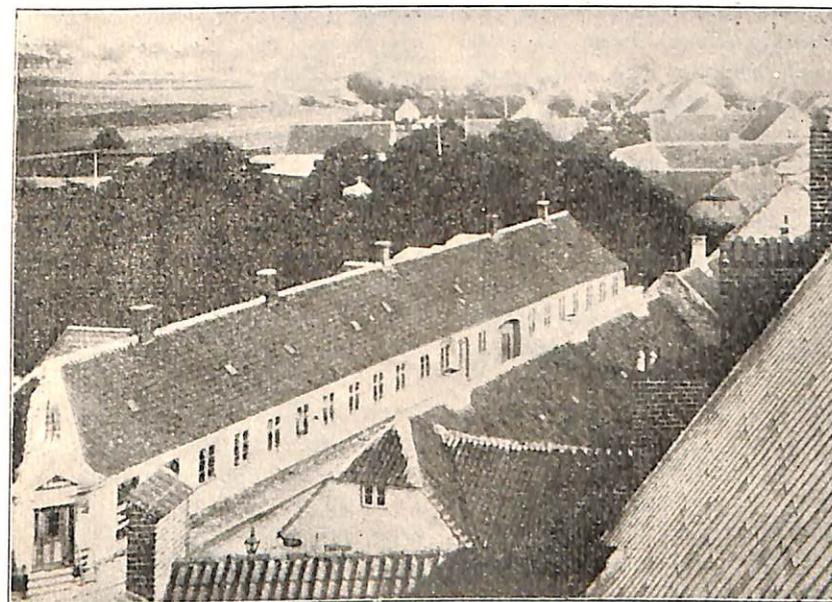
En Sommer vi stunde imøde,
Hvor atter kan lyde en Seierens Sang
For Flaget det hvide og røde!

Og trostigt jeg iler fra Sted og til Sted
Et hjerteligt Ønske at sige:
Gid Lykke og Held, i Krig og i Fred
Fra Danmark aldrig maa vige!

Som man vil se, slet ikke daarlige Vers. Men ak! de gode Forventninger om Bladets Fremtid gik ikke i Opfyldelse, allerede 30. Juli 1850 standsede Udgivelsen »af Mangel paa Deltagelse«.

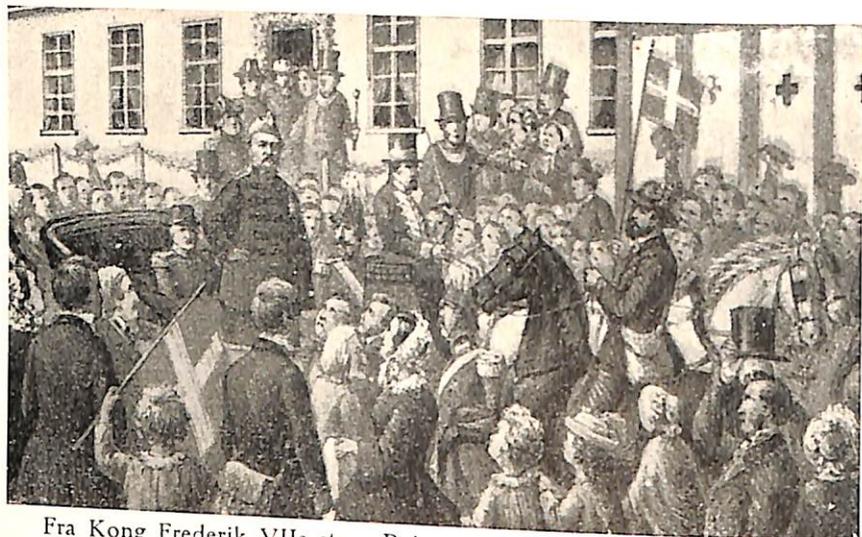
Avisen genopstaar.

Omtrent 6 Aar senere havde en ung Mand Mod til at starte en ny »Grenaa Avis«. Det var den unge Bogtrykker

Østergade set fra Kirketaarnet.

I den lange, lave Bygning i Forgrunden boede i 1860erne Købmand Balle længst til venstre, mod Nørregade. I Midten var Grenaa Avis' Kontor og Bogtrykkeri. Den østlige Del, som var en selvstændig Bygning, tilhørte Læge Richter. Her var Pastor Richters Barndomshjem.

Fra Kong Frederik VII's store Rejse i Jylland i Forsommeren 1861.

Hans Cappel Hertel. Avisens første Nr. udgik 17. Maj 1856 og derefter et Par Gange ugentlig. Hertel, hvem jeg mindes som en smækker ung Mand med lyst krøllet Haar, havde sit Bogtrykkeri i Naboejendommen til mit Hjem paa Østergade. Den beskedne, unge, ugifte Mand var vor Gæst Juleaften 1856. Desværre døde han allerede faa Maaneder efter (9. Marts 1857) af Hjernebetændelse. Saa vidt jeg husker, havde han i sin sidste Tid som Medudgiver C. Lemmich, som derefter blev Eneudgiver, indtil han siden fik C. V. Færch som Medudgiver.

Kongebesøg.

I Juni 1861 var der stort Røre i Grenaa i Anledning af, at Kong Frederik d. 7de og Grevinde Danner agtede at gæste Byen. Ikke saa langt Historien gaar tilbage, havde nogen dansk Konge sat sin Fod paa Grenaa's Grund. Der var Travlhed med at berede den folkekære Konge en festlig Modtagelse. Man syede Flag, rejste Flagstænger, bandt Guirlander o. s. v. Ved Sønderbro var

rejst en Æresport, en københavnsk Arrangør (Tapetserer) var kommen over for at lave den. Kongen og Grevinden boede i Byfoged, Justitsraad Nyeborgs smukke Bolig ved Sønderbro. Udenfor var Gaden bestroet med Bark for ikke at forstyrre den kongelige og grevindelige Nattesøvn.

Paa *Gæstgivergaarden* paa Storegade var det store Taffel arrangeret for Kongen og hans Følge og Byens Honoratiories. Jeg husker, at vi Smaadrenge betragtede det som en stor Ære at blive sendt ud i Byen i Ærinder af den kongelige Kok. Om Aftenen bragtes der Kongen og Grevinden et *Fakkeltog* i deres Bolig. Sangforeningen sang en af Lærer J. K. Møller forfattet Sang, og min Fader holdt som Sangforeningens Formand en lille Tale til Kongen og hans Hustru. Den følgende Formiddag besøgte Kongen Grenaa Havn og besaa de Forbedringer, den i den sidste Tid var undergaaet. Jeg ser endnu den svære Kongeskikke, ledsaget af Kommunalbestyrelsen, vandre omkring paa Havnepladsen. Der hæf-

tede han Dannebrogskorset paa den dygtige, men beskedne og alvorlige *Havneingeniør Bruhns* Bryst. Om Eftermiddagen kørte Kongen videre til Benzons, Mejlgaard o. s. v., og snart laa Byen igen i de gamle Folder.

Krigen 1864.

3 Aar senere var der Røre af en helt anden Art i Grenaa: den *preussiske Indkvartering* i den sorgelige Krig 1864. At flere af Byens unge Mænd deltog i Krigen som Kombattanter, siger sig selv. Allerede i Krigen Begyndelse faldt Købmand Jacob Møllers dygtige Søn og Medhjælper Frederik, dødelig saaret ved Bustrup 3. Februar 1864. Jeg husker endnu Broderens fortvivlede Graad, da Dødsbudskabet kom.

— Jeg ser mig ikke i Stand til at oplyse, hvornaar Byen blev besat af Fjenden, jeg var dengang Latinskolediscipel i Aarhus, men det maa vel have været i Begyndelsen, af April. Da de fjendtlige Officerer mødte paa Byens Raadhus og forlangte Kvartér, Heste og Fourage, skal Byfogden, Justitsraad Nyeborg, aldeles have tabt Hovedet.

C. G. Nyeborg,
Byfoged og Borgmester i Grenaa
1853—76.

Han raabte fra Raadhusvinduerne: »Larsen! Larsen! Svendsen!« (det var den afdøde Arrestforvarer). Fra Forsamlingen af Grenaaensere nede paa Torvet fik han det Svar: »Svendsen er død!« Nyeborgs sædige Uvilje mod Fjendens Krav medførte, at han maatte af Sted som Preussernes Fange. Det var om Natten, de tog ham under hans ivrige Protest. »Nein, nein!« hørte man ham raabe. Ret længe varede hans Fangenskab dog ikke.

De fjendtlige Soldater opførte sig iøvrigt meget ordentligt. De var selv lede og kede af Krigen, hvis Hensigt de ikke forstod. Der var endog de Steder, hvor de rakte en og anden Husmoder en hjælpende Haand i Husgerningen. Tillod man dem endnu større Tilnærmelser, blev det dog ilde set. Saaledes vakte det almindelig Harm i Byen, at den før omtalte Havneingeniør Bruhns purunge Datter forlovede sig med en ung preussisk Feldwebel Petit-Jean. Forlovelsen gik da ogsaa hurtigt

Frederik Møller,
den første af Grenaa's unge Soldater,
som faldt i Krigen 1864.

J. L. Skjerbek,

Postmester i Grenaa 1852–77.
En af Byens mest fremtrædende Borgere
saavel i det politiske som i det selskabelige Liv, baade som Taler
og som Skribent.

over Styr. Bruhn døde i 1902 som
Kammerassessor, fhv. Fjordinspektør i
Randers.

At *Postbesørgelsen* var meget mangelfuld, saa længe Fjenden laa i Landet, er en Selvfølge. Aviser og Breve maatte ligefrem smugles ind og ud. En lille Episode, hvor jeg selv var med, kan jeg her fortælle. Min Fader og Postmester Skjerbæk, som var Venner med Hofjægermester Mourier-Petersen paa Rugaard, havde faaet at vide, at Postsager vilde komme i Land ved Rugaard Strand fra et dansk Skib paa en nærmere bestemt Dag. De tog da derud, og jeg, som holdt Sommerferie, fulgte med. I Aftenskumringen fik vi en Bunke Avis- og Brevpakker, som ved Hjemkørslen anbragtes under Vog-

nens Sæder. Næste Formiddag sad Postfuldmægtig Bigum i en af vore Stuer og sorterede Aviser og Breve, som saa snart kom Adressaterne i Hænde. Det gik altsammen uden Indblanding fra Preussernes Side, men det var ogsaa under Vaabenhvilen. Havde det været under Krigstilstand, var det næppe gaaet saa glat.

Aarøes Strejfkorps.

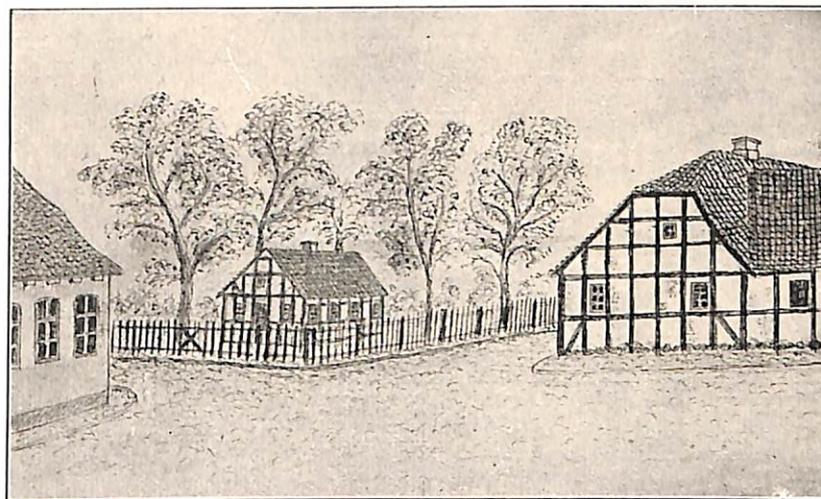
En tidlig Sommermorgen (7. Juli 1864) gik en Afdeling af det *Aarøeske Strejfkorps* under Befaling af den kække Premierløjtnant Schultz i Land ved Grenaa Havn og fangede en lille Afdeling paa 8 Mand preussiske Soldater, som havde Nattekvarter i et Kornpakhus ved Havnen. Heldigvis kom denne raske Daad ikke til at gaa ud over Byen, hvis Beboere jo var ganske uskylde i det skete.

Grenaa havde dengang endnu ingen Telegrafforbindelse med Omverdenen. Men Preusserne havde selvfølgelig deres Feltelegraf, og den fik private Folk

Student Hansen.

I en Menneskealder drev han en lille privat Realskole, hvor bl.å. Pastor Richter fik sin første Skoleuddannelse, før han kom til Latinskolen i Aarhus.

Hjørnet af Østergade og Nørregade,
mens det endnu henlaa som »Apotekerens Have«.
Efter en gammel Haandtegning.

Lov til at benytte, naar den ikke var optaget. Engang benyttedes den i mit Hjem. Jeg havde paa Grund af en blandt Aarhus Latinskoledisciple udbrudt Øjensygdom (jeg selv fejlede intet) faaet en Ferie paa nogle Dage. Ved Udløbet af disse ønskede vi at vide, om Ferien ikke vilde blive forlænget, og spurgte da Rektor Ingerslev i Aarhus gennem den preussiske Feltelegraf: »Fängt die Schule Morgen an?« En Soldat bragte kort efter Svaret: »Ja!«

Østergades Udseende.

Ved Indkørselen til Byen mod Syd krævedes i ældre Tid *Bompenge* af de kørende. Med Udgangen af 1859 ophørte dette, og det ved Sønderbro liggende *Bombus* er siden nedrevet.

Paa det ældste Kort over Grenaa, Resens Atlas, findes mærkeligt nok Østergade ikke afsat. Det synes da, som om Kannikestræde, som tidligere kaldtes

»Tajgyden«, var den eneste Forbindelse med Havnevejen(?). I min tidligste Barndom var et stort Stykke af Østergades Nordside fra Torvehjørnet af *en mægtig Have*, der tilhørte Apoteker Dahl. Paa Hjørnet laa et muret Havehus, der en Tid beboedes af cand. phil. L. Hansen. Da en stor Del af Haven i 1854 bortsolgtes og udlagdes til Byggegrund, blev Havehuset nedrevet, hvad jeg tydeligt husker at have set. Den nye Ejer, Tømrer Rodkjær, Broder til Mølleren paa Søndermøllen, byggede saa her et Hus med Købmandsbutik, som først benyttedes af Købmand L. N. Balle, siden af A. Sørensen. Længere mod Øst byggede Rodkjær endnu et Hus, sammenhængende med det foregaaende. Det købte min Fader af ham for 4000 Rdl. Til begge Huse hørte bagvedliggende Gaardspladser og Haver. Apoteker Dahl, som iøvrigt boede paa Torvet i Apotekerbygningen, som laa paa den Plads, hvor nu Chr. Vogels

Bomhuset ved Sønderbro.

Bompengene ophævedes i 1860. Det kaldtes senere Bleghuset, fordi Manden, der boede deri, passede den tilstødende Blegdam. Det solgtes af Byen ved Auktion ^{11/11} 1879 til Nedbrydning.

Ejendom ligger, beholdt endda selv et stort, endnu østligere beliggende Havestykke, hvor det nuværende Apotek ligger.

Mærkeligt nok havde saa sent som i 1858 endnu *ingen Gartner* nedsat sig i Grenaa. Prokurator, Godsforvalter P. Laurberg, som boede paa Torvet, lyser

i Avisen efter en saadan, hvem han tilbyder baade Bolig og Havejord. Byens Beboere var vel vante til selv at dyrke Køkkenurter i deres egne Haver, eller ogsaa købte man saadanne enten af gamle Jens Kildahl eller af Gartner Lyngbye paa Hessel.

LIDT PERSONALHISTORIE

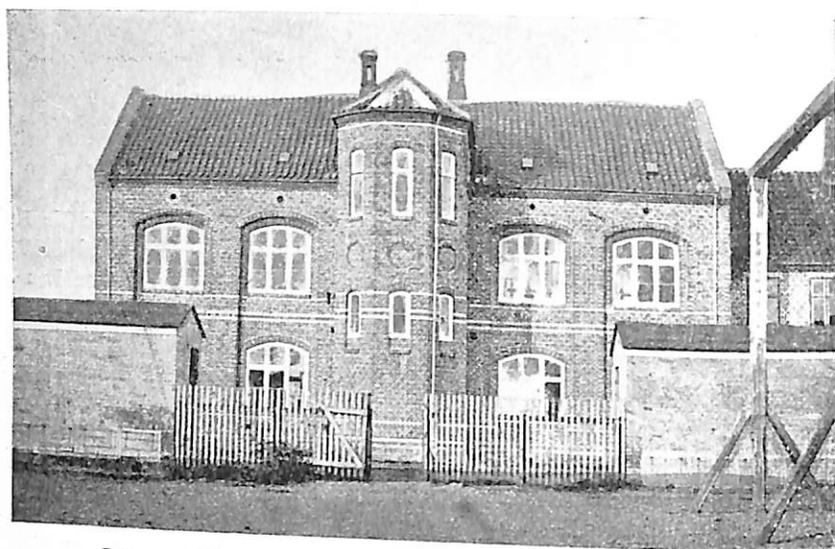
„I det foregaaende er det nærmest Begivenheder i Byen, jeg har omtalt. Jeg gaar nu over til at fortælle lidt om Personer i Grenaa i mine Barndomsaar og begynder saa med

Øvrigheden. I min tidligste Barndom var Justitsraad Jacob Aagaard By- og Herredsfoged, et Embede, som han beklædte i 50 Aar (1802—52). I hans Tid byggedes det nuværende Raadhus, der afløste det gamle, som laa paa Torvets nordøstlige Side, i Hjørnet af den gamle Kirkegaard, ganske tæt ved Østergade. Aagaard var tillige Postmester, dog var sidstnævnte Embede i lang Tid bestyret af Købmand og Agent Rasmus Møller, som døde 1824, og siden af hans Enke Kirstine Marie, født Bang. Aagaard var en særdeles brav og dygtig Mand. Da han i Marts 1852 holdt 50 Aars Jubilæum som Byfoged, holdt Byens Borgere en Fest for ham i Raadhussalen, ved hvilken Lejlighed en lokal Poet slog Harpen til en mere velment end vellykket Hyldestsang. Festen afsluttedes med et Fakketog til Ære for den afholdte Byfoged. Paa Maaneder efter døde Aagaard. Hans Portræt findes paa Grenaa Raadhus.

Hans Efterfølger blev Claus Gottlieb Nyeberg, der havde været Prokurator i Helsingør. Han var en stram Bureaukrat, der behandlede almindelige Mennesker, især naar de ikke var Embedsmænd eller hørte til Honoratiønes, med stor Overlegenhed. Franske Romancer var hans Yndlingslæsning. Om hans forfjamskede Optræden i 1864, da Tykkerne besatte Byen, har jeg tidligere

fortalt. Han avancerede fra Justitsraad til Etatsraad, tog sin Afsked i 1876 og flyttede til København, hvor han døde, 86 Aar gammel.

Postvæsenet i Grenaa styredes i min første Barndomstid af den gamle Kancelliraad Søren Schmidt (f. 1797, d. 1863), der tillige var Forligskommissær og havde Kontor (fra 1850) i sin Datter Martha Schmidts Ejendom paa Søndergade [hvor nu Nr. 5, tidligere Karetmager Lyngbye]. I 1852 blev han som Postmester afløst af Jørgen Lauritz Skjerbek (1817—77), der havde deltaget som Officer i Treårskrigen og dør for sin Tapperhed faaet Ridderkorset — men rigtignok ogsaa Spiren til den Brystsvagthed, han maatte kæmpe med Resten af sin Levetid. Den lagde ham omsider i Graven, faa Maaneder efter, at han, ved Jernbanens Indvielse, havde taget sin Afsked som Postmester. Skjerbek var en højt begavet Mand og en fortrinlig Taler, hvorfor det altid var ham, som ved Folkefester i „Plantagen“ og andet Steds holdt Hovedtalen. I politisk Henseende var han ivrig Nationalliberal. Han blev i sin senere Levetid stærkt religiøs grebet, først af den indremissionske Retning, paavirket af Vilhelm Beck i Ørum-Ginnerup. Sammen med flere andre Grenaa-Familier kørte Skjerbeks hver Søndag til Gudstjeneste hos Villh. Beck. Siden gik han over til den grundtvigske Retning. Hans Hustrus Søster var gift med Grundtvigs Kapellan, Kr. Kæster, gennem hvem Forbindelsen med det grundtvigske Livssyn kom i Gang.

Grenaa Kommuneskole i Vestergade i 1870'erne,
da Richter en Tid var konstitueret i Førstelærerembedet.

Postvæsenets Besørgelse overlod Skjerbek for Størstedelen til sin Fuldmægtig Chr. Bigum, der — som tidligere omtalt — var Leder af Musikforeningen og Orkesterdirigent, hvor det påkrævedes. Samme Bigum — i Grunden en stor Mekankoliker, hvis daglige Liv forbitredes af en arrig Søster, som holdt Hus for ham — forfaldt siden til Drik og endte sit Liv paa Fattiggaarden. Postkontoret var i Begyndelsen af Halvtredserne en kortere Tid i Konrad Lyngbys Ejendom paa Storegade [hvor nu „Importøren“]. Men i 1856 opførte Skjerbek sin smukke, nye Ejendom ved Enden af Østergade og indrettede et Lokale deri til Postkontor [hvor nu Løge Christiansen]. Jeg maa her ikke glemme at nævne det gamle — aldeles ikke uniformerede Postbud Peder Thaarup, der ofte med en Skælm i Øjet kunde gaa os forbi, som om han ingen Postsager havde med sig, for derefter at aflevere dem med et polisk Smil.

Præster. Fred. Chr. Bloch (1805—79) var Sognepræst i Grenaa i en halv Sned Aar. Han var en noget tør Prædikant. I en Periode var han Kredens Folketingsmand. Han efterfulgtes i Embedet af Carl Ulrik Dantzer (1815—78), der i Forvejen var Kateket her. Dantzer var en god Mand, hjælpsom og omsigtsfuld over for Smaafolk, men ikke nogen dygtig Prædikant. Hans Interesse laa sikkert mest paa Skolens Omraade, hvor han vist folte sig bedre hjemme end paa Prædikestolen. I sine senere Aar var han meget svagelig og havde flere skiftende Kapellaner.

Organist-Embedet ved Grenaa Kirke beklædtes i det lange Tidsrum fra 1791 til 1874 af kun to Mænd, Fader og Sen. Den gamle Jacob Møller, der døde 1858, erindrer jeg som en lille Mand, som altid gik med Kalot. Han var indfødt Grenaaer og naaede en Alder af 84 Aar. Da Organisten dengang tillige var Bedemand, gik han — hvad jeg tydeligt erindrer — altid i

Spidsen for Ligskaren, naar den passerede over Torvet fra Kirken og videre om ad Nørregade. Det var dengang Skik, at Kvinder aldrig gik med i Ligfølget, men kun Mænd. Sønnen Jørgen Møller (d. 1874) var en høj, kantet Person, i lange Tider Byens eneste Klaverlærer, i hvilken Egenskab han i sine yngre Dage ogsaa var benyttet paa Egnens Herregaarde. Livlig var hans Undervisning ikke, det kan jeg bevise.

Lærerpersonalet ved de kommunale Skoler var i min Barndom ikke stort. Føruden Kateketen, der altsaa haade var Førstelærer og Andenpræst, bestod det af R. Johannsen og J. K. Møller. Rasmus Johannsen (død 1883), der tillige var Kordegn, var en Bondesøn fra Skanderborgegnen. Han var en god og from Mand, jævn i hele sin Færd, en ærlig og redelig Forvalter af de Kundskaber og Evner, han sad inde med. Jens Kr. Møller (d. 1903), der var gift med en Søster til Pastor Dantzers første Hustru, var en meget dygtig Lærer. Han var tillige kommunalt interesseret, hvad der særlig fik Betydning, da han ind i 70'erne blev Førstelærer i Nykøbing paa Sjælland, hvor han spillede en ikke ubetydelig Rolle i Byraadet. — Da jeg i Tiden 1873—74 som cand. theol. under en Vakance var konstitueret som Førstelærer ved „Borger- og Friskolen“, bestod det øvrige Lærerpersonalet kun af R. Johannsen, H. Reventlow og S. N. Munch samt en Pogelærerinde Frk. Goldmann. Af Selvsyn kender jeg bedst Byens daværende

private Erøngeskole, hvor jeg tilbragte mine Skoleaar fra 1857 til 1862. Lederen var can. phil. Ludvig Hansen (1805—93), almindelig kaldet „Student Hansen“, der allerede i Fyrreerne

Jacob Aagaard,
By- og Herredsfoged i Grenaa
1802—52.

var havnet i Grenaa som Privatlærer. Lokalet var i min første Skoletid en lang, lavloftet Stue paa Torvets Østside, overfor det ene af de store gamle Kastanietræer. Senere fik Skolen et rummeligere og lysere Lokale i en nyopført Bygning ved Siden af. Den nuværende „Valhalla“. Hansen var en meget dygtig Lærer. Sjuskeri tillod han ikke, hans Undervisning var forstandig og grundig, og han fordrede en forstaaende Genzivelse af, hvad vi havde lært. Livlig vil jeg ikke kalde hans Undervisning, men der var et Tilforladelighedens Præg over den, som maatte tiltale, naar man da brød sig om at lære noget. Gjorde vi Drengene ham det for broget, kunde Spanskrøret komme frem, men hyppigere lod han os dog „sidd efter“ i et lille Kammer ved Siden af Skolestuen, hvor han havde et stort Oplag af Tobak

Grenaa Torv med »Valhalla« i Baggrunden.

Her gik Richter i Skole hos »Student Hansen«.

og Cigarer. For at hjælpe paa Indtægten som Lærer, der ikke var til at leve af, havde han nemlig en lille Tobakshandel og havde Borgerskab som saadan. Han var ivrig Politiker, Højremand og tilsidst hvidglødende Provisorist. Han læste meget, men mange af sine Aftener tilbragte han paa »Gaarden«, d.v.s. »Gammel Gæstgivergaard« [nu Storegade 36, hvor nu Præstegaarden], eller hos Byens Familier, hvor han kunde gøre Regning paa at faa et Whist- eller Lhombre-Parti. Han var meget plaget af Gigt, og det kunde hændes, naar vi kom i Skole om Morgen, at hans gamle Opvarterske, »Marie Fugls«, modtog os med den Meddelelse, at i Dag var Hansen daarlig. Han var i mange Aar »Kostgænger« i mit Hjem, og baade da og siden var det en Fornøjelse at tale med den gamle Mand, der altid havde et eller andet fra Læseverdenen at drøfte. Det eneste Skolefag, han ikke gav sig af med at undervise i, var Matematik. Saa kom Lærer J. K. Møller et Par Timer om Ugen og gav os Undervisning deri. Gymnastikundervisning fik vi desværre slet ikke. Talrig besøg var »Hansens Skole« vist aldrig, i alt

Fald ikke i min Skoletid. Den af mine Skolekammerater, som jeg sluttede mig mest til, var Ludvig Fr. Kock, Søn af Konsul Kock [»Aftenstjernen«]. Han var en flink og dygtig Dreng og blev senere i mange Aar en velanset Sagfører i København, Formand for »Foreningen for national Kunst« o. s. v. I det hele var vi næppe over en halv Snæs Elever, mest Sønner af Byens Embedsmænd eller større Købmænd. Medens det til daglig gik sin regelmæssige Gang i Skolen, kun afbrudt af den aarlige højtidelige Eks-

C. R. Arendrup,
Distriktslæge i Grenaa 1837-56.

Østergade ca. 1890, set fra Øst op imod Torvet.

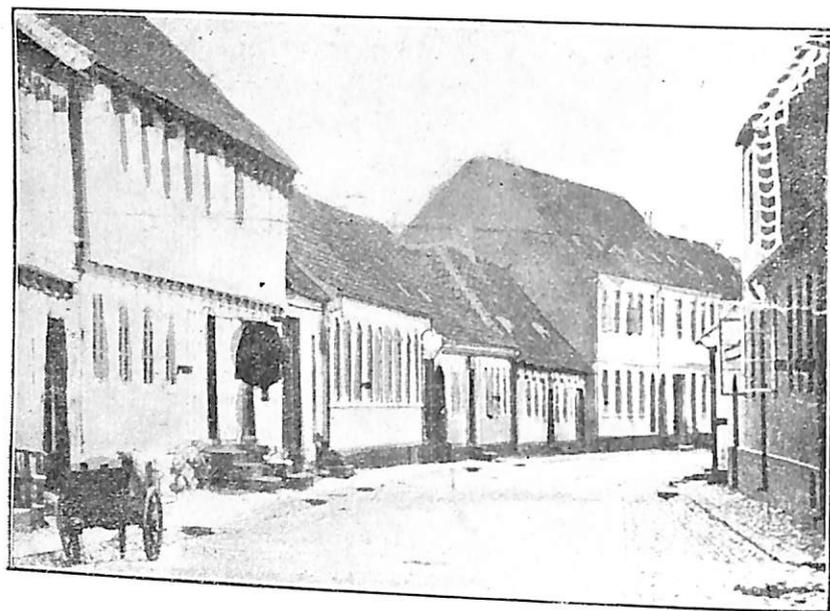
amen, hvor Pastor Dantzer og min Fader fungerede som Censorer, var der dog een Dag om Aaret, hvor Hansen gav os Lov til at slaa Gækken løs. Det var Fastelavn-Mandag, da vi med Søkende og andre nærpaarørende mødtes hos ham og slog »Katten af Tønden« (der bestod af en af Hansens mangfoldige Cigar-kasser), og hvor vi blev trakterede med Chokolade og Kager. Vi havde da svært ved at bryde op.

Købmand Jacob Møller
(f. 1809, d. 1877)

En privat Pigeskole havde Grenaa ogsaa i hine Dage med Frk. Mannon Krebs som Bestyrerinde. Hun blev senere gift med Pastor Dantzer, og Skolen gik over til Frk. Kyhl. Skolen havde et særdeles smukt Renommé. Endelig var der i Byen nogle smaa Pgeskoler for de alleryngste. Jeg mindes selv med Tak min gamle Lærermoder, Madam Erasmie Olsen (d. 1874), en gammel Prokuratorenke, som lærte os omhyggeligt at læse udenad og holdt os til god Orden, vi mange smaa Æreng og Piger, som hun underviste. P. Hjorts »Dansk Børneven« var da i Vælten som Læsehog.

Læger. Sidst i 1840'erne havde Grenaa (med Omegn) kun 2 Læger: Distriktslægen Chr. Rasmus Arendrup (1803-1871) og den practiserende Læge Fred Chr. Hansen. Han var indfødt Grenaaenser (f. 1796, d. 1852). Sidsnævnte kunde dog i sine senere Aar paa Grund af en Fod-Daarlighed ikke færdes synderligt udenfor sin Bolig. Arendrup var en meget dygtig Læge, saa

Storegade i 1870'erne.

De tre lave Bygninger i Midten er (fra venstre) Dantzers Præstegaard, G. M. Jensens Manufakturhandel (hvor nu Aagade og Afholdshotellet) og Bager Wissings Hus (nu bl. a. Biografen).

det undrede ingen, at han i 1856 blev udnævnt til Fysikus over Fyns Stift med Bopæl i Odense. Han boede med sin Hustru og sine mange Børn paa Storegade [nu Nr. 5, Banken]. Arendrup var tillige en myndig Mand, der med Iver tog sig af kommunale Sager, og saa kunde det jo hænde, at han ragede uklar baade med den ene og den anden. Dette gav da bl. a. Anledning til, at der arbejdedes for at faa endnu en Læge til Byen, og Valget faldt paa — min Fader, Johan Christian Richter (1816—1903). Han havde efter adskillige Besværligheder, Ophold i Udlandet o. s. v. — taget sin Læge-Eksamen i 1847, var saa Underlæge til Søs i Krigen 1848 og 49 og fik ved sin Hjemkomst derfra til København til sin Overraskelse Brev fra en Guldsmid Juul i Grenaa med Opfordring til

at nedsætte sig som Læge der. Denne Guldsmid Juul havde min Fader tilfældigt truffet engang paa en Regnvejrsdag paa Strandvejen ved København og indbudt ham til at køre med sig. Min Fader modtog Opfordringen og drog til Grenaa for at begynde sin Læge-Praksis der. Hans Bolig blev foreløbig hos Møller Rodkier paa Søndre Mølle. Fader opdagede imidlertid snart, at der var noget Lumskeri med i Spillet fra deres Side, som havde kaldt ham til Grenaa. Læge Arendrup var nemlig kommen i Trætte med en Toldbetjent Frandsen, en trættekær Person, og havde nu ogsaa paadraget sig Møller Rodkiers Vrede ved saa at sige at blive hans Konkurrent, idet Arendrup havde bygget Baunhøj-Møllen, Nord for Byen. Man ventede da, at den nye Læge skulde odelægge og ærgre Arendrup. Men her for-

regnede man sig, thi den brave, retsindige Arendrup og min Fader blev Perlevenner. Da dette mærkedes, varede det ikke længe, inden Mølleren Letydede min Fader, at han helst maatte flytte ind til Byen, hvor han da fik Logis hos en gammel Lyestøber-Enke, Madam Nielsen. Min Fader fik en ret betydelig Praksis som Læge baade i By og paa Land. Han var bl. a. Læge for hele Gjerrild By, med hvem han havde en aarlig Accord, og han befandt sig vel baade i sin Gerning og sine Omgivelser. Fra 1876 til 1892 var han Læge ved Jernbanen fra Grenaa til Ryomgaard. Lægegerningen i hine Tider var meget anstrengende, lang Tid tog det at komme ud i Landpraksis, da Befordringsmidlerne ikke altid var af første Sort. Ja, min Fader blev undertiden hentet til Anholt, 7 Mil ude i Kattegat. Der fandtes dengang ingen Læger paa Øen. En saadan Tur, der tilbragtes i aaben Baad (hvad der ikke generede min Fader, søn var sovant), kunde undertiden tage flere Dage, da man maatte rette sig efter Væjr og Vind. — I Kølerasommeren 1853 blev Grenaa lykkeligt skaanet

Fru Manon Dantzer,
f. Krebs.

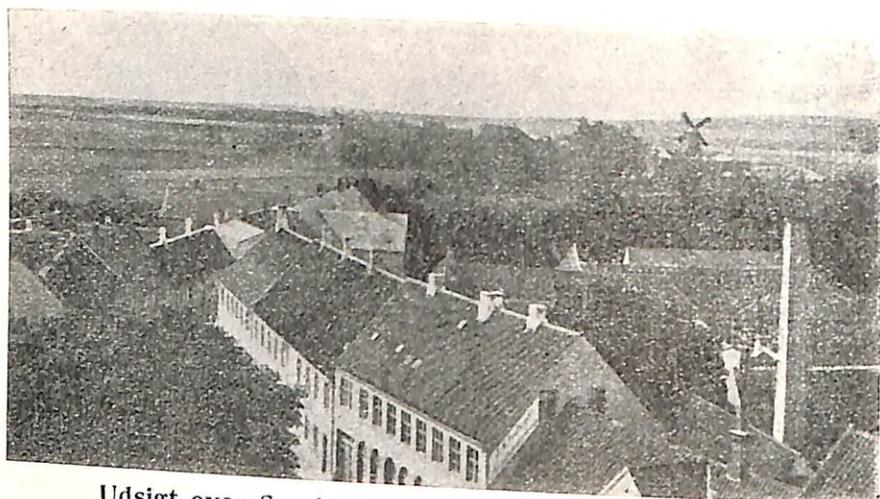
Oprindelig Bestyrerinde af den private Pigeskole.

for den slemme Farsot; kun skal der have været et enkelt mistænkeligt Sygdomstilfælde ved Grenaa Havn. Arendrups Eftermand som Distriktslæge blev Schack August Steenberg (1809—85), der kom fra Skagen, hvor han havde været Distriktslæge. Han havde aldrig faaet den fuldstændige Læge-Eksamen, idet han kun var uddannet Kirurg, hvilket af og til kunde volde Ulemper. Ogsaa han fik en betydelig Praksis. Da den gamle Gæstgivergaard paa Storegade blev til Salgs efter Oprettelsen af Hotel „Dagmar“ paa Søndergade, købte han den og boede der, indtil han i 1880 tog sin Afsked, ved hvilken Lejlighed han blev Justitsraad. Sine sidste Leveaar tilbragte han paa Frederiksberg.

Storre Handlende var Grenaa i min Barndom ret fattig paa. Den store, smukke, nu fredeede Købmandsgaard paa Hjørnet af Søndergade og Kannikestræde („Jødegården“) ejedes i 1840'erne af den jødisk fødte Købmand H. Hartvigson, Fader til den fremragende Pianist Frits Hartvigson (1841—1919).

C. U. Dantzer,
Præst i Grenaa 1851—77.

Udsigt over Søndergade fra Kirketaarnet ca. 1900.

I Midten Hotel Dagmar, som opførtes af Købmand Winding.

I min Barndom var Købmand Joh. Nicolai Winding (1815—1905) Ejer af den. Han drev en ret betydelig Korn- og Tømmerhandel, havde Lagerbygning skraas overfor sin Købmandsgaard og et stort Pakhus „Bag Byen“ [nuv. Thykiers]. At han i sine Undergivnes Øjne var en betydelig Matador, frengaar af, at da Præsten engang ved en Bispevisitats spurgte en Konfirmand, Sen af en af Windings Daglejere: „Hvem er almægtig?“ svarede Drengen: „Almægtig, det er Nicolai Winding“. Det maa han jo have hørt hjemme. Imidlertid gik det tilbage for W., han solgte Gaarden til C. Nobel og indrettede senere sin Lagerbygning med tilstødende Grund til Gæstgivergaard, som han til Ære for den da nygifte Kongedatter kaldte „Hotel Dagmar“. Til Hotelvært egnede den sikkert velmenende, men buldrende Winding sig heller ikke; han flyttede saa til København, hvor hans Døtre var bosiddende, og tilbragte der sine sidste Leveaar. Hans Hustru var en Datter af den gamle Skibskaptajn (Kaperkaptajn) Knud

Knudsen (død i Grenaa 1860), der i sin Tid havde ejet Nimtofte Mølle. Hun døde faa Dage før sin Mand.

Jacob Møller (d. 1877), som var Indehaver af den store Købmandsgaard paa Hjørnet af Torvet og Storegade [nu Andelsbanken], drev en ret anseelig Handel, navnlig med Tømmer. Hans store Tømmerplads laa ved Nordsiden af Mogensgade [nu Thykiers], skraas over for det gamle Sprøjtehus. Midt i Halvfjerdserne afstod han sin Ejendom til Fr. Thykier og tilbragte sin sidste Levetid i min Faders Ejendom paa Østergade, hvor et Værelse var indrømmet ham. I sine Velmagtsdage rullede han hver Dag med sit lille Enspænder-Køretøj; „Knalderkassen“ kaldte han den selv, til Havnen, hvor han hentede sin Yndlingsspise, en Ret Fisk. Han havde været gift med en Datter af Farver J. F. Jahnsen, men blev tidligt Enkemand.

I 1861 flyttede en ung og dygtig Købmand til Grenaa, den aarhusianske Farversen Carl Nobel. Han var fra først af Kornmodtager for Grosserer

Postvognens Afgang.

Efter en Tegning af Kr. Kongstad i Værket »Den gamle Købstad«.

F. W. Kiørboe i København, men blev senere selvstændig Kornhandler og oparbejdede en Letydelig Forretning. Den vakre og beskedne unge Mand minde jeg med Glæde fra mine Forældres Hus, hvor han i sine første Aar var Middagspensionær sammen med min Lærer, Student L. Hansen. Han vandt da ogsaa en sikker Position blandt Grenaaenserne ved sit Giftermaal med Line Kruse, Datter af den gamle Enkemadam Kruse, som fortsatte sin afdøde Mands Købmandsforretning paa Lillegade. Baade Nobel og hans Hustru døde i en forholdsvis ung Alder.

Allerede i 50'erne var C. J. Momme indtraadt i den grenaaensiske Handelsstand. Han oparbejdede en stor Forretning paa Søndergade — i de senere Aar sammen med Svigersønnen Theodor Secher, men deltog iøvrigt ikke synderlig i Byens Liv. Ligesom Jacob Møller foretog sin daglige Køretur i „Knalderkassen“ til Havnen, saaledes saa man daglig Momme tage sin Ridetur, altid uden Ledsagelse.

Saa var der de gamle Købmandsfor-

retninger: Kruses Enke, Schoubye og N. L. Kock (i den gamle Købmandsgaard paa Lillegade, nu „Aftenstjernen“), hvor Købmandshandelen drevs paa gammeldags Manér i lave, skumle Butikker, hvor Tællelyset tændtes paa Disken, naar Mørket faldt paa, men hvor jævne Landboere aabenbart følte sig godt hjemme. Kock, der var Mommens Forgænger som svensk-norsk Vicekonsul, drev ogsaa Brændevins-

Købmand Carl Nobel

(f. 1855, d. 1888)

Østergade set fra Torvet ca. 1905.
I Forgrunden t. v. ses de svv østligste Fag af Pastor Richters
Barndomshjem.

brænderi, som senere overgik til den store Tysker H. Hoeck, der ejede „Christiansminde“ i Enslev Sogn.

Af Manufakturhandlere kan nævnes G. M. Jensen, som havde Butik paa Storegade [hvor nu „Afholdshotellet“]. Han færdedes i sine yngre Dage en Del i Udlandet, helst gik Rejsen til Paris, hvorfra han hjembragte de nye Moder til den lille By. Men ogsaa Billeder — særlig Stereoskopbilleder — hjembragte han fra de fremmede Lænde. Dem har det ofte moret mig som Barn at faa Lejlighed til at se. Desværre blev han senere blind og lærte aldrig at færdes ude uden Ledsagelse. Hans eneste Søn, Jens Jensen, var et begavet Menneske med mange Interesser. Navnlig var han optaget af arkæologiske Undersøgelser, Udgravning af Kæmpehøje o. l. En Afhandling af ham om et Par Gravhøje i Enslev Sogn findes optaget i „Aarbøger f. nord. Oldkyndighed“ 1866 og vidner om betydelig Indsigt i Emnet. Jensen var Løjtnant i Hærens Reserve, men fik aldrig noget praktisk Erhverv.

Købmand Johan Heinrich Brokmann var af tysk Byrd (fra Lippe Detmold?) og indvandret hertil som Urtekrammer. Selv om hans Manufakturbutik overst paa Lillegade [hvor nu Nr. 3, Meldgaard Nielsen] aldrig blev af de meget søgte, blev han en formuende Mand, hvis Forstand paa Penge Levirke, at han kom i Sparekassens Bestyrelse, ligesom han blev Overformynder i Grenaa. Han beholdt altid sit tyske Tønefald og kunde paa den pudsigste Maade afvæbne Bøndernes Betæneligheder, naar Værepriserne i hans Butik syntes dem for høje. Han var en stor Børneven, og mangt et Barn, der gik forbi hans Butik, kunde han indlade sig med og gøre Løjer med. Da Kong Frederik VII havde gæstet Grenaa, var Brokmann meget begejstret for den vennelske Konge. Jeg husker, at han kom ind i vor Stue med Udraabet: „Ja, saadan en Konge kunde man med Glæde lægge sit Hoved paa Blokken for. En saadan Fyrste kendte man ikke hjemme i mit Fædreland“.

«Gl. Gæstgivergaard»
Storegade 36
set fra Porten
ind mod Gaardsiden.

Rasmus Wilhelm Starck var vel den af Manufakturhandlerne, der havde den pynteligste Butik [i Lillegade, hvor nu Kirketerp Møller bor]. Han var indfødt Grenaaenser, Søn af Toldinspektør Starck. Starck var en meget forfængelig Mand, pyntelig i det ydre og i Besiddelse af en smuk Tenorstemme, som gjorde ham til en Førstekraft i Sangforeningen. Han blev Leder af Byens Brandvæsen og fik efter Frederik VII's Grenaa-Besøg Tilladelse til at bære Uniform som Københavns Brandkaptajn. Siden da hed han altid Kapitajn Starck. Hans Hustru var Søster til den aarhusianske Storkøbmand Hans Broge, som stammede fra Grenaa.

Byens eneste Boghandler var i min Barndom Starcks Søster [Halvsøster], F. C. Lunds Enke, almindelig kaldet „Madam Bine Lund“, ja, endogsaa kurrøst nok „Madam Lunds Enke“. Den muntre, livlige, meget svære Kone gav sig ikke selv meget af med Bogsalget, men havde altid en betroet Kommis, en Tid Vilhelm Hansen, der senere selv etablerede sig i Grenaa. Hendes afdøde Mand havde oprindeligt været Kolonialhandler, hvortil han siden knyttede Boghandelen. Endnu i min Barndom var der

lidt Kolonialhandel i „Madam Lunds Boghandel“.

„Jeg begyndte disse Optegnelser med et Morgenbillede: Keerne paa Vej ud til Kæret. Lad mig nu slutte med et Aftenbillede. Atter tudes der i Hern, men nu er det i Posthornet. Den gule Postkarét med Postkarlen, den lange Terkel (i Tjeneste hos Vognmand og Sadelmager Henriksen) paa Bukken ruller gennem Gaalerne, først ud til Post-

Konsul C. J. Momme
(f. 1831, d. 1916)

huset for at hente Passagerer og Post-
sager og derfra ad Vejen til Aarhus (dog
kun til Skiftestedet i Tirstrup Kro,
nvorfra den vender tilbage vel 2- à 3-
Tiden om Natten). Ved hvert Timeskifte
i Nattens Løb hørtes saa Vægternes
Raab: Jacob Dolmer med sin brum-
mende, alt andet end melodiske Røst, og
Niels Sjælland med sin anderledes
kraftige Sangstemme. I Mellemtiden er
der Stilhed, kun sjældent afbrudt af
fulde Folks Raab. Den lille Bys Borgere
hviler fredeligt ud efter Dagens Ger-
ning."

Hermed slutter saa de Barndomsrerin-
dringer og Træk fra Livet i Grenaa i
Midten af foregaaende Aarhundrede, som

Pastor Richter i sin Tid har meddelt
mig. Mange Aar er gaaet siden den-
gang, og den Inspiration, som jeg bl. a.
fik ved Samtaler og Brevveksling med
Pastor Richter, har givet sig synligt
Udtryk i det 4 Binds Værk om Grenaa
Bys Historie, som nu nærmer sig sin
Afslutning, men som han ikke engang
naaede at se paabegyndt. Jeg mindes med
dyb Taknemlighed den Tilskyndelse, Vej-
ledning og Hjælp, som jeg har modtaget
fra min kære gamle Ven i Vejen Præ-
stegaard, og det er min Ønske, at dette
lille Hæfte skal staa som et Minde om
ham.

Grenaa, 8. Januar 1952.

Carl Svenstrup;

Köbenhavn.

Carl Svenstrup

Er »Den historiske Djurs-Aa« Grenaa-Aa

eller Veggerslev Aa?

Særtryk af Svar paa
Forfatteren Johs. Bildes »Aabne Brev«

i Grenaa Folketidende

24. Febr. 1951

Carl Svenstrup

**Er »Den historiske Djurs-Aa« Grenaa-Aa
eller Veggervlev Aa?**

Særtryk af Svar paa
Forfatteren Johs. Bildes »Aabne Brev«
i Grenaa Folketidende
24. Febr. 1951

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1951

Ved Diskussionsmødet i Grenaa d. 16. Februar 1951 med Forfatteren Johs. Bilde om dette Emne udtalte jeg efter Referatet, at ifølge Sagens Natur lod Spørgsmaalets Besvarelse sig ikke bevise med fuldkommen Sikkerhed.

Men jeg mener at have tilføjet — eller hævder i hvert Fald at have kunnet tilføje — at der er en til Vished grænsende Sandsynlighed for, hvilken der er den rigtige Antagelse, nemlig den, at Djursaaen ikke, som af Bilde hævdedet, kan være den nuværende Veggerslev Aa.

Som tidligere nævnt støtter Bilde sin Paastand paa en Fodnote i Traps Danmark II Udgave 1875 Bind 5, Side 526, hvor der staar:

„Djurs-Aa er ikke den nuværende Gren-Aa, men derimod den Aa, som fra Buskehuset falder i Kolind Sund i Forbindelse med den Bæk, som nu løber forbi Veggerslev syd om Benzon Skov og ud i Kattegat.“

Nævnte Bog er det eneste Sted i hele den trykte Litteratur — saa vidt mig bekendt — hvor denne Paastand fremsættes. Derimod er der mange Steder, hvor der staar det modsatte. Jeg skal fremføre nogle af disse fra

A. Den historiske Litteratur.

- 1) E. Pontoppidan: Den danske Atlas 1768. Bind 4. Side 266.
„Grinnae ligger ved ovenbemeldte Aae, i gamle Dage kaldet Diurs-Aae,

Djursland. Udsnit af J. Haas' Kort over Aarhus Stift. Trykt og udgivet i 1767 af A. H. Godiche, København. Det er dette Kort, som er gengivet i Pontoppidans Danske Atlas fra 1768. Som man ser, gaar den tykke, sorte Streg, som angiver Grænsen mellem Nørre- og Sønder-Djurs Herreder, langs Kolindsund og den nuværende Grenaa-Aa til Havet. Da Herredsdelingen gaar helt tilbage til Oldtiden, og da alle topografiske Værker anfører, at det er Kolindsund og Djursaaen, som danner Grænsen mellem de to Herreder, turde det være indlysende, at det er den nuværende Grenaa-Aa, der svarer til den historiske Djursaa.

hviken kommer fra den Søe kaldet Kollind-Sund, og... gor Skilsmisse [d. v. s. Skel] imellem Synder og Nørre Herreder.“

NB. Dette er et meget vigtigt Vidnesbyrd, efterdi Artiklens Meddelelse, Pastor J. L. Risom, var Sognepræst i Grenaa i 34 Aar (1743—77), altsaa netop paa den Tid, da Bogen udkom, og selv har skrevet Meddelelsen. Han maa jo følgelig have de bedste Betingelser for at vide Besked om Sagen.

2) Traps Danmark I Udgave 1858. Bind 2. Side 444.

„Vandlobet, hvorved Grenaa ligger, var i ældre Tid af større Betydning end nu, da det dannede en seilbar Vei mellem Havet og Kolindsund... Aaens oprindelige Navn var Diurs eller Dyrs Aa.“

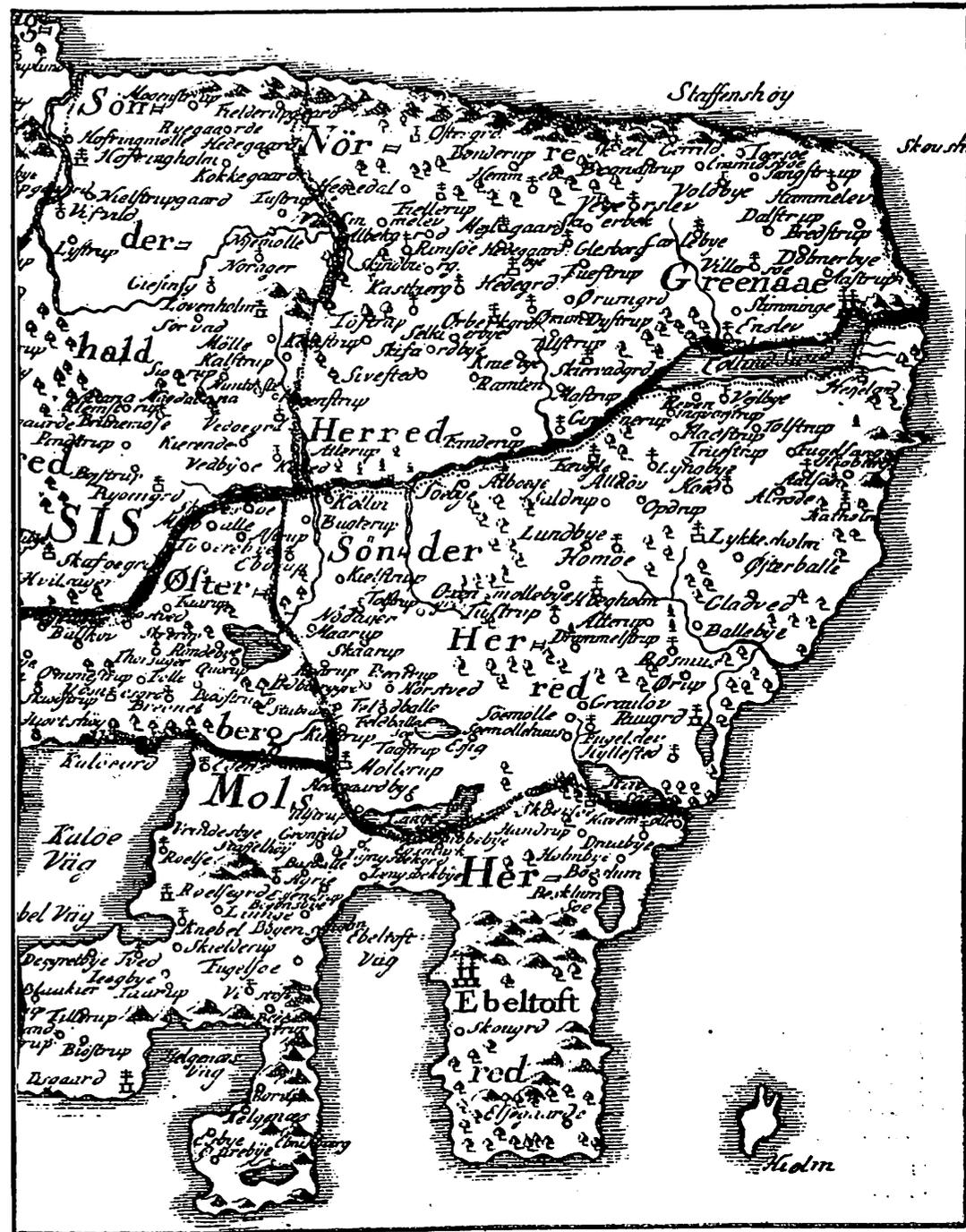
3) Samme Bog Side 520.

„Nørre Herred benævnes i ældre Skrifter Nørre-Dyrs Herred efter Dyrs eller Diurs-Aa, nu kaldet Gren-Aa, der danner Sydgrænsen mod Sønder Herred.“

4) Traps Danmark 2. Udgave 1875, Bind 5, har foruden den af Bilde stadig citerede Fodnote følgende Oplysning paa Side 631:

„... Sønder Dyrs Herred har sin Oprindelse fra Dyrs eller Djurs Aa og Kolindsund, hvilke danner Grænsen mellem Nørre og Sønder Herreder...“

5) Trap 3. Udgave 1901, Bind 4 Side 840:

„Grenaa By har i gamle Dage haft en langt gunstigere Beliggenhed end nu ved den sejlbare Djursaa eller Grenaa, som danner Afløb fra den udtørrede Sø Kolindsund.“

6) Trap 4. Udgave 1925, Bind 6 Side 421:

Ganske samme Ordlyd som 3. Udgave.

7) Saxo: Danmarks Krønike, oversat af Grundtvig, 1822, Bind 3 Side 445:

„Dyrsaa, hvor der efter Snorre Sturlasson laae en Kiøbstæd, slutter man, maae være Grenaa, som da burde skrives Grindaa...“

8) Saksæ Danesaga oversat af Jørgen Olrik 1925, Bind 3 Side 172:

„... Sven lod Snækkerne lægge ind i Djursaa — ved Grenaa — medens han med de raskeste Ryttere rykkede frem mod Viborg...“

9) Samme Værk, Bind 4 Side 267:

„Erling og Orm fandt Jydernes Flaade liggende i Djursaa — det

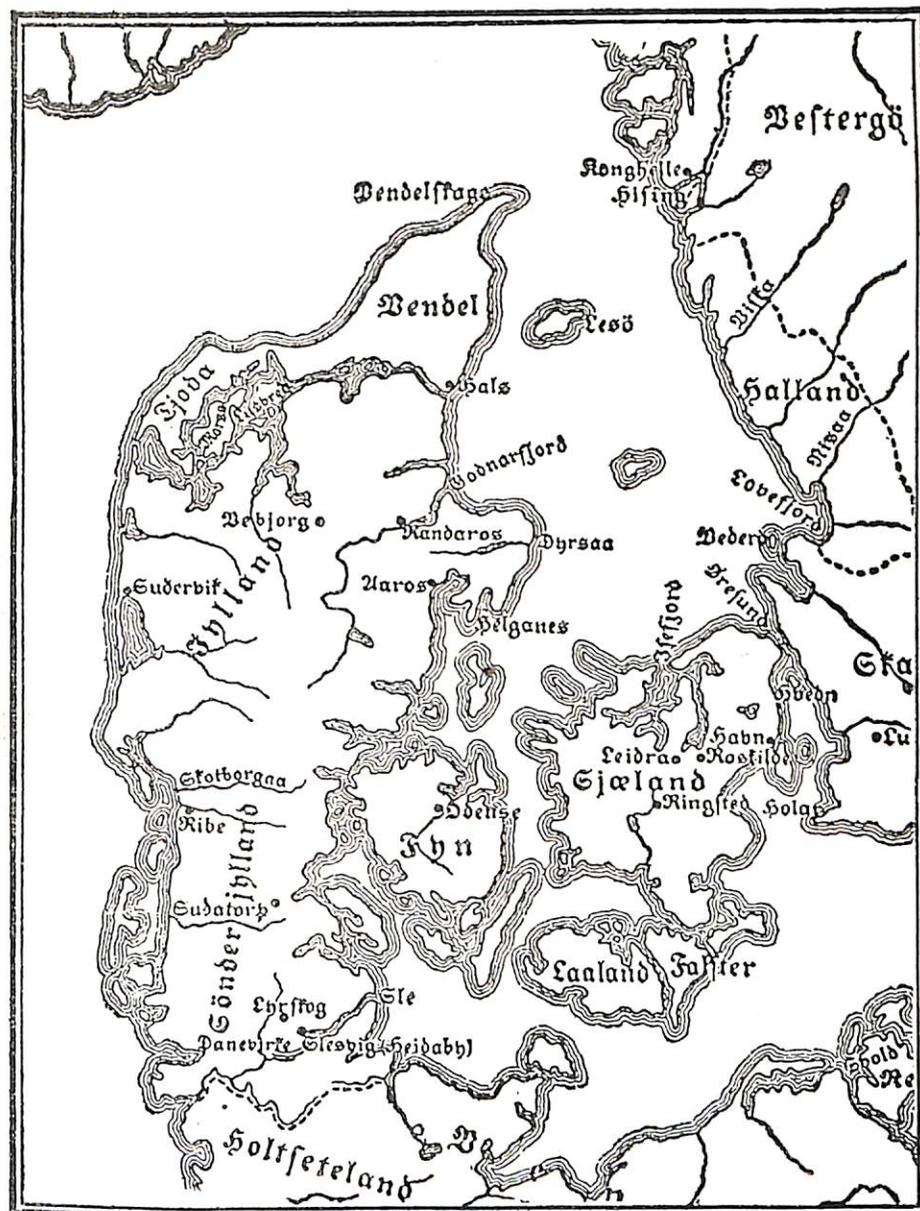
samme som Grenaa — og vandt en let Sejr.“

10) Snorre Sturlasson: Heimskringla. Oversættelse af Johs. V. Jensen og Hans Kyrre 1948, Bind 3 Side 313:

„Ved Djursaaen kom de da ogsaa over en Afdeling af den hjemvendte danske Ledingsflaade... efter kort Tid tog Danskerne Flugten; mange af dem faldt, og Erling og hans Mænd plyndrede baade Skibene og Købstaden (Grenaa), hvorefter de med et mægtigt Bytte vendte hjem til Norge.“

11) Herredsdelingen gaar helt tilbage til Oldtiden. Da alle Fremstillinger — ogsaa Trap 2. Udg. fra 1875 — er enige om, at Skellet mellem Nørre- og Sønder-Herred dannedes og dannes af „Djursø“ (altsaa Kolindsund) og „Djursaaen“, skulde det synes at være indlysende, at det er Grenaa, der menes, da Skellet mellem Nørre- og Sønder-Herred den Dag i Dag gaar,

Djursland. Udsnit af et hollandsk Kort over Jylland fra ca. 1660. Udgivet af Bogtrykker og Kartograf Willem Janszoon Blaeu i Amsterdam. Kortet er — som alle ældre Kort — tegnet uden virkelige, geometriske Opmaalinger. Det gengiver derfor kun i grove Træk Landets Omrids, men Hovedpunkterne genkendes dog, selv om Afstandene er ganske unøjagtige. Læg Mærke til Veggerslev Aa og Bro tæt Syd for Sostrup. Ligeledes til Djursaaens Udløb forbi Grenaa og Grenaa Bro.

Kort over Danmark paa Snorre Sturlassons Tid, altsaa omkring Aar 1200. Kortet maa være en Rekonstruktion, som bygger paa nutidige Kort, men med Indsættelse af de middelalderlige Lokaliteter og Stednavne. Det er taget fra Johs. V. Jensen og H. Kyrres Oversættelse og Udgave fra 1948 af Snorres Kongesagaer (nedskrevet 1220—30) og viser altsaa Dyrsaaens Udløb v. Grenaa.

som det har gaaet i Middelalderen, da Krigsbegivenhederne fandt Sted.

B. Geologiske Beviser.

Ved Istidens Slutning (for ca. 10,000 Aar siden) var Djurslandshalvøen dækket af et bredt Sund, som gennemskar Halvøen i hele dens Længde fra Vest til Øst og stod i Forbindelse med Randersfjord mod Vest og Kattegat uden for Grenaa mod Øst. Men desuden førte to mindre Sunde derfra mod Nord, et ved Hevringholm, der afskar det nuværende Rougsø Herred, og et ved Emmelev, der afskaar de 7 „Udenkjær-sogne“ eller „Øsogne“, som Bilde kalder dem.

Landet hævedes efterhaanden, og i Stenalderen (for ca. 5000 Aar siden) var allerede det ene af disse Sunde, nemlig det ved Emmelev, lukket, hvilket klart fremgaar af „Danmarks geologiske Undersøgelser“s Kort. (Se Kortet Side 7).

Paa Vikingetiden (for ca. 1000 Aar siden) var alle fire Sunde forlængst lukkede ved Landets Hævning, og den midterste Del forvandlede til en Indsø — „Djursøen“ eller „Kolindsund“. 3 større Aar førte Vandet fra denne Indsø ud i Havet: Alling-Aa og Hevring Aa mod Vest og Grenaa-Aa mod Øst. I Emmelev-Dalen løb den nuværende Holme Rende mod Syd til Sundet og Veggerslev Aa mod Nord til Kattegat, altsaa til hver sin Side.

Landet hævedes stadig, og Geologerne mener, at denne Hævning i de 4—5000 Aar fra Stenaldertiden til nu andrager mindst 6 m (altsaa ca. 20 Fod).

Naar Spørgsmaalet om, hvorvidt den historiske Djursaa har gaaet gennem Emmelev-Dalen (som Johs. Bilde paa-staar) eller over Enslev Enge forbi Grenaa (som ellers fra de ældste Tider har været antaget), skal besvares ud

fra geologiske Synspunkter, er det nødvendigt at se paa Højdeforholdene begge disse Steder.

Det maa være indlysende, at den sandsynligvis har gaaet gennem den laveste af disse Sænkninger. Generalstabens geodætiske Kort angiver Lanlets Højde over Havet for mangfoldige Tusinder af Steder spredt over det hele Land (dels i Fod, for de ældre Maa-linger, dels i Meter, for de nyere, idet det maa erindres, at 1 Meter er godt 3 Fod).

I den ca. 5 km lange Emmelev-Dal, som gaar fra Nybro ved Ginnerup Kær videre mod Nord over Skindbjerg og Emmelev til tæt Vest for Veggerslev, ligger alle Steder mindst 20 Fod over Havet, hele den midterste Del omkring Emmelev Vase (d. v. s. Vade-sted) endogsaa 28 Fod over Havet. Dette Sted er Vandskel, hvorfra Holme Rende løber mod Syd til Skærvad Aa, som forbi Buskehuset falder ud i Kolindsunds Nordkanal. Mod Nord løber Vandet fra Emmelev gennem Veggerslev Aa, der fra Veggerslev Bro ligger meget lavt, videre ud i Gjerrild Bugt. Der er ingen Sandsynlighed for, at disse to smaa Vandløb i de sidste 1000 Aar har været eet og har dannet en sejlbar Forbindelse mellem Gjerrild Bugt og Kolindsund, saaledes som Johs. Bilde mener og som Trap II Udgave 1875 antyder.

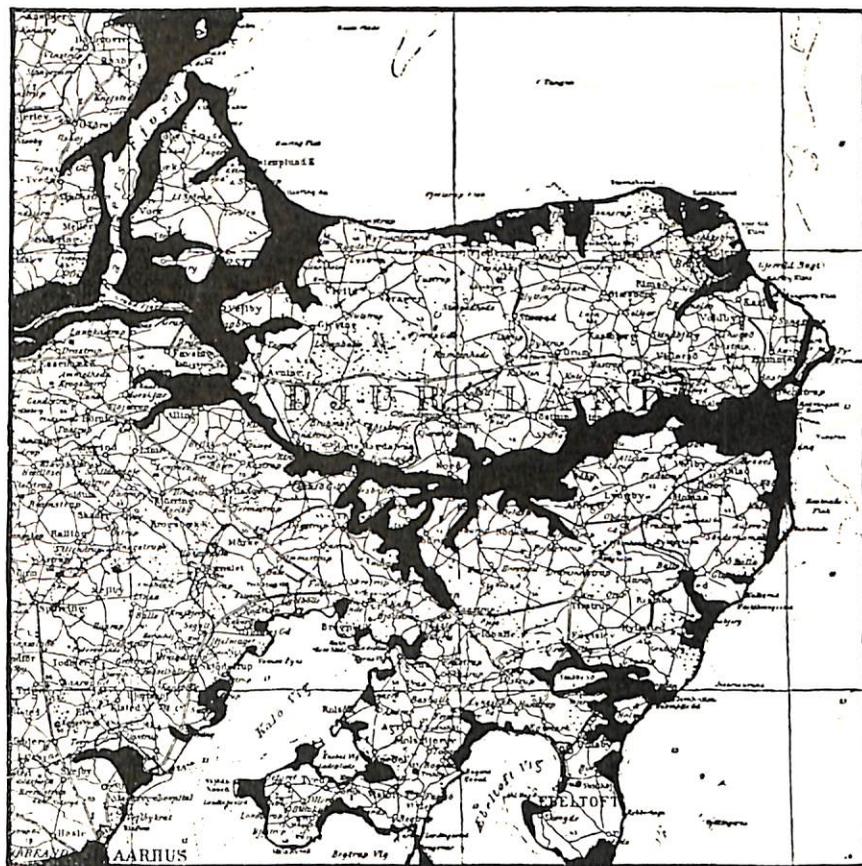
Angaaende Sænkningen fra Kolindsund mod Øst, som angives af Gammel Aa og den nuværende Grenaa-Aa, gælder, at intet Sted i de udstrakte Engdrag (Enslev Enge, Grenaa Enge forbi Grenaa By til Havet) ligger mere end 7 Fod over Havet. Herfra naturligtvis undtaget Kanaldigerne, der rejstes ved Kolindsunds Udtørring i 1870'erne, og Hessel Hede, som ved Sandflugten omkring

Aar 1600 dækkedes af metertykke Sandlag.

Det vil heraf ikke være vanskeligt at slutte, om det er mest sandsynligt, at „Djursaaen“ har været Vandløbet gennem Emmelev-Dalen, der paa en Strækning af 5 km skal passere en Højde paa fra 20 til 28 Fod, eller Vandløbet

forbi Grenaa, som gennemløber Strækninger, der paa intet Punkt ligger højere end 7 Fod over Havet.

C. At Grenaa Bro har eksisteret i hvert Fald ved Aar 1300 og rimeligvis før, er en Kendsgerning. Hvorledes saa de historiske Beretninger hos Saxo og hos Snorre om Søsølagene i 1060 og

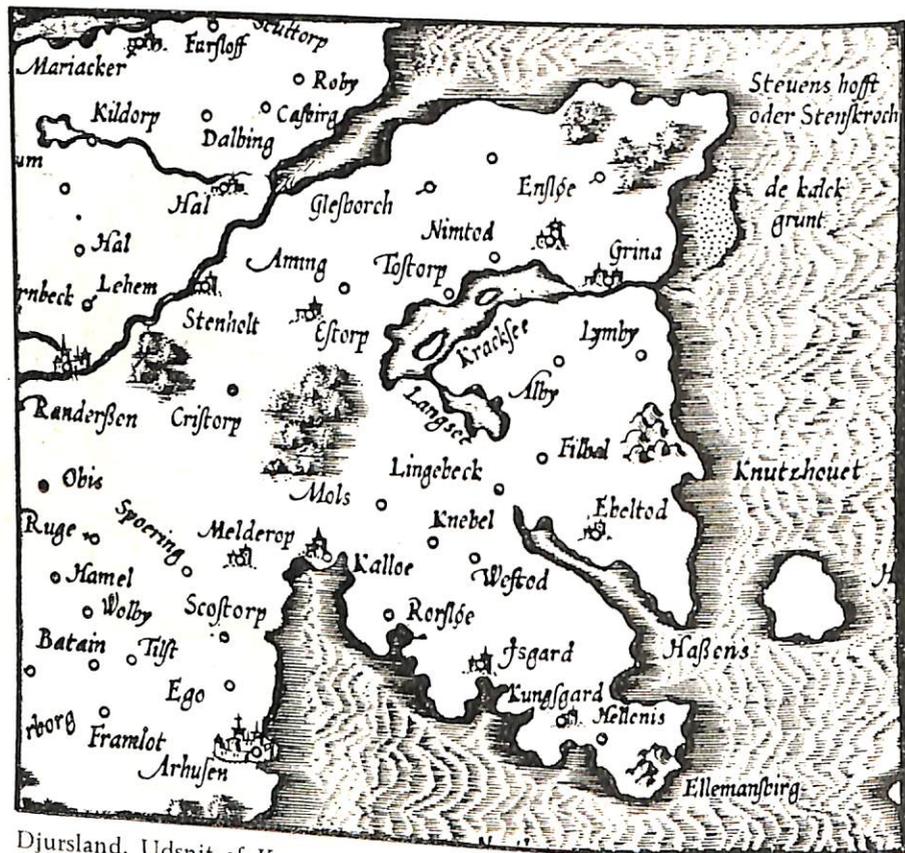

Kort over Stenalderhavets Udbredelse paa Djursland for ca. 5000 Aar siden. De med sort angivne Partier er de Dele af Djursland, der dengang — men ikke nu — var dækket af Havet. (Tegnet paa Grundlag af Danmarks Geologiske Undersøgelser's Kort.) NB: Læg Mærke til, at det ene af de mindre Sunde, nemlig det ved Emmelev, allerede paa dette Tidspunkt var lukket, saaledes at kun en lille Rest — ved Veggerslev — var tilbage. Derimod havde Sundet mod Øst ved Grenaa endnu sin fulde Bredde.

1165 skal forstaas, kan ingen afgøre med Sikkerhed. Der er jo den Mulighed, at Udtrykket „Ved Djursaaen“, som Beretningerne anvender, skal antyde den 3 km lange Strækning fra Aaens Munding til Grenaa Bro. Der er jo ogsaa den Mulighed, at Datidens smaa Snækker har kunnet sejle under

Broen. Et Faktum er det i hvert Fald, at der staar hos Snorre, at Nordmændene plyndrede Danskernes „Skibe saavel som Købstaden“, og hermed maa dog nødvendigvis være ment Grenaa By, hvad Oversættelserne ogsaa angiver.

Carl Svenstrup.

Djursland. Udsnit af Kortet over Midtjylland i J. Hondius' franske Udgave af Mercators Atlas 1633. Ligesom Kortet paa Side 4 — og iøvrigt alle Kort fra Tiden før ca. 1780 — er det tegnet uden geometriske og trigonometriske Opmaalinger. Men det viser, trods Unøjagtigheder i Former og Afstande, den Tids Opfattelse af Hovedtrækkene af Landets geografiske Forhold — i dette Tilfælde Kolindsunds Udløb gennem Aaen forbi Grenaa, altsaa Djursaaen.

Langs Grenaaens Bred i gamle Dage

En Skildring
af
CARL SVENSTRUP

Den gamle Gangbro over Aaen ved Havnen. Omtrent her ligger nu
den nyeste Kørebro. I Baggrunden ses Kannegaarden.

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1952

Grenaaer, altsaa Efterkommeren af den gamle historiske Djursaa, har uden Tvivl, selv i meget gammel Tid, i store Træk haft samme Løb som nu. Ved Kolindsunds Udtørring, i 1870'erne rettedes ganske vist en Del af dens mange Sving og Bugtninger ud, og den overtog Rollen som den ene af Sundets Afvandingskanaler. Men sin Retning beholdt den saa nogenlunde. Aaens Bredder og dens Omgivelser har derimod i høj Grad skiftet Udseende i Tidens Løb.

I den almindelige Bevidsthed staar „Gammel Aa“, der ved Pavillonen falder ud i „Kanalen“, nu som et Til-løb til denne, og Nordkanalen opfattes som det egentlige Vandløb. I Virkeligheden er det lige omvendt. Det er Gammel Aa, der er den egentlige historiske

Aa, hvorimod Kanalen, d. v. s. hele Strækningen fra Pavillonen og stik mod Vest, er en Afvandingskanal, som blev gravet, da Kolindsund udtørredes.

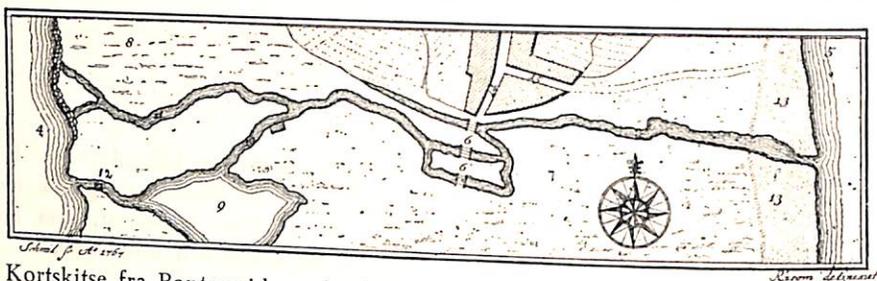
Fælleskæret.

Hvor Kanalen nu løber og paa begge dens Sider, mod Nord op til Landevejen og mod Syd hen mod Kragssø og Hesses Jorder, laa i forrige Aarhundrede et udstrakt og sumpet Areal kaldet Grenaa Bys Fælleskær. Det var uopdyrket og bestod nærmest af „Polde“, d. v. s. smaa græsklædte Tuer med mellemliggende vandfyldte eller i hvert Fald meget fugtige Fordybninger.

I dette „Fælleskær“, som udgjorde 271 Tdr. Land, havde Byens Grundejere Ret til at lade en eller flere Køer græsse.

Sammenløbet over for Pavillonen mellem Gammel Aa og den i 1873 i Anledning af Sundets Udtørring gravede Nordkanal. Til venstre ses Gangbroen.

Kortskitse fra Pontoppidans danske Atlas ca. 1767, der viser: Kolindsund (4), Kragso (9), Mølleaaen med Vandmøllen (10) og de tre Broer (6), som dengang førte over de tre Aaløb.

Antallet rettede sig efter deres Hus' eller Gaards Størrelse. De allerstørste Gaarde havde Ret til at lade 4 Køer græsse, de mindre Gaarde 2 à 3 Køer og Husene 1 Ko. Ved Deling af Ejendomme i to Parceller fremkom Problemet om, hvilken af de 2 Parcellere der skulde have Græsningsretten. Kunde de forliges derom, holdt de een Ko i Fællesskab af Hensyn til den kære Mælk, som alle gerne selv vilde „have i Huset“. Kunde de ikke enes om denne Ordning, maatte hver af dem holde et Faar. „Faarekæret“ eller Gaasebækkefælleden, der udgjorde 6½ Td. Land, laa nærmest ved Byen, op mod nuværende Vestervej, hvor Husrækken, Haverne og Legepladsen nu ligger. Der var i 1850'erne ca. 140 Grundejere, og Antallet af Køer, som græssede i Fælleskæret, var ca. 270. De passedes af en Hyrde, som havde et Par Drengene til Hjælp. Om Morgenen ved 4-Tiden gik Hyrden gennem Gaderne, blæsende i sit lange Horn. Folk maatte saa være færdige med Morgenmalkningen, saa Køerne kunde drives ud paa Gaden. De kendte selv Vejen og gik i Flok og Følge løse ud gennem „Vestergade“, som dengang ikke var stort mere end en Markvej og ikke engang havde Navn. Denne daglige Passage af et Par Hundrede Køer var bestemt ikke til Gavn for Gadernes Renhed. Det kan i Sand-

hed siges, at det var meget landlige Forhold, som herskede i Grenaa Bred paa dette og flere andre Omraader. Naar alle Køerne var samlet ved Leddet, som spærrede for Adgangen til Kæret, og som laa omtrent, hvor nu Pavillonens Have ligger, aabnede Byhyrden dette Led. Køerne skyndte sig saa ud i Fælleskæret, hvor de græssede Dagen lang og kun kom hjem til Middagsmalkning.

Efter dette lille Sidespring til Fælleskæret gaar vi videre med Aaen.

I gamle Dage 3 Aaløb.

Foruden Gammel Aa, som kom direkte fra Kolindsund, og som i en Mængde Bugtninger og Sving naaede forbi Grenaa By og ud i Havet, var der sydligere endnu et Udløb, nemlig Klosteraaen. Den løb fra Kolindsund gennem Kragso og passerede umiddelbart derefter Grenaa Vandmølle, til hvis Hjul den leverede Drivkraften. Derefter kaldtes den Mølleaaen. Den løb saa under Aarhus Landevej og forenedes med Gammel Aa tæt ved Sønder Bro.

Senere dannedes endelig et tredje Udløb, frembragt ved en magtig Oversvømmelse fra Kolindsund i 1633. Der var saaledes 3 Aaløb, som overskar Landevejen: det yderste Løb ved Søndermølle, det inderste ved Sønderbro, det mellemste omtrent ved Baneoverskæringen. Over

Det gamle Bomhus ved Sønderbro, hvor sidst »Blegmanden« boede. Det blev af Kommunen i 1879 solgt til Nedbrydning.

hvert af dem var oprindelig en Bro. Til Broernes Vedligeholdelse opkrævedes fra Arilds Tid en vis Afgift i Korn, som svarede in natura („Brokornet“). Den paahvilede oprindelig alle de Personer i de nærmest liggende Del af Sønder Herred, som ejede Heste og Vogn. Den udgjorde i 1693 1 Skp. Korn af hver. Senere omsattes den til en Pengeafgift med fast Takst for alle kørende, som passerede Broen. Fodgængere gik frit. Denne Afgift, som altsaa betaltes paa Stedet, overdroges i 1787 — efter Ansøgning — til Grenaa By. Med den fulgte følgelig Pligten til at vedligeholde alle 3 Broer. Mellem inderste og midterste Bro laa Bomhuset. Her boede Bommanden, som paa Byens Vegne opkrævede Bompengene.

Uden om Bomhuset laa dengang som nu en Eng. Den kaldtes „Blegdammen“. Navnet kom af, at der lagde

Folk deres Lærred „paa Bleg“, naar det ubleget kom fra Væven. Der skulde det saa ligge en Tid i Solen for at blive hvidt. Bommanden havde en lille Ekstra-indtægt ved at holde Opsigt med Tøjet, som laa paa Blegdammen. Folk var gennemgaaende ærlige, og Blegetøjet laa næsten altid i Fred uden at blive stjalet. Dog træffes i Justitsprotokollerne ganske enkelte Gange Tyverisager angaaende Tøj, som var stjalet fra Blegdammen.

Fra 1. Januar 1860 overtog Amtet Broernes Vedligeholdelse. Bompengene bortfaldt fra samme Dato, og Bomhuset udlejedes i en Række Aar derefter til Blegmanden, der af borgerlig Næring var Hattemager. Det solgtes i 1879 af Kommunen til Nedbrydning.

En halv Snes Aar tidligere var de tre Aaløb reguleret, saaledes at der kun blev eet Løb og een Bro, den nu helt ombyggede Sønderbro.

Fiskeretten i Aaen.

Langs med Aaen fra Sønderbro ud mod Vest laa Enge. Paa Aaens nordre Side tilhørte de Ejere af de Nord for dem liggende Storegade-Ejendomme. I gammel Tid, da Fiskeretten i Aaen var bortforpagtet af Byen, havde Ejerne af disse Enge Fiskeriet ud for det Stykke af Aabredden, som laa op til deres Eng. Andre maatte ikke fiske i Aaen. Oprindelsen til denne Bortauktionering af Fiskeretten i Gammel Aa er ganske kurrøs:

Før 1762 var Aaens Udlob fra Kolindsund spærret af en Dæmning, kaldet Stenbæksdæmningen. Den var anlagt af Hessels Ejere for at holde Vandstanden i Kolindsund i en passende Højde af Hensyn til Vandmøllens Drift. Naar der med nordvestlige Vinde var stærkt Højvande, kunde det ske, at Sundet brød igennem Stenbæksdæmningen, og store Vandmængder gennem Gammel Aa førtes ned mod Grenaa By. I Forbindelse med Aaens naturlige Højvande, forarsaget af Havets Stigning ved den samme Nordvestenstorm, kunde derved ske store Oversvømmelser og Ødelæggelser. Grenaa's Indbyggere nærrede derfor et stærkt Ønske om at faa Stenbæksdæmningen fjernet og Vandmøllen nedlagt. Men Forhandlinger derom med Hessels Ejere førte ikke til nogen Resultat. Saa brændte Vandmøllen „ved en ulykkelig Hændelse“ i Sommeren 1762. Byen opnaede derefter en fordelagtig Overenskomst ved Forhandling med Hessels nye Ejere, Major v. Heye. Vandmøllen blev nedlagt, og Majoren opførte i Stedet for en Vindmølle nærmere ved Byen („Søndermølle“). Grenaa fik Tilladelse til at nedbryde Stenbæksdæmningen, hvis Sten anvendtes til „Forbedring af Byens Havn“. Som Vederlag skulde Grenaa betale Major v. Heye et Beløb paa 160

Rdl. Dette Beløb laantes. For at forrente Galden vedtoges det at bortforpagte Fiskeretten i Gammel Aa. Dette skete ved Auktion paa følgende Betingelser:

1) „Paa 3 eller 6 Aar, hvilket den højstbydende selv ønsker, opraabes Fiskeriet i den gamle Aa, som løber fra Stenbækken [ved Kolindsund], saa vidt Byens Rettighed til Fiskeri derudi strækker sig, og lige til den nærmeste Bro ved Byens søndre Port, hvilket Fiskeri vedkommende skal ene beholde og med Vaad, Garn og Ruser benytte sig af i Forpagtningstiden“.

2) „De Fisk, som fanges, maa ikke sælges uden Byes, saa længe Byens Indvaanere til Købs for billig Pris forlanger samme“.

3) Endelig indsattes 6 Aar efter, da Forpagtningstiden var ommø og Fiskerettighederne atter var til Auktion, endnu en Paragraf, nemlig den, at „de Lods ejere, hvis Jord grænsede umiddelbart til Aaen, i Henhold til Bestemmelserne i Chr. V's Danske Lov skulde have Ret til at fiske ud for deres egen Grund og ligeledes opstille Aaleruser der“. Denne sidste Rettighed var strengt personligt knyttet til Ejeren. Fiskeretten bortforpagtedes igennem mange Aar for 6 à 8 Rdl. aarlig, altsaa et Beløb, som netop dækkede Renten af de 160 Rdl., Byen havde betalt Hessels Ejere.

Den første Forpagter af Fiskeretten var en af Byens største og mest ansete Købmænd, Jens Nielsen Bang, som erholdt den paa 6 Aar for et Bud paa 4 Rdl. Ved næste Auktion optraadte en Konkurrent, Byskriveren, Birkedommer Bay, som ved flere Overbud drev Prisen op til 7 Rdl. om Aaret, for hvilket Bud han fik Hammerslaget. Det vakte almindelig Harme blandt Borgerskabet, at en af Byens Embedsmænd skulde have

Den gamle Træbro over Aaen ved Sønderbro, som anlagdes 1870, da Aaløbet reguleredes og de to yderste Broer nedlagdes. Den ombyggedes i 1916 og erstattedes med den nuværende Betonbro. Foto 1916.

dette, stærkt attraaede Privilegium, og han blev i Tidens Løb Genstand for adskillige ret alvorlige Drillerier i den Anledning. Det rejste en meget langvarig Retssag, som Birkedommeren omsider vandt.

Posthaven og Plantelandet.

Vi vender tilbage til Aaens Bred. Vest for de nævnte Enge, som altsaa var i privat Eje, laa Posthaven, der var en Eng, som tilhørte Kommunen. Det er det Areal, hvorpaa Skolens Idrætsplads' vestre Halvdel ligger. Navnet stammer helt fra Postvæsenets første Tid her i Grenaa, altsaa omkring 1700—1750. Postbefordringen foregik da med en Rytter, som i sin rummelige Taske befordrede hele Posten til Aarhus, hvorfra den sendtes videre. Engen eller „Haugen“ var da af Byen vederlagsfrit overladt Postkontrahtenten til Græsning af

Posthesten. Navnet holdt sig som Benævnelse paa denne Eng helt op til vore Dage og er nu blevet knyttet til den lille Gadestump, som forbi Mellemskolebygningen fører dermed.

Vest for Posthaven, altsaa hvor nu Dyrskuepladsen ligger, laa „Plantelandet“ eller „Plantebedet“. Benævnelsen er overordentlig gammel og træffes allerede i Tingbogen fra 1588, hvor Retten skal afgøre en Stridighed mellem to Borgere. Ved „Plantelandet“ forstod man et Jordstykke til Fremdrivning af Kaalplanter, navnlig naar det blev drevet i Fællesskab af samtlige eller i hvert Fald en Del af Byens Indbyggere. Navnet findes i de ældre kommunale Vedtagter og brugtes endnu omkring Aar 1900 af meget gamle Folk. Baade „Posthaven“ og „Plantelandet“ er sandsynligvis Dele af de middelalderlige „Kongsgaardens Tofter“, som nævnes i

Skøder paa Storegade- eller Vestergade- ejendomme omkring Aar 1700, og som er aftegnet paa Kortet i Resens Atlas fra ca. 1680.

Gangstien langs Aaen.

Langs med Aaen, hen over de nævnte Enge gik allerede for et Aarhundrede siden en smal Sti. Ikke nogen virkelig, anlagt Gangsti, men en ganske primitiv Fodsti, slidt til og jævnet af de gaaendes Fodtrin hen over de private Ejeres Jord. Denne Sti maa vistnok i Tidens Løb have faaet „Alders Hævd“ som offentlig Færdselsvej, thi i „Grenaa Avis“ første Aargang klager en Indsender 22. Juli 1850 over, at det er næsten umuligt at færdes paa den. Han skriver følgende:

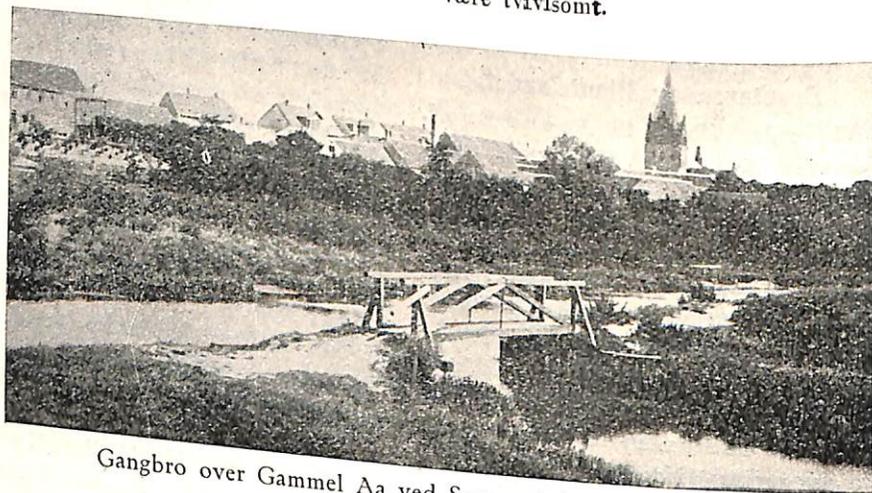
„Saavidt Indsenderen veed, har Gangstien ved Aaen hidtil været anseet for Grenaaensernes behageligste Spadseregang; men lad os undersøge, i hvilken Tilstand denne befinder sig. Som bekendt er Stien paa flere Steder afbrudt ved Grøfter, hvorover gaae Brædder, der i den Grad ere raadne, at man stadig gaaer med Livet i Hænderne, og naar Ens Børn ere ad denne Vei, maae man

altid være belavet paa det Værste. Naar man da endelig lykkelig og vel har overstaaet denne Veis Besværligheder og Farer, og glæder sig ved Tanken herom, møder man pludselig atter en Hindring, som den Yngre let forstaaer at overvinde, men som den Ældre og især Damer blive rødt til atter at vende Blikket tilbage til den farefulde Vei, som nu desværre igjen maa betrædes. Jeg mener Stenten.

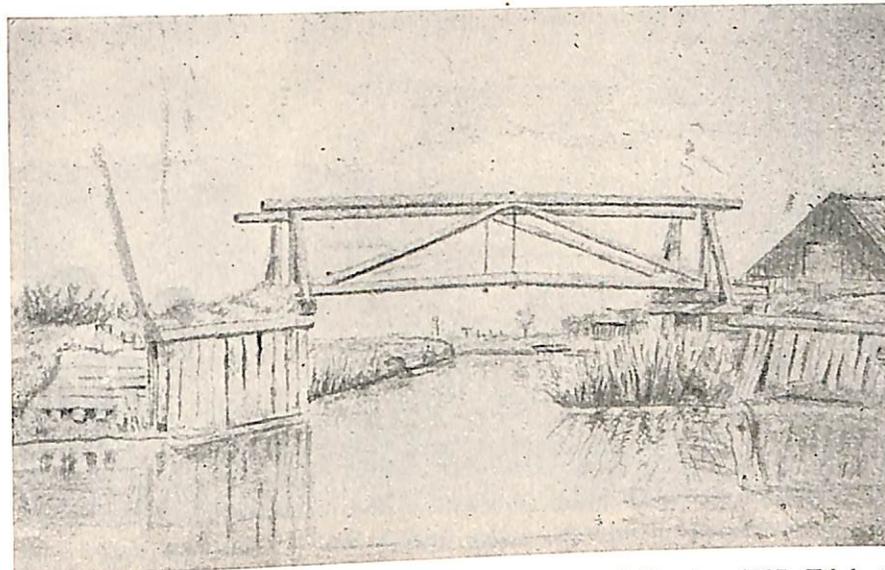
Hvorledes kunde nu alt dette undgaaes og det Hele forbedres? Forudsat, at man ønsker at bevare denne Spadseregang, da burde Stien gøres saa bred, at idetmindste 2 Personer kunde gaae ved Siden af hinanden. Istedetfor hidtil et Bræt over Grøfterne, da 2 Planker; istedetfor Voltigeermaskinen, altsaa „Stenten“, da en Laage, som kunde besidde den Egenskab at falde i af sig selv.

At disse omtalte Mangler snarest muligt afhjælpes er med Indsenderen Fløres udtalte Ønske.“

— — —
Stykket er underskrevet med Mærket — 9 —. Om de Forslag til Forbedringer, som gøres deri, har virket, turde være tvivlsomt.

Gangbro over Gammel Aa ved Sammenløbet med Kanalen.
Foto ca. 1900.

Gangbroen over den gamle Aa ved Sammenløbet med Kanalen 1887. Til højre ses Gavlen af Vilh. Petersens Garveri, i Baggrunden skimtes Skyllelad og Bygninger, som tilhørte Farver Graff, samt Pælene i Rebslager Balles Reberbane.
Efter en Blyantstegning, udført af Ingeniør Ove Nobel 20. Aug. 1887.

Badning i Aaen.

En anden Gang (4. Juni 1859) klager en Indsender over, at Byens Ungdom til almindelig Forargelse for de forbigaaende bader i Aaen langs Stien. Han skriver: „Indsenderen har ofte og til de mest forskellige Tider af Dagen ved at passere Gangstien, der fører fra Sønderbro til Skolebakken, truffet Badende, og det ikke alene Børn, men temmelig voksne Mennesker. At dette er en Uskik, der er i sig selv anstøende og usømmelig, vil sikkert enhver indrømme, og det vilde derfor være at ønske, at Politiet forbød enhver Badning — forsaavidt den ikke foregik i lukkede Badehuse — i den Deel af Aaen, som findes mellem Farver Jahnsens og Farver Graffs Skyllebroer. Ved at henstille denne Opfordring til Politiovrigheden tillader vi os tillige at rette den Anmodning til Byens ærede Borgere i Almindelighed, at de vilde for-

byde deres Børn og Lærlinge at bade paa den nævnte Strækning, og vi er overbevist om, at en saadan Anmodning ikke vil være forgjæves. Endelig henstille vi til Communalbestyrelsens Overvejelse, om der ikke — uden meget store Bekostinger — kunde gøres noget for lidt højere oppe i Aaen at skaffe Ungdommen et sikkert og bekvemt Bade-sted. Grenaa, 4. Juni 1859.“

Ogsaa denne indsendte Artikel var uden Navn, kun forsynet med et Mærke.

— — —
At der allerede meget længe før har været badt fra eller i Badehus i Aaen — vistnok dog nærmere som Undtagelser — ses af en lille Sag, som i Midten af 17-Hundrederne nævnes i Justitsprotokollen. Deri omtales et Par af Byens fornemme Familier, hvis Ejendomme gik ned til Aaen. De havde der ladet opføre et Badehus, hvorfra deres Damer tog

Aaens sydlige Brød omkring 1890. I Baggrunden ses Lokomotiv-Remisen med Vindmotøren. — Her anlagdes i 1932 »Aastien«.

Bad. I Anledning deraf var opstaaet en Uerighed, som Retten maatte afgøre.

Henstillingen i Avisen til Kommunen om at lade indrette en Badested „højere oppe ad Aaen“ blev ikke efterkommet i første Omgang. Men mange Aar senere opførtes ved Gammel Aas vestlige Brød, et Par Hundrede Meter fra den smalle Gangbro en Badeskærm og en Badebro. Denne beskedne „Badeanstalt“ benyttedes en Del aande af Skoledrengene og Haandværkslærlinge og var i Brug endnu i 1910. Men da var isøvrigt omtrent al Fritluftsbadning forlagt til Stranden.

Skyllelad ved Aaen.

Paa det Sted ved Gammel Aa, hvor Badeskærmen senere opførtes, var i 70'erne og 80'erne anlagt baade Rebslagerbane, som tilhørte Rebslager Balle, Garveri, opført 1878 af Garver Wilh. Petersen, og et Skyllelad, som tilhørte Farver Graff.

Det er værd at lægge Mærke til, at der dengang langs Aaen paa flere Steder var bygget Skyllebroer eller Skyllelad

af Garvere og Farvere, som havde Brug for meget Vand i deres Bedrift. Ved Aaens nordre Side i „Plantelandet“ havde Garver Hald og Farver Hjørde deres Virksomheder. Længere mod Øst havde Farver Quist (nuv. „Messen“) sit Skyllelad ved Aaen paa egen Grund. Helt oppe ved Sønderbro paa dens østre Side havde i et Aarhundrede Farverlægten Jahansen eget Skyllelad, ligeledes opført paa egen Grund. Jahansen'erne ejede en stor Gaard paa Søndergade, hvoraf Museumsbygningen er den eneste bevarede Fløj. Deres Eng gik fra Gaarden helt ned til Aaen. Den hed altid „Farverens Eng“. Øst for Engen langs med Aaen og helt op til Kannikegade laa „Farverens Toft“ eller „Østerhaug“. Det er paa den, at alle Ejendommene i Kannikegades østre Halvdel, desuden Jernbanestationen og Løle Husrækken fra Momme & Sechers Kontor og Pakhus ud til Dommerkontoret er opført.

Paa Aaens søndre Side umiddelbart ved Sønderbro, hvor nu Udlejningsbaadene ligger, var et offentligt Skyllelad. Mange af Byens Familier

Stien Nord for Aaen ca. 1915. I Baggrunden den morsomme lille »Veranda«, som var opført oven i Toppen af et af de gamle Træer i Konsul Sechers Have.

kørte eller bar deres Vasketøj derned, naar Vasken var overstaaet, og skyllede det i Aaen. Dels fordi det var en gammel Overtro, at Aavand var bedre til det Brug end Brøndvand, dels fordi Brøndene i mange af Byens Ejendomme ikke var ret dybe og derfor fattige paa Vand og nemt tømtes ved en Sturvask. Det var baade velhavende og ubemidlede Familier, som benyttede dette Skyllelad.

Fra Sønderbro mod Øst.

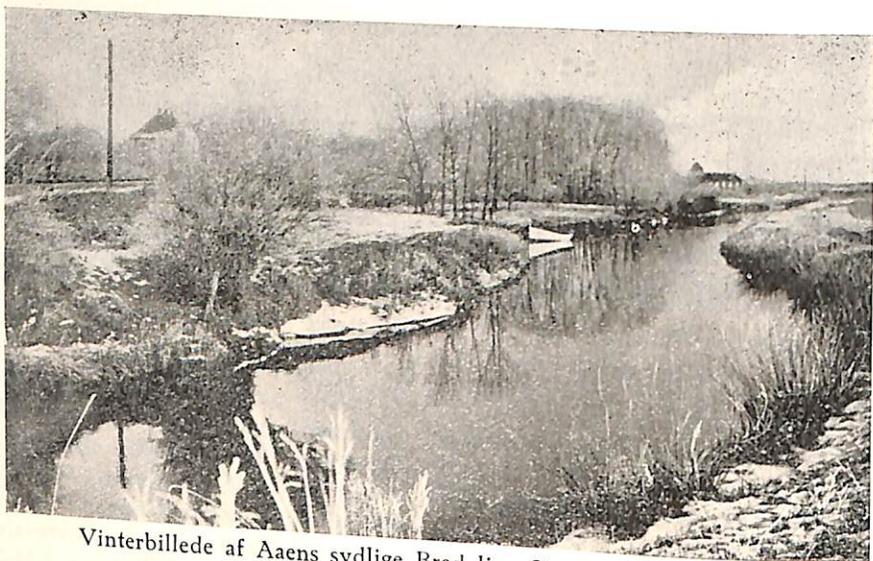
Aaen fra Sønderbro mod Øst til Haven havde indtil 1870'erne gennemgaaende en ganske ringe Dybde. Paa sine Steder var den smalle end nu, men paa andre bredte den sig til mere end det dobbelte. Disse Forhold ændredes komplet ved Kolindsunds Udtørring, idet Sundselskabet af Hensyn til Afvandringsforholdene straks i 1873 foretog betydelige Reguleringer af Aaens Brødder og Opmudning af Bunden for at faa en ensartet Dybde i hele Aaens Løb.

Nogen Sti langs Aaens østre Side fra

Sønderbro mod Havet eksisterede ikke. Der var ganske vist i 1879 efter Banens Anlæg og Sundudtørringens Afslutning planlagt en Gangsti langs den nordre Brød med Forbindelse til Havnevejen. I den Henseende forhandlede Maler Hartmann, der var Ejer af en Del af Farvergaardens tidligere Jorder, om Køb af en Jordstrimmel paa 5 Aaens Brødder til Anlæg af en Sti. Men Planen blev ikke til Virkelighed.

Gang- og Cyklestien langs Aaens søndre Side, der nu er en af Byens smukkeste, er som bekendt af ganske ny Oprindelse. Tidligere maatte man trave langs Aabredden over meget fugtige Engtrækninger, som overhovedet kun var farbare ved Lavvande, og hvor man desuden af og til maatte slaa store Sværg op mod Heden for at kunne passere nogenlunde tørskoet. Færdsel var — ganske naturligt — meget ilde set af Hessels Ejer, Godsejer G. de Lichtenberg, og Aviserne indeholdt af og til Forbud mod Færdsel.

Først efter at Byen i flere Tempi ved og efter Hessels Salg i 1918 havde erhvervet de nærmest Aaen liggende Arealer, anlagdes den nuværende kombinerede Cykle- og Gangsti.

Vinterbillede af Aaens sydlige Bred lige Øst for Jernbanebroen
ca. 1910.

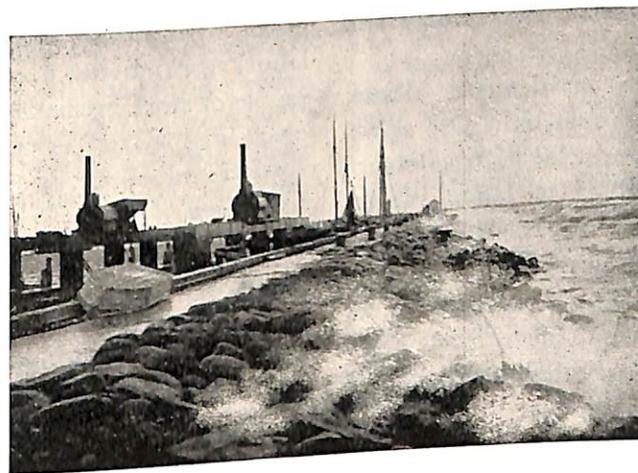
Den første Dampskibsforbindelse

København—Grenaa

for omtrent et Aarhundrede siden

Af

CARL SVENSTRUP

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1953

Saa langt tilbage i Tiden, som Historien rækker, har Grenaa — uagtet den 3 km lange Afstand fra Havet — været en Søhandelsby. Byens isolerede Beliggenhed paa Djurslands yderste Spids, i en Afstand af ca. 55 km fra Hovedvejen ned gennem Østjylland, henviste den til at søge Forbindelse med Omverdenen ad Søvejen. Det er derfor ganske naturligt, at næsten alle dens større Købmænd i gamle Dage tillige var Skipperne.

Havnen var dengang Aaens Munding, som mod Øst skærmedes mod Havets og Bølgernes Magt af to lange Moler, som ragede ud fra Kysten. Resten af disse aarhundredgamle Moler fandt man sidste Aar ved Udgravning til den nye Fiskerihavn.

For et Par Aarhundreder siden var der en god halv Snes Købmænd og Skipperne i Grenaa, og Antallet af hjemmehørende Skuder varierede fra 10 til 20. Men Bølgerne og Sandet var Havnens stadige Fjender. Ofte blev Læmolerne

odelagt af Stormfloden, og ofte blev Havneindløbet næsten spærret af Sandet, som af Strømmen førtes langs Kysten. Der var faktisk Tider — f. Eks. omkring Aar 1800 — da der kun var et Par enkelte Skuder, som hørte hjemme i Byen, og da Grenaa Havns Betydning som Anløbsplads for fremmede Skibe ogsaa var meget ringe. Den nye Havn — den første virkelige Havn — som byggedes i 1812, midt under Englandskrigen, betød i en Aarrække et stort Fremskridt. Men ogsaa den maatte efter et Par Aartier udbedres og Molerne forlænges.

Indtil 1858 skete al Sejlads til og fra Grenaa Havn med Sejlskibe: Galeaser, Kuffer, Jagter eller Dæksbaade. De havde ligesom Nutidens Skibetit morsomme Navne. Skipper Jensens Dæksbaad hed »Drømedaren«, Skipper Rygaards hed »Makrellen«. Men oftest var det — ligesom nu — Pigenavne som Ludvig Hilflings Galease, der hed »Dorthea Marie« eller Skipper Mommens Jagt, der hed »Anna«. Nogle

Skipper Hans Carstensen Momme, en af Havnebyens første Nybyggere. Han druknede 1866.

af Skipperne medtog Passagerer, navnlig naar Rejsen gik til København. Det drejede sig selvfølgelig kun om ganske faa Personer ad Gangen. Ja, endog en mindre Foreningsudflugt til Anholt eller til Ebeltoft kunde foretages med disse Sejlskibe. Saaledes foretog den nystiftede Sang- og Musikforening i 1850 med Skipper Skjødt en vellykket Tur til Anholt, hvorom en af Deltagerne bagefter gav en udførlig Skildring i »Grenaa Avis«. Et Avertissement, som man jævnlig kunde se i de ældste Aargange af »Grenaa Avis«, der grundlagdes i 1850, lyder saaledes: »Grenaa Paquet »Prøven«, Skipper M. R. Skjødt, ligger i Nyhavn i København og afsejler snarest mulig til

Grenaa medtagende Gods og Passagerer«. Af og til var Afgangstiden nøjere angivet til en bestemt Dag. Rejsen med Sejlskibene var ofte træls og langvarig, naar Vindstille eller Modvind indtraf, og var næsten altid en ubehagelig Omgang for ikke søvante Folk. Det var derfor med store Forventninger, at man i Grenaa i 1858 imødesaa en

Dampskibsforbindelse med København.

»Grenaa Avis« indeholder 6. Febr. 1858 følgende Artikel:

„Vi meddele herved vore Læsere den glædelige Tidende, at der er paatænkt en ugentlig direkte Dampskibsforbindelse imellem vor By og Hovedstaden, som, hvis den kommer istand, vil tage sin Begyndelse i Maj Maaned og blive fortsat i Juni, Juli og August. Den Mand, der har grebet denne Tanke, er Hr. Capitain Petersen af Randers, Fører af Skruedamperen „Randers“, og Udførelsen vil nu væsentlig bero paa, hvormegen Understøttelse han finder hos Autoriteterne, tilligemed den Interesse for sligt Foretagende, han møder hos Byens Indvaanere. Ligesom alle nye Foretagender griber meer eller mindre forstyrrende ind i andre Retninger, saaledes vil det foreliggende naturligvis ogsaa gjøre for sin Deel; men vi antage, at det almindelige Vel vil staa Alle klart for Øie, saa at særlige smaa Interesser ei komme til at gjøre Modstand, hvor der netop skulde være Tale om Medvirkning. Med Hensyn til vor Havn, da er den dyb nok for et Dampskib, der kun stikker $6\frac{1}{2}$ a 7 Fod [godt 2 m]; men derved er dog at bemærke, at kun eet Sted i det ydre Bassin egner

sig til Losse- og Ladeplads for det, og dersom denne for et Dampskib passende Plads ei kan blive Capitainen tilstaaet til Afbenyttelse een Gang om Ugen, da bevirker dette kun, at den hele skjøne Tanke ryger i Lyset. Men dersom Interessen for dette hans Foretagende kommer behørigt tilstede, og selvfølgelig Farten uden Hinder begynder og vedbliver, da agter Hr. Petersen selv at lade bygge et nyt Dampskib til Grenaa-Kjøbenhavn-Routen, som da i Et og Alt vil blive afpasset efter de herværende Localiteter og Omstændigheder.“

Kaptajn Petersen havde Held til at gennemføre sin Plan, og allerede i April averterer han i Avisen om de nærmere Omstændigheder:

„Dampskibsfarten mellem Grenaa og Kjøbenhavn vil tage sin Begyndelse først i Mai, saaledes at Skibet afgaar fra Kjøbenhavn første Gang Onsdag 5. Mai, Eftermiddag Kl. 5, og fra Grenaa Torsdag 6. Mai, Eftermiddag Kl. 6. Saafremt ingen væsentlige Hindringer indtræffer, vil Skibet i de fire Sommermaaneder Mai, Juni, Juli og

Købmand J. A. Møller, Dampskibsselskabets næstfølgende, mangeaarige Ekspeditør i Grenaa.

August regelmæssig afgaa mellem Grenaa og Kjøbenhavn til de anførte Tider. Ekspeditionen skeer i Kjøbenhavn ombord paa Skibet, beliggende ved de Hr. Suhr & Søns Pakhus, Nyhavns Hoved. I Grenaa hos Købmand J. N. Winding, hvor nærmere Underretning meddeles.“

En uheldig Start.

„Grenaa Avis“ bringer Tirsdag den 4. Maj i Læsernes Erindring, at Ankomsten til Grenaa Havn antagelig vilde blive Torsdag Morgen Kl. 5. Et Par Linier længere nede har Bladet følgende lille Notits: »Idag have vi ret havt et forrygende Veir med Regn og Blæst«.

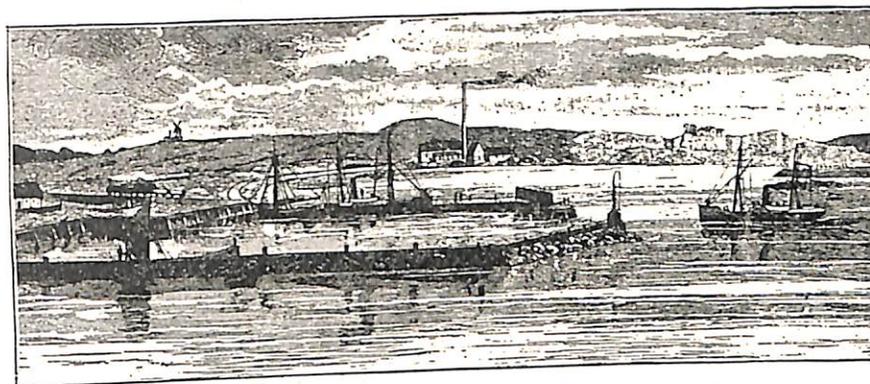
Følgen af dette »forrygende Veir« var, at Avisen Torsdag Aften maatte meddele:

„at Skruedamperen „Randers“, hvis bebudede Ankomst imorges Kl. 5 havde samlet endeel Tilskuere ved Havnen, ved Avisens Slutning [d. v. s. Kl. 5 Eftmd.] endnu ikke var ankommet.“

Vejret havde været saa haardt, at Damperen paa Rejsen fra Randers til Kjøbenhavn maatte gaa i

Købmand J. N. Winding, Dampskibsrutens først antagne Ekspeditør, som formedelst en lille Forseelse i Starten fra Dampskibsselskabets Side straks frasagde sig Hvervet.

Det nye Havneanlæg fra 1870'erne efter en Tegning af Jul. Paulsen i »Ill. Tidende« den 4. Marts 1883. I Baggrunden ses Baunhøj Mølle og Kalkværket ved Bredstrup Strand. Til højre ses Københavnsdamperen »Ydun« paa Vej ind i Havnen. Tegning 1883.

Læ i Isefjord og først Onsdag Eftermiddag ankom til Kjøbenhavn. Dæksjollen var paa Turen skyllet bort af en Braadso, men indenbords var der ikke sket større Skade. — Avisen skriver:

„Alt dette, der kan betragtes som en Slags Undskyldning for Capitainen, kan forsaavidt være meget godt, men vi indsee dog alligevel ikke — og mange med os — hvorledes Capt. Petersen har kunnet vise Grenaa By og Omegn den Ligegyldighed, for ikke at sige Uhofflighed, ei fra nærmeste Telegraphstation, nemlig Roeskilde, at sende en Telegramdepesche over Aarhus hertil, som da kunde have været her allerede i Torsdags Morges, istedet for den officielle Anmeldelse med Brev om Skibets Udeblivelse, der først arriverede Fredag Eftermiddag til den herværende Expeditør, Købmand J. N. Winding.“

Avisen er dog saa loyal at tilføje:

„For at undgaa al Tvetydighed, der senere mulig kan blive indflettet, vil vi kun bemærke, at, foruden et Antal Kreaturer, var der til første Tur indtegnet 7 Passagerer, hvilket maa regnes for ganske pænt, da Skibet, efter Capi-

tainens eget Udsagn, kun har Plads til 4 a 5 Kalytspassagerer, tilmed da der sikkert ei kan gjøres Regning paa ret mange Saadanne, for end den altfor høie Passagerfragt bliver giort nogenlunde rimelig.“

Avisen haaber dog, at denne kedelige Begyndelse paa Foretagendet ikke skal fortsættes,

„saaledes at man næste Torsdag Morgen atter til ingen Nytte skal gloe sine Øine ud af Hovedet for Horizonten at opdage den altid forudgaaende Røgsoile af det i Torsdags saa længselsfuldt forventede Dampskib.“ „Kun ved en fremtidig regelmæssig Fart og Respekt for Grenaa's Publikum kan de mørke Skyer, der siden Torsdag har været leiret paa Beboernes Pander, bortveires. I modsat Fald vil de drive Hr. Petersen uheldsvarslenende imøde.“

Ekspeditøren i Grenaa, Købmand J. N. Winding, var blevet saa fortorvet, at han allerede samme Aften havde indrykket et længere Avertissement i Avisen. Han paataler, at Mægler Torm i Randers, der allerede om Onsdagen var vidende om Forholdene, ikke straks sendte en ridende »Estafette«, der kunde have været i Grenaa Torsdag Mor-

gen, hvorved de indtegnede Passagerer ikke havde behovet at vente forgæves, indtil Brevposten kom den følgende Morgen. Winding ender sin Henvendelse med at meddele, at han er saa misfornøjet med det passerede, at han omgaaende har frasagt sig Expeditionen af bemeldte Dampskib.

I Stedet for fik saa Brd. Petersen en anden af Byens større Købmænd, Jacob Møller paa Hjørnet af Storegade, til at indtræde som Ekspeditor.

Den følgende Tur

forløb programmæssig og til alles Tilfredshed. Avisen skriver:

„I Torsdags Eftermiddag havde vor Havn et helt festligt Udseende. Skruedamperen „Randers“, som var ankommet for første Gang om Morgenen Kl. 3 $\frac{1}{2}$, skulde atter forlade Havnen Kl. 6. For at overvære dette for vor By sjældne Skuespil havde et Antal af flere Hundrede

Menesker fra By og Omegn indfundet sig. Udfarten skete meget langsomt, thi vor Havn frembyder desværre flere Vanskeligheder, især naar Vandstanden ved Paa-landsvind ikke er den bedste. Men det er at vente, at vor nye Muddermaskine for Fremtiden vil paatage sig at gøre Renden for Ind- og Udseiling tilstrækkelig dyb. Alt aandede Liv og Glæde, og Afskeden, som lagde sig for Dagen i jublende Hurra'er, udtrykte tilfulde, at man havde forglemt det sidste Torsdag skete Fejltrin [Udeblivelsen af en Stafette, hvilket Hr. Petersen selv indrømmede], og nu ønskede ret ofte i Fremtiden at se Dampskibet i vor Havn til Held for By og Land. Ogsaa Capitainen følte sig vel tilmode, og det Hurra, der tonede fra Skibet, medens det i det smukke Vejr fjernede sig fra Kysten, vidnede om, at ogsaa han havde et godt Fremtidshaab, hvori vi ret ønske, han ei heller maa skuffes.“

Passagererne paa denne Tur var: „Mad. Buhl, Frk. Olsen, Jomfruerne Jensen, Simsen og Ras-

Københavnslamperen lossere ved Bolværket. — En lang Række Rutedampere har i Tiden fra 1858 og fremefter besørget Ruten: „Randers“, „Ydun“, „Falster“, „Saxo“ m. fl. (Stenders Forlag Eneret.) Foto ca. 1900.

Havnebyens to ældste Huse. I Forgrunden nuv. Søgade Nr. 24, opført ca. 1845 af Havnefoged Sørensen og indrettet til Købmandshandel og Beværtning. I Baggrunden Pakhuset i to Etager, opført 1849, ligeledes af Havnefoged Sørensen.

(Foto omkring 1890. Originalen i Djurslands Museum.)

mussen, Handelselev Møller og 8 Dækspassagerer.“

I Sommerens Løb bragte Avisen regelmæssig hver Fredag en lille Notits om, hvilke Passagerer, der havde været med Skibet over eller hjem. Næste Uge var det: »Particulier Mønsted med Kone, Pastor Neckelmann, Købmændene Harboe og J. A. Møller, Jomfru Schwartz og 3 Dæksp.«. Et Par Uger senere var endog en saa fornem Person som Stamhusbesidder v Benzon med paa Rejsen. Dækspassagererne synes af Princip ikke at nævnes ved Navn.

Allerede efter et Par Ugers Forløb bestemte Selskabet sig til at nedsætte Persontaksterne, saaledes som »Avisen« straks fra Starten havde fremsat Ønske om. Herefter b'ev Taksten for Kahytspassagerer 4Rdl. (= 8 Kr.), men for Dækspassagerer uforandret 15 Mark (=5 Kr.) Prisen for Kreaturer nedsattes til 4 Rdl. pr. Stk.

At Kaptajn Petersen snart kom i det bedste Forhold til det rejsende Publikum, viser et Avertissement i »Avisen« i Midten af Juni. En af Byens Borgere, Købmand H. S. Henriksen, skriver:

„Hr. Capitain Petersen takkes herved for den Forekommenhed, han ganske af sig selv udviste mod mig, da han i Søndags Morges paa Dampskibets Tour fra Kjøbenhavn til Randers anløb Grenaa Havn for at landsætte mig, der var eneste Passager til Grenaa. Hvorfor jeg paa det Bedste anbefaler Hr. Capt. Petersen til et æret Publikums Opmærksomhed.

Grenaa, 15. Juni 1858.

H. S. Henriksen.“

Det b'ev fremtidig Reglen, at Skibet paa Vejen fra København til Randers anløb Grenaa og landsatte Passagerer og derpaa paa Tilbagevejen atter gik ind i Grenaa Havn og lossede og ladede Gods og optog Rejsende til København. I Overensstemmelse med den lagte

Plan vedvarede Dampskibsforbindelsen kun i de fire Sommermaaneder og sluttede 9. September.

Et nyt Dampskib bygges.

I Vinterens Løb byggedes — som allerede stillet i Udsigt ved Starten — et nyt Dampskib. Efter Selskabets Meddelelse var det specielt bygget med Hensyntagen til Havneforholdene i Grenaa. Det optog Farten i Begyndelsen af Maj: — Herom skriver »Avisen«:

„Ifor gaars Morges omtrent Kl. 3 ankom for første Gang Skruedamperen »Ydun« i vor Havn. Hele Dagen havde man god Lejlighed til at beundre det smukke, nye Skib, og det manglede heller ikke paa Skuelystne. Især havde en stor Mængde Mennesker, deriblandt mange Landboere, samlet sig om Aftenen Kl. 8, da det skulde afgaae til Kjøbenhavn. Men da Signalet til Afseiling var givet, viste sig en stor Ubehagelighed, idet det nye Skib stod aldeles fast i Grunden, og ingen det ved Varpning fik sig nogenlunde løsnet og kom i Fart, ved hvilket Arbejde et Par Trosser sprang, var omtrent en Time gaaet hen. Om dette Uheld var bevirket ved, at Skibet havde ladet for haardt eller havde lagt sig for tæt op til Bolværket, hvor Opmudringen ikke var skeet og med den nye

R. Jacobsens »Karpervogn«, som fra Aarhundredskiftet og fremefter besørgede Forbindelsen med Havnen, indtil Havnebilen kom. Personerne fra højre: Mægler P. Nielsen, Ursmager S. Ring, Tobakshandler Emil Petersen. I Vognen med den hvide Kasket: Skomagermester v. Seelen.

Muddermaskine ei heller kunde skee i det Omfang, der udkrævedes, vide vi ikke. Men efter Forlydende har Havnecommissionen heraf taget Anledning til at tage den gamle Muddermaskine i Brug igjen, da denne bedre end den nye vil være i Stand til at rense Krogene i Havnen. Der er saaledes Grund til at formode, at Dampskibet i Fremtiden aldeles ugeneert vil kunne lægge til ved den nye Plads, der netop for dettes Skyld i Foraaret er bleven bekostet anlagt. — At der ved Afskeden ikke manglede paa kraftige Glædeudbrud fra den forsamlede Mængde, som Dampskibet paa Rheden med et Par Skud besvarede, er en Selvfølge.“

Det nye Skib var bygget i England. Til dets Pris indeholdt »Avisen« samme Aften et noget svulstigt Digt.

Til Dampskibet »Ydun«.

Velkommen hid fra Albions høie Kyst!
Dig lyde vore Hurraraab imøde,
Thi mangt et Haab sig knytter til
Din Skjæbne,
Og fast vi tro, vor Tillid ei bli'er
svigtet;
Uvished, Savn bortsvinde som en
Taage,
Da i vor Havn Du heised' Danne-
broge.

Hvad Videnskab og Kunst vor Tid
har bragt,
Adspredte meer og meer Fortidens
Morke,
Det svinde maa for Aandens lyse
Stjerne,
Som liflig skinner i vort Fædre-
land.
Dampskibene saa høi en Rang for-
tjene,
Hvad før var skilt, de broderligt
forene.

Dit Navn er »Ydun«, o, et herligt
Navn!
Det minder os om evig Ungdoms
Gave,
Som Guder skjænkedes i Odins
Haller,
Gid Du, som de, maa svulme høit
i Kraft!
Ved Dig sig Handel hæve; fra hver
Fare
Vi bede Himlen stedse dig bevare!

O. Geisnæs, født i Skagen 1848,
Havnefoged i Grenaa
1875—1910†.

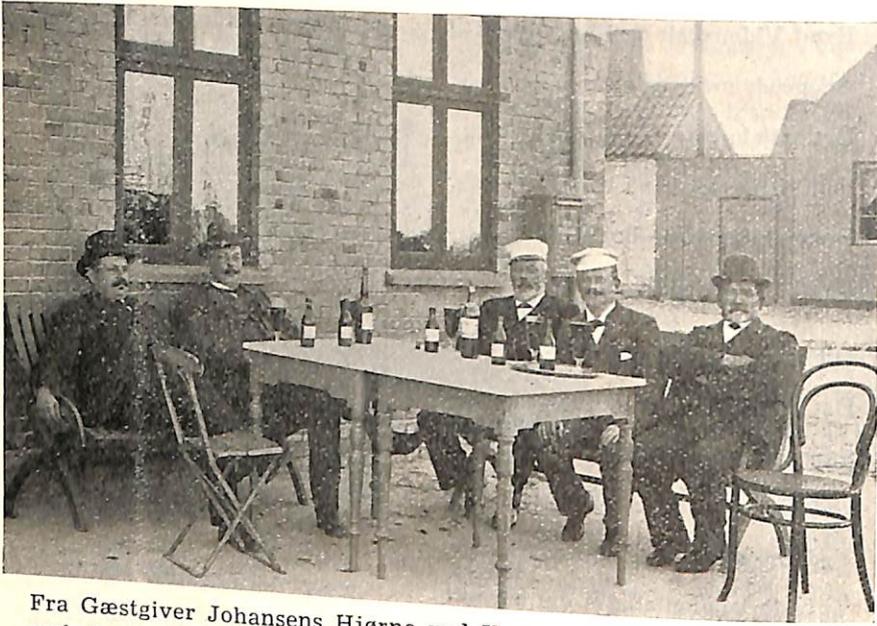
Det var endnu forinden den sidste slesvigske Krig, og Hertugdømmerne hørte med til det danske Monarki. En Del af de indkaldte Rekrutter skulde i Slutningen af Maj møde i Kiel. Rederiet benyttede derfor sin faste ugentlige Annonce til at meddele, at de paa-gældende Rekrutter kunde blive befordret med »Ydun« til København og derfra direkte med Skib til Kiel for den meget lave Pris 4 Rdl. pro persona. Yderligere meddeltes, at »Randers« stadig paa sin Rute Randers—København vilde anløbe Grenaa og medtage Passagerer og Gods. Forbindelsen med Hovedstaden og Grenaa var altsaa godt dækket med to Ture ugentlig i hver Retning.

Men ak! Glæden var kun kort. Allerede efter 1½ Maanedes Forløb meddelte Brdr. Petersen, at »Ydun« nu ophørte med direkte Fart til Grenaa og kun »anløber Grenaa Rhed paa Turen København—Ran-

ders og gaar ind til Brohovedet, naar Vejr og Vind er gunstig«. Derimod vilde »Randers« fortsætte som hidtil«. Kaptajn Petersen motiverede dette Skridt med, at »Ydun« var for stor for Grenaa Havn.

B'adets Redaktion spørger, hvorfor man da lod Skibet bygge saa stort, da der udtrykkelig var lovet, at det skulde bygges med Dybdereholdene i Grenaa Havn for Øje. Og det antydes, at de herværende Panthavere, der havde tegnet Garantier for 10.000 Rdl., næppe var tilfreds med at have Penge staaende i et Skib, som ikke længere anløb Grenaa Havn og altsaa ikke længere var til Nytte for Byen eller Omegnen. Redaktøren lader skinne igennem, at der vistnok var noget mystisk ved Sagen.

Hermed hentydes til, at »Ydun« faktisk allerede havde overtaget en Forbindelse Hobro—København, som Rederiet ansaa for mere fordel-

Fra Gæstgiver Johansens Hjørne ved Havnepladsen og Strandgade omkring 1900. (Her ligger nu P. Kirks Kiosk og Cigarhandel.) Personerne er fra venstre: Sagfører A. Andersen, Herredsfuldægtig C. Faber, Havnefoged O. Geisnæs, Manufakturhandler A. Quist og Gæstgiver Johansen.

agtig, og netop i de samme Dage offentliggjorde Fartplanen for. Rederiet indkaldte Panthaverne til et Møde paa »Gæstgivergaarden«. Ved dette gjorde Kaptajn P. Petersen Rede for Sagen. Han erkendte, at der var begaaet en Fejl, men forsvarede sin Handlemaade med, at han troede at sikre baade sig selv og Panthaverne bedst ved at optage en Rute, der kunde betale sig — altsaa Randers—Hobro—København — fremfor at vedligeholde en Rute, der ikke kunde betale sig — altsaa Grenaa—København. Iøvrigt tilbød han at tilbagebetale de Panthavere, der ønskede det, deres Indskud. En Del af de tilstedeværende benyttede sig straks deraf.

De følgende Maaneder løb

»Ydun« altsaa ind paa Reden for at i'landsætte Passagerer. Personlisten viser, at der var nogenlunde lige mange med de to Skibe. Fra 16. September overtog »Randers« he'e Forbindelsen. Den ugentlige Passagerliste i Avisen viser, at der i den Maaned kun befordredes ganske enkelte rejsende. Til sidst kun Gods. Med Udgangen af Oktober ophørte Dampskibsfarten for dette Aar efter at have varet de 6 Sommermaaneder. *Skipper Skjodt* var saa igen alene om Forbindelsen til København, indtil Dampskibsfarten optoges næste Foraar.

Avisen havde straks ved Starten antydet, at dette nye Foretagende »nok vilde gribe forstyrrende ind i andres Erhverv, men at det almene

Vel maa staa alle klart for Øje, saaledes at særlige, smaa Interesser ej kommer til at gøre Modstand mod det fælles Bedste«. Der er ingen Tvivl om, at man herved havde tænkt paa Skipper Skjodt og et Par andre Ejere af smaa Sejlskibe, som løb i Fart mellem Grenaa og København. — Avisens Tanke blev sorgelig bekræftet, idet Skipper Skjodt allerede i 1860 erklæredes fallit og hans Hus paa Lillegade stilledes til Auktion til Gældens Betaling.

Hen paa Efteraaret 1859 bragte Avisen en udførlig statistisk Opførelse over Dampskibsfarten mellem København og Grenaa i det forløbne Sommerhalvaar. Det fremgik deraf, at »Ydun«, der var paa 52 Com. Læster (= 1560 hl) havde gjort 10 Rejser Tur-Retur København—Grenaa, medens »Randers«, 32 Com. Læster (= 920 hl) havde gjort 14 Rejser. Der var ialt befordret 423 Personer fra København til Grenaa, men den modsatte Vej kun 324. Det var næsten en Fordobling fra Aaret før. I de nærmest følgende Aar foregik Dampskibsforbindelsen mellem Hovedstaden og Grenaa omtrent paa samme Vis, saaledes at »Randers« og »Ydun« skiftevis besørgede Turen, og saaledes at Forbindelsen var indskrænket til Sommerhalvaaret.

Det forenede Dampskibsselskab.

I 1866 skete en Begivenhed, der fik afgørende Betydning for dansk Dampskibsfart, nemlig Oprettelsen af »Det forenede Dampskibsselskab«. Selskabet stiftedes 11. De-

cember 1866 paa Initiativ af C. F. Tietgen og under hans Samvirken med en Række andre fremragende Forretningsmænd. Selskabet omfattede til en Begyndelse tre ældre Rederier, nemlig Koch & Henderson, H. P. Prior og det af C. P. A. Koch ledede Aktieselskab »Det alm. danske Dampskibsselskab«. »Det forenede« begyndte sin Virksomhed 1. Jan. 1867 med ialt 20 Dampere, med hvilke det fortsatte de af Skibenes tidligere Rederier etablerede Ruter. Den indenlandske Fart udvidedes i Løbet af Halvfjerdserne ved Overtagelse af en Række selvstændige, mindre Dampskibsselskaber, saaledes at Selskabet meget snart blev Indehaver af samtlige Ruter mellem København og alle danske Provinshavne, dog med Undtagelse af Bornholm.

I 1871 maa F. D. S. have overtaget Brdr. Petersens Skibe med tilhørende Ruter, deriblandt Farten København—Grenaa. Det blev stadig de to omtalte Skibe »Ydun« og »Randers«, som sejlede til Grenaa. Faa Aar efter gik sidstnævnte ud, og det var i mange Aar »Ydun«, som besørgede den ugentlige Forbindelse med Hovedstaden. Den lokale Ekspeditor var stadig Købmand Jacob Møller. Da han i 1869 overdrog sin Forretning til Frederik Thykier, indtraadte denne ogsaa i Stillingen som Dampskibsekspeditor. Fartplanen udvidedes, saaledes at Sejladsen ogsaa vedligeholdtes om Vinteren.

Det store nye Havneanlæg fra Halvfjerdserne, hvis Bygningstid formedelst ualmindelig mange og ualmindelig store Uheld og Fejlregninger strakte sig over 5 Aar

(1874—79), gav gode Kajforhold ogsaa for Københavnsdamperen, som i mange Aar fik Anlægsplads inderst i den nye Havn. I en Række Aar var det til Stadighed »Ydun«, senere kom »Falster«, »Saxo« o. a. Vi er dermed naaet op til vort eget Aarhundrede. Nye store Planer om Moleforlængelser, Havneuddybelse, Forøgelse af Kaj-

pladsen og Bygning baade af en ny Handelshavn og en ny Fiskerihavn meldte sig. Det er Planer, hvis Skildring ligger helt udenfor nærværende Artikels Rammer, men hvortil Spirerne laa gemt i den Udvikling, der fandt Sted for et lille Aarhundrede siden ved Etablering af Dampskibsforbindelsen til Grenaa Havn.

Fra Fotografiens Barndom

Smaatræk fra Grenaa for et lille
Aarhundrede siden
af
CARL SVENSTRUP

Kirketaarnet set fra Storegade omkring 1865.
Foto: Anton Schou

GRENAA
Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1955

Anton Schou.
Oprindelig Manufakturhandler.
Fotograf i Grenaa 1863-68.

Nu til Dags ejer hvert andet Menneske et Fotografiapparat, og praktisk talt bliver alle Mennesker og alle Begivenheder, store saavel som smaa, fotograferet og derved bevaret for Eftertiden. Det er mærkeligt at tænke paa, at hele denne Udvikling er sket i Løbet af de sidste hundrede Aar, nemlig fra Midten af Halvtredserne i forrige Aarhundrede.

Fra de ældste Tider har der i Menneskene boet en Lyst og en Trang til at afbilde og gengive Omgivelserne, navnlig Mennesker og Dyr. Det gælder saavel den ældste Oldtids Kulturfolk mod Syd som vore egne Forfædre her i Norden.

Disse „Billeder“ har alle et mere eller mindre primitivt og ubehjælpsomt Præg og minder for saa vidt om Nutidens „abstrakte“ Kunst. Men de bærer dog umiskendelige Vidnesbyrd om en Søgen efter at gengive det sete paa bedst mulige Maade. I Aartusindernes Løb udviklede Kunsten sig til i højere og højere Grad at give virkelighedstro Billeder af det sete, enten det nu var som Skulptur, Tegning eller Maleri. Men stadig var det saaledes, at det var H a a n d e n s Arbejde, der frembragte Billederne, saaledes som Kunstnerens Øje saa Genstanden.

Først hen i 17de Aarhundrede opfandtes Kameraet, som mekanisk paa en Glasplade kunde give et Billede af de Genstande, som befandt sig foran Glaslinsen. Dette

„Camera obscura“ minder stærkt om de Kameraer, som man benyttede i Fotografiens Barndom. Men at fastholde, „fæstne“ disse Billeder paa Glasset eller Papiret formaede man ikke.

Daguerres epokegørende Opdagelse.

Det var først Franskmanden D a g u e r r e, som i 1830erne gjorde den Opdagelse, at der paa en Metalplade, som var præpareret med Jodsolv, i et Kamera ved Belysning fremkom et u synligt Billede, som ved passende Behandling lod sig „fremkalde“, saa at det blev synligt, og at dette Billede kunde „fikseres“, saa det blev holdbart.

Disse „Fotografier“ fik efter Opfinderen Navnet „D a g u e r r e t y p i e r“. Det var i Begyndelsen kun Landskaber og „døde“ Genstande, man optog, af den simple Grund, at Belysningstiden var ca. $\frac{1}{2}$ Time, altsaa saa længe, at intet levende Væsen kunde holde sig i Ro saa lang Tid. Men ved Forbedring af Metoden, bl. a. ved at præparere Pladen med en Blanding af Bromsolv og Jodsolv lykkedes det ret snart at nedsætte Belysningstiden til knap 1 Minut. Muligheden for Optagelse af Personer var dermed skabt, og Daguerretypiens almindelige Udbredelse som Portrætkunst blev Følgen. „Fotografer opstod i Løbet af 1840erne rundt omkring i ret stort Antal. Og de talrige, endnu beva-

rede Daguerretyper fra den Tid, viser tilfulde, hvilken Finhed og Skønhed i Udførelsen, der kunde naas ved et dygtigt Arbejde“.

„Men een stor Mangel havde disse Daguerretyper. Der fremkom ved hver Optagelse kun et enkelt Billede, som det paa Grund af den anvendte Metalplades Uigennemsigthed ikke paa nogen Maade var muligt at kopiere“.

I Løbet af 1840'erne skete en Række nye Opfindelser. Bl. a. den, at Metalpladen erstattedes med en Glasplade, hvorpaa Jodsølvet var fastholdt i et tyndt Lag stivnet Klister, senere i en Hinde af Kollodium. Paa den Maade blev det muligt ved Hjælp af den oprindelige Plade, „Negativet“, at fremstille et ubegrænset Antal Aftryk, altsaa „Positiver“. Denne Proces var fuldt udviklet i Midten af 1850'erne og fortrængte i Løbet af ganske kort Tid Daguerretypen, og fra omkring 1860 bragte den Fotografien — som Forretning betragtet — frem til en stor Blomstring.

Omtrent fra dette Tidspunkt kom ogsaa Grenaa med, og der dukkede en hel Række Fotografer op her i Byen. Det var delvis omreisende Fotografer, som slog sig ned her for en kortere Tid, nogle faa Uger, men snart ogsaa lokale Folk. Da Optagelsestiden endnu var forholdsvis lang, foregik de første Optagelser udendørs, f. Eks. i Haver eller i Byens Plantage, og som Regel kun i den lyseste Tid, midt paa Dagen. Men Metoden forbedredes hurtigt, dels ved Fremstilling af stærkere Linser, dels ved hurtigere Plader, saaledes at

„Optagelser“ kunde finde Sted „indendørs“ i Atelier'er.

De første Optagelser i Grenaa

fandt Sted i September 1859. I „Grenaa Avis“ for 8. Septembet averteres:

„Photographi-Portraiter udføres under et kortvarigt Ophold daglig fra Kl. 10 til 12 og Kl. 2 til 5 i Haven lige overfor Gæstgivergaarden.

NB: Copier aftages efter andre Portraiter.

W. F. Riberholt
fra Kjøbenhavn.“

Et Par Uger efter averterede Riberholt, at Søndag den 25. Sept. var den sidste Dag, han optog Portraiter. „I Markedsdagene er Atelieret aabent hele Dagen“. Ordet Atelier skal nu vistnok ikke tages helt bogstaveligt. Det har sikkert kun betydet „Gæstgivergaarden“s Have, som var beliggende paa Storegade, hvor nu Maltgørieriet og Haandværkerforeningens Alderdomshjem ligger.

Interessen for denne nye Kunst har sikkert været stor saavel her i Grenaa som overalt i Landet. Næppe var Fotograf Riberholt ude af Byen, før et Par lokale Fotografer tog fat. I Midten af Oktober averterer L. N. Balle, at „Photographie-Portraiter aftages daglig Kl. 9—4 i Gæstgiver Brechwoldts Have“, altsaa samme Sted, som foregaaende havde benyttet. Og i Begyndelsen af November averterer Jomfru Louise Kaiser, at „Photographi-Portraiter optages daglig ved Strandvejen“.

Balle var Købmand og havde

Unge Ægtefolk i Slutningen af 1860erne.

To unge Modelapse i fineste Antræk.

Ung Dame med Krinoline.

haft Forretning paa Hjørnet af Østergade og Nørregade, hvor nu Købmand Olrik bor. Han var en meget interesseret Dilettantskuespiller og en af de bærende Kræfter i Byens „Musik- og Sangforening“. Men de mange kunstneriske Interesser optog det meste af hans Tid, saa at han forsømte sin Forretning og gik fallit. Han slog sig altsaa, som Avertissementet viser, paa Fotografien. Først en kort Tid her i Grenaa, senere i Norge, hvor han kom til at spille en betydelig Rolle inden for Afholdsbevægelsen og endte med at blive Stortemplar for I.O.G.T.s Afdeling i Norge.

Louise Kaiser (eller Keiser) var Datter af en Værtshusholder Kaiser, som ved et Ulykkestilfælde døde i en ung Alder. Enken byggede senere et Hus ved Strandvejen, allernærmest ved Bækken. Der er næppe Tvivl om, at denne „Skelbæk“ mellem Bredstrups og Grenaa's Jorder, der har været reguleret og anerkendt som Grænsen mellem Grenaa og Bredstrup ved en Overenskomst 24. Oktober 1798, netop har faaet Navnet Kejserbækken efter nævnte Mariane Cathrine Keiser.

I 1860 fortsættes Kapløbet.

Købmand Balle averterer allerede i Februar, at han daglig fra Kl. 10—3 „aftager Photographi-Portraiter“ ligesom Aaret før i Gjæstgivergaardens Have paa Storegade, samt at „Prospecter af

Tre unge Skønheder fra Slutningen af 60erne.

Bygninger, Herregaarde e. t. c. udføres efter nærmere Aftale“. Og Louise Kaiser averterer i Maj og fremefter, at „Photographi-Portraiter aftages daglig i Plantagen“. Hun har altsaa nu forlagt sin Virkeplads fra Strandvejen til Byens lille, ret nye Anlæg ved Vesterport.

Men paa Sommeren kommer udenbys Konkurrenter. I Juli averterer en Fotograf Nielsen, at han „paa Gjennemrejse opholder sig i Grenaa nogle Dage for at optage Portraiter fra 1 Rdl. (2 Kr.) til høiere Priser“. Han tilføjer: „Det bedes bemærket, at ingen

Portraiter udleveres eller betales, forinden Vedkommende er fuldkommen tilfreds. Mit Atelier er ved Murermester Marthinus ved Kirken“. Det er den Ejendom, som nu tilhører Kiosken. Endelig averterer i September samme Aar en Fotograf Tvenstrup, at han aftager Photographi-Portraiter daglig Kl. 10—5 og har Bopæl hos Skrædder Lauritzen paa Torvet. (Her ligger nu Urmager Vesters Ejendom). Tvenstrup var den første Fotograf, som tog varig Bopæl her i Grenaa.

Af det forholdsvis store Antal Fotografer, som besøgte Grenaa eller boede her i Byen, kan man slutte, at der blandt Beboerne har været en glubende Appetit paa denne nye Oplindelses Frembringelser. Det ret betydelige Antal Fotografier, der endnu eksisterer fra denne „Fotografiens Barndom“, viser, at det — i hvert Fald for

fleres Vedkommende — har været baade godt og holdbart Arbejde, som har været udført. Kun maa det beklages, at Portræterne aldrig paa Bagsiden bærer Fotografens Navn. Det forekommer først en halv Snes Aar senere. Det vilde ellers have været meget interessant at kunne have identificeret disse Fagets Pionerers Arbejder.

Anno 1861.

Saa kom det Aar, som Folk i Grenaa talte om længe, længe efter. Det var det Aar, da Kong Frederik VII og Grøvinde Danner gæstede Byen, og det Aar, da det i Købstæderne forhadte „Venstre“, „Bondevenernes Parti“, styrtede den national-liberale Folketingskandidat og fik valgt Gaardmand Chr. Bønløkke, som i de næste 31 Aar repræsenterede Grenaaakredsen.

30. Maj 1861 meddelte „Grenaa

Lille Pige med Mamelukker.

Ung Pige, vistnok som Konfirmand.

Avis" med fede Typer, at „Kong Frederik paa den paatænkte store Rejse i Juni og Juli ogsaa vilde besøge Ebeltoft og Grenaa“. Bladet tilføjede for egen Regning, at det nu var 30 Aar siden, at Landets Konge havde gæstet Byen. Dagen efter maatte denne Tilføjelse dog rettes: „Det var ikke 30, men snarere 200 Aar siden, at en regerende Konge havde besøgt Byen“. Bladets Fejltagelse beror paa, at den senere Kong Christian VIII ganske vist i 1831 havde gæstet Byen. Men da var han kun Prins og Tronfølger. Først i 1839 blev han Konge. Det siger sig selv, at man fik travlt med Forberedelserne til det saa hastigt varslede Kongebesøg. Folketingsvalget, som var fastsat til 14. Juni, og hvorom der i Avisen havde været adskillige varme Indlæg, gled fuldstændig i Baggrunden.

Købmændene meddelte, at de holdt Butikkerne lukket under Kongebesøget. Byfogeden indprentede i sin Egenskab af Politimester Befolkningen Takt og Tone i den højtidelige Anledning: „Passagen skal være fri overalt, hvor det maatte behage Hans Majestæt at begive sig hen“. „Hurtig og stærk Kørsel maa ikke finde Sted fra Kl. 11 Aften til Kl. 8 Morgen forbi Kongens Bolig paa Søndergade“, hvor han skulde være Byfogedens Gæst. Al Stillestaaen paa Storegade udenfor „Gæstgivergaarden“, hvor Taffelet skulde holdes, var forbudt. Folk maatte ikke staa stille, men skulde bevæge sig, „saaledes, at enhver, der maatte ønske at se Hans Majestæt ved Taffelet, kan faa Adgang dertil“. „Alle Hunde skal holdes indeluk-

kede og bundne“. „Al Skyden er forbudt“.

Kongen gæstede først Ebeltoft. Der — som overalt — hilstes den folkekære Konge med Æresport og Taler. Paa flere Huse var der anbragt Skilte med Inskriptioner. Længe efter, at Indskriften paa de andre var glemt, huskedes Gæstgiver Handlos' Plakat, som var anbragt i hans Vindue paa Nørrebakken. Teksten lød i al sin Naivitet saaledes:

„Her skænkes mangen herlig Drik Af Øl og Sopianer.
Velkommen hid Kong Frederik
Med din Grevinde Danner.“

Til Forstaaelse skal oplyses, at Sopianer betyder Snapse.

Ved Grenaa Sønderbro havde Byen ladet rejse en Æresport. Man havde dog ikke selv turdet binde an med dens Opførelse. Kommunalbestyrelsen havde derfor i flyvende Fart indkaldt Hof-tapetserer I. P. Holm fra København. Han „stod for Opførelsen og dekorerede Æresporten med megen Smag“. Mod Syd bar den et stort „Velkommen“ med det danske Vaaben og Kongens og Grevindens Navnetræk. Paa Nordsiden, ind mod Byen, stod:

„Som overalt, saa og hos os
Du véd,
At Du besidder Folkets Kærlig-
hed.“

Det var jo en smuk Hentydning til Kong Frederiks Valgsprog: „Folkets Kærlighed min Styrke“.

Kongen og Grevinden ankom til Grenaa 12. Juni. Om Aftenen var der Taffel paa Gæstgivergaarden paa Storegade. Næste Dag besøgte de høje Herskaber Kirken, der

Konsul N. L. Kock.

Fru Konsulinde Kock.

Christopher Krabbe.
Folketingets myndige Formand
1870—83. Byfoged og Borg-
mester i Grenaa 1876—83.
Foto fra Grenaaperioden.

Otto Mønsted.
Grundlæggeren af Margarine-
fabrikationen i Danmark.
Fotograferet som ung
Købmand i 1860'erne.

Prokurator og Kæmner C. C. Hanson og Frue.

Distriktslæge Steenberg og Frue.

Pastor C. U. Dantzer og Frue.

Garver Chr. Hald og Frue

Sadelmager M. C. Henriksen og Frue

Slagtermester J. A. Jørgensen og Frue

endnu dengang var i den gamle Skikkelse, og den lille, meget beskedne Havn. Afrejsen foregik over Benzon og Mejlgaard, hvor Kongen, der var meget interesseret i arkæologiske Undersøgelser, besøgte den navnkundige Skaldyngedyng.

Folketingsvalget.

Samme Dag som Kongens Afrejse fandt Sted, holdtes Folketingsvalget. Det fik det for Byens Indbyggere ganske chokerende Udfald, at „Bondevennernes Parti“, Datidens radikaleste Venstre, fik sin Kandidat, Chr. Bønløkke fra Aalsrode, valgt med 397 Stemmer, medens den nationalliberale Modkandidat, Kammerraad Westergaard til Lykkesholm, kun fik 364 Stemmer.

Et Par Uger før Kongebesøget var der atter „paa Gennemrejse“ ankommet en Fotograf, som „for en kortere Tid tager Ophold her og aftager Photographi-Portraiter, særdeles veltrufne, fra 6 Mark (d. v. s. 2 Kr.) til højere Priser. Bopæl og Atelier paa Storegade hos Købmand Henning“. Fotografen hed August Birch, og han undertegner sig som „Portraitmaler“.

Birch benyttede sig af Lejligheden til at „forevige“ — om ikke Kongen og Modtagelsen, hvad der vilde have været særdeles værdifuldt for Eftertiden — saa dog Aresporten ved Sønderbro. Han averterede et Par Dage senere, at „Prospecter af Aresporten ved Sønderbro, set fra begge Sider, kan erholdes tilkjøbs.“ Desværre eksisterer ingen af disse „Prospecter“ mere. Derimod er der jo flere Tegninger og Litografier af det

kongelige Vogntog paa Rejsen, dog ikke her fra Grenaa.

Tiden 1863—64.

De altoverskyggende Begivenheder i Aarene 1863—64 var naturligvis Kong Frederik VII's pludselige Død paa Lyksborg Slot d. 15. November 1863 og Tysklands Krig mod Danmark, som udbrød i December samme Aar. Krigen prægede det daglige Liv i Grenaa fra første Færd, men navnlig fra Maj 1864, da de prøjsiske Tropper rykkede ind i Byen. Det drejede sig om 700 Mand, som dels indkvarteredes i selve Byen, dels i Omegnen. De var selvfølgelig ilde set, men det hadefulde og chikanøse Forhold mellem Besættelsesmagtens menige og den civile Befolkning, som vi husker saa godt fra sidste Krig, var ikke slet saa fremtrædende dengang. Hadet var navnlig vendt mod de overordnede og især mod den almægtige General von Falckenstein, som havde sit Hovedkvarter i Randers og derfra stod i daglig Rapport med Grenaa.

I Slutningen af Oktober 1864 undertegnede Fredspræliminærene, og de første Dage af November afmarcherede efterhaanden de prøjsiske Tropper med Aarhus som første Maal. „Grenaa Avis“, som under Besættelsen havde været forbudt og erstattet af et kortfattet dagligt „Flyveblad“, begyndte atter at udkomme.

Der indrettes faste Atelierer.

Angaaende Fotografer og Fotografering, som er Emnet for nærværende lille Skitse, gælder, at i Maj 1863 meddelte E. Tvenstrup,

hvis Navn er nævnet allerede i 1860, at han nu har etableret sig som „Skrædder og Photograph“. Fotografering alene har altsaa ikke kunnet give ham Udkommet. Han meddeler, at hans Atelier hos Snedker Juul i Mellemstræde „er godt beliggende og Adgangen dertil ugenert“. Samtidig (3. Maj) kom der atter en udenbys Fotograf ved Navn M. Elsass til Grenaa. Hans „Atelier“ var hos Maler Wessing i Storegade. Elsass averterer, at han „har lært de allernyeste Metoder af en af Landets førende Photographer“, saa han er i Stand til at tilfredsstille enhver rimelig Fordring. Han tilføjer, at en Del Portraiter af hans Arbejde forefindes til Eftersyn.

Hen paa Efteraaret 1864, da Fjenderne havde forladt Byen og Avisen igen udkom, dukker et Par nye Navne frem. En af Byens unge Haandværkere, Urmager I. M. Valeur, ophævede sin Urmagerforretning, lærte i Løbet af nogle Maaneder at fotografere og etablere sig som Fotograf paa Lillegade, Hjørnet af Mellemstræde.

Og en omrejsende Fotograf, Anker Ring, giver som saa mange foregaaende en „Gæsterolle“ i Grenaa. Avertissementer i „Grenaa Avis“ oplyser, at hans „Forretning“, der altsaa oprindeligt kun var beregnet „paa Gennemrejse“, umiddelbart efter blev overtaget af en af Byens egne Borgere, Købmand Anton Schou.

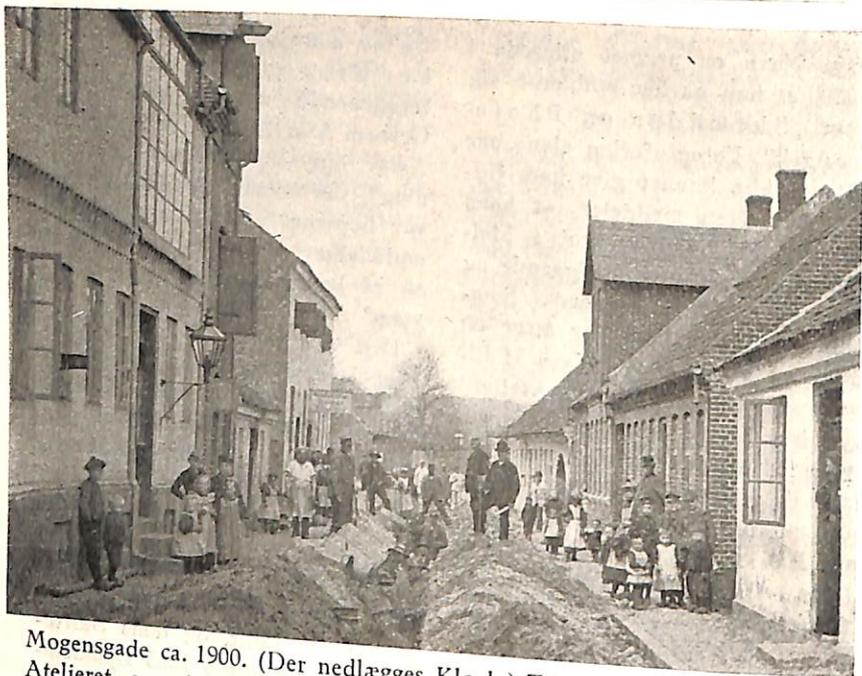
Den nye Fotograf var Søn af Proprietar Cato Schou paa Østergaard og havde i 1855 etableret sig som Manufakturhandler paa Torvet (hvor nu Købmand Mors). Som Følge af de meget vanskelige Pengeforhold i Slutningen af 50erne og Begyndelsen af 60erne gik Schou fallit, og Creditforeningen overtog Gaarden. Men ogsaa denne gik fallit, og dens Skiftekommission solgte 1865 Ejendommen til Manufakturhldr. P. Forum. Anton Schou lærte saa Fotografprofessionen hos ovennævnte Ring, „overtog hans Negativer“ og lejede fra Oktober Flyttetid 1865 et nyindrettet

Atelier i Mogensgade.

Ejendommen i Mogensgade, nu

Fotograf, senere Urmager Valeur med Frue.

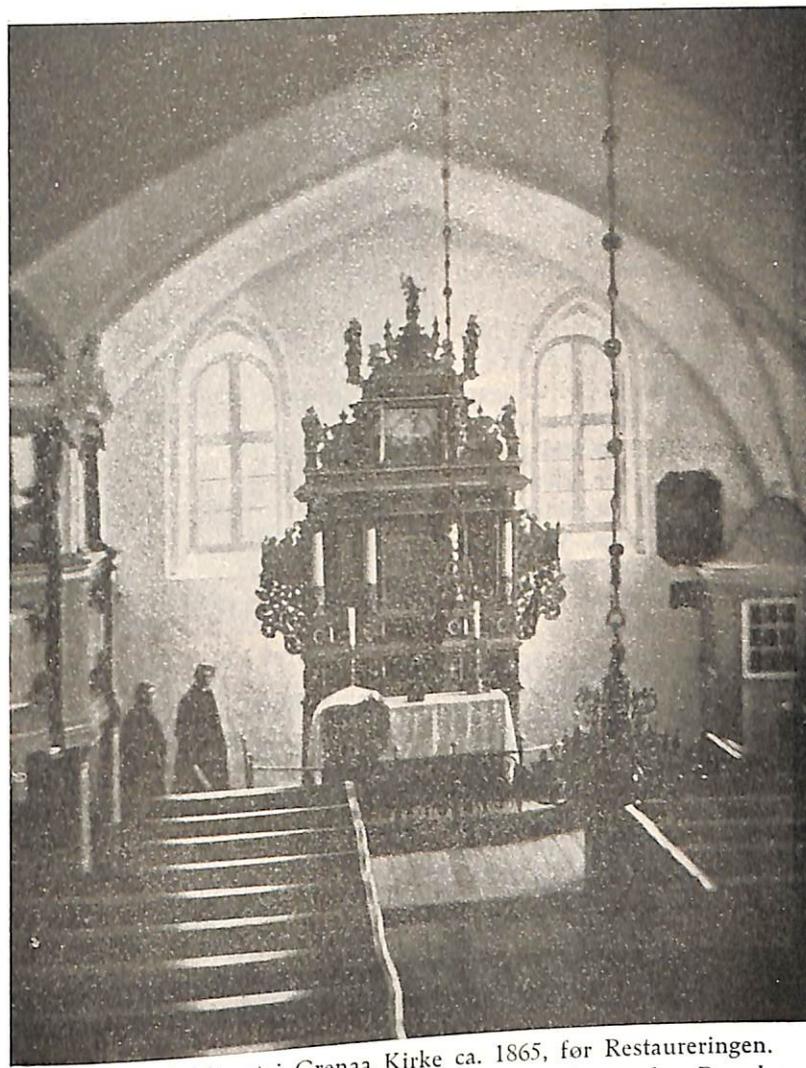
Mogensgade ca. 1900. (Der nedlægges Kloak.) Til venstre ses Nr. 5 med Atelieret, som indrettedes i 1865 til Fotograf Anton Schou. Han efterfulgtes i 1868 af Hans Bloch. I 1878 kom Chr. Christensen. I 1880 Axel Jørgensen.

værende Nr. 5, var faa Aar før opført som en Enetages-Bygning af Murer H. C. Lind. Han satte i 1865 en Etage paa og indrettede den som et moderne og tidssvarende Atelier med Bolig for en Familie. Han udlejede det fra Oktober Flyttetid 1865 til nævnte Fotograf Anton Schou. Indtil Atelieret kunde blive færdigt, foretog Schou „i Sommerens Løb en Rejse i Omegnen for at optage Landskaber og beder d'Herrer Landmænd, der ønsker deres Gaarde fotograferet, at underrette mig derom, saa jeg kan indrette min Rejse derefter“.

Der var altsaa nu 3 Fotografer i Grenaa: Schou i Mogensgade, Valeur paa Lillegade og Tvenstrup paa Torvet. Det var ganske givet

for mange. Der var ikke Søgning nok til tre, efter at de første Aars stærke Efterspørgsel efter denne helt nye Artikel i nogen Grad var tilfredsstillt. Det ses da ogsaa, at Valeur i det følgende Aar averterer, at han ikke „beskjæftiger sig med Fotografering om Vinteren“ (9. Okt. 1868), og et Par Aar efter opgav han helt Fotografvirksomheden og genoptog sin oprindelige Profession, Urmageriet, som han fortsatte med op i sin høje Alderdom.

Anton Schou foretog tit længere „Rejser“ til andre Byer eller Egne i Landet sammen med en Kollega ved Navn Sørensen, men aflagde ind imellem „Besøg“ i sit egentlige Domicil, Atelieret i Mogens-

Koret med Alteret i Grenaa Kirke ca. 1865, før Restaureringen. Til højre ses den ene af de gamle Skriftestole, lavet efter Branden i 1649. I venstre Side ses det yderste Hjørne af Kirkens nordre Pulpitur. Foto: Anton Schou.

gade. Saaledes averterer de d. 19. Septbr. 1868, at de „indtræffer i Grenaa i September og i Markedsdagene og følgende Dage optager Fotografier i Atelieret i Mogensgade“.

Med denne sidste Gæsterolle

slutter Schous Virksomhed her i Byen. Oktober Flyttedag 1868 overtoges Atelieret af Hans Bloch. Han var født her i Grenaa som Søn af Pastor Fr. C. Bloch, der var Præst her 1846—57 og Kredens Folketingsmand i en Valg-

periode. Hans Bloch var en habil Tegner, og der eksisterer endnu flere Landskabstegninger, som han har udført, men om hans Uddannelse og videre Skæbne véd jeg intet. Hans Blochs Fotografier, der er særdeles godt Arbejde, er de ældste lokale Fotografier, som paa Bagsiden er forsynet med Navn og Bopæl.

I 1878 overtoges Atelieret i Mogensgade af Chr. Christensen. Han har uden Tvivl tidligere været Fotograf i Viborg og beholdt denne Virksomhed samtidig med, at han arbejdede her. Hans Portrætter bærer paa Bagsiden Navnet „Chr. Christensen. Viborg og Grenaa“. Efter faa Aars Forløb overtoges Atelieret af Axel Jørgensen, som de første Aar — efter Fotografiernes Bagside at domme — var Fotograf baade i Grenaa og Ørsted. Han tog Borgerskab i 1880 og beholdt Atelieret og Virksomheden hele sit Liv. I 1894 købte han Ejendommen. Axel Jørgensen efterfulgtes af Datteren, Frk. Thyra Jørgensen, som fortsætter Forretningen den Dag i Dag.

Atelier i Kannikegade.

Da Hans Bloch i 1878 flyttede fra Mogensgade, overtog han et Atelier i Kannikegade. Hele den østlige Halvdel af denne Gades Sydside havde indtil 1870erne, da Jernbanen anlagdes, udgjort en stor Eng, som tilhørte Farver Jahnsen paa Søndergade. Her holdtes i nogle Aar Dyrskue. Da Banen blev anlagt, bortsolgtes Engen efterhaanden til Byggegrunde. I 1876 købte Murermeister P. Marthinus en Parcel og opførte derpaa en Toetages-Ejendom, i hvis

Atelieret i Kannikegade.

øverste Etage han indrettede Atelier med Beboelse. Her flyttede Hans Bloch ind, da han forlod Mogensgade. Atelieret blev i 1892 overtaget af Fotograf A. Jensen, senere af Christiansen, men er nu forlængst ophævet og flyttet til Torvet.

Efterskrift.

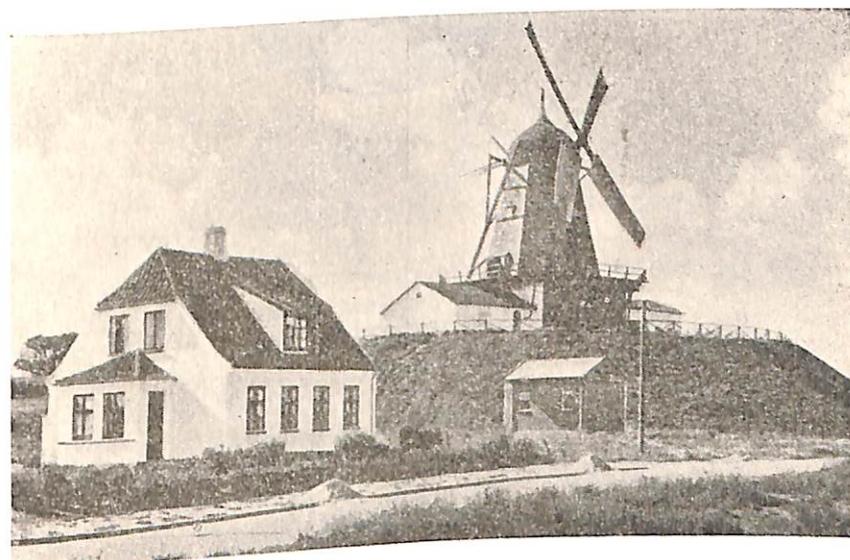
For Byens Historie, til Oplysning om de gamle Bygningers og Gadens Udseende og Kendskab til, hvordan ældre Tiders Mennesker klædte sig og saa ud, er de gamle Fotografier en Guldgrube. Selvom der efterhaanden er dukket mange gamle Billeder frem, baade Gadepartier og Portrætter, vilde det alligevel være værdifuldt, om der kom flere. Tit ligger de maaske upaaagtet og ukendt i en Skuffe, men lader sig eventuelt endnu identificere af ældre Mennesker.

Carl Svenstrup.

Bavnhøj Mølle

Smaatræk af
Mollen og dens Omgivelsers
Historie

af
CARL SVENSTRUP

GRENAA

Grenaa Folketidendes Bogtrykkeri

1955

BAVNHØJ MØLLE

*B*avnhøj Mølle, hist paa Bakkens Top,
hvor du højt mod Himlen rager op,
spredter Vingerne mod Vinden frem,
viser langvejs fra os Vejen hjem.

*Som du staar en Sommeraftenstund,
ved din Fod den festlig grønne Lund,
og med Solfaldsguldet ind fra Vest,
kender vi dig vistnok allerbedst.*

*Og ved Gry, naar Sol staar op i Øst,
Foraarstid og Sommer eller Høst,
nævner Søens Mand med Tak dit Navn,
naar hans Skude styrer ind mod Havn.*

*Men naar mørke, tunge Skyer gaar,
og en høstlig Himmel bag dig staar,
og tungsindig Blæsten ta'r i Træ'r,
har mit Hjerte allermost dig kær.*

Bavnhøj Mølle
— Byens Vartegn

*Vævet ind i Barndomsminders Krans
saa vi dig i Tanker udenlands,
drømte om, hvordan vi her har talt
Valborgblussene, mens Mørket faldt.*

*Og naar atter vi paa Djursland var,
saa vi langvejs fra dit Vingepar,
og med Glæde fyldte os det Syn,
mens vi trætte rulled ind mod Byen.*

*Byens Vartegn i saa mange Aar!
Skal det ske, at nu din Time slaar?
Slægt paa Slægt du her saa svinde hen,
har du selv kun stakket Tid igen?*

*Bavnhøj Mølle! Nej, det maa ej ske,
at vi ej paa Bakken skal dig se,
naar vi fra det fremmede, det ny
vender hjemad til den gamle By.*

Den ældste »Grenaa Mølle«

I »gamle Dage« fandtes ikke to, men kun een »Grenaa Mølle«. Bavnhøj Mølle er den yngste og kun godt 100 Aar gammel, medens der allerede for mere end 500 Aar siden har ligget en Mølle Syd for Byen, altsaa paa Aalso Sogns Grund. Det var ikke en Vejrmølle, men en Vandmølle, som horte under »Kroren«, men som allerede i 1441 »bortforleendes« af Kongen, engang da han var i Penge trang. I Aarhundreder horte den til Katholms Ejere, senere til Ejerne af Hessel. Belliggenheden var længere mod Sydvest end den nuværende Søndermølle (i Nærheden af »Kragso«), ved et lille Afløb fra denne, som kaldtes Mølleaaen. I 1762 nedbrændte Vandmøllen. Den blev ikke genopført som saadan, men erstattedes af en Vejrmølle, der byggedes nærmere ved Byen paa en lille Bakke, »Brobakken«, altsaa paa den

Jens Pedersen Rødkjær (f. ca. 1792, d. 1853), som i 1817 købte Sønder Mølle af Kammerraad Lanng paa Hessel

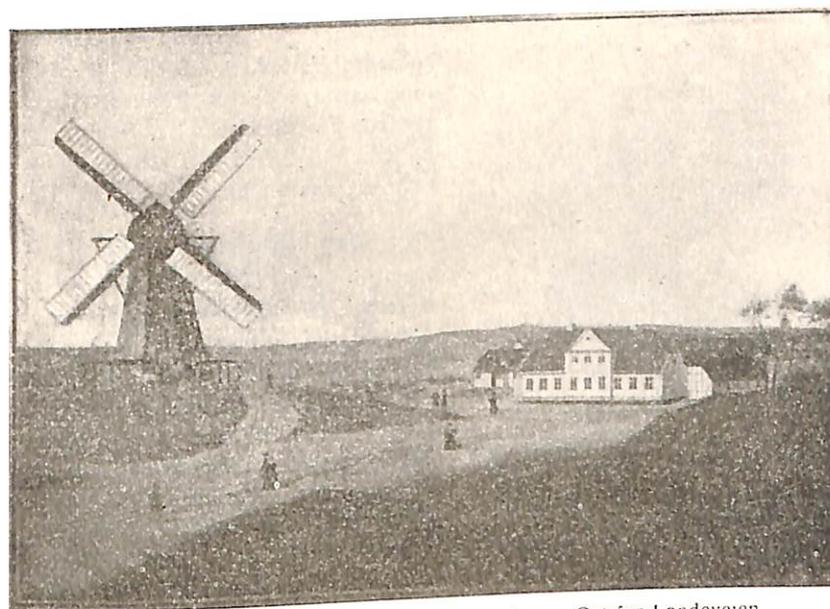
Plads, hvor den nuværende Motor-mølle ligger.

Fra Hessels Ejere bortsolgtes Vejrmøllen i 1817 til Jens Pedersen Rødkjær, i hvis Slægts Eje den forblev indtil 1891, da den afhændedes til Købmand Otto Thykier i Grenaa.

Møllennæringen var i gamle Dage et overordentlig indbringende og anset Erhverv. Der var ingen Dampmøller til at optage Konkurrencen, og Møllennæringen var privilegeret ligesom f. Eks. Farvervirksomheden. Konkurrenter var altsaa udelukket. Rødkjærerne regnedes mellem Byens fornemste Familier og var meget velstaaende.

Sønder Mølle faar en Konkurrent

En lille Stridighed førte til, at Møller Jens Pedersen Rødkjær paa sine sidste Dage, hen mod Aar 1850, fik en Konkurrent, idet der opførtes en Vindmølle Nord for Grenaa paa Bavnhøjbakkens Top. Forhistorien var i Korthed følgende: I 1840 købte Byens nye Distriktslæge, *Chr. R. Arendrup*, en Gaard paa Storegade. Her ligger nu Landmandsbanken. Til denne Gaard havde fra meget gammel Tid været knyttet et kgl. Privilegium, som gik ud paa, at deri maatte drives en Hestemølle. Det omtales allerede i 1682. Gaardens skiftende Ejere var i en Aarrække Købmænd, som benyttede Privilegiet, nærmest til Drift af en Mølmølle. Men Arendrups Forgænger havde ikke benyttet det. Nu ønskede Arendrup at genoptage Hestemøllens Virksomhed til Kornmaling. Han indsendte

Sønder Mølle og Møllegaarden set fra Bakkerne Øst for Landevejen
Efter gammelt Maleri fra ca. 1840 (nu Djurslands Museum)

til Kancelliet en Klage over, at Rødkjær, der efter hans Mening ogsaa var Møller i Grenaa, selvom hans Mølle laa i Aalso Sogn, gjorde Indgreb i hans Rettigheder, ved at han havde anlagt en Hestemølle i Forbindelse med Vejrmøllen. Rødkjær's Hensigt med denne var at skaffe sig Drivkraft, naar der ingen Vind var. Kancelliet kunde imidlertid ikke anerkende Arendrups Synspunkt, men »maatte formene, at Søndermølle ikke egentlig kunde kaldes en Købstadmølle, og at Anken derfor maatte anses for at være ubeføjet«.

Da Arendrup saaledes blev afvist, greb han Sagen an paa en anden Maade, idet han straks i 1843 købte 5 Skp. Land af Byfogedembedets Jord paa Bavnhøjbakkens Top. Der lod han opføre en Vindmølle og fik sit Privilegium angaaende Hestemøllen overført til

denne. Han optog et Laan paa 5000 Rdl. mod Pant i sin Grund paa Storegade. Pengene har antagelig været anvendt til at opføre Møllen for, og i 1853 underskrev han Kontrakt med Møllersvend *Jacob Andersens Munk*, hvorved han bortforpagtede den nye Vejrmølle til ham. I Skodet paa de 5 Skp. Land af Byfogedjorden, som Arendrup købte, indeholdes en Klausul, som gaar ud paa, »at den paa Grunden værende Høj ingensinde maa sloj-fes«. Det maa formodes, at det er Byfoged Aagaards Pietet, der har givet sig Udslag i, at han har villet værne mod Odelæggesse denne Oldtidshøj, hvorpaa Bavnen i gamle Dage har været tændt, naar Landet var i Nød.

Distriktslæge Arendrup skildres som en dygtig Læge efter sin Tids Maalestok. Han var en meget myndig Mand og kunde, som mange af

C. R. Arendrup, Distriktslæge i Grenaa, som i 1859 lod Bavnhøj Mølle opføre

den Tids Embedsmænd, være temmelig brysk og havde ikke lutter Venner. En Del Borgere, som af en eller anden Grund havde noget imod Arendrup, ønskede at faa en anden Læge til Byen. Man havde ganske vist den gamle »Doktor Hansen«, som boede i Nederstræde, men han var meget affældig og døde for Resten kort efter. Imellem de utilfredse var Møller Rødkjær, som naturligvis ikke var begejstret over Udsigten til at faa en Konkurrent.

Man opfordrede en ung Læge fra København, J. Richter, til at ned sætte sig her i Byen. Han havde en kortere Tid i Krigens Begyndelse været Skibslæge. Han kom hertil sidst paa Aaret 1848, og da han var ugift, fik han foreløbig Bolig hos Rødkjær paa Søndermølle, som det selvfølgelig har været en Glæde at kunne drille Arendrup. Man ventede, at Richter skulde stille sig køligt overfor Arendrup og ærgre og eventuelt ødelægge ham. Det blev nu ikke saaledes, idet de to medicinske Kolleger snart fandt hinanden og kom

i venskabeligt Forhold. Dermed kølnedes Forholdet til den Kreds, som havde indkaldt Richter. Han flyttede fra Søndermølle, fandt sig en lille Lejlighed i Byen og giftede sig snart efter.

Den nyopførte Mølle

blev foreløbig ikke noget lukrativt Foretagende. Rødkjærslægten var alt for kendt og velanskrevet baade hos Byens og Omegnens Folk. Jacob Munk købte efter faa Aars Forløb en Gaard i Dolmer, og Møllen bortforpagtedes allerede i 1855 til *Simon Peder Rasmussen*. I 1858 købte han den samt et Par tilliggende Jordlodder. Han har aabenbart ikke kunnet skaffe Købesummen, thi allerede Aaret efter stillede Møllen til Tvangsauktion og solgtes til *Mollebygger Ludvigsen* for 6300 Rdl. Han boede dengang i Voldby, og det er sandsynligt, at det er ham, som har opført baade Bavnhøjmøllen, Thorsø Mølle og Voldby Mølle. Skødet maa imidlertid være transporteret til Arendrup, eftersom det var ham, som i 1860 oprettede Købekontrakt med en ny Mand, *Peder Nielsen*, fra Allelev. Han fik dog først i 1868 endeligt Skøde paa Møllen.

Paa Søndermølle var imidlertid den gamle Møller Rødkjær død i 1853 og efterfulgtes af sin eneste Søn, Jens Peter Rødkjær, som for Resten forandrede Navnets Stave maade til »Rødkier«. Han overtog Sønder Mølle med Tilliggende for 16.230 Rdl. Under ham fortsattes de store Traditioner fra Faderens Tid. Møllen havde stadig stor Søgning og altid et Par Møllevoerne i Gang. Bavnhøjmøllen havde derimod, som nævnt flere Gange, skif-

tet Ejere og Forpagtere, og Virksomheden kunde langtfra staa Maal med Rødkjærs.

I Haab om at slaa et vældigt Slag imod sin Konkurrent averterede Bavnhøjmølleren da 5. Marts 1862 i Grenaa Avis: »At Prisen paa Byg-Maling til Gryn og Meel ved Baunhøjs-Mølle fra 9. ds. er nedsat til det halve bekiendtgjøres derved. Peder Nielsen«. Det var jo i Sandhed en radikal Fremgangsmaade, som meget vel kunde have ruineret Nielsen selv. Om den har gavnet eller skadet, lader sig ikke oplyse.

Peder Nielsen havde oprindelig været Smed i Allelev og kaldtes i daglig Tale Pe. Smed. Han var fra Allelev flyttet til Tirstrup, hvor han købte en Gaard. Derfra drog han saa til Grenaa som Møller. Efterhaanden erhvervede han ved Køb en Del Jord paa Bavnehøj paa begge Sider af Vejen, drev noget Landbrug i Forbindelse med Mølle-

riet og blev i Tidens Løb en vel-situeret Mand.

Peder Nielsen havde tre Sønner: Jens Peter Bang Pedersen (født 1839), Jens Pedersen og Niels Pedersen. Begge de sidste kaldtes i daglig Tale »Baunmøller« til Efternavn. Af disse tre fik Bang Pedersen i 1868 af Faderen Købekontrakt paa Møllen. Jens købte senere en betydelig Del af de Øst for Vejen liggende Jorder samt en Gaard, som laa derpaa, og Nr. 3, Niels Pedersen, flyttede ned til Byen, hvor han paa sine gamle Dage boede i Kannikestræde og havde Ry som »klog Mand«. Ganske kort før, den gamle Møller afhændede Møllen, indtraf en sørgelig Begivenhed nemlig

Møllegaardens Brand i 1867

Om Eftermiddagen 16. April 1867 udbrød der Ild i Ladebygningen ved Bavnhøj Mølle. »Grenaa Avis« skrev næste Dag derom, at Ilden,

Bavnhøj Mølle med Højen, set fra Øst. Foto 1925

Bavnhøjvejen med Udsigt til Byen ca. 1900

der udbød paa Loftet, greb saa hurtigt om sig, at »inden det tilfældige Brandcorps kunde komme i Virksomhed, var baade Ladebygningen og Stuehuset omspændt af Luerne. Skønt der i Begyndelsen var stor Vandmangel, og Ilden endog var begyndt at antænde Rækværket om den ved Siden af liggende Mølle, lykkedes det dog at redde denne... Af Dyrene savnes en Kat, og det er ikke usandsynligt, at Ilden ved denne er ført op paa Loftet, da dens Opkomst ikke paa anden Maade kan forklares«. Det var hele Avisens Brandreferat. Men en meget gammel, tidligere Grenaaaborger har fra denne Ildbrand fortalt mig et Par drastiske Smaatræk.

Der var paa den Tid i Byen en Mand ved Navn Per Sørensen Svarre, som var Søn af en Snedkermester Søren Svarre. Han var høj og flot af Skikkelse og meget forfængelig. Han satte stor Pris paa at ligne Brandinspektør Starck i Klædedragt, hvilket til Tider ogsaa lykkedes. P. Svarre kunde nøjes

med lidt Arbejde, men med Nydelser af stærke Drikke var han ikke nøjsom. Per havde i sine yngre Dage været »paa Rejsen« i Tyskland og yndede at slaa om sig med mer eller mindre vellykkede tyske Vendinger for at imponere sine Soldebrødre. Svarre var selvfølgelig ogsaa med ved Branden.

Imens den stod paa, passerede en Vogn fra Brændevinsbrænderiet i Grenaa forbi. Den var paa Vej til Christiansmünde, hvor Brænderiets Ejer, Herkules Hoeck, boede. Paa Vognen laa bl. a. en Tønde med Brændevin. Den blev opdaget af Tilskuerne og Brandmændene og straks betragtet som god »Prise«. Brændevin var jo ikke ret kostbar i de Dage. Indholdet flød rigeligt, og bl. a. Per blev fuld. Paa Hjemvejen faldt han i Nærheden af Plantagen om i Groften, hvor han blev liggende. I sin Fuldskab besørgede han i Bukserne.

En Skælm lavede en Vise derom, og da han en følgende Dag traf Per og nogle andre Drikkekammerater paa en Beværtning,

foregav han, at han havde fundet Visen paa Gaden. Alle var nysgerrige og opfordrede ham til at synge den. Han gjorde først *pro forma* en Del Indvendinger, men foredrog saa endelig

EN NY VISE
OM BAVNHØJ MØLLES BRAND
16. APRIL 1867.

Hr. Sørensen han var dygtig
ved Bavnhøj Møllens Brand,
sit Kald ved Tønden han rogted,
drak Brændevin af en Spand.

Han drak, saa længe han kunde,
udrettede meget stort,
til han ved Amalielunde *)
jald! om i sit eget L...

To Brændsvende kunde nok høre
lam ligge og raabe om Brand:
»Skal vi dine Buxer aftarre
og skylle din R... med Vand?»

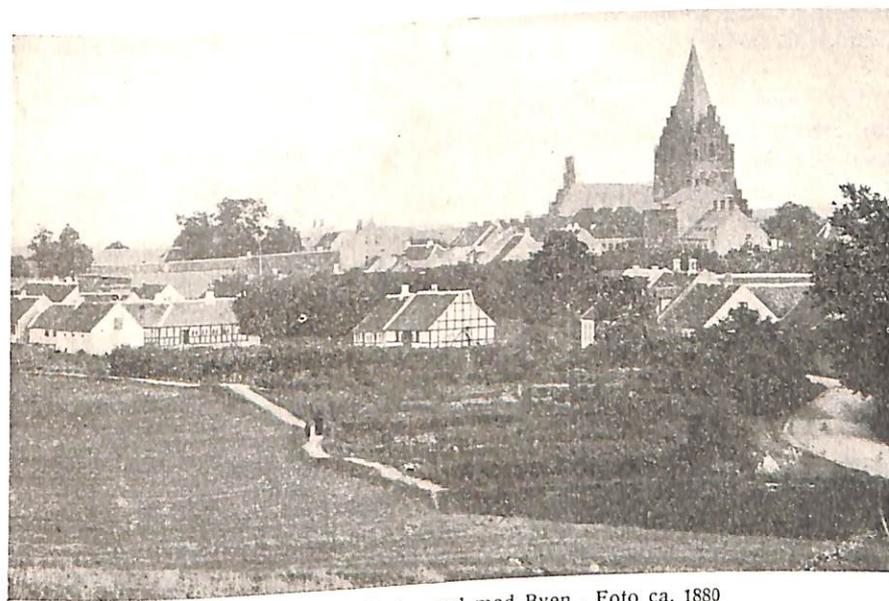
Han sagde: »Aber zu kluse
und aber zu kluse bei mir,
jeg er jo blevet beruset,
ræk mig din Haand, komm' mal
bier!«

De fulgte ham ind til Staden,
skønt han var drivende juld.
Han sagde: »Hold jast her paa
Gaden,
for ellers jeg jalder omkuld!«

Men da de omsider var kommen
omtrent til Hr. Sørensens Port,
saa greb han om »Triukgeld« i
Lommen,
men fik en Haandjuld af L...

*) En digterisk Frihed for Plantagen.

Visen, der gik paa Melodien:
»En svensk Konstabel fra Sverrig«,
som var paa Mode i de Dage,
gjorde stor Lykke. Men Per blev

Udsigt fra Bavnhøjvejen ned mod Byen . Foto ca. 1880

rasende og paastod, at den var lavet om ham. Sangeren benægtede det. Der var jo saa mange, der hed Sørensen. Han fik omsider Manden beroliget ved at tilbyde at give en Omgang. Men »Per Svarres Vise« blev kendt overalt i Byen, og jeg har hørt den omtale baade i højere og lavere Kredse.

16. August 1868, altsaa umiddelbart efter, at Bygningerne var genopført, fik Peder Nielsen »endeligt Skøde« paa Møllen, Bygningerne og Jordenne af Arendrup, der allerede længe før var flyttet til Odense, hvor han var blevet udnævnt til Stiftsfysikus. Faa Maaneder efter overtog Peder Nielsen, der nu var op i Aarene, ved Købekontrakt Møllen til den ældste Søn, *Jens Peder Bang Pedersen*. Den gamle Møller døde i 1870.

Bang Pedersen beholdt kun Møllen i faa Aar. I hans Tid skete der en Begivenhed deroppe, som vakte megen Opsigt. Mølleren havde haft en heftig Ordstrid med sin Møllersvend. Umiddelbart derefter var Svenden sporløst forsvundet. Onde Tunger satte, vistnok med Urette, Mølleren i Forbindelse med Svendens Forsvinden. Politiet gjorde sig meget store Anstrengelser for at opklare Sagen, men forgæves. Den maatte omsider henlægges som uopklaret. I 1874 solgte Bang Pedersen Møllen og de tilhørende Jorder og flyttede til Grenaa, hvor han nedsatte sig som Gæstgiver.

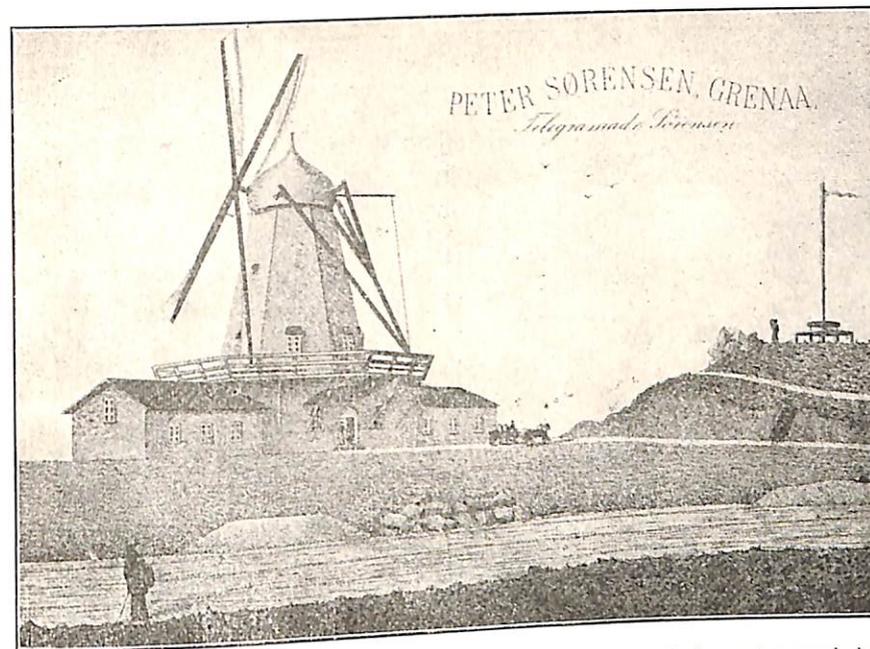
Køberen var *Niels Bang Ebbestrup*. Han drev kun Mølleren i faa Aar, forpagtede det saa ud og købte en Gaard nede i Byen paa Hjørnet af Lillegade, hvor han drev Avlsbrug.

Bavnhøjmøllens 2. Brand

skete 5. December 1881. Herom skrev »Grenaa Folketidende« den følgende Dag bl. a.:

Det hører heldigvis til de store Sjældenheder, at der udbryder Ildløs her paa Byens Grund. Det vakte derfor almindelig Bestyrtelse i Nat, da Folk blev vækket op af deres Sovn ved Trommeslag og Brandklemten. Ilden var udbrudt i den Hr. Ebbestrup tilhørende Bavnhøj Mølle, som er forpagtet af Hr. Larusen. Da Sprøjterne ankom til Brandstedet Kl. cirka halvtre, var hele Møllen omspændt af Luerne baade foroven og forneden, og snart styrtede det mægtige Baal sammen.

Der havde været arbejdet hele Natten i Møllen indtil Klokken omtrent to, da Møllersvenden opdagede, at der var Ild i Maskineriet paa Mellemloftet, hvor Ilden opstod, medens Møllen gik, ved at Gnidningen paa den øverste Ende af Kværners Akse antændte det omgivende Træværk. Ilden blev opdaget, lige da den var opstaaet, men kunde, da passende Slukningsmidler ikke havde ved Haanden, ikke standses af Folkene paa Møllen, ligesom den, inden Hjælp kunde komme fra Byen, havde faaet en saadan Magt, at der intet var at udrette. Af Møllen staar nu kun den grundmurede Sokkel tilbage, alt andet er blevet Luernes Rov. Heldigvis bar Vinden saavel fra Forpagterens Bopæl som fra den over for Møllen liggende straaetækte Gaard, som det vilde have været vanskeligt at redde, hvis Vinden havde ført Gnisterne derover, eftersom der var Vandmangel straks efter, at Sprøjterne havde begyndt at arbejde. Efter Forlydende lider

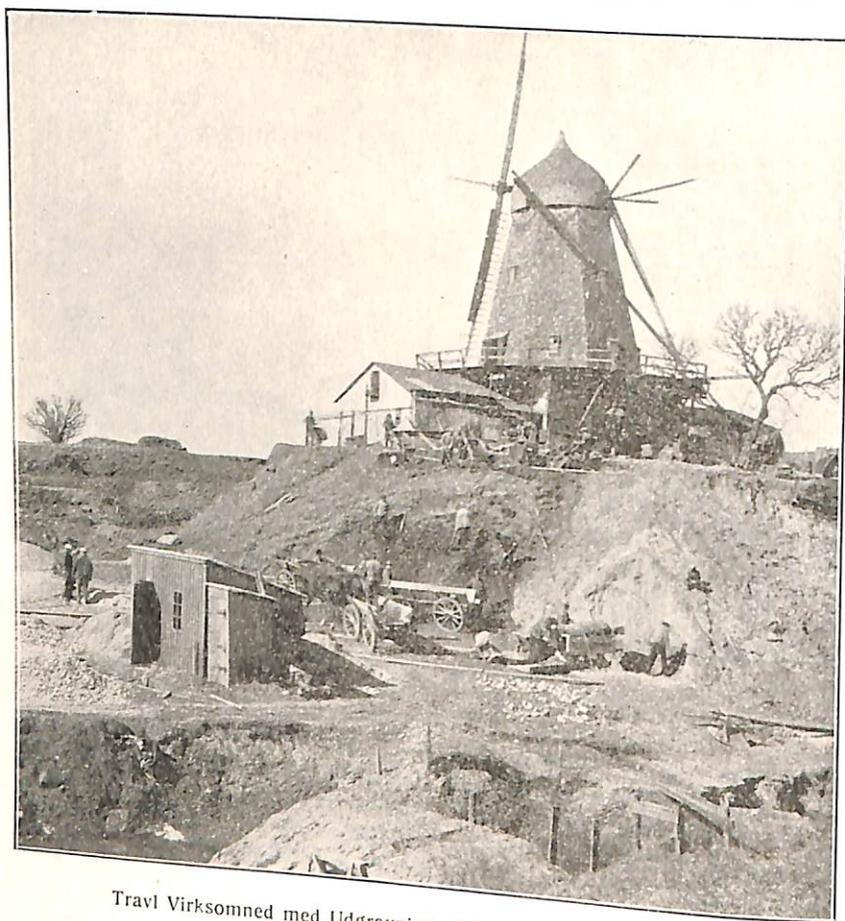

Bavnhøj Mølle efter en Tegning fra 1883, som sammen med nogle Dokumenter var inde-sluttet i en Beholder og indmuret i Grundmuren til Stuehuset. Fremdraget i 1931

Ejeren intet Tab, da Møllen var godt assureret, hvorimod Forpagteren, der ikke havde assureret, desværre nu for længere Tid er standset i sin Bedrift og det oven i Kjøbet paa den bedste Tid af Aaret. Ved denne Brand reddedes altsaa Stuehuset, uagtet det var straaetækt. Tomten laa hen et Aarstid, uden at nogen Mølle genopførtes. I December 1882 solgte Ebbestrup Jorderne og de tilbagestaaende Bygninger samt Assurancesummen til Købmand [Melhandler] *P. Sørensen* i Grenaa for et Beløb af 16.500 Kroner. Deraf var de 4500 Kr. for Ejendommen og 12.000 for den overdragne Assurancesum. I Løbet af det næste Aar blev Møllen genopført. Et Par Aar senere lod Sørensen derpaa det gamle Stuehus nedbryde og et nyt opføre, saaledes

at hele Komplekset i 1886 præsenterede sig som nyt. — Sørensen havde den gode Idé i det nye Stuehus' Grundmur at lade indmure en lufttæt, tilproppet Flaske, hvori var indlagt en kort Beskrivelse af Ombygningens Forløb og en Afskrift af de forskellige Dokumenter vedrørende Salget. Den blev fremdraget i 1931, da Møllehuset blev nedbrudt og flyttet ned for Højen.

Den nyopførte Mølle med Bygninger og Jorder solgte P. Sørensen allerede i 1888 til Møller *Chr. Boserup*. Det siger sig selv, at en Virksomhed, som i Løbet af sin ca. 35-aarige Levetid saa mange Gange havde skiftet Ejere og Forpagtere og to Gange havde været udsat for Ildebrand, nødvendigvis maatte være noget handicappet. Hvilket jo nok

Travl Virksomhed med Udgravning af Bavnhøjbakken 10 aar 1931

kunde komme Mølleren ved Søndermølle til Gode. Til Gengæld maa det siges, at Forholdene dér, efter at tredje Generation af Rødkjærslægten var kommet til Styret, var knap saa vanskelige at konkurrere med, som Tilfældet havde været, mens de to første Generationer levede.

Men Boserup fik i hvert Fald en meget krævende Opgave at løse med at bringe Bavnhøjmøllen opad i Anseelse og i Folks Omdømme. Desværre var han en svagelig

Mand, som allerede døde i 1893, kun 35 Aar gammel. Chr. Boserup var født paa Djursgaard og var Søn af Proprietær J. M. Boserup, som døde knap fire Uger før Sønnen. Hans Hustru, Fru Johanne Marie Boserup, født Kjær, drev saa Møllen en Række Aar, men afhændede i 1901 Virksomheden til Møller *Aug. Henrik Sørensen* og fik kort efter Ansættelse som Bogholderske paa det nyoprettede Grenaa Andels-Svineslagteri.

Sørensen beholdt kun Møllen i

nogle faa Aar. — Atter igen flere hurtige Ejerskifter, indtil endelig i 1913 Møllen ved Auktionsskøde kom i *J. Olesen Jensens* Besiddelse og dermed endelig under mere stabile Vilkaar. Olesen drev Møllen nogle Aar, den senere Tid udelukkende som Motormølle, da hele Vindmøllens Indre og Mølleværket var forfaldent. Det ene Vingepar var blæst ned, og en Hovedreparation kunde ikke betale sig.

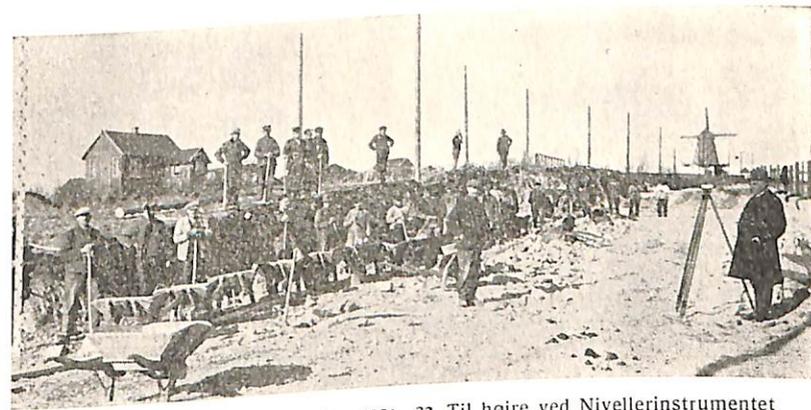
Byens Vartegn

I Tidens Lob var Bavnhøj Mølle blevet Byens Vartegn. Den var synlig milevidt ud i Landet og viste — for hele Oplandets Vedkommende — Vej ind til Grenaa. Fra Møllebakkens Top var det Tradition, at Byens Folk, Born saavel som voksne, Valborgaften — senere ogsaa St. Hans Aften — »saa paa Blus«. Møllen var kort sagt blevet et fast Led i Bybilledet. Med Beklagelse saa derfor mange Indbyggere, at Møllen i Begyndelsen af Tyverne stod som en faldefærdig Ruin, der, med kun eet Par

Vinger, ikke længere var en Pryd for Landskabet.

Ved Siden af det mere æstetiske og historiske Synspunkt var der ogsaa et rent praktisk Spørgsmaal knyttet til Møllen. I en Snes Aar eller mere havde Kommunens Grusgrav været paa Arealerne omkring Møllen, først Syd for den, siden mod Nord. Disse Gruslag var nu i nogen Grad udtømt. Men inde under Møllen, under den fredede Høj og under Beboelseshuset, altsaa paa Møllerenes Ejendom og Grund, fandtes endnu Mængder af Grus, som Byen havde god Brug for. Det var nærmest dette praktiske Synspunkt, som blev det afgørende for, at Byraadet i sit Møde 26. Januar 1925 bestemte at købe Møllen. Man betonedede udtrykkeligt, at man ikke foreløbig tog Bestemmelse om, hvorvidt Møllen skulde nedrives eller ej.

Da nu Sagen stod saa nær ved sin Afgørelse, samledes der i Byen Underskrifter blandt Borgerne paa en Adresse til Byraadet om at søge Møllen bevaret. Bl. a. som Følge

Udgravningen af Bavnhøjvejen 1931—32. Til højre ved Nivellerinstrumentet staar Gade- og Vejinspektør Fr. Rathje.

heraf bemyndigede Byraadet Udvalget for Gader og Veje til at afslutte Købet, idet man udtrykkelig fastslog, »at den paa Grunden liggende Bygning og Mølle ikke maatte nedrives, forinden Kommunen fik Brug for de Gruslag, som beroede derunder«.

Møllen købtes saa af Grenaa Kommune i Februar 1925 for ca. 18.000 Kr. — I Aarene derefter fandt Grusgravning Sted ganske tæt ind mod Bygningen. Der udbetaltes i Aarene 1925—30 i Arbejds løn 44.000 Kr., og Grusgraven gav i samme Tidsrum et Overskud paa 9700 Kr.

Omkring ved 1930 saa det stærkt ud til, at Møllen skulde falde. Saa kom der atter en samlet Henvendelse fra en lang Række Beboere i Grenaa om Møllens Bevarelse og Restaurering. Det ene med det andet bevirkede, at Byraadet i Februar 1930 vedtog at

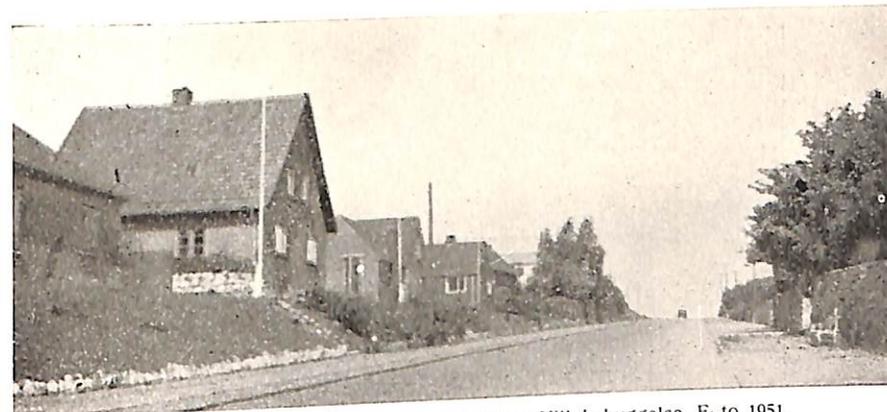
søge Møllen istandsat og at bygge et nyt Beboelseshus til Forpagteren.

Bavnhøjbakken udgraves

Samtidig med Spørgsmaalet om Møllens Restaurering og Bevarelse vedtog Byraadet en af Gade- og Vejinspektør Fr. Rathje udarbejdet Plan om at udgrave Bavnhøjbakken og regulere Vejen. Dette sidste skete nærmest med Henblik paa at afhjælpe den store Arbejdsløshed. Til dette Foretagende, der kalkuleredes til 75.000 Kr., ydede Staten af »Vejfonden«, de saakaldte »Vejmillioner«, et Tilskud paa omtrent Halvdelen. Arbejdet begyndte ganske smaat i Januar 1930, men fortsattes med fuld Kraft i 1931 og 32. Paa Toppen sænkedes Vejen 5 Meter. Højen, der laa Øst for Møllen, var, som tidligere anført, behæftet med en Klausul om, at den »ingensinde maatte sløjfes«. Denne Klausul hævedes ved For-

Bavnhøj Mølle, Grenaa Bys »Vartegn«. Bygget 1849. Genopført efter en Brand i 1884. Ejes siden 1925 af Grenaa By

Bavnhøjvej, der nu er omtrent optaget af Villabebyggelse. Foto 1951.

handling med Indenrigsministeriet. Den »flyttedes« i Stedet for til Marken Sydvest for Møllen. Selve Møllen blev grundigt restaureret og forpagtedes dennæst ud. Beboelseshuset blev nedrevet og flyttet neden for Højen. I 1934 var den gamle Vej med dens Træplantning og Idyl endelig omdannet til en bekvem, højmoderne, asfalteret Bilvej.

I Aarene efter Verdenskrigen er Tanken opstaaet om at skabe et Parkanlæg med Legeplads for Børn ved Møllens Fod. Byraadet har

stillet sig velvilligt til Tanken, og der er gjort indledende Skridt til dens Realisation. En Mindesten for Besættelsestidens faldne rejstes i 1950, og ved dens Fod har i nogle Aar været holdt en Højtidelighed den 4. Maj om Aftenen til Minde om Befrielsen. Sidst og mest storslaet paa 10 Aars-Dagen nu i 1955. Endelig har Ungdomsorganisationerne de seneste Aar henvendt deres St. Hans-Baal til denne Plads, som uden Tvivl i Tidens Lob vil blive en Seværdighed.

Til Minde om
vore faldne Kammerater
under Frihedskampen

DET JYDSKE UNGSKUE
I GRENAA
FOR 50 AAR SIDEN

13.—15. JULI 1906

*En skildring
af
Carl Svenstrup*

GRENAA
Grenaa Folketidendes bogtrykker
1956

I begyndelsen af juli for 50 aar siden stod Grenaa »paa gloende pæle«, som man siger. Overalt raadede en hektisk travlhed med forberedelser til den store begivenhed, som forestod, nemlig ungskuet, som skulle afholdes i de tre dage 13.—15. juli, men som maatte forberedes længe i forvejen.

Paa grundlag af datidens aviser og af »Grenaa Bys Historie« gives her en lille skildring af begivenheden.

Ungskuet er sikkert den lejlighed i hele byens historie, hvor der har været den største tilstrømning af gæster. Det var et saa stort foretagende at invitere »Foreningen af jyske Landboforeninger« til at holde sit ungskue her i Grenaa, at mange rystede paa hovedet deraf. Alene indkvarteringen og bespisningen af et saadant antal gæster var en opgave, som egentlig laa langt over, hvad en saa lille by med meget indskrænket hotelplads formaaede. Men det gik. Ved en overordentlig stor imødekommenhed fra private indbyggere, som stillede stuer eller gæsteværelser til raadighed paa meget rimelige vilkaar, ordnedes indkvarteringsspørgsmaalet. Og ved rettidig forberedelse og ved hjælp af forskellige udenbys restauratører lykkedes det ogsaa at klare madspørgsmaalet. Allerede i 1903 havde Grenaa byraad rettet indbydelse til »Foreningen af jyske Landboforeninger« om at holde ungskuet i Grenaa. Det var bilagt med specifikation over, hvilke

foranstaltninger man var villig til at foretage i den anledning, og tilbud om en »garantisum« af 8000 kroner til præmier m. m. I 1905 havde foreningen taget imod byens tilbud, og indledende forhandlinger kunne begynde.

Forberedelserne

I løbet af forsommeren blev der saa taget fat paa at anlægge pladser i byens udkaater og at indhegne dem, opføre *udstillingsbygninger* og *aresporte* samt tomre *en ny bro over aalen*, som skulle forbinde pladsen ved Pavillonon med den interimistiske festplads paa den modsatte side af aalen, d. v. s. et stykke af daværende Pedersen Damgaard's mark. Det er den bro, som eksisterer endnu og ligger lige syd for Pavillonon. I de nærmeste dage før skuet lejedes service, sængesteder med madrasser, flag, telte osv. i en for Grenaa hidtil ukendt maalestok. Der blev antaget *assistenter* i hundredvis — baade mænd og unge kvinder — til kontrol, kontorarbejde, betjening af boder, telte og tombola, restaurations-telte m. m. Der var forskrevet 15 ekstra *politibetjente* fra nabobyerne. Et halvt hundrede *banefunktionærer*, som under de ekstraordinære forhold var dirigeret hertil, var indkvarteret i Teknisk skole. *Ekstratog* uden standsning paa mellemstationerne løb i udstillingsdagene mellem Aarhus og Grenaa og mellem Randers og Grenaa og havde forbindelse med togene fra hele

Hovedindgangen til ungskuet, lige vest for Bavnhøjvejen.

Jylland. Og til brug ved udflugter til havnen og til omegnen var der sørget for en mængde køretøjer til kaperkørsel.

Skuets præsident var *højjægermester C. Bech*, Engelsholm, der var formand for Foreningen af jydsk Landbrugsforeninger. Det lokale arrangement var lagt i hænderne paa Grenaa Landbrugsforening, hvis formand var *forpagter S. Petersen*, Næsgaard, og Grenaa byraad. — Navnlig *redaktør Skjodsholm* og paa byraadets vegne *kulhandler Karl Petersen* havde med overlædelser af de mange festarrangementer at gøre.

Pressens ankomst

Torsdag den 12. juli ved 12-tiden ankom pressens repræsentanter fra det ganske land, alle hovedstadsblade og en mængde provinsblade, ialt ca. 40, for at danne sig et forhaandsindtryk af skuets ydre rammer. De blev budt velkommen i den store foredragssal paa dyr-

skuepladsen af højjægermester Bech, hvorefter foreningens sekretær, overretssagfører Høegh Guldberg og konsulenterne S. P. Pedersen og Madsen Mygdal gav en del orienterende meddelelser. Efter en gennemgang af alle tre udstillings- og festpladser var der middag for pressen i et stort restaurationstelt, som var rejst i hotel Dagmars gaard. Derpaa var Grenaa by vært ved en køretur til Katholm og havnen »med efterfølgende Seksa og Svingom i Pavillonen«. Redaktør Jensen, Sorø Amtstidende, og redaktør Oluf Jørgensen, København, udtalte sig med anerkendelse om det foreløbige indtryk af skuets rammer.

Skuets beliggenhed

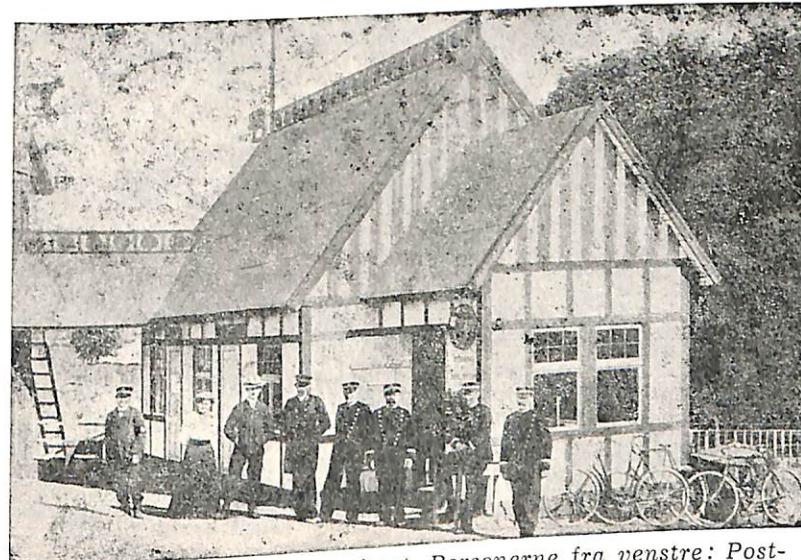
Til ungskuet var først og fremmest inddraget hele den store plads nord for det gamle anlæg, altsaa den plads, hvor nu hele sygehuskvarteret, Baunegaarden, Bakkegaarden og hele rækken af de nye villaer langs Bavnhøjvejen og de bag

ved liggende veje ligger. Der var opført en »imponerende *Hovedportal*«, flankeret af en række bygninger med pressebureau, kasserer-, bytte- og billetkontorer samt Røde Kors filial paa den ene side og postkontor, brand- og politistation paa den anden side. Mod nord og vest var ud mod markerne rejst en mængde smaa og store kiosker og telte. Iovrigt begrænsedes pladsen paa den ene side af brogede rækker af landbrugsmaskiner, paa den anden af de med daarebrogsfarvede draperier dekoreerede dommertribuner og af foredragssalen. Hele det indre af pladsen var forbeholdt skuets hovedformaal: *Udstillingen af heste, kvæg, faar og svin*. I direkte forbindelse med skuet var der adgang til et stort restaurationstelt, som var opført i det gamle anlæg. Paa pladsen paa Bavnhøjvejens modsatte side, altsaa

hvor nu hele Vestbane-terrainet og Rosenbakke-kvarteret ligger, var en *forlystelsespark*, kaldet »Skovbakken«. Der var cirkus, pavillon med dødsridt, teater og et biografteater. Det var første gang, et biografteater vistes i Grenaa. Selvfølgelig var det i yderst primitiv skikkelse, anbragt som det var i et telt. Og filmene, som vistes, svarede til den ydre ramme. Det var i filmens allerførste barndom. I aarene derefter indrettedes et filmteater i hotel Dagmars keglehus. Og endelig kom som et stort fremskridt Biografen i Ostergade i 1908. Efter dette lille sidespring vender vi tilbage til ungskuet.

Udstillingens 2. afdeling

fandtes paa »*Festpladsen i Kæret*« foran den ældste Pavillon, altsaa den sædvanlige dyrskueplads. Her var anbragt de forskellige udstil-

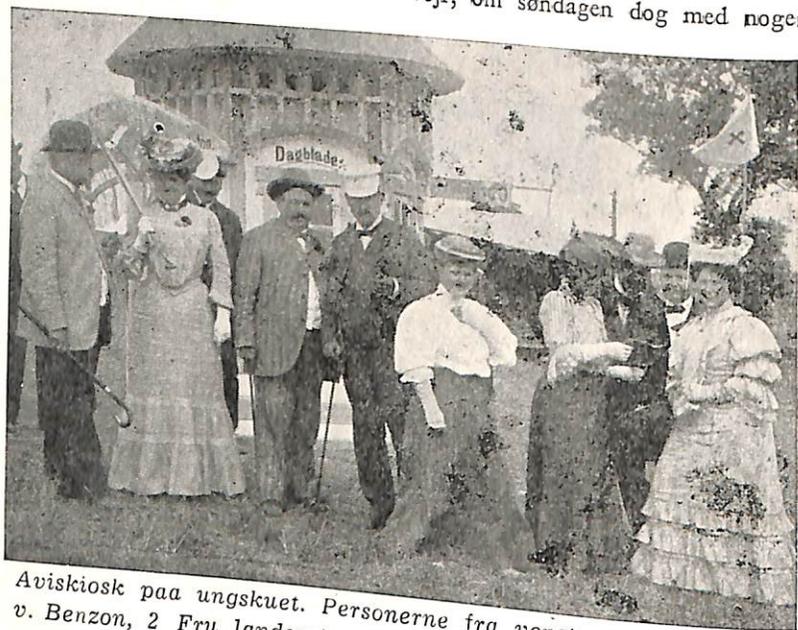

Posthusets kiosk paa ungskuet. Personerne fra venstre: Postkontorist frk. Meia Petersen, postekspedient Jensen, postbud Hansen, postbud Jørgensen, postbud Højfelt, overpostbud Møller

linger, som var knyttet til skuet. Der var bl. a. en stor *fjerkræ-udstilling* for hele Jylland og udstilling af redskaber. I en mægtig optømret træbygning var der *plante-avlsudstilling*, og i en anden bygning med søgrønne vægge var der *fiskeriudstilling*. I det nye anlæg var opstillet dansestrader, hvor der hver dag holdtes gymnastikopvisninger af udvalgte hold fra hele Randers amt.

Det uundgaaelige gøgl

var henvist til en interimistisk festplads i P. Pedersen Damgaards mark syd for aeen. Der havde tidligere ikke været noget bro over aeen paa dette sted. En forbindelse var imidlertid ganske nødvendig, og byraadet vedtog at bekoste en bro. Der var først tale om en interimistisk overgang. Men da der

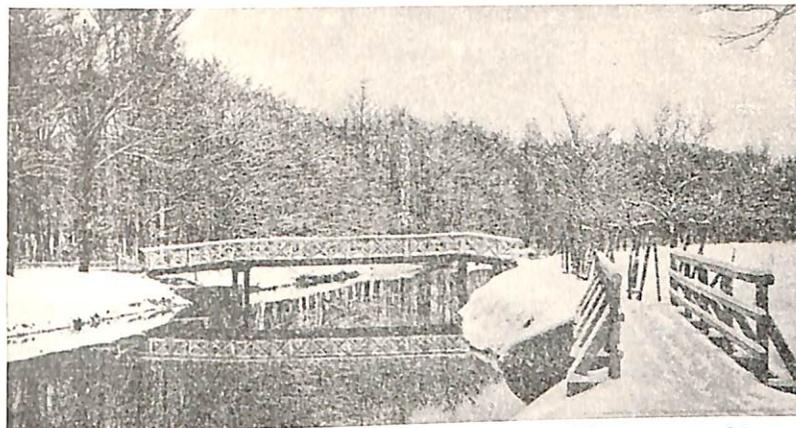
Aviskiosk paa ungsket. Personerne fra venstre: 1. Mr. Allan v. Benzon, 2. Fru landsretssagfører Brokmann, 3. Sagfører Andersen, 4. Dyrlæge Poulsen, 6. Fru dyrlæge Dyekjær, 9. Fru læge Ilsøe.

længe havde været ønsket fremme om en direkte forbindelse fra Pavillonen til stien syd for aeen, bestemtes det at tage den større udgift til en bro, der kunne blive staaende. Saaledes blev den nuværende »hvide bro« ved Pavillonen til.

Over denne kom man altsaa over til pladsen med alle »forlystelserne«, hvor selve gøgernes konge »Professor Labri« førte an. Denne del af »skuet« havde — i hvert fald paa skuets sidste dag — hovedparten af besøget og afledede i nogen grad opmærksomheden fra det egentlige skue.

Skuets forløb

Angaaende selve skuet kan det siges, at det som helhed blev en succes. Det var straalende sommervejr, om søndagen dog med nogen

Den hvide bro over aeen, lige over for Pavillonen, som blev bygget i anledning af ungsket.

blæst. Dommermiddagen om fredagen og den egentlige festmiddag om lørdagen stod begge ligesom pressemiddagen om torsdagen i et stort restaurationstelt i hotel Daggars gaard, hvor hotelejer Larsen var vært. Alle faldt tilfredsstillende ud, og der var selvfølgelig taler i mængde.

Skuets kvalitet bedømtes rosende af de mange eksperter fra hele landet, som var modt frem, og der foregik mange handler af de fremstillede avlsdyr.

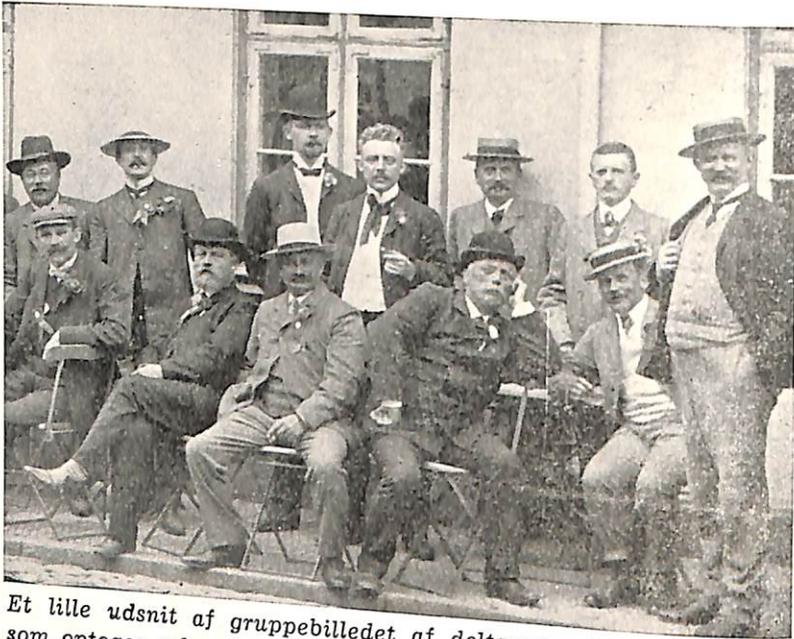
Der holdtes en række velbesøgte foredrag af fremragende eksperter og videnskabsmænd om landbrugsfaglige emner. Desuden talte den dengang saa populære sygehuslæge og ernæringseksperter Mikkel Hindhede om »En Reform i vor Ernæring«. Det var jo dengang, da det gjaldt om at faa saa mange kalorier som muligt for pengene og ikke, som nu, saa faa som muligt.

Nogle tal

Ungskuets hoveddage var fredag og lørdag. Om søndagen var det

mest ungdommen, som kom, og besøget den dag gjaldt mest forlystelsesparken. Besøget var den dag kun oppe paa 8000. Men ialt havde 33.000 mennesker gæstet skuet, dvs. dobbelt saa mange som 5 aar før i Hjørring. Deraf havde banen befördert de 8000. Gennem indkvarteringsbureauet var anvist godt og vel 600 sengepladser, og bureauet havde endda haft yderligere 400 disponible. Der var indmeldt 1098 dyr, som var indkvarteret rundt i byens gaarde, og naar de ved 6-tiden om aftenen vendte hjem fra dyrskuepladsen, vakte de stor opsigt i gaderne. Det var, med undtagelse af skuet i Horsens aaret før, det største antal, der indtil da havde været.

Entréindtægten var 22.000 kr., og skuet gav som helhed et betydeligt overskud. Aviserne fastslog, at skuets succes var en kendsgerning. Men tillige var der enighed om, at Grenaa ikke var en turistby. Der var seværdigheder nok baade i byen, ved stranden og i omegnen. Men vejledning, »turistførere«, hotel-

Et lille udsnit af gruppebilledet af deltagerne i festmiddagen, som optoges uden for »Hotel Dagmar«. Personerne er staaende fra venstre: 1. Købmand Hartmann Sørensen, 3. Købmand G. Reventlow, 4. Overretssagfører Vald. Gad, 5. Redaktør J. Skjødsholm, 6. Konsul Axel Thykier, 7. Købmand Halvor Hermansen. Siddende fra venstre: 2. Proprietær Busch, Djursgaard, 4. Proprietær Blach, Lykkesholm.

plads, hotelservice og reklame mang'ede eller stod betydeligt tilbage. Tydeligst blev det sagt i en iøvrigt særdeles velvillig artikel i »Jyllands-Posten«, skrevet af bladets nuværende chefredaktør, der da var ung journalist. Siden dengang har jo mangt og meget forandret sig til det bedre paa dette omraade.

Det er sandsynligt, at Grenaa foruden æren tillige havde den vinding, at skuet blev en *reklame* for byen. Dens navn blev gennem det store besøg bragt ud over landet og slaaet fast i folkets bevidsthed, saaledes at byraadets tilskud og borgernes anstrengelser og umage bar frugt i forøget omsætning.

Carl Svenstrup.

GRENAA

i vore Bedsteforældres Tid

Frederik VII, Grundlovens Giver
Statue paa Grenaa Torv

En Skildring fra det gamle Grenaa af Redaktør Chr. Reventlow

Gengivet af Carl Svenstrup

Forord

I sidste halvdel af forrige aarhundrede og langt ind i vort var »Illustreret Tidende« Danmarks førende illustrerede ugeblad. Det havde artikler og bidrag af næsten alle datidens mere kendte forfattere og tegnere og bragte en mængde artikler af virkelig værdifuldt indhold.

I 1895 havde bladet en artikel om Grenaa, skrevet af vort bysbarn, Chr. Reventlow. Han var søn af daværende skoleinspektør H. Reventlow, ældste barn af en flok paa otte. Om skoleinspektørens slagfærdighed og humor vidner en lille bemærkning af ham, som er fra fuldt paalidelig kilde: Engang, da Reventlow i en samtale blev spurgt om, hvor mange børn han havde, svarede han — tilsyneladende ganske alvorligt — til almindelig forbauselse: »2½ dusin ægte og 300 uægte«. Underforstaaet: ½ dusin = 6 stk. + 2 = 8 børn og 300 skolebørn.

Chr. Reventlow, der i sine yngre aar altid kaldtes Peter, var en alsidig begavet mand med mange interesser. Han var udlært som boghandler, var en tid officer, dernæst journalist, politiker, konservativ redaktør, og et par perioder folketingsmand, men søgte ikke genvalg.

Reventlow var hele sit liv i politisk henseende nærmest konservativ løsgænger, ikke stærkt bundet af partiet og førte en

spids og elegant pen. Han levede sine sidste mange aar som — økonomisk uafhængig — forfatter af filosofiske, frireligiøse og kulturhistoriske værker.

I sine unge dage leverede Chr. Reventlow til nævnte »Ill. Tidende« en velskrevet artikel om Grenaa by, dels med lidt historisk tilbageblik, dels med skildring af samtiden og af nogle af hans egne barndomserindringer og indtryk. Den er faktisk for god til helt at være glemt og utilgængelig.

Mangt og meget er forandret i Grenaa i de forløbne 60 aar. Den lille købstad, landlig og provinssiæl i alle sine forhold, er undergaaet en forvandling og udvikling. Den lille havn, der var byens smertensbarn og stadig bragte byen store udgifter, er nu udviklet til at være en af landets »storhavne«, navnlig takket færgeforbindelsen. Og selve staden er 3 a 4 gange fordoblet i størrelse. Reventlows skildring af byen synes os at stamme fra en længst, længst forsvunden tid. Og dog er den en fuldtro skildring af byen, som den var ved aarhundredskiftet, set med en klog mands velvillige øjne. Skildringen var ledsaget af reproduktioner af fotografier, optaget af boghandler Vilh. Hansen, som i 90'erne var en af byens dygtigste og mest interesserede amatør-fotografer. Nogle af disse er her vedføjede.

C. S.

GRENAA

Der er mange, der nærer den Overbevisning, at Grenaa er en Søkbøstad og indtager en frem-skudt Position som Hovedstad paa Mols. Den berømte Klokker Links hæderlige By er imidlertid over en kvart Mil fjærnet fra Havet, og dens Indbyggere have et godt Stykke Vej at køre

Byen, saa viser det sig, at dens to Hovedgader hedder Lillegade og Storegade, men forøvrigt ere akkurat lige lange, og at der desuden findes nogle Gader, som benævnes efter Verdenshjørnerne, samt de tilbørlige Gyder og Smøger. Brolægningen er passabel, og Fortovene ere gennem-

Torvets Vestside i 1890-erne. Det maleriske gamle Apotek med Lindetræerne til venstre — og Ehrenreichs, i 1880 opførte, Forretningsejendom til højre, flankerer Indgangen til Lillegade. Længst til højre ses Raadhusgavlen.

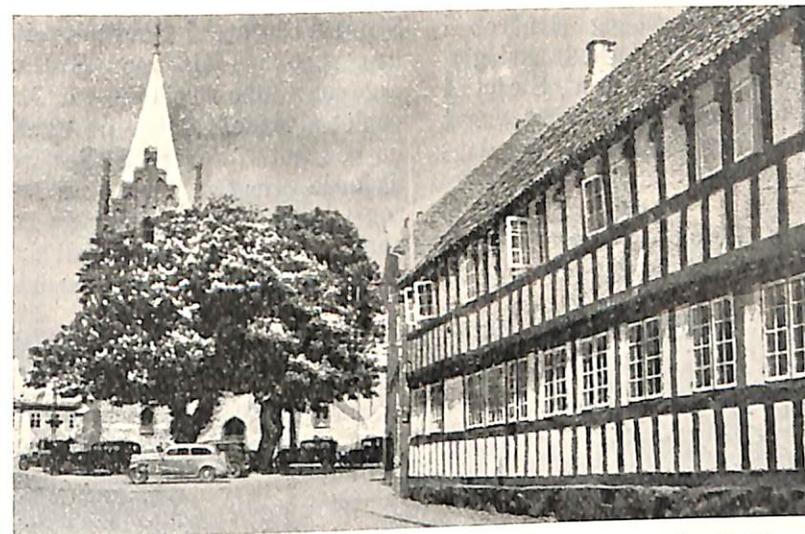
for at komme til Molboernes Land.

Hvorledes Grenaa ser ud? Ja, hvorledes ser en lille Provinsby paa godt og vel 3000 Indbyggere egentlig ud? Ser man den fra en Bakke i Nærheden, saa opdager Øjet ikke stort andet end røde Tegltage af en Mængde Huse, hvoraf de fleste ere paa een, nogle paa to og et enkelt paa tre Etagers Højde, og midt iblandt dem rager Kirken op med sit anselige Skib og ganske konne, slanke Spir. Og gaar man ind i

gaaende saa behørigt smalle, at de ikke kunne befærdes.

*

Omtrent midt i Byen findes Torvet. Det er en ret køn og rummelig Plads, paa hvis Midte Kirken er beliggende. Mod Nord findes Raadhuset — en simpel, men jævnt stilfuld, to Etagers Bygning fra Aarhundredets Begyndelse — og bag ved dette hæver sig et temmelig nyt Arresthus. Mod Syd, hvor Søndergade begynder, afgrænses Torvet af to mægtige, meget smukke

Torvet set fra Syd. I Baggrunden Kirken, Kastanietræerne og Raadhuset. I Forgrunden den gamle Kobmandsgaard.

Kastanietræer, og mellem disse og Kirken staar en Statue af — naturligvis — Folkets Ven, Grundlovens Giver, Frederik VII. Kirken — der er helliget St. Peder og skal eje en del Formue — gør saa vel indvendig som udvendig et pynteligt Indtryk. Den blev for en Snæs Aar siden underkastet en gennemgribende Reparation og fik ved denne Lejlighed sit nuværende Spir.

*

Nogen særlig smuk Beliggenhed har Grenaa ikke. Der findes ingen naturskønne Omgivelser i Byens umiddelbare Nærhed, og Havet kan man ikke se. Langs Stadens Syd-Grænse slynger sig dog Gren-Aaen, hvorefter Byen har Navn og som danner — eller rettere dannede — Aflobet fra Kolindsund. Tidligere var Aaen baade bredere og dybere og afgav Sejløb for mindre Skibe fra Kattgat til Sundet, og det er meget muligt, at dette i nin Tid mod Nordvest gennem de store Torvemoser ved Pindstrup ogsaa stod i Forbindelse med

Randers Fjord. Forinden Sundet udtørredes, var der god Fiskefangst i Aaen, men dette er nu fuldstændig opnørt, og om Sommeren ser man kun nu og da enkelte smaa Lystbaade bevæge sig hen ad det grenede Løb, som paa enkelte Steder — navnlig hvor de mange pæne Haver, der oppe fra Byen skraane mod Syd, støde op til Aaløbet — kan fremvise særdeles smukke Pletter med gamle hældende Træer over stille Vand.

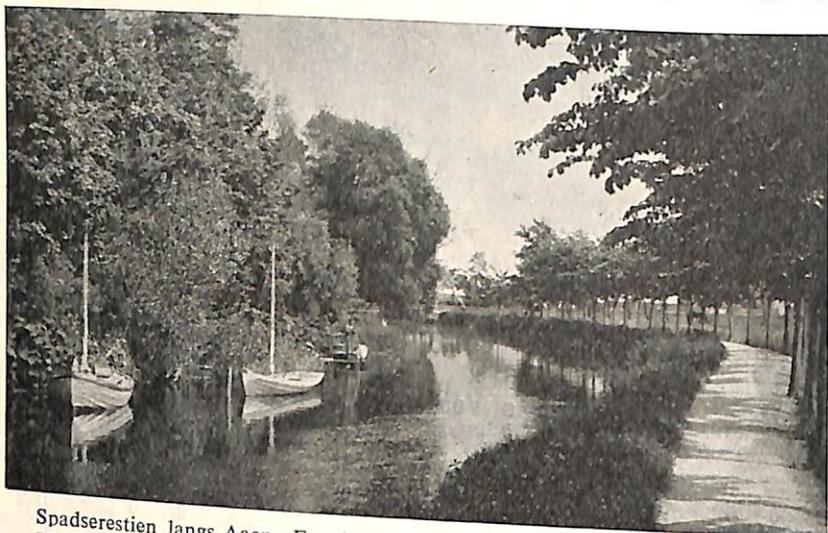
*

Gren-Aaen er blot en Arm af den egentlige Djursaa, som har givet hele Landsdelen Navn, men af hvilken der nu kun findes sørgelige Rester i Egnene Nord for Byen. Djursaa er jo iøvrigt historisk bekendt. Her slog Harald Haardraade i et blodigt Søslag Svend Estridsens Flaade (1006). Her søgte Svend Grathe ind med sine Skibe efter Mordet paa Knud, men Valdemar kom efter og besejrede ham. Flere Gange have norske Hovdinge trængt sig gennem dette

Indløb og røvet og plyndret i de omliggende Landstrækninger, ligesom det synes, at Stedet i Middelalderen jævnlig har været Station for en Del af den danske Flaade.

*

Til Købstaden Grenaa hører ikke saa faa Jorder, ialt vel en

Spadserestien langs Aaen. Før Aarhundredskiftet havde næsten alle Ejere af Haverne langs Aaens nordre Side Seilbaade liggende, som flittigt benyttedes Sommerfermiddage og -aftener.

470 Tdr. Land, hvorunder en lille Plantage, beliggende ved Byens vestlige Udkant. Men i de senere Aar har der været arbejdet kraftigt paa at tilvejebringe et større Anlæg, en Slags Park, og Anstrengelserne i denne Retning — som ere blevne mægtigt støttede ved en enestaaende Gavnildhed af en enkelt Borger, der har stillet en halv Snese Tusinde Kroner til Raadighed derfor — ere lykkedes saagodt, at der nu er skabt en smuk Plantage paa henimod 30 Tdr. Land. Denne bliver da ogsaa, efterhaanden som den vokser op, mere og mere et søgt Tilflugtssted om Sommeren; thi i Byens umiddelbare Nærhed findes ingen

Skov: Vil man »i Skoven«, maa man tage 1½ Mil mod Syd til Gaarden Katholm eller — og det er det almindeligste — op til det en god Mil Nord for Staden beliggende prægtige Herresæde Benzon — det samme, der i de senere Aar er blevet kendt af Navn Landet over paa Grund af

den langvarige og spændende Successionsproces.

*

Kommer man til Grenaa, følger det af sig selv, at man aflægger et Besøg hos Byens Smertensbarn, Havnen, der paa een Gang er Byens Stolthed og dens Sorg. Den ligger en god Fjerdingvej mod Øst, og man naar dertil ad en Chaussé, langs hvilken findes en vel vedligeholdt Spadseregang, Beboernes vigtigste Promenade. Jernbaneforbindelse er der selvfølgelig ogsaa, men den er desværre kun lidet benyttet.

*

Grenaa er ikke nogen stor By, men den har været adskilligt

mindre. For et hundrede Aar siden talte den kun 7—800 Sjæle, og om dens Havn hedder det i en Beskrivelse fra dette Aarhundredes Begyndelse:

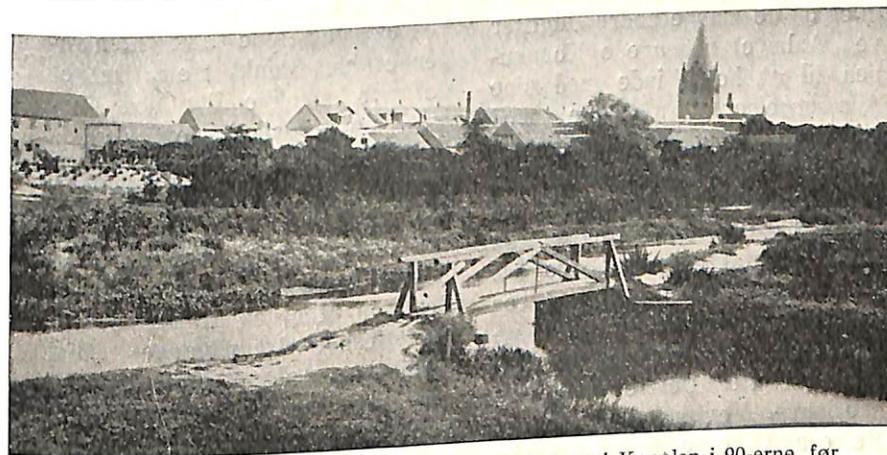
»Havnen her er saa yderst forfalden, at den ej kan bruges eller afbenyttes for Skibene. Disse maa ankre, lade og losse i aaben Sø, ¼ Mil fra Landet, thi nærmere Landet kunne de ikke komme for Sandrevlerne, og naar østlige S'ormvinde indfalde, ere Skibene yderste Fare underkastede, formedelst den med disse Vinde forenede svære Søgang. Flere Skibe ere derved blevne sonderlagne, og meget vanskeligt er det derfor, hertil at faa fremmede Skibe befragtede. Byens egne Skibe maa søge Vinterhavn i Aarhus eller Randers«.

Efterhaanden, som Staden voksede, og Driftigheden tiltog, forandrede naturligvis disse Forhold, men Krone sættes først paa Værket, da man i 1873 paa-begyndte Bygningen af den nuværende Havn. Omkostningerne ansloges til ca. 300.000 kr., men efter at to Entreprenører havde

tilsat Tusinder og vare løbne fra det hele, maatte Byen selv tage fat. Det var en stor Opgave for en saa lille Kommune, at give sig i Lag med et Arbejde, der kom til at koste ½ Mill. Kr. — færdigt blev det dog i 1879, og stolt var Byen af sin nye Havn, hvis Bolværker omkredse et Areal paa omtrent »5 Tdr. Land Vand«, og ved hvilke der var Plads til en hel lille Flaade. Man havde vel ogsaa Grund til at vente sig noget af dette Foretagende, og mange Forhaabninger have sikkert været knyttede dertil.

*

Havnen ligger netop paa Jyllands yderste Østspids, næsten midt i Kattegat og er Udgangspunktet for den korteste Søvej mellem Danmarks største Landsdel og Sjælland. Tilmed fryser Grenaa Havn saa at sige aldrig til. Selv i den strenge Vinter 1892, i hvilken alle øvrige Havne i Jylland vare tilfrosne i Uger eller Maaneder, var Havnen nær aaben med Undtagelse af et Par enkelte Dage, da vældige Drivmasser forhindrede Indsejlingen. Der var da god Grund til at nære

Gangbroen over Gammel Aa ved Sammenløbet med Kanalen i 90-erne, før Pavillon blev bygget og »den hvide Bro« anlagt.

Parti fra Trafikhavnen, som anlagdes 1873—79. Københavnsdamperen laster ved Bolværket. Foto fra ca. 1900.

den Tro, at der alene paa denne Omstændighed kunne bygges en anselig Trafik, og man anlagde derfor Havnen saaledes, at den kunde besøjes af Skibe med 14 Fods Dybgaaende. Men Trafikken udeblev — og den almindelige Mening i Byen giver det forenede Dampskibsselskab og Staten Skylden derfor. Saa dannede Strømmen udenfor Havnemundingen efterhaanden en Sandbarre; den toges bort flere Gange, men Forrentningen af de store Kapitaler og de mange andre Udgifter ved Anlægget nødsagede Kommunen til at holde inde med sine Anstrengelser. En Mole mod Nordøst vilde sikkert kunne mindre Tilsanding, men den har Byen under disse Forhold naturligvis ikke Raad til at bygge, og nu kan Havnen kun anløbes af Skibe, der stikke indtil 10—11 Fod. I een Retning har den dog vistnok opfyldt Forventningerne og gør fortrinlig Nytte. Det er som Fiskerihavn. For en stor Del af Kattegatsfiskerne er den under daarligt Vejr det naturligste og

mest nærliggende Tilflugtssted, og mangan stormfuld Efteraarsdag ligger Hundreder af store og smaa Fartøjer lunt gemt bag Havnens Bolværker.

*

Vil man have et godt Overblik over Grenaa og dens nærmeste Omegn, spadserer man de 5 Minutters Gang mod Nord til »Bavnehøj«. Herfra ser man Byen ligge for sine Fødder, medens Aaen snor sig sønden om gennem det lave Land. Mod Øst ses Havet, og yderst ude paa Pynten rager et højt Punkt frem. Det er det nye, smukke Fyr ved Fornæs. Mellem dette og Havnen ligger det store Grenaa Kalkværk — men ellers bestaar Landet fra Fyret og Syd paa, helt ned til Skovene omkring Katholm, af en bar Hedestrækning, der kun afbrydes af Havnevejen og Hessel Granplantage. Mod Vest tegner sig en lang, lige Linie, som begynder omtrent dér, hvor Aaen støder op til Byen, og fortsætter sig, saa langt Øjet rækker. Det er den store Kanal,

der blev gravet i Anledning af Kolindsunds Udtørring til Bortledning af Vandet.

*

Som saa mange andre af vort Lands — just ikke talrige — smukke Indsøer har ogsaa Kolindsund maattet forsvinde. Det var en af vore største; dog, hvad hjalp dette over for den Teknik og Ingeniørkunst, som staar i de økonomiske Interessers Tjeneste? Nogle Steder leder man Vandet ind over Landet for at skaffe Engdrag; her ledede man Vandet ud for det samme Formaalets Skyld. Og det lykkedes.

Engang for en tyve Aar siden var det værd at gøre Fisketure tidligt om Morgenen op ad Aaen til Sundet, dette Amatørfiskernes Paradis. Var man heldig og fandt en god Plads, kunde det

paa den milelange Flade, der laa skærmet for Vinden mellem de omgivende høje Bakker.

*

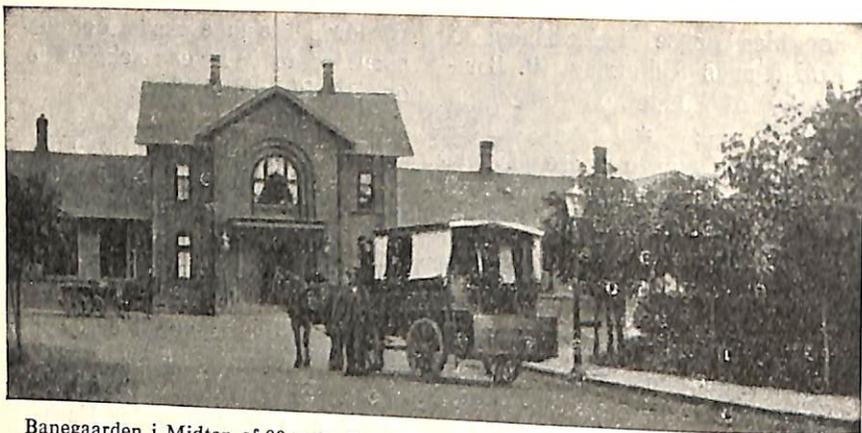
Nu er det forbi med disse Fornøjelser. Allerede i 1872 forsøgte man at lægge en Dæmning tværs over Sundet for at udtørre den vestlige Del. Men Bunden var for blød, den gav efter for Fylden, og Forsøget blev opgivet. Aaret efter tog et Aktieselskab fat paa Udtørringen af hele Arealet, der gravedes Kanaler rundt omkring, og Vandet pumpedes ud. Det tog Tid, og mange Vanskeligheder opstod, men i 1875 maatte Arbejdet betragtes som fuldført. Man havde beregnet Omkostningerne til ca. 1½ Million. De løb op til det dobbelte, men saa var der ogsaa indvundet 4000 Tdr. Land. Heraf tilfaldt de 1200 Tdr. Land Lods-

Indkørselen til Grenaa fra Syd for Søndermollevejens Regulering.

ikke vare længe, inden Baaden var fuld af sprællende Aborrer, Gedder og Aal. Og om Vinteren, naar Kulden havde lagt sit blanke Tæppe over Vandet, tumlede den omboende Befolkning sig livligt

ejerne, medens Resten tilhørte Aktieselskabet, der dog vist endnu ikke har betalt noget Udbytte. Dette kommer sikkert nok; thi i gode Aar er der uhyre Mængder af Hø, der indbjerges fra disse

Banegaarden i Midten af 90-erne. Foran holder den ældste »Kapervogn« til Havnen. Den »grundlagdes« af Mælkehandler Niels Rasmussen, populært kaldet »Mælke« Niels«, som staar ved Siden af Køretøjet.

vidtstrakte, gyngende Sletter, og der er allerede anlagt et Værk, hvor Høet presses sammen i faste Baller, saa det bliver egnet til Eksport.

*

At Byens Opland og derved Byen selv har vundet ved et saadant Foretagende, er klart nok. Mindre Fornøjelse har Grenaa haft af Jernbanen, der her, som andre Steder, har vist sig som Smaabyens Fjende og røvet store Stykker af dens Opland til Fordel for de omliggende større Stæder; men Byen vinder dog fremad, selvom det kun gaar langsomt, og lykkes det at faa Havnen til at virke, som den burde, vil Banen vel ogsaa en Gang komme til at yde sit Bidrag.

*

Indbyggere i Grenaa have fra gammel Tid Ord for at være

loyale Borgere, og Kristoffer af Bajern tilstod dem i 1445 en udstrakt Toldfrihed paa Grund af »Troskab mod Kongen og Riget«. Men kan man tro, hvad Historikeren Suhm fortæller, have de dog til Tider ikke været bange for at optræde ret selvstændigt. De skulle saaledes have begyndt paa et Svar paa en Skrivelse fra Kristian IV med følgende Ord: »Vi Grenaa Mænd selv niønde af Guds Naade«. Det lyder jo ganske respektstridigt, især hvis der kun fandtes ni Grenaa Mænd ialt.

Naa, hvorom alting er, saa fornægter Befolkningen ikke den jydske Fællesnatur. Det er elskværdige og gæstfri Mennesker, man træffer i den lille, morsomme By paa Jyllands østligste Pynt.

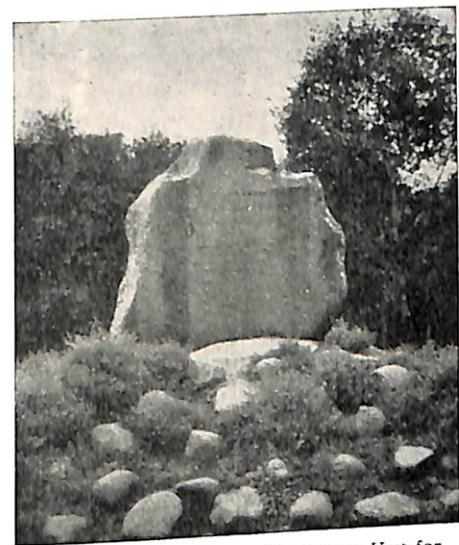
Chr. Reventlow.

Fastelavns-Mandag gik Fiskernes Optog med »Sluppen« gennem Grenaa Gader. Foran gik Fiskere, som dansede Reel, naar Baaden gjorde holdt. Andre aflagde Besøg i Husene. (Foto: Vilh. Hansen Fastelavns-Mandag 5. Februar 1894 paa Grenaa Torv, Syd for Kirken).

CARL SVENSTRUP

SØREN KANNE

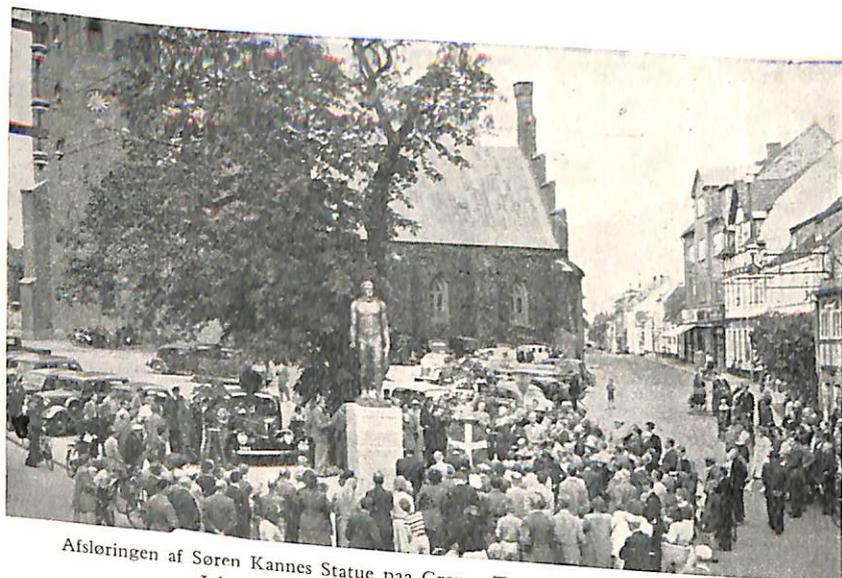

Søren Kannes Mindesten i Plantagen Vest for
Kystvejen, afsløret 9. Maj 1926.
(Foto 1950).

SØREN KANNE

Naar Søren Kannes Navn og hans Redningsdaad nu er kendt over det ganske Land, skyldes det i aldeles overvejende Grad Blichers Digt. Den digteriske Fremstilling i Sangen er efterhaanden gaaet ind i den almindelige Bevidsthed som rent historisk. Den stemmer da ogsaa i Hovedtrækkene, men den virkelige Begivenhed, som ligger til Grund for Digtet, afviger dog noget derfra.

15. Februar 1835 sejlede Skipper Ole Jensen Jyde, hjemmehørende i Hornbæk, fra Helsingør til Grenaa med en Ladning Salt. Skibet var bemanded med 2 Matroser, men ingen Dreng. Under en voldsom Østestorm drev Skibet paa Grund tæt Syd for Grenaa Havn, som dengang var ganske ubeboet. Et Forsøg paa at gaa i Land med Skibsbaaden mislykkedes. Den ene af Matroserne blev om Aftenen, udmattet af Kulde og Anstregelser, slynget ud i Bølgerne og druknede. Men i Dagningen lykkedes det den anden Matros at redde sig i Land ved Svømning. Kort Tid efter kom Søren Kanne og hans Fader kørende langs Stranden. De boede sammen i en lille Gaard paa Heden ikke langt derfra. Da Søren saa Vraget og hørte Skipperens ynkelige Skrig, besluttede han at prøve at redde ham. Han søgte først at sejle ud i den ilanddrevne Skibsbaad. Men det var umuligt.

Afsløringen af Søren Kannes Statue paa Grenaa Torv, udført af Billedhuggeren Johannes Bjerg, 30. Juli 1949. (Foto Øvlesen).

Saa sprang han op paa den ene Hest og lod dem begge svømme ud mod Vraget trods Faderens Advarsel, trods den bidende Paalandsvind og de iskolde Bølger. Ved overordentlige Anstregelser lykkedes det virkelig for Søren Kanne at naa ud til Skibet og redde den næsten bevidstløse Skipper ind paa Land. Han kørte Skipperen og Matrosen til sit Hjem og plejede dem paa bedste Maade. Men Ole Jyde var saa medtaget af de 15 Timers Ophold i det kolde Vand, at han fik Koldbrand og maatte ligge under Lægebehandling i Grenaa i mange Maaneder. Da han ved Forliset var blevet fuldstændig forarmet og ikke saa sig i Stand til at købe et nyt Skib, bosatte han og hans Familie sig her i Grenaa, hvor han levede som Fisker Resten af sit Liv.

Søren Kannes Daad blev omtalt i flere Blade. Fra en Kreds af Aarhusborgere modtog han som Gave et stort Sølvbæger med Indskrift. Kong Frederik VI gav ham Medaillen for druknendes Redning samt en Pengegave paa 40 Rdl. Søren Kanne omkom ved Drukning i Aaen 10. November 1860, idet han i Mørket gik fejl. Efter hans Død rejstes en Sten paa hans Grav paa Aalsø Kirkegaard. Den bærer som Indskrift et Par af de sidste Vers af Blichers Digt. I Forsommeren 1926 lod Marineforeningen i Grenaa rejse en Mindesten i Nærheden af Grenaa Strand.

Ved Grenaa's Byjubileum i 1945 opstod Planer om paa et centralt Sted i Byen at rejse en Billedstøtte af Søren Kanne. Ved Hjælp af store Gaver fra Borgerskabet og endnu større Bidrag fra Carlsbergfonden blev det økonomisk muligt at realisere Planen. Opgaven betroedes til Billedhuggeren Johannes Bjerg. Statuen fik — efter en Del Overvejelser — sin Plads paa Grenaa Torv og afsløredes 30. Juli 1949.

Søren Kannes Statue
modelleret af Billedhuggeren Johannes Bjerg,
afsløret 30. Juli 1949.

SØREN KANNE

Det blæste en Storm udi Kattegat,
De Bølger de ginge saa høje,
Saa mangelen stolt Sømand den samme Nat
For sidste Gang lukked sit Øje.

En liden Skude var og deriblandt,
Fra Hornbæk monne den komme,
Ret aldrig mere til Havnen den vandt,
Fordi at dens Tid nu var omme.

Den Skude blev ført af en Sømand god,
Af dem, der ej plejer at ryste —
Thi først sig beviser det danske Mod,
Naar Døden begynder at kryste.

Han kæmped, indtil han omsider drev
For Stormen et værgeløst Bytte.
Mod Dagningen stodte han paa et Rev
Med sin faldefærdige Hytte.

Han haver kun med sig en liden Dreng,
I stærken Arm han ham griber:
»Her bliver nok redt os saa kold en Seng;
Det hjælper slet inte, Du piber«.

De Bølger de bryde med stor Alarm,
Og Skibet det kranger og knager:
Dog holder han Drengen i venstre Arm;
Med højre i Vantet han tager.

Han ser sig saa langelig ind mod Land —
Imellem var dyben Rende —
»Vi kan ikke naae den velsignede Strand,
Hvis Hjælp os ej Himlen vil sende«.

Da kom der en Bonde til samme Sted —
Han hed saamænd *Søren Kanne* —
Han siger til Fa'eren, som og var med:
»Det Skib er nok nær ved at strande«.

Saa springer han til sine Heste to —
De stode just tøjred' paa Brinken —
Han giver sig ikke ret længe Ro,
Før han bliver færdig med Rinken.

Den Gamle, ham huer det ikke ret vel,
Han høvter med Haanden: »Hej Søren!
Du drukner jo Øgene og Dig selv;
Det Skib er desuden forloren«.

Men Søren sprang op paa den nærmer Hest
Og kaster et Øje til Fa'eren:
»I Fald jeg derude skal faae min Rest,
Lad see, at I sørger for Karen«.

Saa hug han sit Hors med sin Træskohæl
Og lod hende springe i Vandet.
Den anden han dasked med Tøjrepæl;
Saa maatte de begge fra Landet.

Men da han sig havde i Dybet sænkt
Alt udi de fraadende Strømme,
Ej skulde da noget Menneske tænkt,
Han kunde til Vraget udsvømme.

Jo, jo! se, der sidder han nok saa rank!
Han synes paa Bølgen at ride —
Men der kommer Ører- og Hoved- og Mank
Og nu er han ved Sejlerens Side.

»Hej Landsmand! sid op nu! hvis du vil med,
Og hold saa sin Dreng ved hans Trøje«!
Han sidder der alt — og igen nu afsted —
Det var noget andet end pløje.

De Bølger de brusede over dem brat;
De tvende holdt fast ved hinanden —
Men see kun! nu har de jo Landet fat,
Og frelste de springer paa Stranden.

Der kaste sig alle de Trende paa Knæ
Og takke vor Herre for Livet.
»Men kom!« siger Søren, »med mig nu i Læ,
Se hisset! nu splintres jo Skibet!«

Men Drengen han skjælv som i Blæsten et Siv,
Og Skipperen slang sine Arme:
»Hvad skal vi nu give Dig for vort Liv?«
»— Følg med mig og faae Jer lidt Varme«.

Han plejed den Sømand med samt hans Pog,
Det baade af Potte og Pande.
Og det var al den Betaling han tog,
Den fattige Mand *Søren Kanne*.

Saa skulle dog alle I danske Mænd
Af Hjertet elske hinanden!
I Faren og Døden sig give hen
Den ene med Lyst for den anden!

Saa skulle I fast staae hverandre bi —
I pløje nu Jord eller Bølge —
Men mindst dog paa Kampens den blodige Sti
Skal En bag en Anden sig dølge!

Og Fynbo og Jyde og Sjællandsfar —
Til eet Hus vi Alle jo høre.
Gud Fader os Alle i Troskab bevar!
Os alle til Enighed føre!

St. Steensen Blicher.

Carl Svenstrup:

Overstræde i Grenaa

og den „overdækkede“ Port

EN LILLE SKILDNING FRA
DET GAMLE GRENAA

Særtryk af Grenaa Folketidende
3. Marts 1956

GRENAA 1956

I Anledning af, at det paa Grenaa Turistforenings Generalforsamling oplystes, at den kendte Overbygning over Overstræde er truet, har Byens Historiker Carl Svenstrup skrevet følgende om Seværdigheden:

Den Omstændighed, at Overstræde er overbygget ud mod Storegade, faar undertiden Folk til at tro, at det ikke fra gammel Tid har været en offentlig Færdselsvej mellem Store- og Lillegade, men — som f. Eks. længere oppe i Gaden ved Købmand Schjotler Nielsen — kun er privat Gennemgang, der efterhaanden har faaet Alders Hævd som offentlig Gade. Det er imidlertid ikke Tilfældet. Gyden omtales i hvert Fald allerede omkring Aar 1700 og kaldes Søren Skiffars Gyde, senere Jens Nibes Gyde (1750), Jens Fils Gyde (1756), alt efter de skiftende Ejere af Huse i eller ved den. I 1789 kaldes Porten „den saakaldede Luckede Port“ og i 1800 „Tugthus Porten“ over den saakaldede blinde Gyde eller Tugthus-Gyden“. Sidstnævnte Navn hentyder til, at der som Genbo paa modsatte Side af Storegade laa et paa offentlig Bekostning indrettet „Spindehus“, hvor fattige kvinder, som var under Fattigvæsenets Forsørgelse, kunde spinde og

derved tjene en lille Skilling. Det var et Foretagende, som ikke fik stor Betydning og ophævedes efter en lille Snes Aars Forløb.

Angaaende selve den „Luckede Port“s Oprindelse gælder, at de to Huse, som den nu forbinder, sammen med et halvt Hundrede andre Bygninger i Midten af Store- og Lillegade gik til Grunde ved en Kæmpebrand 7. Juni 1751. De to Huse ejedes af fattige Familier, som ikke evnede at opbygge dem igen, og Grundene henlaa i en Række Aar som øde Pladser. Henimod 1760 maade være overtaget af Sognepræsten Johan Risom, der var meget velhavende og en meget smart Forretningsmand. Der findes intet tinglyst Skøde derpaa. Det kan derfor ikke afgøres, om Risom har købt de to Brandtomter, eller om han blot simpelthen har overtaget dem med Pligt til at opføre Bygninger derpaa, fordi hverken Byen eller Kongen kunde finde sig i, at der henlaa „øde Pladser“, hvoraf der ikke svarede Bygningsskat. Faktum er, at Pastor Risom overtog Grundene og i hvert Fald inden 1761 opførte to gode Købstadhuse derpaa. Selvfølgelig Bindingsværk som alle Huse dengang. De var beregnet til Udleje. Pastor Risom beboede selv en Præstegaard, som laa paa Torvet.

I Brandtaksationsprotokollen fra 1761 staar om disse Huse følgende, der giver en fuldkom-

men udtømmende Redegørelse for hele Sagen:

„Storegade Nr. 53. Sognepræsten Hr. Johan Risoms bortleiede Huus til adskillige smaae Familier. — Dette Huus bestaaer ickun af een Længde og med Teigl-tag, ny Bygning: Et Forhuus til Gaden, hvorpaa i Midten er en lukket Port med Tag og Loft over med fri Indkjørsel igennem en Gyde imellem Store- og Lidengade. Er indrettet til Leieværelser, Logementer af Stuer og Kiøckener og er ialt med Porten iberegnet 17 Fag. Bygningen taxeris for 370 Rdl.“

Det er altsaa Pastor Risom, som har faaet den morsomme Idé at lade de to Bygninger forbinde til een Bygning ved at forbinde dem med en overbygget Port. Det er jo noget ret enestaaende og nærmest en ikke ubetydelig Seværdighed ved Byen. Der findes inden som helst Oplysning om, hvorvidt Risom har søgt eller faaet nogen officiel Tilladelse til at overbygge denne offentlige Færdselsvej. Det er sandsynligt, at han ganske uden videre har gjort det, uden at no-

gen har taget Anstod deraf. Huset var indrettet til 4 „Leievaaninger“, 2 paa hver Side af Porten. I 1799 kaldes Gyden meget betegnende „Præstegyden“ med tydeligt Henblik paa den gejstlige Bygherre, Pastor Risom. — I 1783 solgte Risoms Enke først den østre og kort efter den vestre Halvdel og saaledes, at Loftet over Gyden tilfaldt den først solgte, altsaa østre Halvdel. Der staar nemlig i Skødet paa denne, at Køberen har Ret til Loft-Rummet og Taget fra Husets østre Gavl og helt over Porten „til det Sted, hvor Loft-Rummet med Fjælle-Skjællerum er adskilt i tvende Parter, og af hvilket Skjællerum Køberen herefter vedligeholder den halve Del i tæt og forsvarlig Stand. For samme 8 Fag Huus og beskrevne Overdel eller Loft-Rum... er betalt 80 Rdl...“.

Saaledes er altsaa „Den lukkede Port“s Historie. Grenaa er i sig selv ikke rig paa „Kuriositeter“ og Seværdigheder. Det vilde være et Tab for Byens Udseende, om denne Port nu skulde forsvinde.

Carl Svenstrup.

Den gamle Købmandsgaard

I anledning af, at den gamle købmandsgaard paa torvet i Grenaa nu synes at skulle blive museum, har vi bedt byhistorikeren, bibliotekar Carl Svenstrup give en skildring af gaardens historie.

Det er sikkert gaaet mange af Grenaa bys indbyggere, som det er gaaet mig, at det var med stor glæde, at vi erfarede, at det nu endelig ser ud til, at den gamle købmandsgaard paa hjørnet af Søndergade og strædet vil blive bevaret og gaa over til at blive hjemsted for »Djurslands museum«.

Denne gaard i forbindelse med kirken, raadhuset, Fr. VII og Søren Kanne er saa ganske givet det mest karakteristiske parti i Grenaa. Den giver Torvet og dermed hele byens centrum sit præg. Den er for byens beboere uløselig knyttet til Grenaa's ældre historie og hører med til bybilledet.

Men ogsaa for turister og for bygningskyndige har denne gaard en betydelig arkitektonisk interesse, idet dens byggesæt er karakteristisk — navnlig for Aarhusseggen — derved at det øvre stokværk kun krager ganske lidt ud over det nedre, saaledes at blot en vandret profilliste danner overgangsled mellem de to etager. Det er en overgangsform

mellem 16 hundredernes kraftige udkragninger, baaret af knægte, og 17 hundredernes helt glatte bindingsværksfacader.

Jeg har i det første hefte af »Grenaa bys historie«, som udkom for 25 aar siden, givet en udtømmende beskrivelse af bygningen og dens historie. I anledning af »begivenheden« følger her en ganske kort oversigt.

Gaardens forhistorie

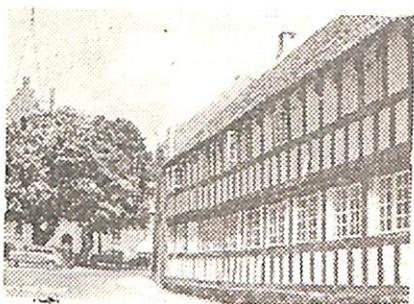
Allerede i slutningen af 1600-tallet laa her en af byens største købmandsgaarde. Den ejedes af købmand og skipper Jens Sørensen Fævejle, der var gift med Karen Nielsdatter Busk, datter af byens sidste raadmand, skipper og købmand Niels Christensen Skræder. Som alle datidens bygninger i Grenaa var den i een etage. I kælderen under »to-etagen« findes endnu — ikke indmuret, men kun rejst som støtte for en af bjælkerne, der bærer loftet over kælderen — halvdelen af en portstolpe som bærer hustruens navnetræk K N D (Karen Niels-Datter) og

aaerstallet 1703. Det tyder paa, at de i dette aar — vistnok efter en stor ildebrand, som beviselig kort efter aar 1700 hjemsogte en række af bygningerne paa Torvets østside — har ladet gaarden genopbygge, og at portstolpen har været indmuret i en af gaardens længer, formentlig den, paa hvis grund »to-etagen« et halvt aarhundrede senere blev opført.

1. afsnit. Den Brochske periode 1713—1793

Faa aar efter (ca. 1711) døde Jens Fævejle, og enken giftede sig i 1713 med en yngre mand Christopher Ovesen Broch, søn af byens sognepræst, provst Ove Broch. Han var ligesom Jens Fævejle skipper og købmand og blev en af byens mest ansete og velstaaende mænd.

I slutningen af sin levetid — formentlig kort efter 1750 — lod han de to hjørnefløje hen mod strædet nedrive og opbyggede her en meget smuk to-etages bygning med een fløj mod Søndergade og een mod strædet. Der blev desværre ingen portstolpe med navnetræk og aarstal indsat, men da gaarden takseredes til brandassurance i 1761, staaer der om disse to fløje: »ny opført i dobbelt etagie«. De kan da allerhøjest paa det tidspunkt have været en halv snes aar gamle, snarest mindre. Den samlede taksationssum for alle 6 længer var 2400 rdl. Det var langt den højest ansatte af alle byens daværende 158 ejendomme. Den næsthøjeste var

»Aftenstjernen«, som var opført 1751—52 efter en brand og takseredes til 1660 rdl.

Efter Christopher Brochs død i 1761 gik gaarden i arv til hans søn Ove Broch. Han havde 5 søskende og der var store arveudbetalinger. Af denne og andre grunde kom han i vanskelige økonomiske kaar og maatte i 1771 melde sig fallit. Gaarden overtoges af hans meget velstaaende svoger, købmand Poul Helles Rhode i Ebeltoft, som drev forretningen i begge byerne. Efter hans død solgtes gaarden her i 1792 til en anden af byens store købmænd, skipper Hans Broge, som selv i forvejen havde en købmandsgaard paa Lillegde. Broge behø'dt ejendommens udstrakte jorder i bymarken, men bortsolgte gaarden. Dermed var dens historie som købmandsgaard foreløbig forbi. I de næste ca. 30 aar var den

2. Embedsmandsbolig 1795—1828

Køberen i 1795 var general-krigskommissær Christian de Fischer. Han var altsaa, hvad man nu ville kalde »udskrivningschef«, hvad der dengang var et overmaade indbringende hverv. Han havde været regimentskvar-

termester i Horsens og blev i 1811 optaget i adelsstanden. Da Chr. de Fischer døde i 1822, stod byens nye kirkegaard ved Nørreport netop for at skulle lages i brug. Fischer var den første, som begravedes der samtidig med kirkegaardens indvielse. Hans smukke gravsted med det typiske gravmæle er endnu bevaret.

Efter Fischers død udlejede enken bygningen til amtsprovst Fugl. I et dokument fra den tid ses, at provst Fugl anvendte gaardens store kornlofter til opbevaringssted for sit tiendekorn. Tienden svarede dengang ikke i penge, men »in natura«. Det er altsaa navnene Fischer og Fugl, der markerer gaardens periode som embedsmandsbolig.

3. »Jødegaaarden« 1828—1848

I gaardens 3. periode fra 1828 til nutiden var den atter købmandsgaard. Enkefru Fischer solgte den i 1828 til handelshuset Ph. Hartvig Ree & Co. i Aarhus.

Rees svigersøn, købm. Hartvig Hartvigson flyttede ind og begyndte fra bunden at oparbejde en købmandsforretning, nærmest en gros, men dog med en »krambod« i den eet-etages fløj nord for porten (der hvor nu den grundmurede røde bygning ligger). Hartvigson købte ogsaa den overfor liggende gaard (hvor nu hotel Dagmar ligger), for at faa mere lagerplads, navnlig til korn. Kornhandelen var i de dage en overmaade vigtig del af de stør-

re købmænds virksomhed. Hartvigsons hjem og navnlig husets frue var overordentlig musikinteresseret. Hun underviste selv børnene i musik. To af sønnerne blev senere kendt langt uden for landets grænser som musikere. Familien var jøder, og gaarden kaldtes i denne periode ofte »Jødegaaarden«. I 1844 forlod Hartvigson byen og solgte ejendommen til et andet stort Aarhus-firma J. H. Agerup.

4. Johan Nicolai Windings periode 1844—1862

Grossererforretningen, som havde til huse i »to-etagen«, udlejedes til J. N. Winding. Detailhandelen var stadig i den lave, uombyggede fløj nord for porten. Den udlejedes til J. C. Emborg, senere i 1856 til C. J. Momme, som faa aar efter købte en gaard sydligst paa Søndergade. Derhen flyttede han og oparbejdede hurtigt en stor forretning, saaledes at han i aarhundredens sidste trediedel blev byens største købmand og mest ansete borger.

I 1851 købte Winding hele komplekset, hvorom her tales. Han var i 50erne byens mest initiativrige mand. Han købte, solgte, byggede og startede det ene store foretagende efter det andet, alt i et tempo, som hverken for eller siden er set i Grenaa. Han ejede, da han stod paa sin magts tinde, langt over en halv snes af byens ejendomme og foretagender.

Men den ulykkelige pengekrise i slutningen af 1850erne, der ruinerede saa mange ikke

alene her i byen, men i hele landet og i fremmede lande, ramte ogsaa Winding. Længere end han stormen af, og mange mente, at han nok skulle klare selv de største vanskeligheder. Men det gik altsaa ikke. Til sidst maatte han give op. Det kom som en bombe for den hele by, da Grenaa Avis 1. april 1861 bragte den sørgelige meddelelse om hans fallit og udtalte en begrundet frygt for, at denne skulle drage mange andre med sig, hvad der ogsaa skete.

Kreditforeningen overtog i 1862 købmandsgaarden og solgte den til den unge købmand Carl Nobel, der var født i Skanderborg og som senere blev gift med Amdiline Kruse, datter af en af byens ansete gamle købmænd.

5. Tiden efter Winding 1862—1957

Dermed gaar vi saa ind i gaardens foreløbig sidste periode, hvor den var rammen om en støt og solid handelsvirksomhed uden de voldsomme spekulationer og det overvældende initiativ og tempo, som karakteriserede Windings periode. Nobel

udlejede detailhandelen til brdr. Otto og Frederik Thykier og helligede sig grosserervirksomheden. Han døde i en ung alder, allerede i 1888, og gaarden solgtes af boet til Otto Thykier, som nu var ene-ejer af detailhandelen. Broderen havde længe for købt Jacob Møllers forretning paa hjørnet af torvet og Storegaade. I 1890 købte Otto Thykier Sønder mølle og flyttede derud. Købmandsgaarden solgte han til Halvor Hermansen, som var ejer i hen mod 30 aar. Efter hans død overgik den i 1919 til købmand Torben Skov.

Hermed er saa givet et kort rids af gaardens historie. Det er sikkert et fælles ønske hos alle grenaaensere, at den nye ordning lader sig økonomisk gennemføre og at den gamle historiske gaard i en lang aarrække maa kunne blive staaende som hjemsted for byens historiske museum og et levende minde om det gamle Grenaa, som jo nu med raske skridt forsvinder for at give plads for nye bygninger.

Carl Svenstrup.

CARL SVENSTRUP

GRENAA APOTEK

1744 18. DECEMBER 1944

UDGIVET AF APOTEKER H. H. HANSEN
I ANLEDNING AF
APOTEKETS 200 AARS JUBILÆUM

CARL SVENSTRUP

GRENAA APOTEK

1744 18. DECEMBER 1944

UDGIVET AF APOTEKER H. H. HANSEN
I ANLEDNING AF
APOTEKETS 200 AARS JUBILÆUM

Udgiverens Forlag . 1944
Trykt i Holms Bogtrykkeri . Grenaa

INDLEDNING

HVIS man lader Tanken vandre et Par Hundrede Aar tilbage i Tiden og forestiller sig Grenaa i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, maa man tænke sig den som en ganske landlig lille By med ca. 700 Indbyggere, en By, som mere lignede en Landsby end en Købstad. Kirken laa — som nu — midt i Byen, men var uden Spir. Til alle Sider var den omgivet af Kirkegaarden, der optog omtrent al den Plads, som vi nu kalder Torvet baade Nord og Syd for Kirken. Datidens Torv var ikke større end en god, bred Gade og udgjorde den lille Plads imellem den nordre Kirkegaardsmur i Syd og det nuværende Raadhus og A/S. Fr. Thykiers Ejendom i Nord. Alle Huse og Gaarde var af Bindingsværk, og de fleste af dem var tækket med Straa. Kun 2 eller 3 var i 2 Etager. Alene Kirken og det gamle Raadhus, som laa i Hjørnet af Kirkegaarden, ud mod Østergade, var opført i Grundmur af store, røde Munkesten.

Primitive var alle Forhold, men mest primitivt var dog vistnok Sundhedsvæsenet, altsaa bl. a. hvad vi nu vilde kalde Læge- og Apotekervæsen. Apotek fandtes slet ikke, og virkelige Læger heller ikke. Kun det, som i Forordningen af $\frac{4}{12}$ 1672 kaldes: »Bartskærere, Oculister, Broksnidere og Kvaksalverer«, kunde man træffe, enten fast bosiddende eller tilrejsende.

En Bartskær, altsaa egentlig en Barber eller Haarskærer, har der været saa længe, man kan gaa tilbage i Tingbøgerne. Navnet udtaltes og skreves altid som »Badskær«, og den, der udøvede Professionen, tituleredes med Mester efterfulgt af Fornavn, ganske paa samme Vis som Præsten benævntes Hr. efterfulgt af Fornavn, f. Eks. Hr. Jacob eller Hr. Niels.

Den ældste Badskær, som man kender Navn paa her i Grenaa er Mester Søffren Skøtt, som har virket i Tiden omkring 1550, og som nævnes afdød i 1588.

Hans Efterfølger har været Mester Jacob. Om ham fortæller Tingbogen, at en Nat i 1575 mødte en Mand ved Navn Bay Jacobsen ved Badskæreren's Hus bevæbnet med en Jernstang. Han

Grenaa Kirke, saaledes som den saa ud efter Restaureringen i 1760.

slog Døren itu og sønderslog en Tønde, som stod foran Huset fyldt med Vand, og som benyttedes i Tilfælde af Ildsvaade. Der forlyder intet om, at Mester Jacob skulde have gjort ham noget ondt i Forvejen, og det viste sig da ogsaa, at Sandemændene »svor Bay Jacobsen fuldt Vold over«, da Sagen kom for Tinget. Det vil sige, at de kendte ham skyldig i Overfaldet. Mester Jacob nævnes senere bl. a. i 1607. Men i 1636 og Aarene der omkring træffer vi Morten Bendixen Badskjær. Han maa flere Gange søge Proces med Folk, som ikke vil betale ham for hans Sygebesøg. F. Eks. har han Søgmaal mod Peder Jensen i Ingvorstrup for 6 Slettedaler (= 4 Rdl.). Det var Betaling for 24 Rejser, han havde haft til Peder Jensens syge Barn, hvortil han var blevet hentet med Heste og Vogn. Nu vil han ikke rejse derud mere, men henviser Manden til at »skikke det syge Barn ud til ham«. Det vil Manden ikke, og han synes heller ikke at ville betale ham Pengene.

For Resten faar saavel Morten Badskær som hans Hustru Susanne Joachimsdatter »et godt Skudsmaal og Vidne« af et 24 Mands Stokkenævn, som var indkaldt for Tinget i 1639, uvist i hvilken Anledning.

Tingbøgerne fra den Tid og indtil ca. 1700 eksisterer ikke mere. Ved Pestens Tid i Begyndelsen af Aarhundredet, da der var rent forfærdelige Forhold i København indkaldtes derfra med Tilbud om store Lønninger Barberer og Badskærer fra det ganske Land.

Men fra Grenaa maatte desværre meddeles, at der »her kun findes een gammel fattig Mand, som er over sine 80 Aars Alder, hvilken lidet formaar at hjælpe sig selv end sige andre«. ¹⁾

Vi rykker frem til 1709, da Mester Christian Pedersen i Retten fremlægger en Regning paa 10 Rdl. for Behandling af to Korporaler, Grøn og Danielsen, som laa indkvarteret i Grenaa, og som var blevet voldelig overfaldet og saaret af Hans Nagelsmed og hans Brødre og derefter kom under Mester Christians Behandling.

I 1744 bestod hele Byens »Medicinalvæsen« af en Skræddersvend Gregers Hansen, som var indvandret hertil fra Aarhus, hvor hans Fader, Mester Hans, var Broksnider af Profession, og hans Broder, Hans Hansen Geisler, var *Chirurgus operateur*. Gregers Hansen havde i Begyndelsen her i Grenaa levet af Skrædderprofessionen, men begyndte saa »at tage Folk i Kur og kurere syge Folk, saa vidt som han forstod«.

Han kom imidlertid herfra paa en lidt kedelig Maade, idet han besvangrede en Pige, som han havde taget i Kur og behandlede med Strygninger. Sagen kom for Retten, og Gregers Hansen maatte stille Kaution for sin Tilstedeværelse, men foretrak at rejse fra Byen og lade Kautionen i Stikken. ²⁾

Efterfølgeren i Grenaa blev Joh. Friderich Wulf. Han havde i 23 Aar boet i Randers og betjent Byen som Stads-Chirurg. Han skriver selv til Stiftamtmanden derom, da han som Feltskærer i Flandern ved Belejringen af Ryssel (?) var blevet beskadiget paa Hørelsen af en Bombe, og denne Skade var tiltaget med Aarene, havde han afstaaet sit Levebrød i Randers til en anden. »Han agtede saa at nedsætte sig i Ebeltoft for der med Gud og Æren at forhverve sit fattige Brød til Kone og Børn, men i Ebeltoft fandt han Broder Hiørup, der før havde tjent ham som Svend, siddende og nære sig uden Eksamen«. Saa flyttede Wulf efter Anmodning af nogle af Grenaa's Indvaanere til denne By. Men her fandt han Gregers Hansen, som havde lært Skrædder-Haandværket, men havde forladt dette Haandværk »og er skammelig indfalden i min Næring og Profession og understaar sig at antage Patienter at courere saavel inden som uden Bys«. ³⁾

I 1744 læstes paa Bytinget en Attest udgiven af nævnte Wulf, *Chirurgus* her i Grenaa, og Sr. Hans Hansen Geisler, *Chirurgus operateur* af Aarhus, som sammen med to lokale Grenaaborgere havde »synet og besigtiget Velbaarne Madame Poniks Tjenestefolk, som var berygtede for at skulle være besmittede med »Franske Kopper« [d. v. s. Syfilis]. »Synsmændene deklarerede med deres Hænders Underskrift og under Eds Tilbud, at alle besagte Ma-

tekerne udgangne Forordninger. Og skal Apotekerne med deres Svende og Tjenere være *Medicis approbatis*,^{h)} i det de paa deres Embede forrette, lydige og dem ingen Gjenstridighed der bevise.

8) Alle Recepter, som *Medicis* udgive, skal skrives med Dag og Datum og for hvem. Naar noget *Chymicum*ⁱ⁾ eller stærk *Medicament*^{j)} forskrives, skal de det ikke med *notis chymicis*,^{k)} men med fulde Ord udtrykkeligen skrive, paa det al Vildfarelse paa Apotekerne og Skade hos Patienterne kan forekommes.

10) Hvad *Medicorum*^{l)} Umage og Opvartning hos Patienterne angaar, da bør enhver derfor i det mindste nyde efter Chr. IV.s Forordning af 20. Decbr. 1619 nemlig: af hver Patient for første Gang fornøjes $\frac{1}{2}$ Rdl., siden for hver Gang de visitere alene Patienten, uden nogen Recept Forfattelse, en Rigsort.^{m)} Naar de baade besøge og skrive Recept, $1\frac{1}{2}$ Rigsort. Naar de Patienterne paa Landet besøge, skal for hver Mil, den rette Vej, fornøjes 3 Rigsort og Hest og Vogn forskaffes, og for hver Dag de sig hos Patienten forholde, 2 Rdl. Med de fattige, som ikke formaa at betale, skal de, eftersom deres Bestillinger og Ed udkræver, sig forholde og ingen fattig nødlidende deres Hjælp vægre eller forsage.

11) Ingen maa nogensteds i begge Kongens Riger, Fyrstendømmer og Lande, holde noget Apotek, uden de have derpaa Kgl. Bestallings-Brev, og have aflagt til Kongen deres Ed, og de, som sig herefter agte at nedsætte og holde Apotek i nogen By eller Sted, skal, førend de Bestallings-Brev derpaa bekomme, examineres af *Facultatis Medicæ Doctoribus*ⁿ⁾ og Apotekerne i København, og, om de dertil findes dygtige, skal de derpaa tage et *Attestatum*,^{o)} som dem uden Betaling skal meddeles.

12) Apotekerne skal alene blive ved deres Bestilling og hverken selv eller ved deres Svende befatte sig med *Praxi medici*^{p)} eller syge at visitere, dog at ingen herved forbydes et *in Medicina approbet*^{q)} og ej farligt Medicamentum at meddele, naar det begiæres, i de Købstæder saa og paa Landet, hvor ingen Medicus er. Og al den Stund de ingen anden borgerlig Næring bruge, uden det Apoteket vedkommer, skal Apotekerne være fri for alle borgerlige og Byens Bestillinger. Naar nogen Apoteker dør, skal hans efterladte Enke og Børn blive ved Apoteket og nyde samme Friheder og Benaadninger som tilforn. Dog skal den, som Apoteket igen skal forestaa ... examineres af *Facultate Medica*^{r)} og Apotekerne, om han bliver dygtig erkendt, og gøre sin Ed.

h) de anerkendte Læger. i) Kemikalie. j) Lægemiddel. k) Kemiske Tegn. l) Lægernes. m) $\frac{1}{4}$ Rdl. = 48 Øre. n) Fakultets Læger. o) Bevis. p) Lægegerning. q) af Læger anerkendt. r) Det medicinske Fakultet.

13) Dersom nogen Apoteker i levende Live vil tage nogen *Provisorem*, skal denne i lige Maade af *Facultate Medica* og af Apotekerne examineres og derhos gøre sin Ed, saa og ellers for Apotekeren sammesteds, at han vil tjene ham troligen og flittig i hans Apotek.

14) Enhver Apoteker skal altid have dygtige og forfarne Svende, een eller flere efter Fornødenhed og skal de, førend de annammes i Apoteket, fremvise deres rigtige *Testimonia* ... og love med Haand og Mund, at deres Recepter, som af *Medicis approbatis præscribere*,^{s)} flittelig og trolig vil præparere. Læredrengene skal Apotekerne tage af vores egne eller andre fremmede, som forstaa Latin, og al den Stund de ere ikke dygtige, maa dem ingen Recepter eller Medicamenter, som Magt paaligger, alene betroes at præparere.

15) Apotekerne skal altid have til Fals i deres Apotek gode, ferske, uforfalskede og ej forgemte *Simplicia* og *Materialia item Præparata* og *Composita*^{t)} af alle Slags, som i et velbestilt Apotek bør at være.

18) ... Apotekerne skal rette sig efter den Taxt, som nu gjort er, med hvad som bliver betalt straks Kontant eller inden et Aars Tid. Men eftersom samme Materialiers Pris dagligen stiger eller falder, skal Apotekerne paa det de uden Fortænkelse kunne blive, tilforordnede *Medicis* tilkendegive de Varer, som op og nedstige. Ellers skal Stads-Physicus i København og *Medici ordinari*^{u)} i de andre Stæder, flittig sig erkyndige, om de stigende og faldende de andre Stæder, flittig sig erkyndige, om de stigende og faldende Varers Kurs til Amsterdam og Frankfurt, paa det Taxterne derpaa efter Forandring kan rettes, den gemene Mand til Nytte. Apotekerne i Købstæderne skal være tilladt at sælge alle Slags Vin, Urter og Specerier, ligesom Vinhandlerne og Urtekræmmerne det have at sælge, paa det at de desbedre kan holde Apoteket vedlige og blive ved Taxten, og ikke lide for meget Skade af det, som aarlig forværres og bortkastes, fornemmelig paa de Steder, hvor liden Afgang er paa Medicin, dog at Kgl. Told og Accise tilbørlig efter Told-Rullen erlægges.

19) Apotekerne skal ingen Ophold gøre med Medicamenternes Præparation, men, det snarest muligt er, Patienterne befordre. De skal holde Apoteket aabent, Søgnet og Helligt, Nat og Dag, helst naar de fornemme nogen hastig smitsom eller haard Sygdom trænger, eller Kvinder at være i Barnsnød, og skal de selv eller een af deres dygtige Svende i det mindste, være altid til Stede baade i Pest og i andre farlige smitsomme Sygdoms Tider. Og eftersom de s) af de anerkendte Læger forordnes. t) usammensatte og sammensatte Lægemidler. u) de almindelige Læger.

fleste Patienter ikke betale Medicamenterne med rede Penge, men dem i varende Sygdom paa Borgen optage, skal Apotekerne være forpligtede at lade forskrevne Medicamenter følge, omendskønt Pengene ikke altid dermed medfølge.

22) Ingen Apoteker skal i Apoteket offentlig falholde Forgift, men sligt have i deres egen Giemme og inden egne Laase. De skal ej heller udgive nogen *Purgans*^{v)} eller *Vomitorium*^{w)} til mistænkelige Personer, hvorved Foster fordrives eller nogen fordærvelig Skade paaføres kunde.

23) Om noget i Recepter forekommer, som enten er ulæseligt eller tvivlagtigt, da skal de det *Medico præscribenti*^{x)} tilkendegive, at han selv noget andet *substituere*^{y)} og sine Recepter forklare kunde.

24) Eftersom adskillige Sygdomme forekomme, som Patienterne ej gerne vil have aabenbarede, og som dog af Recepterne vel kan kendes og agtes, da skal Apotekerne og deres Svende og Tjenere saadant holde forborgent og det ej udsige og aabenbare, med mindre nogen mærkelig Fare var at befrygte, om det blev fortiet.

27) Paa det at Apotekerne kan desbedre holdes vedlige, maa herefter ingen *Medicus Practicus* tillige holde offentlig Apotek, men enhver skal blive ved sin Profession.

28) Ingen Chirurgus maa, under tilbørlig Straf, forordne eller selv præparere nogen Medicamenter for deres Patienter indvortes at bruge uden alene *Vund-Drik* og *Decocta*, som af dem bruges imod *Französke Pokker*,^{z)} Gurglevand og hvad egentlig til *chirurgie* henhøre.

30) Ingen *Empiricus*, *Bruksnider*, *Okulist*, *Qvaksalver* eller deslige *Omløbere*, *Mand* eller *Kvinde*, maa holde hemmelig eller offentlig til *Fals* nogen af de *Varer* som hører under Apotekerne. Men dersom nogen findes med slige *Varer* og *Medicamenter*, som forbudt er, skal samme *Varer* være forbrudt og desuden gives 100 Rdl. til Straf. Heraf skal $\frac{1}{3}$ være til Kongen forfalden, $\frac{1}{3}$ til *Bordmester* og *Raad* paa *Stedet* og $\frac{1}{3}$ til Apotekeren der sammesteds, paa det at den farlige og skadelige *Misbrug* at sælge *Medicamenter*, kan afskaffes.¹⁰⁾

Steubes vanskelige Aar i Grenaa.

Steube havde store Vanskeligheder ved at klare sig i Grenaa og efter 6 Aars Forløb ansøgte han Kongen om at maatte flytte fra Byen og nedsætte sig i Aarhus. I sin Ansøgning derom fortæller

v) Afføringsmiddel. w) Brækmiddel. x) Lægen, som har foreskrevet det.
y) i Stedet opskrifer. z) Kønssygdomme.

Grenaa Raadhus. Her laa indtil 1805 den Gaard, som Steube købte i 1744, og hvori han indrettede Byens første Apotek.

han, at han efter at have faaet sin Bevilling i 1744 »ved Andres Hjælp med stor Besværighed og Omkostning« anskaffede sig alt til Apotekets fuldkomne Istandsættelse, men derved kom udi saa stor Gæld og Vidtløftighed, som han aldrig kunde redde sig ud af i Grenaa; tværtimod sank han dybere ned i den, saa at han inden faa Aar vilde opleve sin yderste Ruin og Fattigdom. Et mere reelt Billede af hans daarlige økonomiske Forhold giver Byens Justitsprotokol. Ved Obligation af 12. Maj 1745 pantsatte han for 220 Rdl. til Major Henrik Hoff til Hessel »sin iboende Gaard i Grenaa saavel som hans ejende Midler«. Ved Obligation af 11. Marts 1747 gav han Major Hoff anden Prioritet for 298 Rdl. i Apoteket med alt dets Indhold og Tilbehør, desuden Indbo, 2 Destillerkedler, Vogne, Heste, Køer, Faar, Kane og den aarlige Kornsaad paa Marken. Ved Obligation af 22. Marts 1748 pantsatte han Indbo og første Prioritet i »sit nu komplet havende og i Standsatte Apotek« for 100 Rdl. til Etatsraad Peter Fogh til Rugaard. Og endelig udstedte han 18. Januar 1749 en Obligation paa 98 Rdl. til sin Fader, Borger i Fredericia Johan Daniel Steube, der ikke fik nogen Sikkerhed for Laanet.¹¹⁾

I 1748 havde Steube forsøgt at skaffe Penge ad anden Vej, idet han ansøgte om Hjælp af »Kongens Kasse« eller, saafremt dette ikke kunde bevilges, om at faa tillagt aarligt i 20 Aar 200 Rdl. af Byens Konsumtion, der just da var forhøjet med 200 Rdl. aarligt; »han vilde stille Forsikring for bemeldte Konsumtion og dens Forpagtning saa vel som og at den ikke skal gaa under den forrige Afgift, som til Anno 1748 er svaret«; han opnaaede dog intet der-

ved.¹²⁾ 8. April 1750 indsendte han da sin Ansøgning om at maatte nedsætte sig som Apoteker i Aarhus. Stiftamtmand Chr. Ulrik von Nissen anbefalede 26. Maj Ansøgningen, idet han bl. a. fremhævede, ligesom Steube havde gjort det, at Aarhus havde 2 Doktorer, 2 Kirurger og en Operatør, medens hverken Grenaa eller Ebeltoft havde nogen af Delene, hvorfor Befolkningen altid søgte til Aarhus, naar der var Brug for Læge og Apoteker. 19. Juni s. A. fik Steube den ønskede Bevilling. Han havde forøvrigt allerede 2 Gange i Begyndelsen af s. A. ansøgt om det samme, men faaet Afslag; anden Gang bevidnede Stiftamtmanden, at Steube var i vidtløftig Gæld.¹³⁾ Steube har formentlig straks taget fat paa Indretningen af Apoteket i Aarhus; i al Fald kunde han i 1752 takke Kongen for Bevillingen og meddele, at han havde købt Gaard i Aarhus og sat Apoteket i fuld Stand.

Grenaa Justitsprotokol beretter om, at Steube, Byens Kirurg Johan Frederik Wulf og 2 af Byens fornuftige Borgere 15. Januar 1746 undersøgte Skipper Jens Pedersen Ginderup, hans Hustru, Børn og Tyende, »hvem et uforskammet og løgnagtigt Menneske bavde sat den Blame paa, at de alle skulle være besmittet med en Syge af Pokker«. De fandt efter nøje Syn og Visitation ej ringeste Tegn paa slig en smitsom Syge, og Kirurgus Wulf udstedede dermed følgende Attest:

»Anno 1746 d. 15. January var jeg undertegnede Ambts-Chirurgus i Grænaae tillige med efterskrevne Byens Borgere, Peder Erichsen Sallingboe og Lauritz Pedersen Budsholm efter Begæring udi Seign. Jens Pedersen Ginderups Gaard og Hus for at efterse, som Rygtet var, om de af nogen smitsom Syge var befængt, og da jeg efter nøje Syn og Visitation baade paa Mand, Hustru, Børn og Tyende i Sandhed ej befandt ringeste Tegn til slig en smitsom Syge, men derimod ganske friske og sunde, saa at hver Guds Barn ej haver det ringeste i slig Tilfælde fra dennem at befrygte, hvilket jeg om paakræves med min Ed agter at bekræfte.

Grænaae ut supra

Johan Friderich Wulf, Chirurgus«.

»... Efter Begjæring var jeg og tilstede tillige med Mester Wulf og Apothecker Steube og synede ofuen meldte gandske nøgne, bemærkede derhos rene [d. v. s. sunde] Legemer paa dem alle.

Testerer

Lars Pedersen Budsholm«.

At Apoteker Steube ikke var uden Initiativ og Driftighed ses af en anden Sag fra Grenaa Justitsprotokol. »18. Marts 1748 frem-

kom for Retten Apotheckeren, ædle August Ludvig Steube her i Grænaae, og tilkendegav, at han havde en Del Tobak, som her paa Grenaa Mark saa vel som og paa Hessel Mark var vokset. Under Ed forklarede og bekræftede han, at her paa Grenaa Mark af samme Tobak er vokset 1.200 Pund og paa Hessel Mark 4.000 Pund tilsammen 5.200 Pund, hvorpaa Steube begærede, at hannem af Retten maatte meddeles dens sandfærdige Attest paa, hvad han her oven anført haver forklaret, hvilken Begæring af Retten blev *contenteret*«. ¹⁴⁾

Om Steubes Skæbne indeholder »De danske Apotekers Historie« i Aarhus Bind II adskillige Oplysninger:

I Aarhus var, som nævnt i det foregaaende, allerede et Apotek, nemlig Løveapoteket, hvis Indehaver var Jacob Helms. Saa snart han erfarede, at Steube havde faaet Flyttebevilling søgte han Kongen om, at Privilegiet i Aarhus kun maatte gælde Steube personlig, saaledes at det ikke kunde sælges eller afstaas, »ej heller være nogen *consequense* for andre«. Dette blev dog ikke bevilget.

Straks da Steube kom til Aarhus, købte han Jomfru Ingeborg Basballes Gaard paa Vestergade, paa hvilken han fik Skøde 5. Oktober 1750. Det er det samme Sted, hvor Svaneapoteket ligger den Dag i Dag. Pengene til Købet laante han af Etatsraad Lichtenberg, som fik første Prioritet paa 2000 Rdl. i Gaard, Apotek, Privilegium og en Del Indbo. Næste Aar udstedede Steube en ny Panteobligation til Lichtenberg med anden Prioritet i Gaarden og første Prioritet i Møbler. I 1752 takkede Steube Kongen for Flyttetilladelsen og meddelte, at han nu havde sat Apoteket i fuld Stand, men samtidig beklagede han sig over sine daarlige økonomiske Forhold. Han var nu igen i dyb Gæld og bad om at maatte faa Bevilling som Ene-Apoteker i Aarhus, naar Helms og hans Hustru var døde. Men Helms indgav straks et Modandragende, da en saadan Ordning vilde være til ubodelig Skade for ham og hans Arvinger. Kort efter, i Maj 1753, døde Helms, og Steube ansøgte nu om at maatte faa Bevilling til Løve-Apoteket imod at købe Varér o. s. v. af Helms Enke. Hvis hun derimod agtede at fortsætte Apotekets Drift, bad han om at maatte købe det af Arvingerne efter hendes Død.

Endnu inden der kunde blive truffet nogen Bestemmelse, døde ogsaa Helms' Enke. Steube er øjeblikkelig parat med en ny Ansøgning. Han siger nu, at Helms' Privilegium er ophævet, eftersom baade han og hans Kone er død uden Livsarvinger. Han beder derfor Kongen om at *ekstendere* hans eget Privilegium derhen, at

det maatte være ham, hans Hustru og deres Arvinger forundt at faa Eneret paa at holde Apotek i Aarhus imod at give 200 Rdl. til Domkirken og at afkøbe Helms' Arvinger Beholdningen af Apotekervarer.

Stiftamtmanden fraraadede denne Ordning, fordi et eneste Apotek i et saa vidtløftigt Distrikt udfordrede en velhavende Mand, der kunde holde det i forsvarlig Stand. Steube fik altsaa ikke det ansøgte Eneprivilegium, men Løveapoteket stilledes til Auktion 17. Sept. 1753. Steube blev højstbydende med 10.210 Rdl. og var saaledes Indehaver af begge Byens Apoteker. Det gik imidlertid hurtigt op for Øvrigheden, at dette ikke gik an. Dagen efter Auktionen beordrede Stiftamtmanden Borgmester og Raad at forsegle det solgte Apotek og at sætte det til en ny Auktion for Arvingernes Regning. Steube ansøgte endnu et Par Gange om at maatte faa Bevilling som Eneapoteker i Aarhus eller om at maatte beholde Løve-Apoteket imod at sælge sit hidtidige Apotek, men opnaaede stadig intet.

Løve-Apoteket solgtes til Doktor Heitmann. Steube hævdede, at naar Arvingerne ikke kunde faa Apoteket solgt til en Farmaceut, maatte det være, fordi en saadan indsaa, at der ikke kunde leve mere end een Apoteker i Aarhus.

Løve-Apotekets Salg blev skæbnesvangert for Steube. Han formaede ikke at optage Konkurrencen med det gamle Apotek, og det følgende Aar gik han Fallit. Hans Gæld var selvfølgelig denne Gang efter en langt større Maalestok end ved Fallitten i Grenaa. Etatsraad Lichtenberg havde staaende i 1. og 2. Prioritet paa Apoteket 3.000 Rdl., Biskop Peder Hygom havde 1.000 Rdl. til gode hos Steube, Jens Laasby 350 Rdl., Daniel Schmidt i Lybæk for leverede Varer 470 Rdl. Men Hovedkreditoren var Raadmand Frederik Borchart i Aarhus, til hvem han havde en Obligationsgæld paa 7.000 Rdl., hvoraf han havde laant de 3.000 Rdl. Dagen før han erklærede sig Fallit.

Gaarden, Apoteket og Privilegiet stilledes til Auktion 25. Oktober 1756. Det opraabtes til 7.000 Rdl., men intet Bud skete. Det stilledes til ny Auktion, som fik samme Resultat. Ved tredje Auktion i December samme Aar opraabtes det først til 3.000 Rdl. og blev budt op til 3.700 Rdl., for hvilket Bud det solgtes til Schack Selmer, under hvem det voksede frem til en god og solid Forretning. Steube rejste efter Fallitten til København, hvor han døde som »forhenværende Feltapoteker«. ¹⁵⁾

Saa trange var altsaa Kaarene for den Mand, der oprettede baade Grenaa Apotek og Aarhus Svaneapotek. Paa ham bekræftedes visse- lig den gamle Sandhed, at der skal et godt Held til at faa et nyt Foretagende til at gaa for den, som starter det.

Vi vender saa tilbage til Grenaa og optager Traaden der.

Ved Steubes Bortrejse fra Grenaa solgtes Gaarden paa Torvet, som var as- sureret for 500 Rdl., og omfattede ikke mindre end 43 Fag Hus til Købmand Jens

Severin Hadslund for kun 200 Rdl., »dog at Lejeren, Hr. Byfoged N. E. Behr, maa blive boende der til næste Michaeli Flyttetid«. Efter et Par Mellemlid solgtes denne Gaard i 1804 til Grenaa Kommune for 350 Rdl. og paa Grunden opførtes det gamle Raadhus paa Torvet, som bærer Aarstallet 1805.

Selv om Folks Trang til et Apotek ikke havde været saa stor, at den var tilstrækkelig til at bringe Steubes Apotek over Begyndelsesvanskelighederne, saa var det dog kendeligt, at det var et Savn for Byen, at der ikke var et Apotek. Dette bragte en af Byens egne Sønner til at forsøge, om det ikke kunde lykkes for ham, at faa indrettet et Apotek og faa det til at gaa. Det viste sig, at han var den rette Mand. Dels havde Steube jo nu brudt Isen, dels havde den nye Mand bedre økonomiske Hjælpkilder, og endelig har han maaske været i Besiddelse af mere Handelssnille end For- gængeren. Denne Gang blev nu Apoteket indrettet *ikke paa Torvet, men paa Søndergade.*

Apotekeren i Grenaa indgiver en Bonde Medicin.
Efter en gammel koloreret Haandtegning
fra ca. 1780 paa Grenaa Apotek.

HERMAN PONICH ALBERG

født i Grenaa 1726. Søn af Farver Svend Pedersen Alberg og Anna Hermansdatter Ponich, død $23/5$ 1800. Gift i Grenaa $8/6$ 1759 med Johanne Lasson »af Dragør«, død i Grenaa $30/4$ 1795. Apoteker her 1755—1800.

Fornavnene havde Apotekeren efter sin Morfader, som var By-skriver i Grenaa. Faderen, der efter Tidens Skik slet og ret kaldtes Svend Farver, var indvandret til Grenaa fra Sjælland. Han maa have været en forholdsvis vel oplyst Mand, idet det ses, at enkelte Gange, naar Svigerfaderen var fraværende fra Tinget, har Svend Farver ført Protokollen i hans Sted. Jeg siger udtrykkelig forholdsvis, for med Farverens Bogstavering var det nu saa som saa. — Farveri var den Gang en privilegeret Næring, lige saa vel som Apotek. Og det ses, at han arbejdede sig op til at blive en vel-situeret Mand, saadan at Enken ved hans Død sad i ganske gode Kaar og ved Hjælp af den ældste Søn kunde føre Farveriet videre. Ligesaa, at hun kunde hjælpe den næste Søn, Herman Ponich, til at oprette et Apotek.

Om den nye Apotekers Uddannelse, Medhjælpertjeneste, Eksamen o. s. v. vides intet. I 1755 ansøgte han Kongen om Bevilling til at oprette et Apotek i Grenaa, da Medikamenterne efter Steubes Flytning maatte hentes over 6 Mil borte, hvorfor det vilde være til »stort Soulagement for Publico«, om et Apotek igen blev oprettet. Ansøgningen var vedlagt hans Eksamensbevis, som nu ikke mere eksisterer, og bevilgedes 5. Decbr. 1755. Apoteket drev han til sin Død. I 1796, da Alberg fyldte 70 Aar, ansøgte han om, at hans Søn Svend Henrik Alberg, der var Købmand i Grenaa og ikke Farmaceut, maatte beholde Apoteket efter hans Død, hvilket blev bevilget.

Apoteket var i Slægten Albergs Tid beliggende i Søndergade, nuværende Nr. 5—7. Det var Nabo til Farvergaarden, hvor først Moderen og derefter den ældste Broder, Engelmann Alberg, drev Forretning. Gaarden, hvori Apoteket indrettedes, tilhørte Moderen. Ved Ekstraligningen i Decbr. 1757 nævnes for første Gang Apoteker Sr. Alberg som boende i Søndergade i Moderens Gaard, som svarer til nuværende Nr. 5—7. Senere købte han den, og i den boede han og hans Efterfølger al deres Tid.

Det var den Gang saaledes, at Apotekeren lige saa vel som Præsten, Byfogeden og enkelte andre »privilegerede« var fritaget for at svare Skat af »Brug og Næring«, men derimod selvfølgelig ikke for Grundskat, Vægterskat og Sprøjteskat. Som Følge deraf er det ikke muligt i Skattelisterne at faa et Skøn over, hvorledes Apoteket svarede sig i Albergs Tid. Men af andre Forhold som Køb af Gaar-

Apoteksbygningen i Søndergade (nuv. Nr. 5) ca. 1757—1803.
Fotografi af C. S. i »De danske Apotekers Historie« Bind II.

den og en nærliggende mindre Ejendom, ubetydelig Gæld m. m. lader det sig formode, at han har klaret sig i hvert Fald som de »bedste« Købmænd og Skippere. Det er vistnok Alberg, som har ladet Gaarden ombygge. Den beskrives ved Brandtaksationen i 1761, da en delvis Ombygning synes paabegyndt, saaledes: »*Et Forhus* til Gaden, hvoraf de 4 Fag er tækket med Tegltag og indrettet til Apoteche og andre Logementer, samt øfrige 6 Fag til Lade og Fæhus med Straa-Tag, alt biuget af Egetømmer. *Et Sidehus* ibygget ved den nordre Side, hvoraf 16 Fag er straatækte og indrettet til Logementer, Kiøkken og Brøggers. Men 4 Fag i den østre Ende er *nybygget* og indrettet til en smuk Haugestue (20 Fag)«. Ialt 30 Fag, som takseres til 430 Rdl.

SVEND HENRIK ALBERG

Søn af foregaaende og født i Grenaa 1760 (døbt 13. Juli). Død i Grenaa $23/4$ 1801. Gift ¹⁾ med Cornelia Barbara v. d. Rippen, som døde i Barselseng $17/7$ 1799, 30 Aar gammel. Gift ²⁾ $23/10$ 1799 med Katrine Møller, født i Grenaa 1774, Datter af Købmand og Skipper Mads Møller og Karen Hansdatter. Faktisk aldrig selvstændig Apoteker.

5. Januar 1796 ansøgte, som foran omtalt, hans Fader om, at hans eneste Søn og Arving Svend Henrik Alberg efter hans Død maatte beholde Apoteket som Arv og Ejendom imod at holde en

duelig Provisor. Raadstueprotokollen viser, at Sønnen netop Dagen før havde taget Borgerskab som Købmand i Grenaa. Det ser jo lidt mærkeligt ud. Baade han og hans Hustru boede da hos Faderen for at gaa ham tilhaande i hans Alderdom og Skrøbelighed, og om hans hidtidige Livsførelse meddeler Faderen i sin Ansøgning: »han er oplært og har anvendt sin Tid ved Handelen, hvorved han hidtil ikkun har gjort liden Lykke paa andre hans Opoldssteder, til sidst i Amsterdam i Holland«. ... »Dog er han ikke heller aldeles ukyndig i det, som hører til et Apotek, da han, som har lært Latin i sin Ungdom, allerede forstaar Recepter, lægger sig daglig efter ved min Undervisning at lære mere og mere og er mig saaledes endog i mine Forretninger til megen Hjælp og Nytte«.

Collegium medicum anbefalede Ansøgningen, idet det dog formente, at det var bedst, om den unge Alberg et Aars Tid tjente i et af de store Apoteker i København og hørte Forelæsninger for derefter at absolvere Eksamen, »uden hvilken Publikum ikke havde den fornødne Sikkerhed i en saa vigtig Sag«. Bevillingen, der udstedtes ^{29/4} 1796, stiller ikke denne Fordring, men tillader ham at fortsætte Apoteket efter Faderens Død imod at lade det bestyre af en Provisor, »som har bedste Karakter«. Folketællingslisten i Grenaa viser, at Alberg som Provisor har haft Christian Albert Sadolin, der allerede den Gang var en Mand paa hen ved 60 Aar, og som tidligere havde været Apoteker i Vejle.

Svend Henrik Alberg blev imidlertid *faktisk aldrig selvstændig Apoteker*. Straks efter Faderens Død oprettede han Kontrakt med en ung Mand, A. C. Dahl fra Aarhus, om Overtagelse af Apoteket, og allerede Aaret efter døde han selv.

Sønnen, der stadig kaldes Købmand, bor i Apotekergaarden, men den unge Dahl har altsaa overtaget Apoteket med Sadolin som Provisor.

S. H. Alberg efterlod ved sin Død et ikke ubetydeligt Bo. Takken tilkommer selvfølgelig ikke ham, men Faderen, hvis eneste Arving han var. Foruden Stervbogaarden paa Søndergade, som bestod af 67 Fag Hus, brandforsikret for 3.440 Rdl., men kun takseret til 1.000 Rdl., var der en mindre Gaard paa Storegade og en »Lejevaanig« paa Østergade. Til Deling imellem Arvingerne, som vistnok kun var Enken og en Datter af første Ægteskab, blev der 3.282 Rdl.

Denne Datter, Johanne Marie Alberg, som levede ugift og døde 1835, oprettede ved Testamente *et Legat* med en Kapital paa 1.961 Rdl., hvis Renter tildeles to trængende Enker eller Piger af Embeds- eller Borgerstanden. Legatet bestyres under Byraadets Tilsyn af Sognepræsten, Byfogeden og Apotekeren i Grenaa.

CHRISTIAN ANTON DAHL

født i Aarhus ^{1/11} 1776, Søn af Møllejer Friederich Christian Dahl og Bolette Dacreth, død ^{21/9} 1834. Gift ^{30/11} 1803 med Caroline Dorothea Fischer, født ^{4/3} 1781, død ^{22/3} 1839. Datter af Generalkrigskommissær Christian Fischer i Grenaa. Apoteker her 1800—34.

Indtil sit 16. Aar undervistes han i Aarhus Latinskole »i det latinske Sprog og flere tilhørende Videnskaber«, og blev derefter Discipel paa Svane-Apoteket i København fra 1792 til 1797, hvorefter han konditionerede sammesteds som Laborant, samtidig med at han studerede »alle til Pharmacien henhørende Kundskaber«. Farm. Eksamen bestod han i 1799 med en særdeles fin 1ste Karakter og bedste Eksamen af hele Holdet. Aaret efter købte han, som allerede nævnt, ved Kontrakt af 1. Juli 1800 Apoteket i Grenaa af Sal. Albergs Arvinger for 2900 Rdl. og fik kgl. Bevilling dertil 22. August. I »Aarhus Stiftstidende« bekendtgjorde han saa samme Efteraar, at han nu havde faaet sit Apotek sat i god Stand.

Apoteket flyttes til Torvet. C. A. Dahl flyttede faa Aar efter Apoteket fra Søndergade til den Gaard paa Torvet, som laa, hvor nu Købmand Vogels Ejendom. Der forblev det i omtrent et Aarhundrede. Ejendommen paa Torvet købte Dahl ^{23/6} 1803 af Søren Langballes Enke. I Skødet beskrives den som »en Gaard paa 24 Fag og med 2 Fag Kvist midt paa Forsiden, Plankeværk til Store- og Lidengade ... med Gaardsplads og Pumpeværk ...«. Købesummen var 850 Rdl. Dahl lod Gaarden gennemgribende restaurere og byggede længst mod Vest i den daværende Have en lang Tværbygning beregnet til Laboratorium, Materialkammer m. m. Den var paa 20 Fag eller ca. 50 Alen og gik helt igennem fra Lille- til Storegade. Paa ældre Fotografier ser man denne Tværbygnings to Gavle, henholdsvis til Lille- og Storegade. En lille Rest af Bygningen staar endnu, det er det Stykke, hvor Apotekets Laboratorium havde Plads. Til dette store Byggearbejde og til Forbedring af selve Apoteket optog Dahl et Laan paa 4.000 Rdl. i det Huitfeldske Fideikommis mod Pant i hele Herligheden »ei alene Gaarden, men tillige mit eiende *Apotheqver Privilegium* med dets *Vasa, Simplicia* og *Composita*«, hvilket alt efter vedhæftet Taxationsforretning af ^{20/8} 1804 var takseret til virkelig Værdi 8.300 Rdl., og hvis Bygninger i Følge den ligeledes vedhæftede Attest var assureret for 4.450 Rdl. i den almindelige Brandkasse. Man kan vel saa gaa ud fra som givet, at i Sommeren 1804 har Dahl flyttet sit Apotek op i den fint istandsatte Gaard paa Torvet.

I Apotekets Besiddelse er endnu en Visitatsprotokol, der toges i Brug efter C. A. Dahls Overtagelse af Apoteket. Den første deri

Det gamle Apotek paa Torvet. Gaarden opført 1763 af Fru v. Weinigel.
Her var Grenaa Apotek 1804—1899.

indskrevne Visitats er afholdt 16. Januar 1801, altsaa endnu inden Albergs Død, og mens Apoteket befandt sig paa Søndergade. Den foretoges af Landfysikus Chr. Ditlev Hahn i Aarhus, som skriver saaledes: »Ved Visitation af Hr. Dahls Apotek i Greenaae forefandtes *Simplicia* saavel som *Composita* ret gode — den til een vel ordnet Apotheks nødvendige Indretning af Laboratorium og Materialkammer istandsættes med det første. Egnens Beboere kan sikre i fornøden Tilfælde betjene sig af Hr. Apotheker Dahls Vahre i Greenaae, som bevidnes af

Greenaae, 16. Januar 1801«.

Hahn.

Allerede ved Visitationen samme Efteraar er Tonen betydelig mere hjertelig: »Med Fornøjelse erfarede jeg ved Apothekets Visitation Hr. Apotheker Dahls Forøgelse af gode Medicamenter i hans Apotek, saavel som Materialkammerets Istandsættelse, hvilket bevidnes af

Greenaae, d. 13. Sept. 1801«.

Hahn.

Derefter var der en Visitats som Regel en Gang om Aaret. Efter Overflytningen til det nye Apotek skrev Fysikus: »1806 den 28. August eftersaa jeg Hr. Dahls Apotek i Greenaae og fandt næst den gode Orden og Renhed de simple som de sammensatte Lægemidler fortrinlige og gode, hvilket herved bevidnes af

Hahn«.

Iøvrigt er Udtalelserne i Protokollen i de fleste Tilfælde meget kortfattede og enslydende. En ofte brugt Vending er: »Dags Dato er Grenaa Apotek visiteret til Fornøjelse«. En enkelt Gang (²¹/₈ 1810) klager Fysikus over »*Opium*, *Asæfoetida* og *Jalappa*«, hvilke

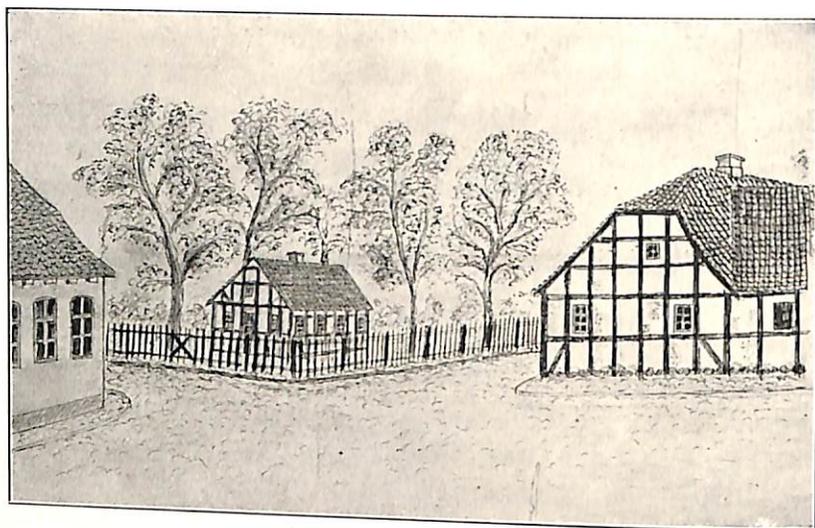
Varer var leveret Dahl af Medicinal-Provideringsskmissionen i Frederica.

Efter Hahns Afgang visiteredes Apoteket første Gang 8. Oktober 1818 af hans Efterfølger A. (?) Willemoes, som fandt det »ordentligt vel forsynet med gode Lægemidler«. Fra den Tid blev det Skik, at Distriktslægen og Byfogeden i Grenaa, som overværede Visitationen og deltog i den dermed forbundne Visitatsmiddag, medunderskrev Protokollen. Wellerups og Aagaards Navne træffes derefter en lang Række Aar, dog saaledes, at Fysikus og Distriktslægen skrev først og derefter staar: »Overværende ved Visitationen. Aagaard«. Efterhaanden som der foruden Distriktslægen ogsaa blev praktiserende Læger i Grenaa, træffes ogsaa deres Navne: Hansen, Richter, Steenberg og som Wellerups Afløser: Arendrup. Samtidig bliver Visitatsberetningerne betydelig udførligere, og der findes af og til Bemærkninger om Medikamenter, som maa kasseres. Men som Regel udtales altid Anerkendelse af god Orden og Varene i tilstrækkelig Mængde og af meget god Beskaffenhed.

Dahl, der kom hertil som ganske ung Mand, stiftede snart Bekendtskab med Naboens, Generalkrigskommisær Fischers, der ejede og beboede den kendte 2 Etages Bindingsværksgaard paa Søndergade, som nu tilhører Købmand Skov. Han blev forlovet med en af Døtrene, og de havde Bryllup i 1803, »viede efter Kongebrev hjemme i Huset«.

Gaarden paa Søndergade solgte Dahl i 1807 til Bødker, senere Købmand og Brændevinsbrænder Johan Hansen. I Stedet for den store Have, som Dahl ved den Lejlighed mistede, købte han nogen Tid efter af sin Svigerfader et endnu større Jordstykke, som laa paa Hjørnet af Nørregade og Østergade, og som efter nuværende Maal strakte sig ca. 43 Meter ned ad Nørregade og ca. 67 Meter ad Østergade. Det vil med andre Ord sige, at Haven gik helt til det nuværende Apotek.

Apotekerens Have. Paa denne store Grund laa der kun et ganske lille Hus. Det var bygget faa Aar i Forvejen og laa omtrent paa Hjørnet. Grunden havde i umindelige Tider ligget hen som en øde Plads, som ingen vedkendte sig, men var i 1799 ved offentlig Auktion solgt af Kirken for et Bud paa 25 Rdl. 1 Skilling. Dog at »Hovedconditionen var, at herpaa skulde opføres forsvarlig Kiøbstadbygning inden Aarets Udgang og Pladsen indhegnes enten med Stenmur eller Plankeværk efter Køberens Forgodtbefindende«. Paa dette Sted havde i sin Tid Byens gamle Præstegaard ligget. Det har altid heddet sig, at den var nedbrændt

Hjørnet af Østergade og Torvet med Apoteker Dahls Have og lille Havehus omkring 1850. Efter en Haandtegning.

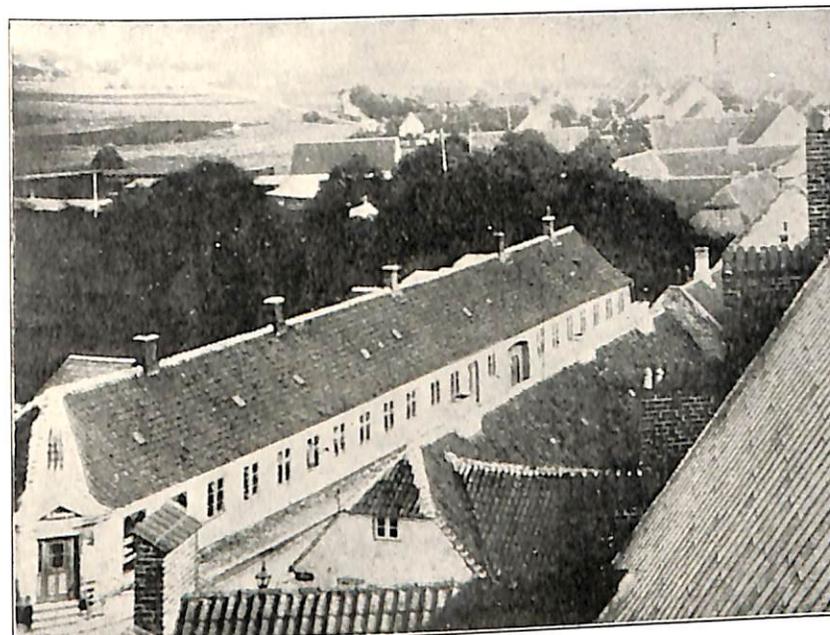
under Svenskekrigen i 1627. Dette Aarstal nævnes i Pontoppidans danske Atlas og hos Trap. Det er imidlertid forkert og skal være 1649.

Der var vistnok allerede anlagt Have, da Dahl købte Ejendommen, men han forbedrede den, og han og hans Efterfølger hægede om den og holdt den i en smuk Stand, saaledes at den var almindelig kendt som Byens smukkeste. Det siger maaske ikke saa meget. I hvert Fald har Apoteker Hoffmeyer i en Indberetning, som er aftrykt i Randers Amts hist. Aarb. 1928, udtalt, at da han kom hertil i 1867, fandtes der ikke i Grenaa nogen Have, som fortjente Navn af saadan. Der dyrkedes i dem kun Ribs, Solbær og Stikkelsbær samt Kaal og de almindeligste Blomster som Pæoner, Paaske- og Pinseliljer, Dielytra, Studenternelliker o. l.

Enten maa jo saa Hoffmeyer fra København, hvor han hidtil havde boet, have været saa vant til at se smukke Haver, at det, han fandt her, syntes ham intet værd. Eller ogsaa maa Beboerne i Grenaa have været meget beskedne i deres Bedømmelse af Haver.

Denne Have eller rettere sagt dens østre Halvdel vedblev at følge Apoteket og dets Ejere Aarhundret ud. I 1854 skete dette, at Apoteker C. F. Dahl bortsolgte den vestlige Halvdel til en Tømrer Rodkjær, som derpaa opførte en lang enetages Bygning. Den delte han kort efter i 2 Parceller, hvoraf den vestlige mod Torvet blev Købmandsgaard, som den er det den Dag i Dag, mens den østre blev Lægebolig.

Men den østlige, mindre Halvdel af Grunden, nuværende Frøknerne Billedes Ejendom, blev derimod liggende som Have og var

Hjørnet af Østergade og Torvet set fra Kirketaarnet efter at Apoteker Dahls Haves vestlige Del i 1856 var bortsolgt og bebygget. Man ser østligere Havens anden Halvdel, som den saa ud i Hoffmeyers Tid. Bygningen længst mod Øst er den Gaard, paa hvis Grund det nuværende Apotek er opført i 1899.

kendt af hvert Barn i Byen som »Apotekerens Have«. Det var navnlig i Hoffmeyers Tid, at den havde sin Glansperiode. Hoffmeyer var en stor Haveelsker, der baade havde tilstrækkelig Forstand paa Havevæsen og vaagen Kritik over for det mindre gode. Han havde tillige tilstrækkelige Midler til at lade den holde i Stand, som han vilde, saa den blev en virkelig smuk og hyggelig Plet. En Gang om Aaret, en Søndag om Sommeren, gav Hoffmeyer fri Adgang om Byens Folk til at bese Haven. Mange benyttede sig af Tilladelsen, og det var lutter Lovord, der lød over de mange sjældne Træer, Planter og Blomster og hele det smagfulde Anlæg.

Smukt har Apoteker Hoffmeyers Søn Aage Hoffmeyer, der døde 1924 og ligger begravet i Familiegravstedet paa Grenaa Kirkegaard, tegnet et Billede af den gamle Have i sin Digtsamling »Under Regnbuen«.

I Digtet »Bedstemor i Rosenhaven« hedder det:

Havens solglade Blomster
dufter i Middagsro,
frem af de svindende Skygger
Plænerens Lysvæld gro,
Buksbomshækkens massive,
slyngede Ornament,
klippet i stiv Guirlande
ligger om Bedene spændt.

Bedstemor gaar med Bruneller
hen ad den grusede Gang —
Rosentiden er inde,
Dagen er varm og lang.
Havens Sangere tier,
mat pipper den støvede Spurv —
Bedstemor plukker sig Roser
og fylder sin svenske Kurv.

Solvarm Provencerosen
bøjer sig vemodstung,
den er jo Bedstemors Rose,
den har hun elsket fra ung,
ind i dens Bladlabyrinter
hvisked hun usagte Ord —
skjult i dens rødme Dybder
Bedstemors Kærlighed bor.

Duftende sad den i Bæltet
ind mellem Blondernes Brus,
tæt ved det bankende Hjerte
skjalv den i Dansenes Rus —
i Krinolins Garnering
fandt hun dens visnende Pragt,
naar hun i Hjemmets Karosse
drømte i Valsenes Takt.

Midt for Lavendelgangen
Lunden hvælver sig bred,
Bedstemor slaar i den grønne
kølige Løvhal sig ned —
mellem de hængende Grene
skimter hun Middagens Brand,
Solpletter skælvende dirre
ind over Stenbordets Rand.

Her har i Sorg og Glæde
gæstfrit fra Morgen til Kvæld,
Linden om skiftende Slægter
kuplet sit Bladevæld,
her blev der hvisket og sunget,
sværmet og sørget og drømt —
aldrig faar Bedstemors Tanke
Mindernes Rosenkurv tømt.

Aage Hoffmeyer.

Apoteket paa Torvet.

Efter dette lille Sidespring til Apotekerens Have vender vi tilbage til Apoteket paa Torvet. Apoteker Dahl udnævntes $10/3$ 1804 af »Direktionen for General-Postamtet i Henhold til Forslag fra Amtmanden til Opsynsmand over Befordringsvæsenet i Grenaa«. Det vil sige, at det paahvilede ham at holde Regnskab med, hvem af Byens Vognmænd og Jordbrugere der stod for Tur til at afgive Befordring til Postvæsenet, naar der var rejsende, der ønskede at befordres herfra til Randers eller Aarhus. Han skulde saa tilsiige den af de paagældende kørepligtige, der efter Omgang stod for Tur. Desuden skulde han opkræve Pengene, betale Vognmanden samt af dennes Betaling tilbageholde en vis Andel, som skulde indgaa i Befordringsvæsenets Fond. Det var et lønnet Hverv. Apotekeren havde endog »ud over de i Loven fastsatte Tilsigelses-Penge ... for hans Person, men uden Følger for Eftermændenes Bestallinger«, allernaadigst yderligere faaet tillagt en lille Part af den Del af Vognlejen, som tilkom Befordringsvæsenet. Men det var samtidig et byrdefuldt Hverv, fordi de fleste Borgere var lede og kede af disse Køreture, der som Regel skulde ske med kort Varsel, og som desuden betaltes efter en ved kgl. Anordning fastsat Takst, der laa betydelig lavere, end hvad man normalt ansaa for en rimelig Betaling for saadanne Ture. Borgerne søgte da ogsaa ved allehaande Paaskud at unddrage sig denne Pligt til at afgive Befordring. Og Justitsprotokollen har mange Eksempler, der er oplysende i saa Henseende. Jeg anfører et særligt graverende. Natten før Juleaften 1811 strandede en norsk Jagt »Ebanetzer« ved Stavns hoved. Efter at Søforhøret derom var sluttet, vilde et Par af Matroserne d. 6. Januar rejse til Aarhus og henvendte sig — som

de skulde — i den Anledning til Opsynsmanden for Befordringsvæsenet, altsaa Apoteker Dahl. Han sendte Bud til den, der stod nærmest for Tur paa Listen, nemlig Byens ansete gamle Købmand, Hans Broge, som imidlertid rent ud nægtede at efterkomme Tilsigelsen. Dette blev i Henhold til Forordningen øjeblikkelig meldt til Politiet, og Broge indstævnedes til straks at møde i Retten. Han indfandt sig ikke selv, men sendte en af sine Folk, som uden Forbehold vedgik den skete Forseelse og betalte de 4 Rdl. til General Postamtets Fattigkasse, som var den i Forordningen fastsatte Mulkt.

Straks efter at have modtaget Hans Broges Nægtelse lod Dahl sende Bud til den, der stod næst efter paa Listen, nemlig Thomas Broch, der ligeledes var Købmand. Ogsaa han nægtede at efterkomme Tilsigelsen, og det samme gjorde de næste tre, nemlig konst. Postmester Møller, Købmand, senere Agent, Rasmus Møller og Købmand Storm. Der maatte jo imidlertid gøres Udvej, for at ikke Befordringsvæsenets Værdighed helt skulde gaa i Vasken. — Og Apotekeren sendte saa Bud til Rebslager Sejer, der havde en Del Vognmandskørsel, og bad ham overtage Turen mod almindelig Betaling. Og Søfolkene kom saa endelig af Sted.

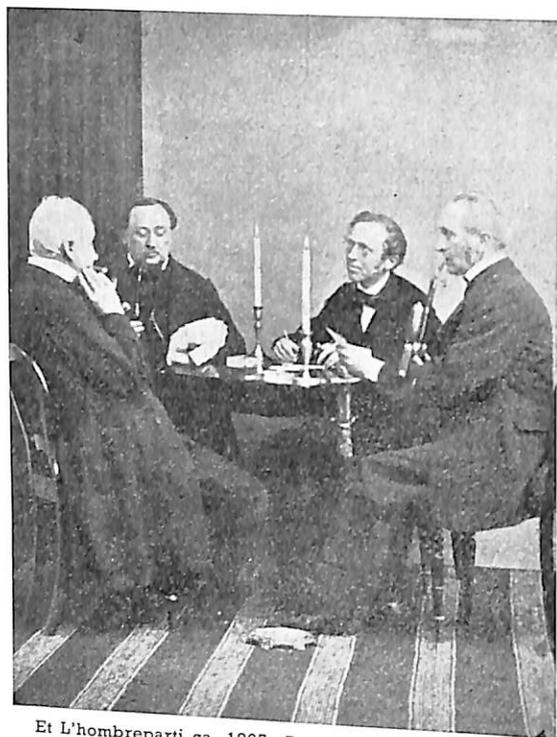
De sidstnævnte 4 kørselspligtige indstævnedes ligeledes til Møde i Politiretten. Mødet fandt Sted Andendagen derefter. Thomas Broch, der var den først tilsagte, forklarede, at Aarsagen til Nægtelsen var, at hans Heste, da Tilsigelsen kom, lige var vendt hjem fra Skovarbejde og derfor trætte, og at han desuden var uvidende om, at de to, der stod lige før ham paa Listen, nemlig Købmændene Broge og Bang, havde kørt. Han var ikke villig hverken til at erlægge den befalede Mulkt eller Omkostningerne ved den lejede Befordring. Rebslager Sejer havde nemlig sendt Regning paa 10 Rdl. ud over den Betaling, som i Følge Anordningen kunde tilkomme den kørepligtige, og Retten havde anerkendt denne Regning.

Den næste indstævnedes, konst. Postmester Møller, erklærede, at Grunden til hans Nægtelse havde været, at hans Karl »ikke var i

Den sidste, endnu eksisterende Rest af det gamle Apotek paa Torvet. Her var Apotekets Laboratorium.

Kusine. Hendes Fader var nemlig Søn af Generalkrigskommissair de Fischer, som i mange Aar ejede og beboede nuværende Købmand Skovs Gaard paa Torvet. Ægteparret havde tre Døtre, hvoraf

Et L'hombreparti ca. 1865. Personerne er fra venstre: cand. phil. Hansen, Købmand J. A. Møller, Prokurator Lunøe og Apoteker C. F. Dahl. Læg Mærke til Stearinslysene og Spybakken.

to døde som smaa, men ingen Sønner. — Dahls nærmeste Omgangskreds har vel nok været Gethers og Arendrups, hvis Navne er nævnt som Medstiftere af Anlægget, men som begge faa Aar efter forlod Grenaa. Senere kom de meget sammen med Prokurator Lunøes, Købmand Jacob Møller, som var deres Genbo, og cand. phil. Hansen. Paa vedføjede Billede ses de fire Herrer fotograferet ved en L'hombre.

Desuden kom de naturligtvis sammen med Svogeren, P. Mørk Mønsted, der var gift med Dahls Søster. De havde tidligere ejet Fævejle, men flyttede til Grenaa efter at have overladt Fævejle til en Søn. De ejede Gaarden paa Lillegade, som nu tilhører »Grenaa Folketidende«. Ved festlige Lejligheder, til Baller i Omegnen o. s. v. holdt Apotekerens Landauer forspændt med de to snehvide Heste altid nede ved Mønstedes og tog dem med. Ogsaa Herskaberne paa Katholm og Benzon hørte til Apotekerens Omgangskreds, og rigtig gamle Grenaaborgere fortalte, hvorledes Byens Folk stod meget betaget og stirrede, naar de unge Damer derfra kom ridende til Grenaa enten i Ærinde eller paa Besøg paa Apoteket. Damer til Hest var et Syn, som dengang var noget ganske uvant.

Apoteker Dahls eneste Datter, Augusta Petrea, ægtede Kammerjunkeren, Inspektør ved Klasselotteriet, Carl v. Bülow. Dette har vel nok været medbestemmende til, at Dahls i 1867 brød op fra Grenaa og flyttede til Hovedstaden. Apoteket med tilhørende Bygning, Have og en Jordlod solgtes for 46.000 Rdl. til

NIELS FREDERIK WILHELM ELIN HOFFMEYER

født i Ringkøbing $7/3$ 1835, Søn af Herredsfuldmægtig, senere Byfoged i Skagen N. W. Hoffmeyer. Død i Aarhus $30/12$ 1910, begravet i Grenaa. Cand. pharm. 1856. Konditionerede derefter ved et Par københavnske Apoteker, indtil han fra 1. Septbr. 1867 overtog Apoteket i Grenaa. Medlem af Grenaa Byraad 1873—1886 og 1891—1896. I 1876 Medstifter af Gr. Handelsforening og Formand for denne til 1895. Medstifter af Grenaa Telefonselskab, Fugleskydningsselskabet, Realskolen, Asylet, Handels- og Kontoristforeningen. I 1884 og 1890 var Hoffmeyer Højres Folketingskandidat i Grenaakredsen, dog uden at opnaa Valg. Særdeles virksom i 70erne for Anlæg af en ny Havn og en Jernbane til Randers. Ridder af Dannebrog ved denne Banes Aabning i 1876. Gift 1) $16/11$ 1864 med Johanne L. W. Frey, f. $29/12$ 1836, d. $18/7$ 1880. Gift 2) $10/5$ 1881 med Caroline Kjær, f. $9/1$ 1852, d. $19/3$ 1930. Apoteker i Grenaa 1867—1902.

Apoteker Fr. Hoffmeyer og Frue.
(Ungdomsbilleder).

Det er ikke nogen Overdrivelse at sige, at Hoffmeyer i de 35 Aar, i hvilke han boede i Grenaa, paa næsten alle Omraader var Byens ledende Personlighed. Han var, som »Farm. Tidende« skrev ved hans Død, i Besiddelse af »en ualmindelig Flid og Alsidighed og udfoldede fra sin Ungdom og op gennem Aarene en næsten uudtømmelig Arbejdsevne«. Dette med Arbejdsevnen var ikke noget, som først viste sig i Hoffmeyers Grenaatid. Tvært imod forholdt det sig saaledes, at mens han »konditionerede« i København, var han fra den allerførste Begyndelse i Virksomhed langt ud over Arbejdstiden. »Han udgav forskellige farmaceutiske Skrifter, men ydede navnlig en betydelig Indsats som mangeaarig, dels Formand, dels Kasserer i »Pharm. Forening«, samt var Redaktør og Udgiver af »Pharm. Tidende«, det første faglige Organ, der havde den specielle Opgave at varetage de konditionerende Farmaceuters Interesser«. Han fortsatte som Redaktør endnu en Tid efter at have overtaget Grenaa Apotek. Og ved Hoffmeyers Død skrev da ogsaa »Farm. Tidende«, at »de konditionerende Farmaceuter ydede ham fuldtud Anerkendelse for det Pionerarbejde, han for mange Aar siden udførte«. Han har med andre Ord været en meget frem-

Det gamle Apotek paa Torvet ca. 1890. Hjørnet mod Lillegade.

ragende Fagforeningsorganisator. — I Grenaa kom Hoffmeyer ret snart ind i Byraadet og var der bl. a. Medlem af Havneudvalget, Fattigudvalget og Sundhedskommissionen. Byraadets Medlemmer tilhørte jo dengang, i hvert Fald i Hoffmeyers første lange Periode, fuldt og helt Højre. Og Hoffmeyer har vel nok fra første Færd sluttet sig til dette Parti. Men det kan vistnok siges, at han i flere Henseender havde et frit og uhildet Syn paa mange Ting, og at han, som den Ironiker, han faktisk var, ikke tog alt for højtideligt paa Tingene og paa flere Punkter mødte med et friskt Initiativ.

Dette med Initiativ er i det hele typisk for Hoffmeyer. Han havde en enestaaende Evne til at starte noget og faa det til at gaa. Og faktisk var han Medstifter af næsten alle de Foretagender af offentlig, velgørende, selskabelig eller økonomisk Art, som saa Lyset i hans Grenaa-tid. For mange af dem blev han oven i Købet Formand i kortere eller længere Perioder. Det ligger nær som Eksempel her at nævne Handelsforeningen, hvis Formand han var fra Begyndelsen og i 21 Aar. Det viser jo Apotekerens charmerende Egenskaber, hans fremragende Dygtighed og Alsidighed, at han kunde være det selvskrevne Midtpunkt i en Forening som denne, uagtet han jo ikke i direkte Forstand var en af Handelsstandens egne Folk. Og da Foreningen af jydsk Handelsforeninger i 1883 stiftedes, var Hoffmeyer en af de virksomste derfor og i en Aarrække Medlem af Bestyrelsen. Der er ogsaa Grund til at nævne Grenaa Telefonselskab, som han stiftede i 1887, og i hvis For-

længelse han efter et Aars energisk Arbejde fik dannet »Jydsk Telefon Akts.« i Aarhus, for hvilket han i 1895 blev Direktør og til sin Død Formand for Bestyrelsen. Eller et rent fagligt Foretagende som »Apotekernes Æskefabrik og Stentrykkeri Aarhus«, hvoraf han var Medstifter og Formand.

Men ogsaa i den mere selskabelige Del af Byens Foreningsliv var Apoteker Hoffmeyer den ledende. Det behøver blot at nævnes, at han var Medstifter baade af Fugleskydningsselskabet og af Handels- og Kontoristforeningen. Og saa maa det endelig med et Par Ord berøres, at ogsaa i det politiske Liv var Apotekereren en Forgrundsfigur i den Tids Grenaa. Han var en flittig Deltager i og Taler ved politiske Møder, og som forhen omtalt var han afgjort Højremand. Han stillede sig et Par Gange i 80erne i de mest bevægede Kampaar som Folketingskandidat. Han opnaaede selvfølgelig ikke Valg. I en saadan ren Landkreds var dette udelukket, og Apotekereren har vistnok heller aldrig selv gjort sig Forhaabninger derom. Men slagfærdig, hurtig i Replikken og veltalende, som han var, og med Lyst til at optræde offentlig har det vistnok været ham en kær Pligt at efterkomme Partifællernes Ønske om at samle de Stemmer, der her i Kredsen var imod Venstre.

Hans Navn og Skikkelse var kendt viden om, og han repræsenterede i mange Aar paa en smuk Maade Grenaa By og dens Foreninger rundt omkring i Danmark. Og i mange Menneskers Bevidsthed var Navnene Hoffmeyer og Grenaa intimt sammenknyttede.

Ved Siden af dette fik Hoffmeyer Tid til at føre et meget selskabeligt og gæstfrit Hus i det gamle Apotek paa Torvet, hvor en meget stor Børneflokk voksede op. Indtil 1899 residerede han der. Aaret før havde Købmand Christopher Vogel købt det gamle Apoteks Bygning. Hoffmeyer havde kort forinden solgt sin tidligere omtalte 3700 m² store Have paa Østergade til Fabrikant A. Bilde. Han købte i Stedet Naboejendommen, som forhen havde tilhørt Kancelliraad Lütken, og til hvilken der ogsaa hørte en stor Have. Der opførte han en ny Bygning til Apoteket og flyttede derud i 1899. Men allerede i 1902 afhændede han det hele til Apoteker Th. Thomsen og flyttede til Aarhus, hvor han forblev til sin Død, nærmest optaget af sit Hverv som Direktør for »Jydsk Telefon Aktieselskab«. Han begravdes i Grenaa, den By, som han havde næret en stor Kærlighed til, og som han hver Sommer havde aflagt Besøg.

Lad mig slutte denne Omtale af det gamle Apotek med at citere endnu et Par Vers af Aage Hoffmeyer. Digtet hedder »Den gamle Gaard«. Det fremgaar ikke, at det er Hjemmet paa Torvet, der

sigtes til, men det kunde godt være det, det giver i hvert Fald paa en smuk Maade den Stemning, som var over det gamle Apotek.¹⁶⁾

Den gamle Gaard er bred og lav og uden Glans og Pragt — den har kun det, som Tiden gav, staar mærket som en Runestav i svundne Seklers Dragt.

Halvvejs blev Mur og Tagværk gemt bag Vedbend og bag Vin, i lyse Toner alt er stemt, og Alderdommens Furer glemte, hver Ranke skjulte sin.

Hist skimtes Bindingsværk, men her staar Længen stærk og glat og ser paa Trods af Vind og Vejr mod nye Morgenrøders Skær og fjerne Vintres Nat.

Mod Regn og Solskin Vindens Sang i Lindekroners Løv fra Aar til Aar har gaaet sin Gang i Dur og Mol med Orgelklang højt over Sten og Støv.

Det nye Apotek paa Østergade. I 1899 flyttedes saa Apoteket til Østergade. Den nye Bygning laa altsaa *ikke* i »Apotekerens Have«, men som dens nærmeste Nabo mod Øst. Apotekerbygningen skyldes Tegninger af Arkitekt Hoffmeyer, Apotekerens Broder, og er opført i to Etager foruden en omfattende Kælder. Bygningen beskrives kort efter Opførelsen saaledes: »En høj, elegant og smuk Bygning, som er indrettet med alle nye Fordringer for Øje, og som er stærkt iøjnefaldende ved sine polerede Granitøjler og Altan samt ved en særlig 6-kantet Tilbygning. Til Apoteket hører en stor Have med Springvand.

Indvendig afgiver Apoteket et udmærket Indtryk paa de besøgende. Officinet er stort og meget lyst, monteret i en simpel, men smuk Stil. Selve Officinet er et stort Arbejdsrum, og der er foran Skranken rigelig Plads for Publikum. Medicinen tilberedes i et stort Sideværelse.

Apotekets væsentligste Princip er en stærk Koncentration, idet der fra Afvejningsværelset fører Døre direkte til Vægtkammer, Urtekammer, Kælder, Veterinærkammer, Giftværelse og Laboratorium. Ved denne stærke Koncentration spares megen Tid, og Arbejdet

Fjernt blaaner Skov i Sommerdis, og Kornet bølger blødt, til gult og grønt i milevis maa blegne under Høstens Dis, og alt er hvidt og dødt.

Men jævnt og muntert under Tag gaar Livet støt sin Gang — og Mørkets Magt har tabt sin Sag, naar Slægten fejrer Lysets Dag med Julestjernens Sang.

Du danske Hjem, du gamle Gaard, saa tro du rammer ind alt, hvad vort Hjerte nærmest staar — og fra dit Skød der spirer Vaar i Tanker og i Sind.

Fra dig og fra din grønne Vang gik Mænd og Kvinder frem, hvem Mindet om dit Bladegang, din Vinterfred, din Lærkesang blev Maalet for et Hjem.

Aage Hoffmeyer.

lettes i væsentlig Grad. Der er meget rummelige Kældere med Plads til Blækkælder, Materialkælder og baade Tinktur- og Vinkælder samt Rum for brandfarlige Sager. I alle Etager er Lofterne hvælvede og helt igennem byggede af Jern og Cement. Det er et baade solidt, praktisk og smukt Apotek, som Hoffmeyer har ladet opføre¹⁷⁾. Saaledes var Dommen derom, og det er uden Tvivl, at Apoteket for sin Tid var fuldt moderne og bygget med stort Fremsyn. Beskrivelsen kunde meget vel være suppleret med Tilføjelse af, at det, som noget nyt i Grenaa var forsynet med Centralvarme. Nogle af Rørene fra første Installation er endnu i Brug. Der var saa mange Værelser (Bibliotek m. m.), der senere har kunnet overgaa til Apotekslokaler, at der efter kyndige Folks Mening næppe i Dag findes et Apotek her i Landet med saa gode Pladsforhold som Grenaa's.

Det blev kun en ganske kort Tid, at Hoffmeyer blev boende i sin smukke nye Bygning. Allerede i 1902 solgte han Apoteket til Th. Thomsen og flyttede til Aarhus, hvor han døde 1910.

THOMAS THOMSEN

født i Pombøl-Felsted Sogn ved Aabenraa 9/3 1857. Søn af Gaardejer Lorens Thomsen og Anne Marie, f. Peitersen. Død i Fredensborg 21/5 1942. Gift i Vonsild ved Kolding 8/11 1885 med Marie Kathrine Tertenia Thaysen, født i Slyngsten-Felsted Sogn ved Aabenraa 17/10 1858, Datter af Gaardejer Peter Thaysen og Marie Christine, f. Christensen. Død i Fredensborg 4/10 1944. Apoteker i Grenaa 1902—17.

Apoteker Th. Thomsen og Frue.

Thomsen var Discipel i Nørre-Nebel Apotek fra Maj 1879 til Medhjælpereksamen ved Ribe Stiftsfysikat 31/5 1881 (1. Kar.). Efter i 2 Aar at have konditioneret i Skanderborg, Otterup og Fugle-

Grenaa Apotek paa Østergade i Apoteker Thomsens Tid.
Efter »De danske Apotekers Historie«, Bd. II.

bjerg tog han farm. Kandidateksamen 1885 I (haud. ill.). Samme Aar flyttede han til Grenaa, hvor han tog Borgerskab som Detaillist ^{12/10} 1885 og lejede en Butik paa Storegade. I denne indrettedes Materialhandel. Det var den første Forretning af den Art i Grenaa. I 1890 købte Thomsen Ejendommen og moderniserede Butikken, og her boede han saa, indtil han i 1902 overtog Apoteket.

Th. Thomsen var Medlem af Grenaa Byraad 1911—14, Overligningskommissær-Suppleant og i mange Aar Formand for den lokale Afdeling af »Sønderjydske Forening«. Han var en stille Mand, der ikke deltog stærkt i offentligt Liv og ikke havde Hverv ud over nævnte. Der er ingen Tvivl om, at det, som optog ham stærkest ud over hans Erhverv og hans Hjem, var den sønderjydske Sag.

Samtidig med at Thomsen overtog Apoteket indrettede han en Butik i Bygningens vestlige Ende, Lokaler, hvor der tidligere havde været Bibliotek m. m. Derud flyttede han sin Materialhandel, som stod i direkte Forbindelse med Apoteket, men blev drevet som selvstændig Forretning. Han havde altsaa her et lille »Speciale«, ligesom Apoteker Hoffmeyer havde haft sit med Fabrikation af Skriveblæk og med Vinhandel, og ligesom Efterfølgeren,

G. Rasmussen, fik sit med Fabrikation af Parfume og Astmamidler. Hvor megen Vægt Hoffmeyer havde lagt paa sin Blækfabrikation fremgaar af den under 15. Decbr. 1902 udstedede Købekontrakt til Thomsen. Der staar deri som nærmere Betingelser for Salget:

1) »Til det Overdragne henhører Fabrikationen af Blæk, derunder Benævnelsen »F. Hoffmeyers Skriveblæk« og »Hoffmeyers Dokument-blæk« som af Kultusministeriet ere autoriserede til Brug i den danske Stats Tjeneste, med det til Fabrikationen hørende Materiel, bestaaende af Tønder, Reoler, tomme Flasker m. m. samt den paa Afleveringsdagen tilstedeværende Beholdning af Blæk og dertil hørende Lager af Raamateriale. I lige Maade forpligter Sælgeren sig til at afgive til Kjøberen en skriftlig Opgivelse af de nævnte Blæksorters Bestanddele og en nøjagtig detailleret, skriftlig Forskrift til Fremstillingen af samme. Endelig tillader Sælgeren at Kjøberen benytter Blæketiketter med Sælgerens Navn i Overensstemmelse med Firma-lovgivningens Bestemmelser, og Sælgeren forpligter sig til ikke selv at benytte eller til nogen anden at sælge eller paa anden Maade overdrage de af ham herved solgte Afskrifter til autoriseret Blæk.

2) Til det Overdragne hører endvidere alt til Vinforretningen henhørende tilstedeværende Materiel, nemlig Reoler, Proppe-Maskine, Kapsel-Maskine m. m., Lager af tomme Flasker. Derimod skal der af Vinlageret kun afgives 15 hele og 20 halve Bouteiller Portvin, 15 hele Flasker Rødvin, 12 hele og 12 halve Flasker Sherry, 6 hele Flasker Kognac og 8 hele Flasker Malager, alt af reen og ublandet Kvalitet.

3) Til det Overdragne hører endelig de i Gaard og Have liggende Rørledninger til Springvand med dertil hørende Vandbeholder og Trykpumpe«.

I Slutningen af 1917 solgte Thomsen Apoteket og flyttede, efter i en kortere Tid at have boet i Sønderjylland, til Fredensborg, hvor han og Frue levede i næsten 25 Aar som Rentiers. Apoteket afhændedes til

JØRGEN LUDVIG HANSEN

til Overtagelse 1. Januar 1918. Imidlertid solgte Hansen, som havde faaet Bevilling ^{15/12} 1917 allerede i Maj 1920 Apoteket til C. G. A. Rasmussen og blev Aaret efter Apoteker i Aalborg. Da han senere, efter Rasmussens Afrejse atter købte Grenaa Apotek ^{1/12} 1931, er det rimeligt at vente med Omtale til dette Tidspunkt.

CARL GUSTAV ADOLF RASMUSSEN

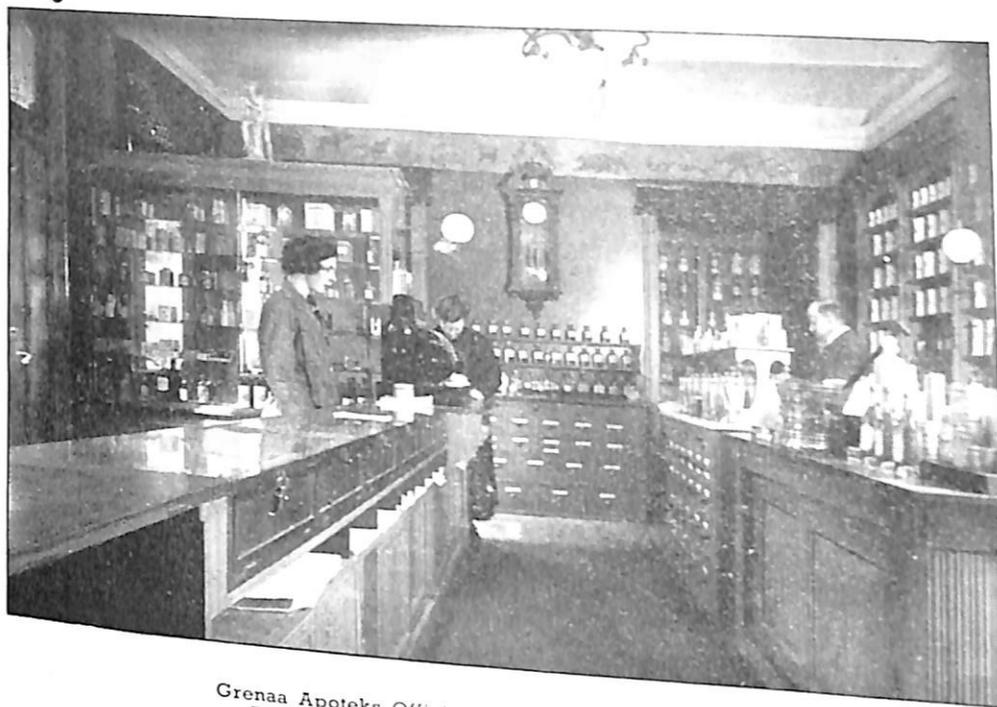
født i Grenaa 9/12 1882, Søn af Urmager Rasmus Christian Rasmussen og Theresia Adelaide, f. Graff. Død i Aalborg 6/8 1939. Gift i Aarhus 7/11 1907 med Elise Eleonora Sørensen, født i Aarhus 22/7 1883. Datter af Oversergent, Bogholder Frederik Christian Sørensen og Eleonora Marie Sørensen. Var Discipel paa Løveapoteket i Aarhus 1/11 1900—1/8 1903, tog farm. Medhjælper-eksamen Oktober 1903 (I. Kar.), konditionerede derefter paa Uldum Apotek 1903—04 og tog farm. Kandidatsamen i April 1906 (I. Kar.). Konditionerede derefter paa Skanderborg Apotek og Christianshavns Apotek indtil 1/11 1907, hvorefter han drog til Island, hvor han var paa Apoteket i Reykjavik Aaret ud. Apoteker i Grenaa 1920—31.

Apoteker G. Rasmussen og Fru.

Ved Bevilling af 17/8 1910 blev Rasmussen Apoteker i Isafjord, hvor der hidtil havde været et Hjælpeapotek til Stykkisholm Apotek. Det nye selvstændige Apotek aabnedes i Februar 1911, og her fik Rasmussen saa sin Virkeplads den næste halve Snes Aar. Paa Grund af visse særlige Forhold blev Apotekervirksomheden paa Island under Verdenskrigen en meget indbringende Forretning, saaledes at Rasmussen blev saa velsitueret, at han blev i Stand til efter Fredslutningen at købe Apotek hjemme i Danmark. Og naar Valget faldt paa Grenaa, saa hænger det uden Tvivl sammen med, at baade han og hans Hustru havde stærk Tilknytning til denne By, Apotekeren som barnefødt her, og Fru Rasmussen hvis Forfædre og Familie havde boet her.

I Juli 1920 købte saa Rasmussen Grenaa Apotek af Apoteker J. L. Hansen til en Pris af 536.000 Kr. Naar Købesummen var vokset saa stærkt siden sidste Salg, maa man billigvis tage i Betragtning, at Prisniveauet var vokset betydeligt i Efterkrigstiden og ligeledes, at der var foretaget adskillige Forbedringer i de forløbne Aar. I Grenaa fik Apoteker Rasmussen en Række gode Aar. Apoteke-

Grenaa Apoteks Officin i Apoteker Rasmussens Tid.
Efter »De danske Apotekers Historie«, Bd. II.

rens store Interesse ud over den faglige Gerning var Musikken. Det var jo endnu forinden Radioens Koncertudsendelser begyndte at konkurrere med den »levende Musik«, og der var i Grenaa en Del Interesse for Koncerter og en blomstrende Musikforening, som sørgede for, at fremragende Ensembler gav Koncerter her. Apotekerens var interesserede deri, men desuden var Rasmussen ogsaa en ivrig Dyrker af det lokale Musikliv, stod i Spidsen for Afholdelse af private Musikaftener og Koncerter og var Dirigent ved Kirkekoncerter. Alle Øvelser og Forarbejder holdtes i Apotekets rummelige Førstesalslejlighed, hvor Apotekeren var en særdeles gæstfri Vært. I Hjemmet var en stor Børneflokk og efter en Række Aars Forlob tænkte Apoteker Rasmussen paa at søge sig en større Virksomhed og overtog 1/1 1932 Løveapoteket i Aalborg for en Købesum af 1.050.000 Kr. Ved denne Tid var Radioen kommet frem til at kunne bringe virkelig gode Musikudsendelser, som blev en saa alvorlig Konkurrence til den »levende Musik«, at Musikforeningerne rundt i Landet kæmpede en haard Kamp for at kunne bestaa. Apoteker Rasmussen holdt ved betydelige personlige Ofre Liv i Musikforeningen i sine sidste Grenaa-Aar. I Takken, som fra alle Musikvenner bragtes ham efter en Afskedskoncert i Grenaa Kirke i November 1931, var der en Understrøm af Vemod ved Forudfølelsen af, at det rimeligvis nu var forbi med Musikforeningen her i Grenaa. — Apoteket blev solgt til J. L. Hansen.

Sælgeren af Løveapoteket i Aalborg var N. Schmidt. Aaret i Forvejen havde denne netop købt det af Apoteker J. L. Hansen, der havde ejet det fra 1921, altsaa omtrent fra han rejste fra Grenaa. Apoteker Rasmussens Virksomhed i Aalborg blev af forholdsvis kort Varighed, idet han uden forudgaaende Sygdom døde af en Blodprop $\frac{6}{8}$ 1939. Efter Faderens Død overtog en af Sønerne, Gustav Rasmussen, Bevilling og Apotek $\frac{1}{2}$ 1940, efter at han i det mellemliggende Tidsrum havde bestyret Apoteket for sin Moder.

JØRGEN LUDVIG HANSEN

født i Grindsted $\frac{26}{11}$ 1884, Søn af daværende Apoteksbestyrer i Grindsted, senere Apoteker i Odense (St. Hans Apotek) Theodor Claudius Hansen og Marie Louise Philipine, f. Clausen. Død i Grenaa $\frac{22}{2}$ 1939. Gift 1) i Odense $\frac{26}{9}$ 1910 med Ellen Agnete Knudsen, født i Viborg $\frac{23}{4}$ 1894, Datter af Købmand Niels Johansen Knudsen og Sofie, f. Jensen. Død $\frac{4}{1}$ 1917. Gift 2) $\frac{29}{3}$ 1920 med Magdalene Kirstine Philippa Didot Wiegand, født i København $\frac{3}{6}$ 1895, Datter af Købmand Philip Wiegand og Laura, f. Larsen. Var Discipel paa Løveapoteket i Frederikshavn fra $\frac{1}{8}$ 1902 til $\frac{1}{2}$ 1906. Medhjælpereksamen April 1906 og farm. Kandidateksamen Oktober 1907. Konditionerede derefter som Vikar bl. a. i Fjerritslev, Frøstrup, Brovst, Fuglebjerg, Næstved, Hornbæk og Skelskør. Fra $\frac{1}{10}$ 1910 til $\frac{15}{12}$ 1917 hos Faderen paa St. Hans Apotek i Odense. Købte Grenaa Apotek $\frac{1}{1}$ 1918, solgte det i Maj 1920. Købte $\frac{1}{7}$ 1921 Løveapoteket i Aalborg, som han $\frac{1}{8}$ 1930 solgte til N. Schmidt. Atter Apoteker i Grenaa $\frac{1}{12}$ 1931 til sin Død $\frac{22}{2}$ 1939.

Apoteker J. L. Hansen og Frue.

Da Hansen første Gang købte Grenaa Apotek (af Th. Thomsen), var vi i den første Verdenskrigs afsluttende Aar, og den paa mange Omraader herskende Vareknaphed havde ogsaa gjort sig gældende for Grenaa Apoteks Vedkommende. Apoteker Hansen fik dog et ret betydeligt Varelager med sig fra Faderen i Odense, hvilket fik stor Betydning for Apotekets Leveringsmuligheder. I Apotekets Indretning foretoges adskillige Forbedringer, bl. a. Lysindlæg og For-

bedring af Skrankeforholdene, saaledes at der blev bedre Plads til Publikum. Da Apoteker Hansen nu i 1931 vendte tilbage til Grenaa efter at han med stor Dygtighed og Forretningssans i Aalborg havde drevet Løveapoteket op til en smuk Position og senere afhændet det fordelagtigt, var det med den Hensigt, at gøre Apoteket i Grenaa til en helt moderne og tidssvarende Virksomhed. Da den første Visitats efter Overtagelsen paapegede forskellige ønskelige Forbedringer, holdt Haandværkerne straks deres Indtog paa Apoteket, og der gik ikke et Aar, hvor der ikke i Visitatsprotokollen kunde noteres om Forbedringer og Nyan-skaffelser. Der blev blandt andet indrettet et fuldt moderne Laboratorium, elektrisk dreven Tabletmaskine blev indført. Skranken blev atter udvidet, idet Recepturen blev inddraget og flyttet til et andet Lokale, hvor den nu findes.

Apoteker Hansen var stærkt interesseret i sit Fag og hans store Interesse var Apoteket, hvor han færdedes Dagen lang, og tog livlig Del i Arbejdet, navnlig gik Apotekeren meget i Skranken, hvor han havde et venligt Ord til alle. Bornene gjorde sig særlig gerne Ærinde paa Apoteket, hvor der fra Apotekerens Bolchedaase ikke saa sjældent vankede et Stykke.

Apoteker J. L. Hansen var den fødte Leder og som saadan klar over Betydningen af at gøre sit Personale interesseret i Arbejdet, hvilket han til Fulde forstod, samtidig med at han var meget afholdt af Personalet, der altid vidste, at han i givet Fald stod bag det.

Som Følge af Apotekerloven af 1932, blev Privilegiet 1. Februar 1936 overtaget af Staten, som derfor ydede en Afsløsningssum paa 295.000 Kr. Endvidere havde Apoteker J. L. Hansen Ret til at vælge Successor. Som saadan blev Apotekerens Søn, den nuværende Apoteker Hugo Hjelm Hansen indsat.

Grenaa Apotek set fra Ost.

Apoteker H. H. Hansen og Frue.

HUGO HJELM HANSEN

Søn af forrige Apoteker. Født i Odense $\frac{1}{2}$ 1912 paa St. Hans Apotek, hvor Bedstefaderen var Apoteker, Faderen Kandidat og Moderen havde været Discipel. Gift $\frac{17}{4}$ 1935 med Ellen Margrethe Nielsen, født i Aarhus $\frac{12}{1}$ 1912. Discipel i Odense paa St. Hans Apotek hos Bedstefaderen. Medhjælpereksamen $\frac{1}{11}$ 1933 og arbejdede derefter som Eksaminat paa Holbæk Løve Apotek, Terndrup Apotek og Struer Apotek. Candidateksamen $\frac{1}{11}$ 1937 (1. Kar.). Arbejdede derefter først som Tablettar, derpaa som Laborant paa Stengades Apotek i Helsingør, indtil han paa Grund af Faderens Død flyttede til Grenaa, hvor han overtog Apoteket $\frac{1}{9}$ 1939.

Apoteker H. H. Hansen fortsatte med Faderens Plan om en gennemgribende Modernisering af Apoteket. En særlig Anledning dertil var Apotekets tilstundende 200 Aars Jubilæum. Der er indrettet nyt Officin, Vagt og Emballagekælder. Receptur, Material- og Urtekammer samt Kontor er moderniseret. Endelig er Varmeanlæg og Inventar fornyet. Apoteket staar saaledes paa 200 Aars Dagen vel udstyret til at gaa den kommende Tid i Møde og til at hævde sin Plads i de danske Apotekers Rækker.

Grenaa Apoteks Facade set fra Vest.

Grenaa Apoteks Officin i 1944 forinden Ombygningen.

Som et Kuriosum vedføjes her

SALGSPRISERNE FOR APOTEKET

Apoteker Hoffmeyer	solgte	19/10 1902	for	262.000	Kr.
— Th. Thomsen	-	21/1 1918	-	370.000	-
— J. L. Hansen	-	22/9 1920	-	536.000	-
— G. Rasmussen	-	4/12 1931	-	725.000	-
		1/2 1936 i Afløsningssum		295.000	-
— J. L. Hansens Dødsbo	1/9 1939			200.000	-

Østergade set fra Torvet ca. 1890. Paa det Sted, hvor Gadelygten staar, begyndte den Gang Apoteker Hoffmeyers Have. Lidt længere mod Øst er den Grund, hvor Grenaa Apotek nu ligger.

NOTER OG HENVISNINGER

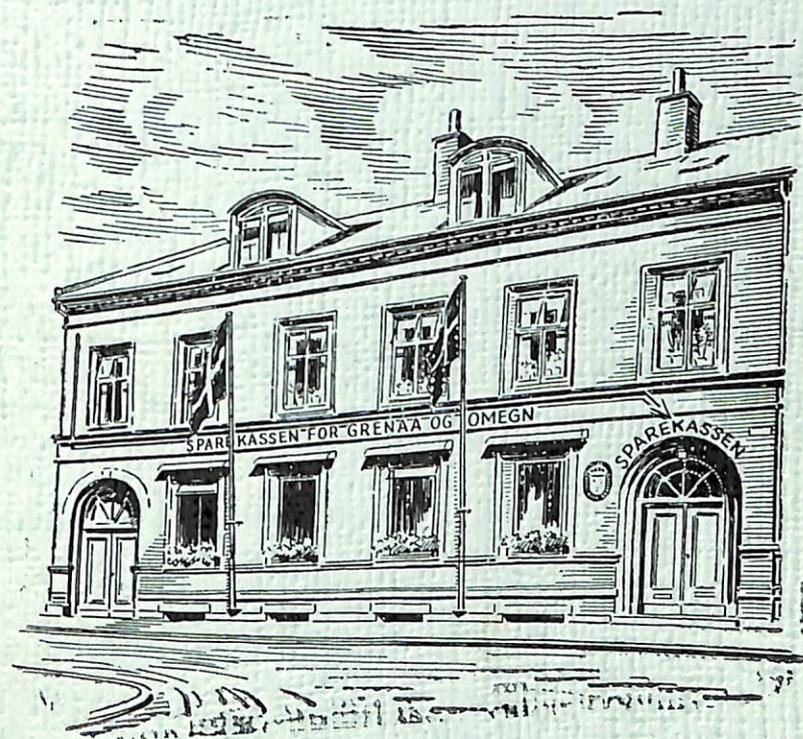
I foranstaaende Beskrivelse af Grenaa Apotek gennem Tiderne er i høj Grad gjort Brug af E. Dam og A. Schæffers: De danske Apotekers Historie Bind II, Side 256—268, til hvilket Skrift jeg i sin Tid selv har leveret en Del Oplysninger. Resten af Stoffet er hentet fra mine mangeaarige Forarbejder til Grenaa Bys Historie og skyldes i Hovedsagen Uddrag af Tingbøger, Justitsprotokoller, Pantebøger og de lokale Aviser samt ældre Folks Beretninger. — 5 af Klicheerne i nærværende Skrift er velvilligst udlaant af Apoteker Schæffer fra ovenstaaende Værk om de danske Apotekers Historie.

1. Hubertz: Aktstykker ang. Staden og Stiftet Aarhus III, Side 56.
2. Grenaa Justitsprotokol 1744, Fol. 157.
3. Hubertz Aktstykker III, Side 326.
4. Grenaa Justitsprotokol 1744, Fol. 139.
5. Hubertz Aktstykker II, Side 176.
6. Hubertz Aktstykker III, Side 66.
7. Hubertz Aktstykker III. Side 332.
8. Jydske Register 1743—46. Fol. 407, Nr. 261.
9. Grenaa Justitsprotokol 1744, Fol. 165.
10. Grenaa Justitsprotokol 1744, Fol. 166. Sml. Forordn. af 4. Decbr. 1672 om Medicis og Apothekere.
11. Grenaa Justitsprotokol 1739—52. Fol. 187, 273, 276, 296.
12. Supplik Protokol 1750, I Halvaar, 4 Z 671.
13. Supplik Protokol 1750, I Halvaar, 669, 891.
14. Grenaa Justitsprotokol 1748, Fol. 271.
15. »De danske Apotekers Historie« Bd. II, Side 297—99.
Ang. Apoteker Albergs Liv se: Grenaa Bys Historie, Bd. B. Side 24—30.
Ang. Apoteker C. A. Dahl, C. F. Dahl og F. Hoffmeyer se: Grenaa Bys Historie, Bd. B. Side 461—470.
16. Aage Hoffmeyer »Under Regnbuen«.
17. A. Müllertz »Danmarks Søfart«.

C. S.

SPAREKASSEN

FOR GRENAÅ OG OMEGN

1856 / 1956

SPAREKASSENS HISTORIE
GENNEM HUNDREDE AAR

SPAREKASSEN

FOR GRENAÅ OG OMEGN

1856 - 30. SEPTEMBER - 1956

UDARBEJDET AF CARL SVENSTRUP
1956

UDGIVET VED TILSYNSRAADETS
FORANSTALTNING

I Anledning af, at

SPAREKASSEN
FOR GRENAA OG OMEGN

den 30. September 1956 har bestaaet i Hundrede Aar,
udsendes dette lille Skrift til Minde om Stifterne og
alle, der gennem Aarene har virket i Sparekassen.

Vi takker alle for den Tillid, der er blevet vist
Sparekassen for Grenaa og Omegn gennem de
forløbne Hundrede Aar.

Grenaa, i September 1956.

J. Hammer.

Tilsynsraadets Formand.

A. Jensen

adm. Direktør.

INDHOLDSFORTEGNELSE

*

A. Indledning: Grenaa i 1850erne.

Konsumtionslinien sprænges	2
Bygningernes og Gadernes Udseende	3
Gadelygter, Brolægning m. m.	5
Kohold og Fælleskær	6
Grenaa Havn og Havnebyens Grundlæggelse	7
Postforbindelsen	9
»Grenaa Avis« grundlægges 1850	10
Pengekrisen i 1857	11
Pengekrisens Virkninger i Grenaa	12
To af 50ernes Forgrundsfigurer: J. N. Winding og N. L. Kock	13
Handels- og Erhvervslivet i 1850erne	16
Byens Styrelse	19
Grenaa Communal-Budget for 1859	20
Pengevæsen i Grenaa i 1850erne	21

B. Spare-, Laane- og Disconto-Institutets Stiftelse.

Institutets Stiftere	23
Virksomheden begynder 31. Decbr. 1856	25
Navnefortegnelse over de første 35 Aktionærer	26
»Regulativ« for Spare-Institutet	27
Smaannotiser fra de 25 første Aar af Spare-Institutets Historie	30
Spare-Institutets første Aarsregnskab (Facsimile)	31
Den første ordinære Generalforsamling	32
»Instruksen« revideres	33
Grenaa under Krigen 1864	33
»Grenaa Flyveblad« under Krigen (Facsimile)	34
»Institutet« skænker i Løbet af Aarene 1874—76 et Beløb paa 500 Kr. til Oprettelse af et »Folkebibliotek« i Grenaa	35
»Statutterne« udvides i Begyndelsen af 1870erne paa Grund af Pengeoverfloden	37
Pengekrisen i 1876—78	38
Omkring Sparekasseloven af 28. Maj 1880	39
»Spare-Institutet«s 25 Aars Jubilæum i 1881 markeres bl. a. ved, at »Pressen« faar Adgang til Generalforsamlingerne	41
»Spare-Institutet« faar Konkurrenter	42
1880ernes politiske Kampe	43
Tilbageblik paa det første kvart Aarhundrede	44
Grenaa Bys Skatteliste fra 1876	46
Skematisk Oversigt over de første 25 Aars Regnskaber (1857—81)	47

De næste 25 Aar.

Byggeplaner og Pengerigelighed i 1886	49
Personskifter i Bestyrelsen i 1880erne	52
Nedadgaende Rente 1895	52
To Personskifter ved Aarhundredskiftet (T. Møller og F. Brokmann)	53
De økonomiske Forhold omkring Aarhundredskiftet	54
»Daglig Revision« indføres 1903	55
Ungskuet i Grenaa 1906	56
Portrætsamling fra 40 Aars Jubilæumsaaret 1896	57
Aktiekapitalen udvides i 1911 fra 44.000 Kr. til 66.000 Kr.	58

De sidste 50 Aar.

Verdenskrigen 1914—18 og Pengevæsenet	59
Sparekasseloven af 4. Oktober 1919	61
Bidrag til almennyttige og velgørende Formaal	62
Pensionsordning indføres 1930	63
Pengerigelighed i 1930, som efterfulgtes af Penge- og Landbrugskrise	63
Direktørskifter omkring 1930. (Korte Biografier af Landinspektør Christensen, Inspektør Lunoe, Brygger J. E. Krogh, Sagfører A. Andersen, Dommerfuldmægtig C. Faber)	64
Sparekassens indvendige Ombygning 1938	67
Landbrugskrisen i 1930erne	68
Sparekassen skænker i 1939 en Fane til Skolen og i 1941 et Klokkespil til Ophængning i Kirketaarnet	68
Pengevæsenet i Grenaa under 2. Verdenskrig 1939—45	70
Grenaa Bys 500 Aars Jubilæum 13. Maj 1945	73
Skolesparekasserne	75
Kontoen for almennyttige og velgørende Formaal	76
Skematisk Uddrag af Sparekassens Regnskaber 1856—1956	77
Personhistorisk Oversigt over Aarene 1856—1956	78
Portrætter af afgaaede Repræsentationsformænd og Direktører fra 1856 og til Nutiden.	
Portrætter af Sparekassens nuværende Tilsynsraad, Direktører og Personale.	

GRENAA I 1850erne

Bavnhøj Mølle
— Byens Vartegn

Som Indledning til Skildringen af den jubilerende Sparekasses Historie skal her, som en Slags Baggrund, gives et lille Tidsbillede af det Bysamfund, hvor »Instituttet« for et Aarhundrede siden stiftedes.

Man kan med fuld Ret hævde, at Tiden omkring Midten af forrige Aarhundrede, altsaa nøjere bestemt 1850erne, var det Tiaar, der mere end noget andet betegner et Vendepunkt i Grenaa Bys Historie. Ikke saaledes at forstaa, at der — som i 70erne — var nogle enkelte Foretagender af det helt store Format, der bragtes til Udførelse og optog alles Tanker. Det var den store nye Havn, der byggedes 1874—79, Jernbanelinien Randers—Grenaa med Sidebane til Aarhus, der anlagdes 1874—76, og Kolindsunds Udtorring 1872—79.

Derimod bragte 50erne en Række jævntstore Foretagender, Foranstaltninger og Begivenheder. De forandrede tilsammen i betydelig Grad Byens Udseende, Borgernes Levevis, Handelens og Erhvervslivets Vilkaar og Pengevæsenets Forhold.

50erne var det første Tiaar efter Grundlovens Givelse og den frie Forfatnings Indførelse. Enevælden var forbi, og Glæden over, at Overgangen var sket paa fredelig Maade og uden de voldsomme Kampe, som man kendte fra fremmede Lande, var stor. Men den frie Forfatnings Virkninger i det praktiske Liv gik ikke let og gnidningsløst for sig. Mange gamle Idéer og Fordomme maatte først bortryddes. Og megen Uenighed baade om Maal og Midler viste sig.

Det er symbolsk, at 50erne her i Grenaa indleddes med to iøjnefaldende, ydre Begivenheder. Dels den, at Konsumtionsdiget, der i Aarhundreder havde ligget som en Ring omkring Byen og spærret for Adgang, nu sprængtes ved Konsumtionsordningens Ophævelse i 1851. Herved fjernedes Byportene og Adgangen til Byen blev fri. Dels ved, at Byens nuværende Vartegn, Bavnhøj Mølle, i 1850 rejstes paa Bavnhøjbakkens Top, altsaa paa Markjorderne og uden for Byporten.

Som en tredje Begivenhed, dog af noget anden Art, som symboliserede Overgangen til en ny Tid, kan nævnes, at i 1852 døde efter 50 Aars udmærket Styre Byens populære Byfoged, Justitsraad Jacob Aagaard. Han havde i en ganske sjælden Grad staaet i et godt Forhold til Befolkningen. Man satte Pris paa hans omgængelige Optræden, samtidig med at man anerkendte den Dygtighed, hvormed han havde gennemført en lang Række af de Reforme, som han havde opstillet som en Slags Program, da han tiltraadte Embedet i 1802. Hans Efterfølger, G. Nyeberg, var af en helt anden Type og var — i hvert Fald i Begyndelsen — ikke særlig afholdt. Paa efterfølgende Blade skal saa gives en kort Beskrivelse af, hvorledes Grenaa saa ud i 50erne ved Aagaards Død, altsaa Tiden, da Tanken om Stiftelse af et Pengeinstitut opstod.

Jacob Aagaard.
Byfoged i Grenaa 1802—1852.

Konsumtionslinien sprænges.

Accise og Kønsumtion var Forbrugsafgifter. I Begyndelsen ramte de navnlig udenlandske Varer og de saakaldte »4 Specier« (d. v. s. Vin, Brændevin, Tobak og Salt). Men Afgifterne udviklede sig med rivende Hast og kom til at omfatte flere og flere Varer. Ved Hovedindkørselsvejene til Købstæderne anlagdes Porte. De var Byernes eneste »Aandehuller« ud mod den store Verden. Der var i Grenaa oprindeligt 5. senere 4 Porte, idet Vesterport og Dolmerport forenedes til een. De andre var Nørreport for Enden af Nørregade, Østerport for Enden af Østergade, d. v. s. hvor nu Snedkermester Bendixen bor, og Sønderport inden for Sønderbro, hvor nu »Konsul Sechers Have« ligger. — »Konsumtionslinien« dannedes

Markedsgade Nr. 64. De to Fag med Bindingsværket er en Rest af Byens gamle Vesterports Accisebod.

mod Nord af et ret højt Jorddige, mod Ost og mod Vest af en dyb Grøft. Mod Syd dannede Aaen en naturlig Grænselinie. Konsumtions-væsenet ophævedes fra og med ^{31/12} 1851. »Portene« fjernedes, og Acciseboderne bortsolgtes til Nedbrydelse, de to nyeste: Nørreports og Vesterports Boder dog til Beboelsesvaaninger. Afspærringen og de forhadte Forbrugsafgifter var bortfaldet, og en ny Tid indledet.

Bygningernes og Gadernes Udseende.

Fra meget gammel Tid var *Bindingsværket* praktisk talt eneraadende her i Grenaa som i næsten alle Danmarks Købstæder. Bindingsværket var dog ikke helt som nu, men havde i Almindelighed »lerklinede Vægge«. Derved forstod man, at Mellemmrummene mellem Bjælkerne i Husvæggene, de saakaldte Tavler, var udfyldt med et Fletværk af Vidjer eller Siv, uden paa hvilket der, paa begge Sider, var klinet et tykt Lag Ler. — Vest for Byen laa Lergraven, hvor alle Indbyggere frit kunde hente Ler til dette Brug. *Hustagene var af Straa*. Gennem Aarhundreder havde Kongemagten af Hensyn til Brandfaren fort en Krig mod disse brandfarlige Tage. Men paa Grund af Befolkningens Fattigdom og stædige Vedhængen ved det gamle maatte Tidspunktet for Straatagens uigenkaldelige Afskaffelse Gang paa Gang udsættes. Den yderste Frist var naaet i 1848. Et Par Smaahuse i Kannikegade var de sidste her i Grenaa. Fra 1850 var alle Huse inden for Byportene tækket med Tegl.

De lerklinede Vægge var allerede fra omkring Aar 1800 i stærk Tilbagegang. Men det gamle Bindingsværk blev staaende, og Mellemmrummene mellem

Kannikegade Nr. 12. Det sidste Hus i Grenaa, som bar Straatag.

Lillegade Nr. 33, Købmand Schoubyes Gaard. En af Byens ældste Bindingsværks-Gaarde, opført ca. 1757. Læg Mærke til Petroleumsligten, Rendestensbrætterne, som man endogsaa maatte over for at komme ind i Gyden, samt Trappestenene, som gik langt ud paa Fortovet. I Baggrunden skimtes Konsul Kocks Gaard. Foto ca. 1865.

Bjælkefagene blev flere og flere Steder udfyldt med »Murtavl«. Det gælder da navnlig paa »Hovedgaderne« og i Forhusene. Lidt hen i Aarhundredet begyndte man at bygge Husene i Grundmur. I 1847 var af Byens 160 Huse kun 20 grundmurede. Ti Aar senere, i 1857, viser Brandtaxationsprotokollen, at Antallet af grundmurede Huse nu var vokset til 60. Det var sket, dels ved Nybygning, dels ved Ombygning af ældre Huse. Praktisk talt var altsaa i dette Tiaar ca. $\frac{1}{4}$ af Ejendommene gaaet over til Grundmur. Materialet var ikke de røde Mursten, som vi nu bruger, ej heller de meget store Munkesten, som kendes fra Middelalderens Huse, men gule Teglsten. Mange af dem sejledes hertil fra de

store Teglovne ved Flensborg Fjord. Disse »Flensborg Klinker« var et udmærket Byggemateriale og er anvendt til adskillige Huse i Grenaa. De stod gennemgaaende ikke med Murstenenes naturlige Udseende, men Murene pudsedes og kalkedes okkergule med hvid Gesims ved Tagskægget. Meget ofte var denne Gesims »savgakket« eller med »Tandsnit«. Andre Huse oliemaledes med drap Farve. Endnu eksisterer en Del af disse 50ernes pæne Smaahuse spredt rundt i Byen.

Gadelygter var endnu i Midten af Aarhundredet et ukendt Begreb. Naar man efter Mørkets Frembrud vo-vede sig ud i de snavsede og elendigt brolagte Gader, var det tilraadeligt selv at medbringe en Haandlygte. Først i 1859 begyndte Gadebelysningen i al Beskedenhed, idet

Nederstrædes østre Side. Husene i Forgrunden opførtes i 1850'erne af Bindingsværket fra en nedbrudt Købmandsgaard.

Borgerrepræsentationen — efter mange Overvejelser og efter kraftig Opfordring fra et i den Anledning afholdt Borgermøde — vedtog at anskaffe nogle Gadelygter. I Efteraaret 1859 opsattes saa en halv Snes Lygter, spredt over Byen, et Par paa Torvet og en eller to paa hver af de større Gader. Belysningsmaterialet var *Tran*. En Lygtetænder ansattes, og Byraadet averterede i »Grenaa Avis« om Tilbud paa Levering af »8 Tønder bedste, lys islandsk Havkalvstran at levere med Halvdelen i Oktober og den anden Halvdelen i Januar«. En Snes Aar senere gik man fra Tranlygter over til Petroleum, atter en Snes Aar senere, altsaa omkring 1900, over til Gaslygter og endelig, endnu godt en Snes Aar efter, til Elektricitet.

Gadernes Brolægning var omkring ved Aar 1800 overmaade slet. Der manglede Rendestene til Vandets Afledning fra Gaderne, der var mange Steder ikke Fortov, og paa flere af de mindre Gader og i Gyderne var der overhovedet ingen Brolægning. Det forbedredes kun uendelig langsomt. Byens »Budget« var jo meget ringe. Naar der endelig skulde brolægges, maatte Husene selv bidrage dertil, dels ved Hjælp til Arbejdet, dels ved Levering eller Kørsel af Sten, dels ved kontante Pengetilskud. Stenene var de runde, toppede Marksten, som man endnu træffer i enkelte gamle Gaarde eller i Nederstræde, hvor der dog, som et forsonende Element, er lagt en asfalteret Stribe midt i »Korebanen«. Det er betegnende, at den fornævnte Byfoged Aagaard, som døde

Studekøretøj med et Læs Torv, som man endnu i Slutningen af det forrige Aarhundrede kunde træffe paa Grenaa Gader.

i 1852 og var ugift, i sit Testamente havde bestemt, at Halvdelen af hans efterladte Formue skulde hensættes til et Legat til *forbedret Brolægning af Gaderne*.

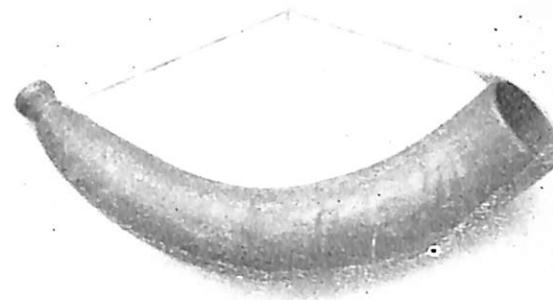
Næsten alle Borgerne havde en Ko eller to og omtrent en Tredjedel havde endnu ved 1850 lidt Avlsbrug. I alle Gaarde fandtes *Moddinger*. Heri henlægdes baade Latrin- og Staldgødning. Naar de tømtes, var det ikke hyggeligt at være i Nærheden. Først i 1860erne og 70erne kom der i de kommunale Vedtægter de første beskedne Ændringer paa dette Omraade.

Fælleskær og Kohold.

Til Gadebilledet i 1850erne var uløseligt knyttet Forestillingen om Køerne, som hele Sommerhalvaaret i løs Drift tre Gange om Dagen, Morgen, Middag og Aften, i et Antal af ca. 300 Stk. passerede Byens Gader til og fra Fælleskæret. Det laa Syd og Vest for nuværende Menighedshjem, Bibliotek og Pavillon og udgjorde ca. 300 Tdr. Land.

Køerne passedes Sommeren igennem af Byhyrden og et Par Dreng. Om Morgenen Kl. 4 skulde Køerne være malkede. Byhyrden gik gennem Gaderne og tudede i sit store Horn som Signal til Samling. Køerne kendte selv Vejen fra Gaarden ud paa Gaden, derfra til Vestergade, hvor de standsedes af et Led. Naar de alle var samlede, aabnedes Ledet, og hele Flokken gik ud i Fælleskæret. Om Middagen blev Køerne drevet hjem til Middagsmalkning og derefter atter ud i Kæret for saa endelig ved Aftenstid at vende hjem til Stalden og Aftenmalkningen.

Det er indlysende, at dette Forhold var en ren Misère for Gadernes Renlighed. Men saaledes havde det været fra »Arilds Tid«, og saaledes blev det ved endnu en Snes Aar. Omkring 1875 begyndte Kommunen at afkøbe Grundejerne »Ko-Rettighederne« for 50 Rdl. Stykket. »Løsdriften« blev forbudt, Køerne skulde enten »trækkes« eller »drives« frem og tilbage fra Kæret. I 1887

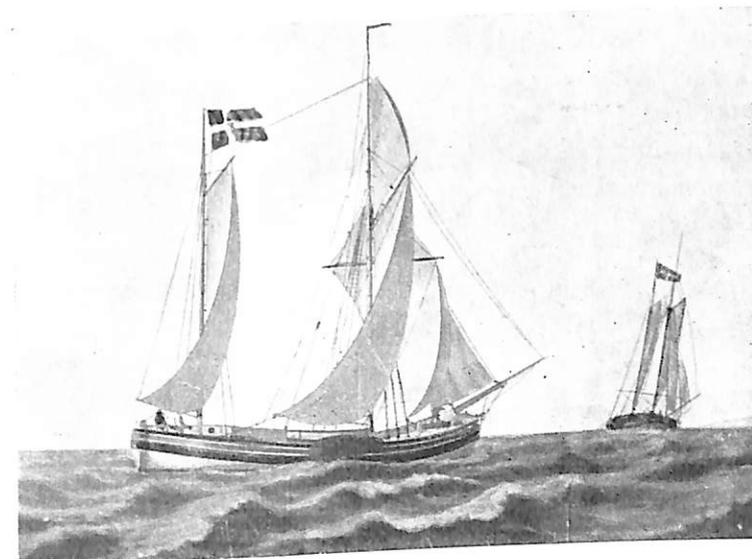
Byhyrdens Horn, hvori han tudede, naar han i Sommerhalvaaret om Morgenen Kl. 4, gik gennem Gaderne, og Byens 300 Køer skulde ud i Fælleskæret. Ca. 7 Gange formindsket.

lignede en Landsby, end hvad vi nu forstaar ved en Kobstad.

Grenaa Havn og Havnebyens Grundlæggelse.

Den første Gang Grenaa Havn findes nævnt, er i Aaret 1500 i et Brev fra Kong Hans til Grenaa Bys Borgere. Han giver deri Byen Tilladelse til at lade opkræve en vis Afgift af ethvert Skib, som »bruger dens Havn« — fra 1 til 4 Skilling, alt efter Skibets Størrelse. Havnen var dengang og lige indtil 1812 kun Aamundingen, hvis Indløb beskyttedes af 2 lange Moler, som strakte sig et Stykke ud i Havet som Forlængelse af Aaen.

Uendelig mange Gange odelagdes denne »Havn« eller dens Moler af Stormens eller Bølgerens Magt eller af Sandet, som fortes langs Kysten og spærrede

Vicekonsul M. F. Jahnsens Kufgalease »Haabet«, som fortes af hans Svoger, H. B. Kruse. Efter Akvarel ca. 1835.

Parti fra »Sydhavnen«, som anlagdes 1873—79. Københavnsdamperen laster ved Bolværket. Foto fra ca. 1910.

Indsejlingen. Først under Englænderkrigen byggedes i 1812 den første virkelige Havn. Den tilfredsstillende en Række Aar, men Molerne var for korte og ikke praktisk byggede, saa Havnens Dybde blev snart for ringe paa Grund af Sandet, som førtes ind. I Aarene 1846—48 foretoges en mindre Moleforlængelse og Uddybelse, men først i Midten af 70'erne kom en »moderne Havn«.

Havfiskeriet havde indtil den Tid kun betydet lidt, man fiskede mest i Aaen og i det store, nærliggende Kolindsund. Med Havneudvidelsen begyndte Havfiskeriet at faa Betydning, og flere Fiskere søgte hertil. Havnens Terrain havde indtil da været ubeboet, men omkring den forbedrede Havn byggedes i Aarene 1848—54 en Snes smaa, straatækte Huse. Havnens Areal var uden for Købstadjorderne, og Forbudet imod Straatag gjaldt ikke her. Disse første »Nybyggere« var mest Fiskere og Skippere. Det var endnu i Sejlskibenes Tid, men i 1858 oprettedes

den første Dampskibsforbindelse mellem København og Grenaa. Det var Skruedamperen »Randers«, som paa Rejsen København—Randers skulde anløbe Grenaa baade paa Udturen og Hjemturen. Der maatte i den Anledning foretages nogle mindre Forandringer ved Anløbskajen. Skønt Foretagendet ikke kom til at svare til de store Forventninger, var Begyndelsen dog gjort og en ny Tid indledet ogsaa paa dette Omraade. Taksten for Rejsen var for Kahytpassagerer 4 Rdl. (8 Kr.), for Dækspassagerer 15 Mark (5 Kr.), Prisen for Kreaturer 4 Rdl. pr. Stk. Der sejlede i Begyndelsen kun i Sommerhalvaaret, først hen mod 1870 udvidedes Fartplanen til ogsaa at gælde om Vinteren.

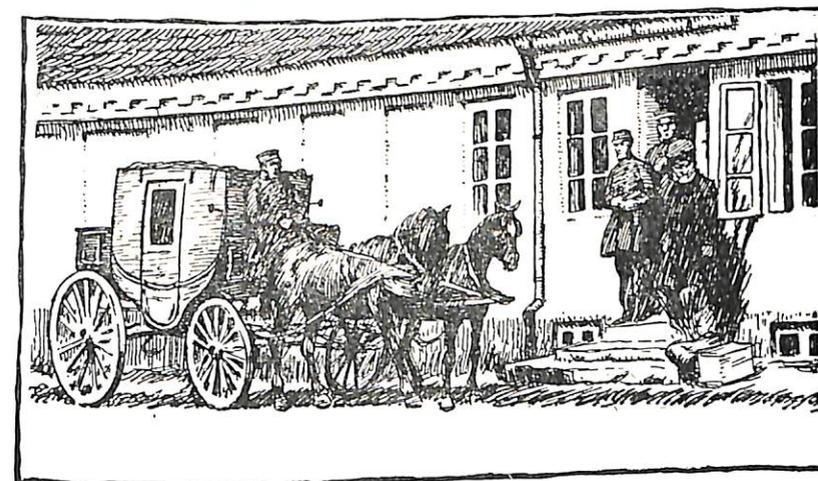
Postforbindelsen til Lands.

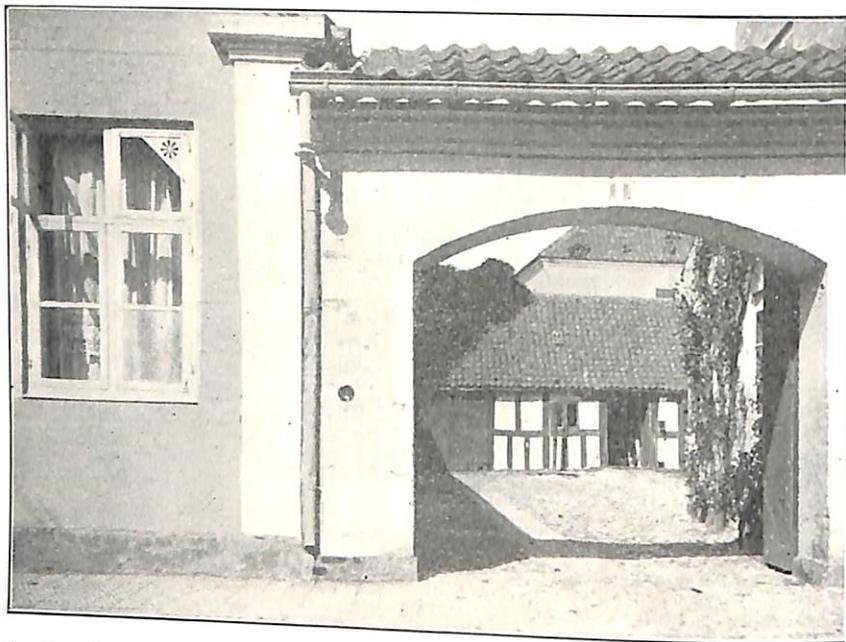
Omkring 1750 gik Postforbindelsen fra Grenaa til Aarhus om ad Ebeltoft, og Byfoged Boserup i Ebeltoft var Postmester for begge Byer. Efter hans Død deltes Embedet, og hver af de to Smaabyer fik sin Postmester. Da Lønne kun var 10 Rdl. om Aaret og fri Græsning til Posthesten, maatte Embedet jo nødvendigvis knyttes til et andet »Erhverv«, i et Par Menneskealdre til Byfogedembedet. Fra 1837 var Købmand og Kæmner S. Schmidt Postmester. Først i 1852

blev det et selvstændigt Embede. Som Postmester udnævntes J. L. Skjerbek, der var Premierlojtnant og Veteran fra Trearskrigen. Han byggede Posthuset paa Ostergade.

Man var nu naaet saa vidt, at der »daglig gik Postvogn til Aarhus«. »Hver Aften var der stor Travlhed paa Posthuset og delvis rundt i Byen. Posthornets Tuden lod. Den gule Postkaret med Postkusken, den lange Terkel, paa Bukken rullede gennem Gaderne hen over Torvet ad Vejen til Aarhus. I Tirstrup Kro blev der gjort Holdt. Der var Skiftestedet, hvor Posten omladedes til en ny Vogn med nyt Forspand, som saa i Nattens Mulm og Morke fortsatte ad Aarhus til«. Posten til Ebeltoft omladedes ligeledes til en anden Vogn, medens Grenaa-Vognen med Passagerer og Post fra Ebeltoft og Aarhus returnerede og ankom hertil ved 2 à 3 Tiden om Natten. Foruden Passagerer medtog Postvognen selvfølgelig ogsaa Pakker og Breve. Hvis der var flere rejsende, end der kunde rummes paa een Vogn, afgik der en Ekstrapost. Man maatte derfor nogle Timer forinden Postens Afgang bestille Billet paa Posthuset. Saaledes

Postvognens Afgang. Efter Tegning af Kr. Kongstad i Værket »Den gamle Købstad«.

Søndergade Nr. 8. Her var »Grenaa Avis's« Redaktion og Bogtrykkeri. Senere købtes Ejendommen af Byfoged Nyeborg. Her var By- og Herredskontor i 1860—70erne.

var Postbesørgelsen fra Grenaa, indtil Banen i 1876 blev anlagt og overtog Postbefordringen. Posthuset forlagdes til nogle Stuer i Banegaardens østre Ende. Samtidig frattraadte Skjerbek og døde ganske kort efter.

Grenaa Avis. Før 1850 fandtes ingen lokal Avis ej heller noget Bogtrykkeri i Grenaa. De fleste Hjem, hvor der overhovedet læstes Aviser, abonnerede paa »Aarhus Stiftstidende« eller »Randers Amtsavis«. Ifølge Abonnementsprotokollen fra 1850 i Grenaa Postarkiv havde dengang Aarhus Stiftstidende 108 Abonnenter, Randers Amtsavis 25, Nørrejylland Tidende 18, Bondevennen 18 og Berlingske Tidende 16. Selv et Blad som Goldschmidts Corsaren havde 4 Holdere. Det maa dog erindres, at ikke nær alle Aviserne blev her i Byen. En ikke ubetydelig Del af dem gik til Oplandet. I Reglen var der flere Familier om hver Avis, som altsaa gik fra Hjem til Hjem. Det var mest »Fatter«, som læste Avisen. Her i Grenaa kunde man, naar man om Sommeraftenerne gik ned ad Gaden, se de gæve Smaaborgere sidde uden for Husene paa Trappestenene, som dengang ragede langt ud paa Fortovene, læsende Avisen eller i al Venskabelighed vekslende Ord med Naboen om dit og dat.

Den nyoprettede Grenaa Avis' Redaktion og Trykkeri var paa Søndergade i det smukke Havehus med Gavlen mod Gaden, som ligger der endnu og er den sydligste af Bygningerne paa Gadens Vestside. Den ejedes senere af Byfoged Nyeborg og solgtes ved hans Afrejse fra Grenaa til Konsul Momme.

Avisen udkom 3 Gange ugentlig »nogle Timer efter Postens Ankomst«. Den kostede 1 Rdl. Kvartalet og var i Størrelse som 1 Ark Skrivepapir i Folio.

Stundom kom kun et halvt Ark. Bladet var selvfølgelig ikke i Stand til at skaffe sin Udgiver det daglige Brød. Heimann fik derfor Bevilling til desuden at oprette et »Fæstekontor«, ligesom han stiftede en »Læsekreds for Grenaa By og Omegn« med Læsestue, der var tilgængelig hele Dagen. Den fik Lokale hos ham. Foreningen skulde for en lille Betaling skaffe Medlemmerne Adgang til Læsning af underholdende Blade og Bøger. Lokalet stillede Heimann gratis til Raadighed. Læsesalen aabnedes 1. Maj 1850. Heimann var altsaa langt forud for sin Tid. Efter et halvt Aars Forløb maatte han af økonomiske Grunde give op. Men Avisen genopstod i 1856 med en anden Redaktor og med Kontor og Bogtrykkeri paa Ostergade. Trods mange Vanskeligheder fik den nye Udgiver Held til at fore Foretagendet igennem i de første, vanskelige Aar, og fra 1856 og fremover blev saa »Grenaa Avis« Byens Blad. I 1874, i de bevægede politiske Kampaar, dukkede en Konkurrent »Grenaa Folketidende« op. Den fik dog den første Snes Aar næsten ingen Holdere i Grenaa By, men kun i Oplandet. Først lidt efter Aarhundredeskiftet blev »Grenaa Folketidende« Byens Blad.

Pengekrisen i 1857.

Den ulykkelige Handelskrise i 1857 skyldtes først og fremmest en Række økonomiske Forhold i Amerika: Overkapitalisering, voksende Indvandring m. m., som i August fremkaldte en Række Krak. »Det var, som saa ofte, en liden Tue, der væltede det store Læs. En Bank i Ohio gik fallit i August Maaned, og dermed var Oplosningen i Gang«. I Lobet af denne og følgende Maaneder forefaldt i U. S. A. 5000 Fallitter med Passiver af over 300 Mill. Dollars. Krisen smittede i England, hvor der i Okt.—Novbr. ligeledes indtraf en overordentlig Mængde Fallitter, ja, hvor selv »Bank of England« led store Tab og Diskontoen sattes op til 10 pCt.

Fra England forplantede Krisen sig til Fastlandet, først og fremmest da til Hamburg og truede her bl. a. det store danske Handelshus »Hendrik Pontoppidan«. Dette Firma var Kommissionær for en stor Del af den danske Kornhandel, og det vilde ramme den danske Pengeverden haardt, om det skulde styrte over Ende.

Ogsaa i selve Danmark havde der hen paa Efteraaret 1857 under Indvirkning af den amerikanske Krise bredt sig en folelig Pengeknaphed.

5. Decbr. kom der Meddelelse til Nationalbanken fra Pontoppidan om, at han ikke vilde kunne klare sine Forpligtelser længere end et Par Dage, hvis man ikke fra Danmarks Side vilde støtte ham med et Laan paa 6 Mill. Rdl. Baae fra Nationalbankens og Regeringens Side var man klar over, at Pontoppidans eventuelle Fallit vilde faa uoverskuelige Følger for den danske Handelsstand. Man var derfor villig til at gøre noget, men nølede med at træde til. Paa Initiativ af Folketingsmand Alfred Hage og Grossererersocietetets Formand

C. A. Broberg formaaede man den unge Tietgen, Direktøren for den nystiftede Privatbank, til at rejse til Hamburg og paa Stedet forhandle med Pontoppidan. Ved Tietgens Mellekomst og gennem telegrafiske Forhandlinger lykkedes det i Løbet af de kritiske Dage fra 7.—9. December at skaffe en Ordning, saaledes at Nationalbanken og Staten stillede de nødvendige Millioner til Raadighed som Laan, hvorved i yderste Øjeblik Firmaet Pontoppidan reddedes fra Fallit og en uoverskuelig Ulykke for det danske Erhvervsliv hindredes.

Hermed var meget naaet for Danmark, men ingenlunde alt. December Termin truede med at bringe mange store Fallitter. Paa Grosserersocietetets Foranledning vedtoges en Henvendelse direkte til Kongen om Oprettelse af en Discontokasse med Udlaansmidler paa 8 Mill. Kr. til Imødegaaelse af Pengeknapheden. Denne Discontokasse kom i Stand, i Hovedsagen med Kapital udlaant af Øresundstoldens Fond. Kassen ydede i Løbet af de næste Maaneder Laan paa ca. 4½ Mill. Kr. til Kommuner, Handlende, Landejendomsbesiddere og Næringsdrivende. Den virkede i øvrigt ved sin blotte Tilstedeværelse beroligende, saaledes at den øjeblikkelige Fare i nogen Grad var overstaet. Men Krisens Virkninger paa Erhvervslivet varede endnu en rum Tid, og de egentlige gode Aar for Danmarks Handel og Erhvervsliv var foreløbig forbi. Den eneste heldige Følge af Pengekrisen var, at Danmark efter den mere og mere viklede sig ud af den hamburgske Kredit. Faa Aar efter skulde Krigen i 1864 i yderligere Grad bryde Afhængigheden af Hamburg.')

Pengekrisens Virkninger i Grenaa.

Aviserne fra 1857 og de nærmest følgende Aar i Forbindelse med Retsprotokollerne vidner om Betalingsstandsninger og Fallitter i sørgelig Mængde. Den ene trak den anden med. Andre, selv dygtigt ledede og sunde Foretagender, var i den yderste Pengeød.

Den største Erhvervsdrivende i Grenaa i 50erne var den unge Grosserer, Storkøbmand og Korneksportør

Johan Nicolai Winding. Han var født 1815, tog Borgerskab i Grenaa i 1844 og lejede af Handelshuset I. H. Agerup i Aarhus et Par Gaarde, som de ejede paa Torvet i Grenaa. Han købte dem i 1857. Det var den gamle Købmandsgaard paa Torvet, nu Skovs, og Genboergaarden, hvor nu Hotel Dagmar ligger. I Løbet af de nærmeste Aar købte Winding endnu 3 større Gaarde i Grenaa foruden Jeppetofte paa Torvet. Han opførte Pakhus ved Havnen, var en af de virksomste for Oprettelse af Dampskibsforbindelsen med København o. s. v. Det er fuldkommen berettiget at karakterisere 50erne som Windings Periode i Grenaa. Han købte og solgte, byggede og startede det ene Foretagende efter det andet i et Tempo, som aldrig før eller senere er set i Grenaa.

Købmand J. N. Winding (f. 1815, d. 1905) og Frue.

Det er indlysende, at for et Firma, navnlig et ungt Firma, med en saa udstrakt Virksomhed var Pengekrisen en Katastrophe. Men længe red Winding Stormen af. Folk i Grenaa nærrede efterhaanden en grænselos Tro paa hans Evner og fantastiske Held med alt, hvad han foretog sig. Næsten alle mente, at Winding nok skulde klare selv de værste Vanskeligheder. Det kom derfor som en Bombe for hele Byen, da Grenaa Avis 1. April 1861 bragte den sørgelige Meddelelse: »Vor By har lidt et stort Tab, idet den største Handlende og Korneksportør, J. N. Winding, igaar har set sig nødsaget til at opgive sit Bo. Dette Tab er saa meget smerteligere, ei alene for den paagældendes store Familie, men ogsaa for de mange af Arbejderklassen, der i hans Brød fortjene det daglige Udkomme, og som nu pludseligen er sat ud af al Virksomhed. Endnu sørgeligere vilde det være, om denne Fallit skulde trække andre af Byens Handlende med sig«.

En saadan Omtale er overhovedet aldrig ofret nogen Fallit og viser, hvilket overordentligt Indtryk den gjorde paa den lille Bys forfærdede Beboere. Man frygtede, ikke uden Grund, at dette store Handelshus's Fallit skulde drage andre med sig. Det gjorde det ogsaa. I første Række da Windings Brødre, og i som begge var Købmænd, den ene paa Torvet, den anden paa Lillegade, og i den følgende Tid afløste Auktionerne i disse Fallitboer hinanden. Som et enkelt Eksempel paa Windings store Engagementer kan nævnes, at ved en af hans mange Auktioner solgtes en Fordring paa 10.087 Rdl. paa en enkelt Mand, en kendt Proprietær i Norre Herred. Tilstedeværelsen af en saadan Fordring paa en Enkeltperson aabner jo forfærdende Perspektiver.

En anden af de store Købmænd, for hvem Pengekrisen kom som en Kata-

Kobmand J. N. Windings Gaard paa Grenaa Torv, Hjørnet af Søndergade, opført ca. 1750. Byens bedst bevarede Kobmandsgaard fra 17 Hundrederne. Den eneste tilbageværende Gaard med Svalgang. (Foto ca. 1900).

strofe, var Vicekonsul N. L. Kock. Det var en Mand, hvis Navn vil blive nævnt adskillige Gange i Sparekassens Historie, idet han baade ved Starten og gennem de første 25 Aar af Institutets Historie var den absolutte Forgrundfigur.

Niels Lauritz Kock var født i Aarhus $\frac{8}{11}$ 1820 og tog Borgerskab i Grenaa i 1846. Han startede som Kompagnon med en Købmand H. Lange, men blev snart Eneejer. Hans Købmandsgaard var »Aftenstjernen«, den anden af Byens endnu bevarede gamle To-Etages Købmandsgaarde. Kock var en fremragende Mand med mange personlige Fortrin, stor Handelsdygtighed, Evne til at omgaas Mennesker og — ligesom Winding — Vovemod til at starte nye Foretagender. Han oprettede i Nabogaarden, som han købte, et stort moderne Brændevinsbrænderi. Han indrettede store Fedestalde, hvor han anvendte Brændevinsbærmen til Opfedning af Stude til Eksport til Norge. Han havde selv Skib i Søen og opførte Pakhus ved Havnen. Ogsaa i det offentlige Liv spillede Kock en stor Rolle. Han valgtes snart til Medlem af Borgerrepræsentationen og var dens Formand fra 1852 og indtil 1868, da den nye Kommunallov bestemte, at fremtidig skulde den kgl. udnævnte Byfoged være født Medlem af Borgerrepræsentationen og dens Formand.

Det er en Selvfølge, at ogsaa for Konsul Kock, der sad i en saa stor Bedrift, kom Pengekrisen i 1857 som et voldsomt Slag. Han led store Tab og kom i vanskelige økonomiske Forhold. Hvor alvorlig Sagen tegnede sig for ham ses af Pantebøgerne, som oplyser, at Kock i 1858 pantsatte samtlige sine fem faste Ejendomme i Grenaa, desuden Brænderiet, Avl og Afgrøde paa Markerne, Sluppen »Laura Hermine« og Jagten »Christiane« til »Bankkonsortiet« i Aarhus for 15.000 Rdl. Brændevinsbrænderiet udlejede han til Propr. Hercules Hoeck, Christiansminde, og i 1862 solgte han baade dette og den dertil hørende Ejendom til samme Hoeck. Samtidig udlejede han Købmandsgaard og

Vicekonsul N. L. Kock (f. 1820, d. 1881) og Frue.

Lillegade Nr. 39 »Aftenstjernen«. Opført af Skipper og Købmand Rasmus Mau i 1751, umiddelbart efter en Storbrand, som fortærede 44 Gaarde og Huse. Den ejedes i 1850'erne af Købmand, Vicekonsul N. L. Kock.

Købmand J. N. Windings Gaard paa Hjørnet af Søndergade og Kannikegade, opført omkring ved Aar 1750. Morgenstemning. Køerne trækkes paa Græs. (D. S. B. Foto ca. 1945).

Forretning og flyttede til en mindre Lejlighed. Han havde en Del Vognmandsforretning. bl. a. nogen Kørsel for Kommunen, og da »Stillingen« som Vejer og Maaler blev ledig i 1871, beskikkedes han dertil. Kock var endvidere Forligskommissær, og allerede fra 1852 svensk-norsk Vicekonsul. Han døde i 1881 just samtidig med, at Sparekassen kunde fejre sit 25 Aars Jubilæum.

Winding og Kock var de store Forgrundsfignurer i Byens Erhvervsliv i 50erne, og begge ramtes haardt af Pengekrisen. Men foruden dem var der rundt i Grenaa adskillige andre, baade Købmænd og Haandværkere, som af samme Aarsag maatte gaa fra Hus og Hjem.

I erhvervsmæssig Henseende

var 50erne den store Brydningstid, hvor det gammeldags Laugsvæsen sang paa sit sidste Vers. Med den Frihed, som var blevet Folket til Del i politisk Henseende, fulgte ganske naturligt ogsaa et Krav om erhvervsmæssig Frihed. Rigsdagen beskæftigede sig allerede først i 50erne med de derhen hørende Overvejelser. Men Sagen var ikke saa let, fordi Interesserne var saa modstridende. Haandværkets og delvis ogsaa Handelens Mænd holdt paa, at med Næringsfrihedens Indførelse vilde deres Eksistens være truet. Der oprettedes derfor rundt i Landet Sammenslutninger til Værn om Standens Interesser.

Ogsaa her i Grenaa stiftedes $\frac{7}{2}$ 1854 en saadan Forening, som fik Navnet

»Grenaa Haandværkerforening«. Dens Hovedopgave var netop Varetagelse af Haandværkets Interesser. Dens ældste Protokol bærer tydelige Vidnesbyrd om, at noget af det, som man i første Linie har tænkt paa, er »Næringsforholdene«. Paa mange Maader gjorde man sig de hæderligste Bestræbelser for at dæmme op imod den forestaaende Reform af Næringslovgivningen. Man gik sammen med andre Byers Foreninger om Protestskrivelser, og man sendte Penge til Agitationsfonden i København. Men det hjalp intet. Tiden var løbet fra de gamle Handels- og Erhvervsformer, og »Loven om Næringsforhold« udkom $\frac{29}{12}$ 1857. Denne Lov var en ganske logisk Folge og Opfyldelse af Junigrundlovens § 88, der bestemte, at »Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke er begrundede i det almene Vel, skal hæves ved Lov«.

Det varede dog længe, inden der kom Ro om Forholdene og Modstanden var forbi. I flere Aar var Næringsloven et hyppigt tilbagevendende Emne i Haandværkerforeningens Forhandlinger. Rigsdagsvalget i 1861 bar ogsaa Præg deraf, idet Kredens Folketingsmand, Lærer Kraiberg, kasseredes, bl. a. fordi han paa »Næringslovgivningens Omraade havde Anskuelser, som ikke deltes af Grenaa Bys Borgerkab«.

Købmand J. A. Møller f. 1809, d. 1877.

Hvad Handelslivet i 50erne angaar

er allerede i det foregaaende omtalt dels den katastrofale Virkning, som Pengekrisen havde ogsaa her i Grenaa, dels de to Skikkelser, som ubetinget var 50ernes mest fremtrædende her i Byen, nemlig Winding og Kock. Det var just, fordi disse to i langt højere Grad end de fleste af de andre havde udvist et meget omfattende Initiativ og anlagt nye Virksomheder, hvori indestod mange Penge. Det er sandsynligt, at de i normale Tider vilde have forrentet sig godt, givet stort Udbytte til Indehaverne og Beskæftigelse til mange Hænder.

Ved Siden af Kock og Winding, som tilhorte den nye Generation, bør nævnes tre gamle Købmandsfirmaer, som havde deres Rodder langt tilbage i Tiden og drev solid Virksomhed uden vidtgaende Spekulationer i det nye. Det var Købmand J. A. Møller paa Hjørnet af Torvet og Storegade og Kruses og Schoubyes paa Lillegade. J. A. Møller overtog i 1836 en Forretning, som hans Fader havde grundlagt, og som Moderen havde drevet en Række

Vicekonsul C. J. Momme
f. 1831, d. 1916.

Aar efter Mandens Død. Jacob Møller videreførte og udvidede den. Han byggede et stort Pakhus ved Havnen og anlagde en Tommergaard i Jeppe-toften ved Torvets nordlige Side. Hans Forretning var en af de mest solide og ansete i Aarhundredets Midte. Møller var Medstifter af Sparekassen og i mange Aar Direktør.

Midt paa Lillegade, som Genboere til hinanden laa Kruses og Schoubyes Købmandsgaarde. Begge Ejerne døde i en ung Alder. Begges Enker drev derpaa Forretningerne i en lang Aarrække. Begges Sønner overtog derefter senere Forretning og Købmandsgaard som Ejendom. Og endelig havde baade Kruses og Schou-

byes en stor og trofast Kundekreds fra Oplandet. Begge Steder stod Bøndervognene i lange Rækker i de store Gaarde om Lørdagene og Markedsdagene. Men de allerfleste af Resten af Byens Købmænd var unge Folk, som var kommet hertil udefra og havde taget Borgerskab i Tiden mellem 1852 og 1857. Et Par af dem døde i ganske ung Alder. Nogle af dem gik fallit, delvis paa Grund af Pengekrisen, og flyttede fra Byen. Kun een af de nye arbejdede sig støt og sikkert frem i allerforreste Række og blev i den næste Meneskealder den førende i Byens Handelsliv, nemlig C. J. Momme. Han søgte ikke selv nogen Plads i Byens offentlige Liv, men afslog tvært imod alle Henvendelser udefra paa dette Omraade. Men han var i høj Grad samfundstinteresseret og støttede med rund Haand adskillige humane, sociale og kom-

Midterste Del af Lillegade med Schoubyes (t. v.) og Kruses (t. h.) i Forgrunden, omtrent som de har set ud omkring 1850. (Foto ca. 1895).

munale Foretagender, først og fremmest Lystanlægget, som i afgørende Grad skylder ham sin Tilblivelse.

Byens Styrelse.

Fra de ældste Tider styredes Byen af en Borgmester og 4—6 Raadmænd, paa visse Omraader i Forbindelse med den kgl. udnævnte Byfoged. Ved Forordning af 21/1 1682 »afskaffedes Borgmestre og Raad« i en Række af Landets mindre Købstæder, bl. a. Grenaa. Herefter blev Byfogeden i de næste ca. 100

Grenaa Købstads ældste Segl fra ca. Aar 1300, som viser, at Byen paa dette Tidspunkt maa have været Købstad.

Aar Byens enevældige Magistrat. Paa nogle Omraader, navnlig paa det økonomiske, havde Borgerskabet dog en vis Ret til at snakke lidt med. En Gang om Aaret, altid i Begyndelsen af Januar, samledes Borgene »efter Lov og Sædvane og sammenkaldt ved Trommeslag« til en »Borgerskabsforsamling« paa Raadhuset. Her var de faste Punkter paa Dagsordenen: 1) Oplæsning af eventuelle kgl. Forordninger, 2) Valg af det nye Aars Kæmner (altid en Købmand som regnskabskyndig) og en »Medhjælper« (altid en Haandværker), 3) Valg af 8 »Takserborgere« til at foretage Skatteligningen for det nye Aar. 4) Valg af 8, senere kun 4, »Stokkemænd«, som skulde være til Stede ved alle Retsforhandlinger, altsaa en Slags Forløbere for de senere Retsvidner, men som i visse Tilfælde var medbestemmende ved retslige Afgørelser. Hvis der i Aarets Løb indtraf et særlig vigtigt Spørgsmaal til Afgørelse — navnlig af økonomisk Art — indkaldtes til en ekstraordinær Borgerskabsforsamling.

Omkring 1775 oprettedes en Institution »De eligerede Borgere« nærmest af raadgivende Art, med hvem Byfogeden i visse Forhold delte sin Myndighed. Først i 1837 afløstes disse af et »Borgerrepræsentantskab« paa 6 Medlemmer, der valgtes for en 6aarig Periode og hvoraf een var paa Valg hvert Aar. Borgerrepræsentantskabet valgte selv sin Formand og styrede i Forbindelse med Byfogeden Byens Anliggender.

Grenaa Communal-Budget for 1859.

A. Udgifter vedrørende Byvæsenet:

1. Administration o. s. v.	1051 Rdl. 13 Sk.	
2. Retspleje og Politi.	266 - 77 -	
3. Jordmodervæsen	78 - 78 -	
4. Gader, Torve og deslige.	604 - 04 -	
5. Vejevæsenet	517 - 90 -	
6. Markvæsenet.	150 - 00 -	
7. Grundtaxtafgift til Fattigvæsenet.	22 - 51 -	
	<hr/>	2691 Rdl. 25 Sk.
Deficit i forrige Regnskab	164 - 60 -	

B. Brand- og Vægtvæsenet	336 Rdl. 36 Sk.	
C. Fattigvæsenet	600 - 00 -	
D. Skolevæsenet.	1279 - 75 -	
E. Delinqventomkostninger m. m.	351 - 49 -	
F. Snekastningsvæsenet (200 Rdl.) udføres ikke, da det forr. Aar budgetterede Beløb haves i Behold	0 - 0 -	
G. Land- og Ligningskat efter Lov af 20/6 1850	351 - 31 -	
H. Hesteudredningsvæsenet	17 - 12 -	
I. Byens Plantage	21 - 84 -	
K. Choleralazarethet	52 - 47 -	
	<hr/>	3010 Rdl. 46 Sk.
		5866 Rdl. 35 Sk.

Dertil haves følgende Indtægter:

a. Fattigskat paa Grundtaxten	22 Rdl. 57 Sk.	
b. Broafgift [ved Sønderbro].	242 - 00 -	
c. Afgift af Fiskeri [i Aaen].	30 - 00 -	
d. Jordleje	550 - 00 -	
e. Hosletten	450 - 00 -	
f. Stadenpenge [ved Markeder o. s. v.].	95 - 00 -	
g. Jagtafgift	45 - 00 -	
h. Tinghusleje	40 - 00 -	
i. Grundafgifter	61 - 00 -	
k. Gebyr og Afgifter af Borgerskaber, Brændevinshandel m. m.	100 - 00 -	
l. Renter af Statsobligationer og andre Kommunekassens Midler.	164 - 00 -	
	<hr/>	1799 Rdl. 51 Sk.
		4066 Rdl. 80 Sk.

Heraf bliver at ligne:

a. Som Grundskat	616 Rdl. 37 Sk.	616 Rdl. 37 Sk.
b. Skat paa Bygninger og Næring.	952 - 36 -	952 - 36 -
c. Skat paa »Formue og Vilkaar«	2499 - 07 -	2499 - 07 -
	<hr/>	
	4066 Rdl. 80 Sk.	4066 Rdl. 80 Sk.

Ved Kommunalloven af 21/2 1860 forandredes Navnet og Valgmaaden, idet der indførtes delvis privilegeret Valgret. Men først i 1868 omdannedes Styrelsen til et Byraad, hvori den kgl. udnævnte Byfoged automatisk blev selvskrevet Formand og fik Titel »Borgmester«.

I 1850erne var man altsaa endnu under den gamle Ordning, hvorefter Borgerrepræsentantskabets valgte Formand var den egentlige Leder af de fleste kommunale Anliggender. I de sidste 16 Aar, lige til Forholdene i 1868 ændredes ved den nye Lov, beklædte Konsul N. L. Kock Formandsposten til Repræsentanternes og Borgerskabets fulde Tilfredshed.

Som et lille Billede i Tal af Kommunens meget beskedne Udgifter og Indtægter i 1850erne vedføjes her i sammentrængt Form et Budget fra 1857.

Pengevæsenet i Grenaa i 50erne.

Indtil Midten af forrige Aarhundrede eksisterede der ikke her i Grenaa noget Pengeinstitut. Nu til Dags, hvor al Pengeomsætning foregaar paa en saa let og bekvem Maade, at selv et Barn kan sendes i Banken og ordne store Pengetransaktioner, gør man sig ingen Forestilling om, hvor omstændeligt det hele var i gamle Dage. Veksling af mindre Pengesedler ordnedes selvfølgelig — som nu — velvilligst af Købmanden eller Naboen. Med større Sedler kunde det allerede have sine Vanskeligheder. Jeg har hørt fortælle som ganske paalideligt, at en herværende Købmand, der skulde have en 50 Rdl. Seddel vekslet, maatte lade sin Karl ride til Aarhus for at besørge denne Forretning.

Pengeanbringelse kunde ligeledes have sine Vanskeligheder. Man horer af og til Udtrykket »at gemme Pengene i Strømpeskafterne« og tager det selvfølgelig som et Billede uden nogen Realitet bagved. Men i gamle Dage var der en Virkelighed bagved, i hvert Fald for de smaa Sparere. De større Sparere anbragte deres likvide Midler i Jorder i Bymarken eller i Lejevaaninger, Smaahuse, hvis Lejligheder de udlejede. Eller de udlaantes mod Pant i faste Ejendomme eller i Losøre, Bohave og Smykker, i Tin- eller Sølvtoj eller først og fremmest i Husets allermest værdifulde Stykke, »Brændevinsredskabet«. Det var en stor »Kobberkeddel med Kobber-Laag og -Piber, samt »Hat«, Svaletønde og andet Tilbehør«. Omkring Fjerdedelen af Byens Husejere havde for et Par Aarhundreder siden selv »Brændevinsredskab« og fremstillede selv deres Brændevin. Forbruget deraf var stort baade for Mænds og Kvinders Vedkommende.

Paa den Maade fik altsaa Folk, der laa med rede Penge, som de ikke i Øjeblikket havde Brug for, en Mulighed for at faa dem bragt i Sikkerhed og at skaffe sig en Renteindtægt af dem. Og Folk, som manglede Penge, fik Lejlighed til at laane. Selvfølgelig eksisterede der ogsaa lidt senere hen i Tiden, her som andre Steder, private »Pengeudlaanere«. De havde ingen fast Rente, den rettede sig efter Laansøgerens Soliditet og Pengetrang. De førte dog ofte en ret lyssky Tilværelse og havde ikke altid det bedste Omdømme.

1856 var opstaaet efter et 6aarigt Ophold og med en ny Redaktor og Udgiver. Der havde paa dette Tidspunkt tegnet sig 35 Aktionærer med ialt 90 Aktier à 100 Rdl. Af dem var kun ca. en Tredjedel fra Grenaa By, Resten fra Oplandet. Af Aktionærerne havde en enkelt 10 Aktier. Tre havde 5 eller 6, Resten 4 Aktier eller derunder. De allerfleste 1 eller 2. Af de 35 Aktionærer var kun 14 mødt til det stiftende Møde. De blev næsten alle valgt ind i Bestyrelsen, som efter Statutterne skulde bestaa af 3 Direktorer og 6 Repræsentanter. Til

Spare-, Laane- og Disconto-Institutet for Grenaa og Omegn.

Efter at der nu er erhvervet allerhøieste Bevilling for det paatænkte Spare-, Laane- og Disconto-Institut for Grenaa og Omegn paa Fritagelse for stemplet Papis Brug til dels Actiebrev og Contrabøger samt til Transporter af disse Documenter, tillade vi os at indbyde saavel de allerede tegnede Actionærer, som dem, der endnu maatte ønske at indtegne sig for Actier i Institutet, til et Møde paa Raadhuset i Grenaa Tirsdagen den 30te September d. A., Kl. 11 Formiddag, for at vælge en Bestyrelse overensstemmende med Statutterne.

Grenaa, den 1ste September 1856.
G. Nyeberg. N. L. Kock. Hjelte.

Avertissement i »Grenaa Avis« September 1856.

Direktorer valgtes Konsul N. L. Kock, Godsejer C. F. Olsen, Meilgaard, og Købmand J. A. Møller, Grenaa. Til Repræsentanter: Justitsraad, Byfoged G. Nyeberg, Forligskommissær, Godsforvalter P. Laurberg, Grenaa, Proprietær Westergaard, Lykkesholm, Proprietær C. G. Lichtenberg, Hessel, Proprietær Hjelte, Fannrupgaard, og Forpagter Brøndsted, Meilgaard. Det vedtoges at fortsætte med Aktietegningen foreløbig til Aarets Udgang, »forudsat, at der ikke inden den Tid var tegnet Aktier for over 22.000 Rdl.« Denne Begrænsning fik nu foreløbig ingen Betydning, da Institutet først 10 Aar efter naaede op paa denne Aktiekapital.

Den egentlige Virksomhed begyndte Nytaarsaftensdag, 31. Decbr. 1856. De to første Indskud, hvert paa 8 Rdl. 2 Mk., skete ved Lærer Brodersen, Albøge, senere i Karlby, for hans to Born. Kuriøst nok benyttedes begge disse Kontrabøger, som altsaa havde Nr. 1 og 2, endnu ved Institutets 50 Aars Jubilæum i 1906. Den ene af dem, Nr. 1 endogsaa nu paa 100 Aars Dagen. Samme Lærer Brodersen var ogsaa en af de allerførste Aktionærer, idet hans Actiebrev havde Nr. 3 og 4.

At det nye Institut ikke nøjedes med at ville være en »Spare- og Laanekasse«, men føjede det tredje Ord »Disconto-Institut« til sit Navn, viser klart, at der ogsaa dengang fandtes handelskyndige og fremskuende Mænd i Grenaa og dens Opland. Det var — som allerede nævnt — et af Jyllands første Pengeinstituter af den Art, og selv København fik nylig sit første, større, private Pengeinstitut i 1857.

Men »de fleste Pengeinstituter var altsaa kun Sparekasser,

Spare-, Laane- og Disconto-Institutet for Grenaa og Omegn

A. Institutets Formaal.

Institutet, der fører Navn af »Spare-, Laane- og Disconto-Institut for Grenaa og Omegn«, har til Formaal at fremme Lønsering og Næringsdrift ved Discontering og Ublaam paa Renge-Effeter, samt ved at aabne Ndgang til, ved Indfud i Institutets Raagse, at gjøre ledige Summer frugterigende.

B. Medlemme, hvorved Institutet vil virke.

a) En stic-Capital, dannet ved Contant-Gidier à 100 Rdr. Stykket, indtil et Beløb af 30.000 Rdr., hvormed Capitalen anses affuttet. Disse sticter udledes enten paa Navn eller Spændehaver, efter Guldbrøds Forlangende og uden Beskæftning. Driftes de senere nøjere i Institutets Bøger ved foreskabende Transporter, og lægges dertil 1/2 Minuent til Sindhøst fra

*Johanne Marie Brodersen
Albøge*

Contrabog Nr. 1 i »Spare-, Laane- og Disconto-Institutet« for Johanne Marie Brodersen i Albøge. 1. Forsiden i Contrabogen med Begyndelsen af Statutterne. 2. Begyndelsen af Contrabogen med Aabningsdatoen d. 31. Decbr. 1856. Der er indsat 8 Rdl. 2 Mk. Derpaa følger de 3 Direktorer's Underskrifter: N. L. Kock, J. A. Møller, C. F. Olsen. Demest

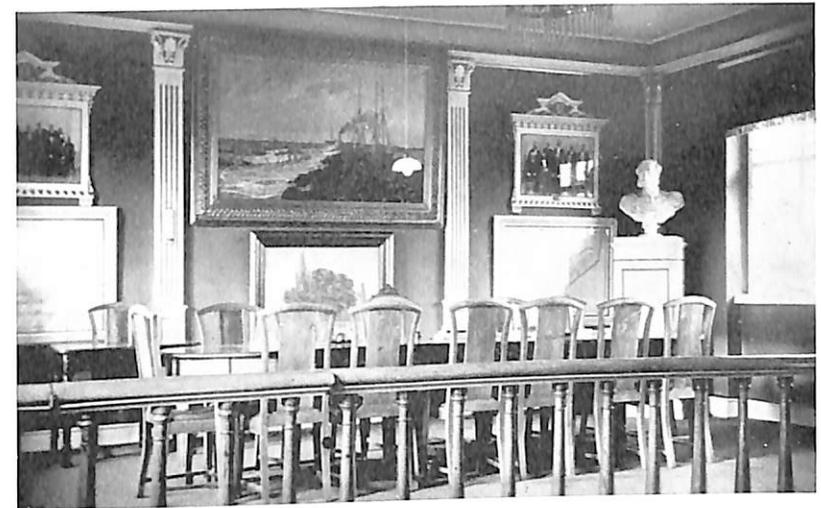
1856	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1857	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1858	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1859	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1860	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1861	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1862	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1863	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1864	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1865	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1866	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1867	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1868	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1869	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1870	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1871	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1872	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1873	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1874	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1875	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1876	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1877	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1878	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1879	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1880	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1881	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1882	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1883	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1884	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1885	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1886	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1887	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1888	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1889	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1890	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1891	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1892	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1893	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1894	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1895	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1896	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1897	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1898	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1899	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.
1900	And. Brodersen	8 Rdl. 2 Mk.

**Fortegnelse over Aktionærer i
Spare-, Laane- og Disconto-Institutet
for Grenaa og Omegn.**

	Antal Aktier
1. Godsejer C. F. Olsen til Meilgaard	10
2. Cancelliraad Nyeberg i Grenaa	4
3. Proprietair Pontoppidan til Asgaard	2
4. Forpagter Brendstrup, Lykkesholm	5
5. Proprietair Westergaard til Lykkesholm	4
6. Kjøbmand G. M. Jensen i Grenaa	2
7. Proprietair Wroblewsky, Mastrup	2
8. Proprietair de Neergaard til Skjervad	4
9. Consul N. L. Kock i Grenaa	4
10. Procurator Lunøe i Grenaa	4
11. Proprietair Hjelte til Fannerupgaard	2
12. Proprietair Hviid til Christiansminde	2
13. Forligelsescommissair Laurberg i Grenaa	1
14. Do. for sine 6 Børn	1
15. Kjøbmand J. N. Winding i Grenaa	5
16. Districtslæge Arendrup i Grenaa	1
17. Kjøbmand J. A. Møller i Grenaa	4
18. Kjøbmand M. H. Lundbye i Grenaa	2
19. Kjøbmand R. M. Harboe i Grenaa	2
20. Kjøbmand C. F. Lund i Grenaa	2
21. Proprietair Lichtenberg til Hessel	6
22. Proprietair Dinesen (?) til Obdrupgaard	2
23. Kjøbmand J. C. Emborg i Grenaa	1
24. Proprietair Bluhme til Sjørupgaard	2
25. Gaardejer Peder Pedersen i Fjellerup	2
26. Gaardejer Henrik Christoffersen, Laen	2
27. Gaardejer Rasmus Henriksen, ib.	2
28. Gaardejer M. Christoffersen i Glesborg	1
29. Gaardejer Hans Sørensen Allermann, ib.	1
30. Pastor Nissen i Fjellerup	1
31. Forpagter Schou paa Østergaard	1
32. Jacob Kier i Tvedhusene	1
33. Fisker David Frandsen i Tranehusene	1
34. Sognefoged Rasmus Jensen, Fjellerup	2
35. Skolelærer Thoresen, Lyngbye	2
	90

Grenaa, 30. September 1856.

G. Nyeberg. N. L. Kock. Hjelte.

Raadhussalen i det gamle Raadhus paa Torvet. Her stiftedes »Spare-, Laane- og Disconto-Institutet« og her holdtes i en lang Række Aar dets Generalforsamlinger og Fællesmoder mellem Direktion og Repræsentantskab.

hvor man modtog Kapitaler til Opbevaring og Frugtbargørelse. Anbringelsen af de indsatte Summer skete væsentlig ved, at de udlaantes imod Prioritet i faste Ejendomme og altsaa ikke kom den almindelige Omsætning til gode. Kunde Sparekasserne ikke faa anbragt deres Midler i Prioriteter, indbetaltes de i den kongelige Kasse imod en ganske lille Rente, og den Egn, hvor de opsamledes, fik altsaa kun liden Gavn af dem«. Man kan da forstaa, hvilket Gode det var for vor By og dens Opland, at Diskonto-Institutet oprettedes. Thi, som det hedder i dets første »Statutter« § 1: »Institutet har til Formaal at fremme Omsætning og Næringsdrift ved Discontering og Udlaan paa Penge-Effekter samt ved at aabne Adgang til, ved Indskud i Institutets Kasse, at gore ledige Summer frugtbringende«.

Ved et Fællesmode d. 4. Novbr. 1856 mellem Direktionen og Repræsentantskabet vedtoges et

Regulativ

for Institutet, hvis Hovedpunkter (i Uddrag) var følgende:

§ 1. I Medfør af Lovene udfører Institutet alle til Opnaelse af dets Formaal sigtende Forretninger, navnlig ved at forvalte og omsætte Institutets Pengemidler paa den »efter bedste Skjønnende fordelagtigste og hensigtsmæssigste Maade«.

§ 2. Aktiebrevne udstedes af Direktionen og underskrives af samtlige Direktører samt forsynes med Institutets Stempel.

§ 3. Direktionen antager en Forretningsfører og fastsætter Gagen efter Forretningens Omfang. Han besorger alt angaaende Institutets Penge- og Regnskabsvæsen under Direktionens Ansvar.

6 MEDLEMMER AF SPAREINSTITUTETS FØRSTE BESTYRELSE
AF DE 3 ØVRIGE HAVES IKKE BILLEDER

Vicekonsul N. L. Kock, Grenaa.
Direktionsformand 1856-81(†)

Godsejer C. F. Olsen, Meilgaard.
Direktor 1856-65 (bortrejst).

Kobmand J. A. Møller,
Grenaa.
Direktor 1856-66.

Justitsraad, Byfoged G. Nyeboer,
Grenaa.
Repræsentantskabsmd. 1856-76
(bortrejst).

Propr. C. G. Lichtenberg, Hessel,
Repræsentant 1856-67.
Direktor 1865-69(†)

Godsför., Prokurator P. Laurberg,
Grenaa.
Repræsentant 1856-59(†)

§ 4. En Jernkasse anskaffes til Opbevaring af Institutets Aktiver, hvilken forsynes med 2 Laase, hvortil Direktionen og Forretningsføreren erholder særskilte Nøgler.

§ 5. Vekselomsætning, Laan imod Deposita og Indskud besørjes indtil videre hver Tirsdag Formiddag Kl. 10—12. Dog maa Begæring om Diskontering af Veksler indgives »i lukket Kuvert« til Forretningsføreren senest den foregaaende Dags Aften Kl. 7. Direktionen kan afholde Ekstramøder.

§ 6. Regnskabsbøgerne fores under Direktionens Tilsyn efter den Metode, som samme finder hensigtssvarende

§ 7. Naar der ved Møderne kun er 2 Direktører tilstede, og der imellem disse maatte være Meningsforskel om en eller anden Sag, undlades sammes Foretagelse, indtil en tredje Direktør eller — i hans Fraværelse — Repræsentanternes Mening derom er indhentet

§ 9. Diskontoen af Veksler og Renter af Laan mod Deposita bestemmes af Direktionen, saaledes som samme efter Forholdene skønner det passende, hvorved tages tilbørligt Hensyn til Nationalbankens og Randers Bankinstituts Noteringer

§ 10. Direktionens Beslutninger betreffende Diskontering og Laan afgives mundtlige, uden at den, der faar Afslag, er berettiget til at fordre Oplysning om Grunden dertil. Direktionen indlader sig ikke offentlig eller privat med nogen om de Institutet vedkommende Forretninger og meddeler ingen uvedkommende Oplysning derom

Som Direktion:

N. L. Kock. J. A. Møller. C. F. Olsen.

Som Repræsentanter:

G. Nyeboer. T. A. Brøndsted. C. G. Lichtenberg.
P. Laurberg. H. Hjelte.

Princippet i Institutets Administration og Virkemaade var altsaa, sagt i faa Ord, dette, at der var 1) en Forretningsfører, som baade var Bogholder og Kasserer med en »Forretningstid« Tirsdag Formiddag Kl. 10—12. Arbejdet var følgende — i de første mange Aar — en ganske lille Biforretning for ham, og Lønnen stod i Forhold dertil. 2) En Direktion paa 3 Medlemmer, hvoraf altid mindst to skulde være til Stede hver Forretningsdag og være den overordnede Ledelse, navnlig hvad angik Bevilling af Laan og Diskontering af Veksler. Endelig 3) En »Repræsentation« paa 6 Medlemmer, som skulde repræsentere Institutet udadtil og i det hele være dets øverste Myndighed. Den skulde holde et Møde hvert halve Aar, og naar der ellers var Anledning dertil. Repræsentationens Formand skulde være Dirigent ved Generalforsamlingerne, baade den aarlige ordinære og eventuelle ekstraordinære.

Bogholderen fik Løn, det første Par Aar 200 Rdl. om Aaret, senere noget mere. Direktionen var i Begyndelsen ulønnet, men fik efter et Aars-

tids Forløb et lille Honorar, som fastsattes for et Tidsrum af 5 Aar ad Gangen og for den samlede Direktion. Det fordeltes saaledes, at Formanden fik Halvdelen, de to øvrige Resten til lige Deling. — Repræsentanterne var ulønnede.

Smaanotitser fra de 25 første Aar i Institutets Historie.

Det første Direktionsmøde holdtes 13. Jan. 1857. »Her fremlagdes Meddelelse fra Discontobanken i Randers, der oplyser, at samme for Tiden beregner $7\frac{1}{2}\%$ for Banco-Vexler, hvorefter Directionen maatte anse det for passende, at Discontoen her ansattes til $7\frac{1}{2}\%$ for Veksler paa København og Hamborg og 7% paa indenbys Vexler«.

Fra Assessor C. P. Bertelsen, som var Indehaver af et meget anset Bankierfirma i København, var modtaget Tilbud paa, at han vilde »overtage Banquier Forretningerne i København for Institutet«, imod at han beregnede sig $\frac{1}{4}\%$ for al »Udtælling« (Udbetaling), indbefattet Acceptbesørgelse, hvorimod han herfor beregner sig $\frac{1}{4}\%$, naar Vekslerne ej incasseres af ham. I Forskud paa kortere Tid indrømmes indtil 5.000 Rdl., ligesom han er villig til at tegne sig for et Aktiebeløb af mindst 1000 Rdl.« Imod disse Betingelser og Tilbud fandt Direktionen intet at indvende, men besluttede at antage Assessor Bertelsen som Institutets Bankier.

Ved Mødet d. 2. Febr. 1857 anviste man til Udbetaling en Regning paa et af Smedemester Brems forfærdiget Pengeskab til Institutet til Beløb 160 Rdl. samt 12 Rdl. i Fragt. Desuden anvistes en Regning fra Prokurator Lunø over hafte Udlæg for Gebyr til Bevilling, Anskaffelse af Kontrabøger, Trykning af Love samt Avertissementer, ialt 66 Rdl. 4 Sk. Dertil kom yderligere nogle faa Smaaudgifter for Rengøring af Raadhussalen efter Afholdelsen af Møderne o. s. v. Det var altsaa de beskudne Udgifter ved Starten.

Ved samme Møde oplystes, at man ved Forespørgsel i Randers Bank havde erfaret, at denne kun erlægger til sin Bankier i København $\frac{1}{4}\%$ for Accept og Incasso, $\frac{1}{8}\%$ for Incassationer og $\frac{1}{2}\%$ for Acceptbesørgelse af Vexler, der ej senere disconteres eller incasseres af ham«. Man vedtog at spørge Assessor Bertelsen, om han ej maatte finde Anledning til at entrere med Grenaa paa samme Vilkaar.

Pengekrisen begynder at vise sig. Ved Direktionsmødet d. 13. Oktober 1857 vedtoges som Følge af den tiltagende Knaphed paa Pengemarkederne og stigende Diskonto »at forhøje Discontoen for saavel Vexelomsætning som Laan imod Deposita til 8% foreløbig, indtil der indtræder Forandring i de nuværende vanskelige Pengeforhold«.

Ved næste Direktionsmøde (20. Okt. 1857) er Meddelelserne fra Køben-

Extract

af Marsregnskabet fra 1. Januar til 30. Novbr. 1857.

Før Indlaan har været aabnet 123 Conti og indsat et Beløb af	₤ 19,380	₤ 15	β
Deraf er igjen afluttet 5 Conti og tilbagebetalt Beløb af	₤ 4,999	5	1 -
Hvorefter den 30. Novbr. henfod paa 118 Conti Indlaan til Beløb	₤ 14,380	₤ 15	β
Disconteret 46 Vexler paa Kjøbenhavn til Beløb	₤ 48,278	4	₤ 14 β
" 121 Do. betalbare her " 	₤ 74,173	1	12 -
	₤ 122,452	₤ 10	β
hvoraf ere indfrieede	₤ 94,790	1	12 -
og behandlet den 30. Novbr. i Portefeuille Vexler til Beløb	₤ 27,661	4	₤ 14 β
Mod Deposita er ublaant et Beløb af	₤ 19,040	₤	β
hvoraf er indfriet	₤ 13,390	-	-
og udgjorde Ublaane saaledes den 30. Novbr.	₤ 5,650	-	-

Udgifter.

Renter af Indlaan	₤ 305	4	₤ 8 β
Disconto & Provision etc. til Com-			
missionatren i Kjøbenhavn	₤ 844	-	10 -
Administrations-Udgifter	₤ 294	2	14 -
Afskrivning paa Inventar-Conto	₤ 150	-	-
Renter, vedf. næste Regnskabsaar	₤ 463	5	8 -
Overskud, som fordeles ifølge Statu-			
tuternes E	₤ 863	2	4 -
	₤ 2,022	3	₤ 12 β

Indtægter.

Indvunden Rente og Dis-			
conto m. m.	₤ 2,922	3	₤ 12 β
	₤ 863	2	₤ 4 β

Ifølge ovenstaaende Extract udgjør Overskuddet	₤ 863	2	₤ 4 β
hvoraf ifølge Statutterne tilfalder Reservecapitalen $\frac{1}{2}$ Procent			
af Actiecapitalen	₤ 81	3	₤ β
og overføres i næste Mars Regnskab	₤ 24	4	12 -
	₤ 106	1	12 -
	₤ 757	₤ 8	β

der, forbeholdt paa Actionatrenes, vil udgjøre 6 Rdr. pr. Actie, indbetalt ved Regnskabsaarets Begyndelse og forholdsvist Udbytte for de senere tegnede Actier.

Balance-Conto.

Activa.		Passiva.	
Rasjeholdning	₤ 112	2	₤ 15 β
Inventarium	₤ 328	-	14 -
Vexler i Portefeuille	₤ 27,661	4	14 -
Ublaant mod Deposita	₤ 5,650	-	-
	₤ 33,752	2	₤ 11 β
Inblaanscapital	₤ 14,380	₤ 15	β
Actiecapital	₤ 16,300	-	-
Udbytte til Actionatrenes	₤ 757	-	8 -
Reservecapital	₤ 81	3	-
Overskud, der overgaaer i			
næste Regnskab	₤ 24	4	12 -
Disconto og Renter af Vexler			
og Ublaant vedf. næste Regnskab	₤ 463	5	8 -
Diverse Creditores	₤ 1,745	-	-
	₤ 33,752	2	₤ 11 β

Directionen for Spare-, Laane- og Disconto-Institutet for Grenaa og Omegnen,
den 30te Mars 1858.

N. L. Koch.

J. N. Møller.

C. F. Olsen.

Trykt i Grenaa Bogtrykkeri.

havn saa foruroligende, at man beslutter foreløbig at beregne 9 % saavel af Veksler som af Udlaan.

Ugedagen derefter (27. Okt. 57) foreligger en Skrivelse fra Assessor Bertelsen, som er saa alvorlig, at man anser det for at være nødvendigt foreløbig at forhøje Diskontoen for Veksler paa København til 11 % og for indenbys Veksler og Laan til 10 %.

Man mærker jo ganske tydeligt, med hvilken Voldsomhed Pengekrisens Virkninger har bredt sig, og hvilke Vanskeligheder det nystiftede Grenaa-Institut har haft at kæmpe med straks efter Starten.

For »at animere til Indlaan i »Sparekassen«, vedtog man at indvarsle til en ekstraordinær Generalforsamling og søge Aktionærernes Bemyndigelse til fra »anstundende 11. Decbr. Termin at forhøje Indlaansrenten fra 3½ til 4 %, hvilket formentlig vil bevirke en større Tilstromning af Tilskud, hvad der især under nærværende Pengeforhold maa anses stemmende med Institutets Tarv«. Det vedtoges at fastsætte Forretningsførerens Lønning for sidste Halvaar til 90 Rdl.

Den første ordinære Generalforsamling afholdtes programmæssigt 31. Marts 1858. Ved den fremlagdes det første Aarsregnskab, som gik fra 1. Jan. 1857 til 30. Nov. 1857. Det viste et Overskud paa 863 Rdl., som altsaa efter Statutterne skulde fordeles med 6 % til Aktionærerne (757 Rdl.), ½ % til Reservefonden (81 Rdl.), medens 24 Rdl. overførtes til næste Aars Regnskab. Der var kun mødt 19 Aktionærer. Da der efter »Lovene« udkrævedes, »at der var afgivet 40 Stemmer og at ¼ af Aktiekapitalen var repræsenteret for at Generalforsamlingen skulde være beslutningsdygtig«, vedtoges det at afholde en ny Generalforsamling med Ændring af Statutterne paa Dagsordenen og med Beslutningsdygtighed uanset de mødendes Antal, »naar Pluraliteten af de mødende stemte derfor«.

Denne Generalforsamling afholdtes 1. Juli 1858. Der var mødt 14 Aktionærer, som repræsenterede 20 Stemmer og en Aktiekapital paa 6100 Rdl. Det vedtoges med Enstemmighed at ændre den famøse Paragraf F Litra k, saaledes at de 40 Stemmer nedsattes til 12. Desuden bekræftedes den tidligere trufne Bestemmelse om Indlaansrentens Forhøjelse til 4 % p. a. og om, at Aktietegningen stod aaben, indtil Kapitalen var vokset til 25.000 Rdl.

Hen paa Sommeren var Pengekrisens allerværste Maaneder overstaet, og paa et Direktionsmøde d. 13. Juli 58 vedtoges at nedsætte Diskontoen for Omsætningen ved Institutet til 8 % for Veksler paa København og 7 % for indenbys Veksler og Laan paa Deposita.

Paa Forretningsdagen d. 23. Sept. 1858 vedtoges, »da Diskontoen holder sig paa et lavt Standpunkt og Pengene i København ere rigelige« at nedsætte Vekseldiskontoen paa København til 6½ %. Ved Direktionsmødet 30. Novbr. 1850 besluttede man at tilstaa Forretningsføreren et Honorar for det sidste Halvaar paa 110 Rdl., »altsaa for det hele Regnskabsaar 200 Rdl., hvilket

man anser for et passende Vederlag for de udførte Forretninger samt for afgivne Lokale til Contoir«.

Generalforsamlingen d. 29. Marts 1859. Regnskabet for Aaret ¼ 1857—¾ 1858 viste »et Udbytte af rigelig 9¼ %, af hvilket Beløb Direktionen foreslog Generalforsamlingen, at 2¼ % henlægges til Reservefonden og 7 % udbetales Aktionærerne i Udbytte. Generalforsamlingen vedtog dette Forslag. En af Pionererne ved Institutets Stiftelse, Proprietær Hjelte, Fannerupgaard, var fraflyttet Egnen. Som Medlem af Repræsentantskabet i hans Sted valgtes Sognefoged Henrik Christoffersen i Laen. Det var *den første jævne Landmand*, som indvalgtes i Institutets Bestyrelse. Indtil da havde kun »det allerhøjeste Hartkorn« været repræsenteret. Ved et Direktionsmøde vedtoges »i Betragtning af det forhøjede Arbejde at tilstaa Forretningsføreren en Gage for indeværende Aar paa 300 Kr., heri indbefattet Betaling for Lokale til Kontor«.

De følgende 3 Aars Overskud var lidt mindre, men dog saaledes, at der kunde udbetales Aktionærerne henholdsvis 8¼, 6 og 6 % i Udbytte.

Grenaa under Krigen i 1864. Allerede sidst paa Vinteren var Prøjerne inde i store Dele af Jylland. Efter Dybbols Fald tog Invasionen kraftigere fat. Tyskernes Ordre lod paa, at de snarest muligt skulde besætte saa store Dele af Landet, som de kunde, inden deres Bevægelser standsedes af den paatænkte Vaabenstilstand. De i Jylland staaende fjendtlige Tropper samledes til et Korps under Ledelse af General Vogel v. Falkenstein, og Randers blev Hovedsædet for den prøjsiske Regering. De første tyske Tropper indtraf i Grenaa 3. Maj. Det var kun en mindre Afdeling. Et Par Uger efter kom en meget stor Styrke paa 700 Mand, hvoraf 240 indkvarteredes i Byen og Resten i de nærmeste Landsbyer. Sommeren og Efteraaret igennem var der flere Gange Udrykning og nye Indrykninger i Byen.

Institutets ordinære Generalforsamling blev i 1864 i meget betydelig Grad forsinket, dels »paa Grund af de urolige Forhold«, som Direktionen selv skriver, dels og navnlig, fordi Regnskabets Afslutning i meget betydelig Grad var forsinket. Dette sidste Forhold vedblev i det næste Par Aar, idet Regnskabets afslutningen skete senere og senere, hvorved Revision, Decision o. s. v. trak ud og dermed Tidspunktet for Generalforsamlingens Afholdelse. Repræsentantskabet rettede i den Anledning Henvendelse til Direktionen og bebudede, at man eventuelt maatte afholde Generalforsamling til den i Lovene fastsatte Tid »uden Hensyn til, om det manglende Regnskab var færdigt til den Tid eller ej«.

Instruksen revideres. Forholdet resulterede i, at man i 1867 optog den, oprindelig i meget vage og almindelige Vendinger affattede Instruks for Bogholderen, til Revision. Paa Grundlag af de Erfaringer, man i de forløbne Aar havde gjort, fastlagdes nærmere Regler for hele Forretningsgangen og Regnskabet, Tidspunktet for dets Afslutning o. s. v. Deri var desuden præci-

Grenaa Flyveblad.

Onsdag den 4. Mai 1864.

Medborgere!

Naar Sjenden faaer for Byens Porte, da bør smaalig Strid vige og Enighed mellem Alle træde i Stedet, fordi vi kun derved faae en moralsk Magt at støtte os til ligesoverfor den uhyggelige Magt, der træder os imøde.

At denne Enighed bør have til Folge, at der ikke af Frygt gives efter for Sjendens ubillige Fordringer, om saadanne fremkomme, er en ligesom Sag, og i de Mænds Personligheder, der paa Kommunens Vegne forhandle med ham, haves Garanti for, at Saadant ikke skeer. Men dette er ikke nok; vi maae Alle tilfammen være enige i, at den Modtagelse, Sjenden faaer, er ham et tydeligt og umiskjendeligt Bidnesbyrd om, at Alt, endog indtil det Ulykkeligste af hvad der vdes ham, vdes ham af den haardeste og bitterste Nødvendighed, fordi vi som Børgelese boie os for den væbnede Magt. Intet bør gives ham uden paa Forlangende. Det gjælder her om ikke at undgaae nogle Ubøgheligheder, som Enhver bør bære med Taalmod for Fædrelandets Skyld, men det gjælder om, at man under kald Høflighed viser en mandig Udferd ligesoverfor Sjenden, for, om muligt, derved at paabyde ham Afgift, fremfor Alt om at bevare Afgiften for sig selv og om at man i Tiden kan have den træffende Bevidsthed, at man i sin Holdning ligesoverfor Sjenden aldrig har tabt Pligten imod sin Konge, sit Fædreland og sin Nation af Syn.

Grenaa, den 4de Mai.

— Et indbente vaalerlige Erpninger maae vi bære vore det i Mandagstidene givne Klerat om de tykke Tropperbeholdninger her i Gaen derhen, at nogle saa Carolerister i Kæredags Aftes havde været paa Jørmart (i Nærheden af Ebeltoft), men at de stor efter havde begivet sig tilbage til Hovedstaden i Keldballe, hvor Kestvagter vare udklædt om Natten. I Sønderborg skal denne Syvle have trukket sig tilbage til Gole. — Naar Merges modtog Herredskonstitret heri Aar følgende Vobeddel, dateret Tirsdag, 2den Mai, kl. 2 1/2 Eftermiddag:

„En Arctina Lydtere er for et Par Timer siden gaaet afskeden Gæns ad Brien til Helgenæs. Der spændes at være c. 40 Mand. En anden Arctina spændes for 1 1/2 Time siden Velen til Grenaa forbi Tirsdag Kro.“

Denne sidste Arctina indtraf heri Aar samme Dags Efter, mellem kl. 2 og 3. Den bestod af nogle og 30 Mand af 4re præsente Garde Regiment „Königlinn 2. uza“ under Pans. Kapitane v. Püllig's Com-

mando, og henhørte til Oberst v. Püllig's Brigade. Efterat have båret Byens Udgangs samt affendi en Patrouille til Hovnen, underlagtes de kongl. Kaser paa Toldkammeret og Postkontoret, der naturligvis fandtes tomme, og efterat Mandskabet paa Raadhuset havde nydt noget Smørrebrød og Kaffe, medens Officererne togte Gæstgivergaarden. I Aften blev der omr. kl. 7. Med Undtagelse af et Par Vogne fandt ingen Udskoling af Nøgelskibet Sted; Alt, hvad de fjebte i Bøutiser og paa andre Steder, brøstes, og deres Opførelse var upoaktelig i det Hele.

— En Mand, der i Aar havde forlovt Karhuud, skal have udiagt, at h n lange hele Velen heri alle har set nogen tydelig Solbaa.

— I Karhuud skal der, eller Sigende, kun ligge 1000 Mand tydelig Tropper, hvortilmod Randers indeholder en Præstation af omtrent 6000 Mand.

— Vi leve her i denne Tid som i en Uvorden, idet vi siden Tirsdag i forrige Uge ingen Post have haft.

Bekjendtgjørelser.

Løvedag den 7de Mai torsdags, kl. 10 Eftermiddag, afholdes ved Grenaa Havn offentlig Auction over en Væbning særdeles gode Skjærbredder fra 6 til 15 Rod og over et Parst Rug og Øg; hvilket bærer bekjendtgjort.

Grenaa, den 30te April 1864. Lunoe.

Onsdag den 11te Mai torsdags, kl. 10 1/2. Læse Godset Eichenberg ved offentlig Auction i Besidelse Mole, bortlæse ender Torveffær, hvilket bærer bekjendtgjort. Mødested Heri.

Grenaa, den 4de Mai 1864. T. Møller.

Løvedag den 14de Mai torsdags, kl. 10. Læse Kjøbmand Busle, paa Grund af Postkontoret af hans Handelsstabiliment i Gole, bortlæse ved offentlig Auction i det til Kjøb. Bogens Gaard bærer Væbning paa Vælgende i Grenaa et tydeligt Parti Menulocurvarer, bestaaende af Buchsin, Lovel Ribet, Saroni, Moulelin, Sirts, Domast, Delang, halv og brudne Tøler, Silletol, Mollingorn, Strimler, Gardinplender, Borrug, Hals- og Læser, Kommerslæder, Schjorter, Strømper, Handsker, Væreb, Dyrer, Børner, Sengesser, Paraplyer, Sjaerter, i Hængslampe, m m.

Bekjendte vederbørlige Kjøbere tilhaars Credit til sine Etoder v. H.

Truste Udeløser vilte fra den 9de Mai kunne erholdes paa Byfogedkontoret.

Grenaa, den 30te April 1864. T. Møller.

Mærk!

Born kunne stor bevæge at læse Begyndelsesgrundene i Læning, Skrivning og Regning meget billigt af Madame N. M. Heden.

En ny brun Klædesfrakke er paa Grund af instruite Omstændigheder billig tilholst hos Strødder Nielsen.

Trust i Grenaa Regnskriveri.

I Krigens Tid var «Grenaa Avis», den Gang Byens eneste Blad, forbudt, i Stedet for udsendte den saa nogle Gange om Ugen et Flyveblad med de vigtigste lokale og indenrigske Nyheder. Ovenstaaende Facsimile af «Grenaa Flyveblad» er for 4. Maj 1864, den Dag, da de første fjendtlige Tropper rykkede ind i Grenaa. 3/4 Størrelse. NB. Læg Mærke til Prokurator Lunoes og Prokurator T. Møllers Avertissementer heri.

seret visse Regler for Direktorenes Myndighed og Pligt til at træffe Afgørelse i en Del af de daglige Forretninger. Det var ganske naturligt, da Direktionens Medlemmer, der til en Begyndelse arbejdede helt gratis, nu fik et, ganske vist ret beskedent, Honorar for deres Arbejde. Endelig var i Instruksen tilføjet den Bemærkning: »Modtager Bogholderen Valg som Direktør eller Repræsentant, anses det som værende en Opsigelse af hans Stilling som Bogholder«.

Ved Generalforsamlingen d. 30. April 1867 forhøjedes Direktionens Løn som Folge af det forøgede Arbejde til 300 Rdl. aarlig imod at Kontortiden fremtidig forlænges fra 2 til 3 ugentlige Timer. Af Beløbet skulde, som tidligere omtalt, Direktionsformanden have Halvdelen og Resten deles lige mellem de to andre. Aktionærernes Udbytte fastsattes til 10 %.

Det højeste Antal Aktier, som hitil havde været samlet paa en enkelt Haand, var 12. Ti Aktier og derover gav 3 Stemmer ved Generalforsamlingen, hvilket var Maksimum. Ved Generalforsamlingen i 1868 mødte en Aktionær som Ihændebruger af 30 Aktier. Det var C. J. M o m m e. Han var en af Byens yngre Købmænd (se Side 18), havde etableret sig i 1856 — selve Spareinstituttets Stiftelsesaar — og havde i Lobet af kort Tid oparbejdet en meget betydelig Virksomhed. I den næste Menneskealder var Momme ubestridelig Byens største og mest ansete Forretningsmand.

Udbyttet til Aktionærerne var i 1867 8 %. Der holdt det sig et Par Aar, gik derefter op til 10 1/2 %, 12 og naede i 1877 til 19 1/2 %. Deromkring holdt det sig indtil 25 Aars Jubilæumsaaret i 1881, og indtil Sparekasseloven senere fastsatte en Maksimumsgrænse.

Ved Direktionsmødet 12. Marts 1872, umiddelbart for den ordinære Generalforsamling, kom det tydeligt til Orde, at det foregaaende Aar havde været et særdeles godt Aar for Institutet, idet Overskuddet var 3.531 Rdl. Man vedtog derfor at henstille til Generalforsamlingen at benytte § 5 i Institutets Lov, hvori det var fastsat, at det »naar Overskuddet naar en vis Højde«, er overladt Generalforsamlingen »af Aarets Overskud at uddele en Sum af indtil 200 Rdl. i a l m e n n y t t i g e Ø j e m e d«. Generalforsamlingen vedtog Forslaget og bevilgede Halvdelen af Beløbet til »Landbrugsforening«, som den da hed, og den anden Halvdel til

Oprettelse af et idet det, som Byfoged Nyeborg udtalte, »føltes som et Folkebibliotek, almindeligt Savn, at der ikke her i Byen fandtes et offentligt tilgængeligt Folkebibliotek«. De 100 Rdl. skulde saa være Begyndelsen til Oprettelsen af et saadant. De 2 følgende Aar bevilgedes yderligere henholdsvis 100 Rdl. og 100 Kr. (Overgangen fra Rdl. til Kr. og Øre skete i 1874). Da der saaledes ialt var hensat 500 Kr., henstillede Direktionen til Byraadet at drage Omsorg for, at Pengene blev anvendt efter Bestemmelsen. Byraadet tog med Tak imod denne virkelig storstillede Gave og nedsatte et lille Udvalg til at tage sig af Sagen. Kapellanden, Pastor Borch og

Grenaa Folkebibliotek, som stiftedes i 1876 ved en Gave fra Spare-, Laane- og Disconto-Institutet.

Førstelærer Reventlow blev de ledende i dette Udvalg. De indkøbte Boger, fik dem indbundet og opstillet i Skabe, idet Byraadet stillede et Lokale i Kommuneskolen til Afbenyttelse. 27. April 1875 afholdtes en Generalforsamling, hvor en *Biblioteksforening* stiftedes og Love og Udlaansregler blev vedtaget. Pastor Borch blev den første Formand. Men da han kort efter forlod Byen, blev Reventlow hans Efterfølger og beholdt Posten til sin Død i Januar 1897.

Folkebiblioteket blev i Tidens Løb en Faktor i Byens kulturelle Liv. Efter en mangeaarig ret beskeden Tilværelse i et af Skolens Lokaler, fik Biblioteket i 1921 egen Bygning og er siden den Tid vokset meget stærkt. Det har i Aarenes Løb stadig modtaget en særdeles værdifuld økonomisk Støtte fra Sparekassen. Endelig i 1953, da Lokaleforholdene atter var paa Bristepunktet paa Grund af Bogbestandens glædelige Vækst, men da Forholdene paa Laanemarkedet var omtrent umulige, ydede Sparekassen endnu en Gang en storstilet Hjælp. Det skete ved, at den indvilgede i at laane Biblioteket det nødvendige Beløb til en Nybygning, der fordoblede Bibliotekets Pladsforhold og tillod en gennemgribende Modernisering.

Nogle Aars Pengeoverflod. Paa et Direktionsmøde den 23. Juli 1872 oplyste Formanden, Konsul N. L. Kock, at Kassebeholdningen stadig voksede, saaledes at Laanebegæret ikke kunde følge Trit med Indsættelserne. Man vedtog derfor at købe for 2.000 Kr. »Jydske Land-Creditforenings Obligationer«. Men samtidig vedtoges at modtage et Tilbud fra »Den danske Landmandsbank« i København om til Forrentning med $3\frac{1}{5}\%$ at modtage en Del overflodige Pengemidler. I Løbet af den nærmeste Tid foretoges saa 4 Indsættelser paa tilsammen 54.000 Rdl. i Landmandsbanken. Institutets sædvanlige Københavnsforbindelse, Privatbanken, havde kun tilbudt 3% og gled altsaa ud.

En Udvidelse af Statutterne paa Grund af Pengeoverfloden. »Som Følge af den usædvanlig store Tilgang af Indskud, som der ikke fandtes Lejlighed til at udlaane paa de i Lovene foreskrevne Maader« vedtog Direktionen i 1873 at søge Generalforsamlingens Samtykke til en lille Udvidelse af Statutternes § 3. Denne Paragraf lod oprindeligt paa, at »Institutet gor Udlaan paa Vexler og haandfast Pant [d. v. s. »alle Slags Stats- og offentlige Papirer og endvidere private Panteobligationer«] — samt imod Bevis med Selvskyldnercaution«.

Udvidelsen skulde gaa ud paa, at Institutet stillede 50.000 Rdl. til Raadighed for Udlaan til Kommuner eller til Udlaan mod 1ste Prioritet i faste Ejendomme og til en Rente af 5% . Endvidere, at det maatte overlades til Direktionen midlertidigt »at gore eventuel overflodig Kassebeholdning frugtbringende ved Kob af Statspapirer eller Kreditforeningsobligationer, naar der ikke for Institutets Midler maatte findes Anvendelse til Udlaan«.

Efter at Generalforsamlingen havde godkendt de to omtalte Vedtægtsændringer, kom der i Efteraaret 1873 Laaneonsker fra 4 af Omegnens Landkommuner paa ialt 19.000 Rdl. Desuden var der en Del Ønsker om Laan mod Pant i faste Ejendomme. Ved et Fællesmøde mellem Direktion og Repræsentantskab bevilgedes alle disse Laan til 5% Rente. Det var altsaa en *Kursændring* i Institutets oprindelige Formalsparagraf, men som var dikteret af ydre Forhold.

Pengeoverfloden vedvarede. Man søgte og fik derfor ved den ordinære Generalforsamling den 31. Marts 1874 »Bemyndigelse til at anbringe de overflodige Pengemidler i gode Værdipapirer som Statsobligationer og Land-Creditforenings Obligationer, for at opnaa en højere Rente end de $3\frac{1}{5}\%$, som Landmandsbanken yder«. Man paapegede over for Generalforsamlingen, at man paa den Maade i det forløbne Aar vilde have opnaaet 300 Rdl. mere i Renteindtægt, end Tilfældet nu havde været. I den følgende Tid anvendtes ledige Penge som Regel til Indkøb af Jydske Land-Creditforenings Obligationer. Købene skete gennem Bechgaard & Aggersborg i København. Det var en Praksis, som Institutet fulgte i en lang Række Aar.

En smart udenbys Konkurrent. I Foraaret 1874 erfarede Institutet, at Randers Sparekasse havde henvendt sig til Landkommunerne her i Omegnen med Tilbud om Laan til $4\frac{1}{2}\%$ Rente. Direktionen søgte og fik derfor Generalforsamlingens Godkendelse af, at man i givet Tilfælde i Forening med Repræsentantskabet kunde indromme disse Laantagere en Nedsættelse til $4\frac{1}{2}\%$ Rente af de allerede givne Laan. Ogsaa Grenaa Kommune og Grenaa Kirke søgte og fik Laan henholdsvis til Udbetaling af forfaldne Renter af tegnede Aktier i Randers-Grenaabanen og til den ydre Ombygning af Grenaa Kirke.

Ved Aarsgeneralforsamlingen 1874 bevilgedes ligesom de nærmest foregaaende Aar af Aarets Fortjeneste 200 Rdl. til almennyttige For-

maal. Fra 1874, da Møntenheden forandredes, blev Beløbet altsaa 400 Kr. I 1872 er allerede omtalt, at der i de 3 første Aar ialt bevilgedes et Beløb, svarende til 500 Kr. til Oprettelse af et Folkebibliotek i Grenaa. Fast paa Listen fra første Aar og fremefter var Landboforeningen. Ellers var det nærmest Syge- og Hjælpekasser i Grenaa og Oplandet, Husflidsforeningen for Grenaa og Omegn, Hedeselskabet, senere Haandværker-skolen, Velgørenhedsselskabet og mange andre.

Ritmester, Proprietær
J. A. Lytzen, Asgaard.

Ved Aarsgeneralforsamlingen 1875 forelaa Meddelelse fra Godsejer, Kammerjunker Lytzen om, at han havde bortforpagtet Asgaard og flyttede til Odense, og at han som Følge deraf maatte nedlægge sit Mandat som Direktør. Det tilfortes Protokollen med den Tilføjeelse: »Toges til Efterretning med Beklagelse over denne Fratræden, der vil efterlade et Savn saavel for Institutet, hvis Interesser han omfattede med stor Nidkærhed, som for Meddirektørerne, der skattede hans Habilitet og Velvilje«.

Pengekrisen i 1876—78.

Efter en Række Aar med Pengerigelighed, ja næsten Overflod af Penge, svingede Pengemarkedet nu til den modsatte Side. »I 1876 og nærmest følgende Aar indtraadte en ret pludselig Prisfaldsperiode, som satte sine dybe Spor over det hele Land med lave Korn- og Handelspriser, daarlig Handelsbalance og lave Fragter«. Krisens Aarsager var vistnok delvis udenlandske Forhold, som ikke i Korthed lader sig forklare. De kritiske Aar 1877—78 medførte et betydeligt Fald i Sparernes Tilgodehavende. »I det samlede Land sank Sparernes indestaaende Beløb i Løbet af Aaret 1877—78 fra 221 Mill. Kr. til 200 Mill.«

Her i Grenaa var Forholdet saaledes:

Regnskabsaar	Antal Sparere	Sparernes Indlaanskapital	Regnskabets Balancesum	Regnskabets Overskud
1875—76	1472	720.918	855.579	8.949
1876—77	1413	680.340	823.875	10.185
1877—78	1331	574.359	732.381	8.883
1878—79	1434	594.859	706.306	7.597
1879—80	1444	745.551	858.017	7.683
*)1880—81	1759	1.047.495	1.170.042	6.508

Aarsopgørelserne for disse 6 Aar viser med Tydelighed, at der ogsaa her i Grenaa har været samme Forhold som i Landet som Helhed med store Udtræk i Aarene 1876—78. Men desuden ses, at Virkningerne har holdt sig i

*) Paa Grund af Regnskabsaarets Omlægning i 1880 omfatter dette Regnskab 16 Maaneder.

lidt længere Tid her end i Gennemsnittet af de øvrige Sparekasser. Direktionsprotokollen bærer tydelige Vidnesbyrd om det samme. Et Par Eksempler:

26. Novbr. 1877: »Paa Grund af det vedvarende knappe Pengemarked forhøjes Renten af Laan til Kommuner til 5 %«.

22. April 1878: »Da der ikke fandtes tilstrækkelige Midler i Kassebeholdningen til Imodegaaelse af de forestaaende Udbetalinger, optoges et Laan i Landmandsbanken paa 10.000 Kr. Renten af dette Laan »bliver foreløbig 5½ %«.

22. Jan. 1879: Grenaa Kommune ønsker at optage et Laan paa 35.000 Kr. til Opførelse af et Fattighus og et Arresthus, »men formedelst ringe Tilgang af Indskud og Opsigelse af flere store Poster siden sidste Termin, er Kassebeholdningen ringe, og Direktionen nærer Betænkeligheder ved at give Tilsagn«. Kommunen skaffede ad anden Vej et Laan paa 25.000 Kr. og søger nu atter Institutet om Laan af de manglende 10.000 Kr., men selv dette reducerede Laan matte Institutet afslaa »under Hensyn til de i Øjeblikket usikre Forhold i Almindelighed og navnlig under Hensyn til et i Rigsdagen forelagt Forslag til Sparekassevæsenets Omordning«.

Naar Aktionærernes Udbytte uagtet Krisen stadig har været ganske betydeligt, skyldes det uden Tvivl dels den Omstændighed, at Pengeinstitutet her ikke udelukkende var Sparekasse, men ogsaa Diskontobank, dels at Aktiekapitalen var forholdsvis lille, sammenlignet med Omsætningens Størrelse, hvorved Udbyttet altsaa fordeltes paa meget faa Aktier. At disse Aktier, som altsaa gav et Aarsudbytte paa hen mod 20 %, var meget efterspurgt, viser flere Eksempler, bl. a. et Avertissement i »Grenaa Avis« for 3. April 1871:

„Aktier i Spare-, Laane- og Diskonto-Institutet for Grenaa og Omegn kjøbes til høj Pris af Prokurator G. Neess“.

Omkring Sparekasseloven af 28. Maj 1880.

I Slutningen af 70erne rettedes der fra forskellige Sider i Landet en Kritik imod Sparekassernes Virksomhed og Ledelse. Navnlig fremhævedes det, at Sparekasserne fra at være rene filantropiske Foretagender med ulønnet Bestyrelse var gaet over til at være banklignende Instituter med vellønnede Direktører. »Dette laa uden for de Forudsætninger, under hvilke Sparekasserne var oprettet og de Begunstigelser, som de nød«. Man fandt det paakrævet, at de nu kom ind under Statens Kontrol og blev underkastet visse Lovbestemmelser. Denne Kritik førte til, at ledende jyske Sparekassemand i Slutningen af 1877 udsendte en Opfordring til de jyske Sparekasser om at sende Repræsentanter til et Møde, hvor Sparekassernes Forhold kunde tages op til almindelig Behandling og Drøftelse.

Der holdtes et Møde i Januar 1878. Formaålet med Mødet var at faa dannet en Sparekassesammenslutning og at faa udarbejdet ensartede Regler for Sparekassernes Virksomhed med Hensyn til Forrentning og Indskud, Anbringelse af de indsatte Midler, Dannelsen af Reservefond, Regnskabsføring og Revision. Det var altsaa Sparekassernes eget Ønske at faa indført ensartede og ordnede Forhold. Men det lykkedes ikke Sparekassefolkene paa egen Haand at føre Sagen igennem.

Det synes ikke, at Grenaa-Institutet har været særlig interesseret i denne Sag, eller at det har været repræsenteret paa Møderne. Der er i hvert Fald ikke anvist Penge dertil af Kassen. Alt tyder paa, at Institutet allerede fra Starten har haft sine Rammer fastlagt med saa klart Overblik og Udsyn, at Trangen til at søge udenbys Belæring ikke har været særlig stor. Det kan vistnok med Rette hævdes, at de Mænd, der startede Institutet her, netop fra første Færd i Hovedsagen har fundet den rette Form og afstukket netop de samme Linier, som gaar igennem Sparekasseloven fra 1880. Der er her handlet baade med Forsigtighed og med klart Overblik, saaledes at man i alle Forhold har holdt sig paa den sikre Side. Institutet har aldrig været ude for de Rystelser, som altsaa faktisk har fundet Sted i flere andre Sparekasser og Pengeinstituter. Det er da ogsaa betegnende, at

Sparekasseloven af 28. Maj 1880 kun nødvendiggjorde ganske faa Ændringer i Grenaa-Institutets Vedtægter. De to, som var mest iøjnefaldende i det ydre var: 1) at Regnskabsaaret maatte omlægges fra $\frac{1}{12}$ — $\frac{30}{11}$ og til den almindelig gængse Termin, nemlig Finansaarets: $\frac{1}{4}$ — $\frac{31}{3}$. Som Følge deraf fik Overgangsaaet 16 Maaneder nemlig 1. Decbr. 1880—30. Marts 1882. Og 2) at Institutets »Love« eller »Statutter« fremtidig benævnes »Vedtægter«.

I Praksis fik Loven endvidere den Virkning, at Regnskaberne maatte omlægges efter de nye Terminer, hvilket selvfølgelig gav Regnskabsføreren noget Ekstraarbejde, som honoreredes med 50 Kr. Ved Direktionsmødet den 16. Maj 1882 vedtoges yderligere, at »da Institutets Bogholder og Kasserers nuværende Gage af 2000 Kr. er aldeles utilstrækkelig til Vederlæggelse af det med Posten forbundne Arbejde og Ansvar, naar henses til, at Institutets Indskudsmasse siden 1. Decbr. 1874 er vokset med ca. 370.000 Kr., nemlig fra 680.399 Kr. til 1.050.295 Kr. vedtoges at henstille til Repræsentantskabet, at Gagen for samme Post forhøjes til 3000 Kr. fra 1. April at regne. Dog saaledes, at deri tillige er indbefattet Vederlag for Lokale med Lys og Varme til Institutet, samt at Regnskabsføreren er pligtig til uden yderligere Vederlag at underkaste sig en eventuel Forøgelse af Institutets Regnskabsdage efter Direktionens nærmere Bestemmelse«.

Som en ydre Markering af Overgangen kan endelig anføres, at Institutet 6. April 1881 fik Meddelelse fra Indenrigsministeriet om, at Ministeriet i Henhold til Sparekasseloven af 28. Maj 1880 »forlængede de Institutet indrømmede Begunstigelser samt Retten til at føre Navnet af Spareinstitut til at gælde

for 10 Aar igen, nemlig til 1. Jan. 1891«. De nævnte »Begunstigelser« var, foruden Retten til Stempelfrihed for Sparebøger og Beviser og Eneretten paa at føre Ordet »Spare-Institut« i Navnet, navnlig den, at de i disse Kasser indestaaende Midler »ej maa belægges med Arrest eller Beslag«.

»**Centralforeningen af jyske Sparekasser**«. Paa et Møde i Aarhus 6. Decbr. 1881, indvarslet af Sparekasseinspektør V. S. V. Faber, vedtoges Oprettelse af en Centralforening af jyske Sparekasser. Grenaa synes heller ikke at have været repræsenteret ved dette Møde. Dog ydede Institutet Tilskud til Udgivelse af det af Sparekasseinspektøren startede »Sparekasseblad«. Derimod deltog baade Direktionsformanden og Repræsentantskabsformanden i Sparekassemødet i Fredericia i 1887. I Rejsseudgifter bevilgedes 25 Kr. til hver. Efter Hjemkomsten afholdtes en ekstraordinær Generalforsamling, hvor der aflagdes Referat fra Mødet. Af praktiske Resultater fra dette Møde kan nævnes, at der fra følgende Regnskabsaars Begyndelse oprettedes en særlig Konto for »Kurs-Gevinst og -Tab paa Fonds«.

25 Aars Jubilæet i 1881

fejredes ikke ved nogen ydre Højtidelighed. Men forskellige Begivenheder gjorde Aaret bemærkelsesværdigt.

Pressen faar Adgang til Institutets Generalforsamlinger. Ved Repræsentantskabsmøde 8. Juli 1880 havde det nyvalgte Medlem af Repræsentantskabet, Forstelærer H. Reventlow, stillet Forslag om, at man meddelte Redaktørerne af Byens Blade, »at de ordinære Generalforsamlinger i Almindelighed kunde overværes af Bladenes Referenter«. Baade Repræsentantskab og Direktion kunde tiltræde dette Forslag og sendte Aviserne en Meddelelse derom. Det resulterede da ogsaa i, at Generalforsamlingen d. 31. Marts 1881 overværedes af Pressen, og at »Grenaa Avis« bragte et udførligt 3 Spalters Referat.

Ved det nævnte Repræsentantskabsmøde 8. Juli 1880 stillede Reventlow — foruden Forslaget om Pressens Adgang til Generalforsamlingerne — endvidere Forslag om, at man skulde foreslaa Generalforsamlingen »i Anledning af Institutets 25 Aars Virksomhed at stifte 2 Legater, hver paa 1500 Kr., som skulde tages af Reservefondens. Heraf skulde Renten af det ene gaa til Fremme af Landbrugets Interesser og tilstilles Grenaa og Omegns Landboforening, det andet til Fremme af Haandværkets og tilstilles Bestyrelsen for Grenaa Haandværkerforening«. Forslaget forkastedes med alle 5 Stemmer imod Forslagsstillerens.

Ved **Generalforsamlingen i 1881** stillede Reventlow sammen med Købmand P. Jensen, som var valgt til Repræsentantskabs-Suppleant, Forslaget i en lidt ændret Skikkelse. Det fraaadedes af Hofjægermester Benzons, der anførte, at »det var Institutets Formaal at tjene Penge og ikke at give Understøttelser«.

Og af Prokurator Møller, der anførte, at »Institutet staar under Regeringens Tilsyn, og at Forslaget næppe vilde faa Sparekasseinspektørens Sanktion«. Forslaget forkastedes. Derimod vedtoges — som sædvanlig — af sidste Aars Overskud at skænke 400 Kr. til forskellige velgørende Formaal. Prokurator Møller meddelte, at Aktionærernes Udbytte vilde blive $16\frac{1}{2}\%$ ligesom foregaaende Aar.

Reventlow mindedes Direktionsformanden, Vicekonsul Kock, som ved Sygdom var forhindret i at være til Stede denne Gang, og som nu i 25 Aar, uafbrudt siden Institutets Stiftelse, havde beklædt Formandspladsen i Direktionen. Han udtalte Ønsket om, at Konsul Kock snart maatte have overvundet sin langvarige Sygdom og atter kunde varetage sine Forretninger.

Det var en sidste Hilsen til Institutets energiske og dygtige Førstemand og Stifter. I Virkeligheden laa *Konsul Kock paa det yderste og døde Dagen efter.*

Spare-Institutet faar Konkurrenter.

Som det allerede er berørt, havde Institutet tidligere faaet en Konkurrent, idet en Kreds af Landboere i 1861 havde stiftet en »Landbo-Spare- og Laanekasse«. Forretningsføreren var ex. jur. T. Lütken, som dengang ejede og beboede »Sølyst« i Voldby Sogn, men snart efter flyttede til Grenaa, hvor han boede i Resten af sit Liv. Han købte en nyopført Ejendom paa Østergade, der blev »Landbo-Sparekassens« Kontor. Lütken blev en af Forgrundsfigurerne i Byens Liv og Styrelse, bl. a. mangeaarigt Medlem af Byraadet. De andre 3 Bestyrelsesmedlemmer var Gaardejer R. Kaag, Gjerrild, P. Davidsen, Trustrup, og N. Nielsen, Aalsrode. Det var i Hovedsagen den samme Kreds af Mænd, som havde stiftet Landboforeningen.

Men nu havde — ganske umiddelbart før Jubilæumsgeneralforsamlingen — atter en Kreds af Landboere indbudt til Aktietegning i et »nyt Bankinstitut for Grenaa og Omegn«. Den ledende i Foretagendet var Sagfører West, der i en Række Aar havde været Revisor i Spareinstitutet, men ikke var genvalgt sidste Gang. Det ses ikke, om det var efter eget Ønske, eller uden. Det nye Pengeinstitut, som tog Navnet »Grenaa Bank«, og hvor West blev Leder, begyndte sin Virksomhed hen paa Sommeren 1881.

Men ogsaa to unge hjemlige Jurister, cand. jur. Fr. Brokmann og cand. jur. Fr. Lütken, Søner af henholdsvis Købmand J. H. Brokmann og førnævnte Kancelliraad Lütken, averterede om, at de til Disposition havde betydelige baade private og offentlige Pengemidler, som de udlaante mod betryggende Sikkerhed. Ja, endog Prokurator T. Møller, der havde været Repræsentantskabsmedlem i Spare-Institutet, men som paa Grund af en mindre Uenighed med Direktionen havde nedlagt sit Mandat, gav sig af med Ordning af Laan. Han bekendtgjorde ved Avertissement i »Grenaa Avis« ($\frac{20}{3}$ 1874), at han »var ansat som Agent« i Grenaa for »Den danske Landmandsbank« i Køben-

Grenaa Raadhus paa Torvet. Kredsens Valgsted fra 14. November 1873 til og med 25. Juni 1884. I Raadhussalen holdtes Spare-Institutets Generalforsamlinger i de første mange Aar.

havn og for denne Bank ordnede Optagelse af Laan, Udbetaling eller Indkassering af Penge o. s. v. Forøvrigt vendte Prokurator Møller efter nogle Aars Forløb tilbage til Sparekassen, denne Gang som Direktor, og blev i en Snes Aar en af de ledende i Institutets Virksomhed. Men altsaa: der fandtes nu i Grenaa Laanemuligheder nok, selv om de to nye Pengeinstituter ikke paa langt nær naaede op paa Siden af Spareinstitutet.

Sommeren 1881 var en af de mest bevægede Perioder i Landets politiske Historie. Den forbitrede Kamp *imod* Ministeriet Estrup og Provisorierne og for Folketingsparlamentarismens Anerkendelse var nu i fuld Gang. I Sommerens Lob afholdtes to Oppløsningsvalg til Folketinget. Første Gang 21. Maj, anden Gang 26. Juli. I begge Tilfælde var disse Oppløsningsvalg foranlediget af, at Folketingets Venstreflertal havde nægtet Finansloven.

Grenaa Kredsens Folketingsmand var Gaardejer Chr. Bonløkke, Aalsrode. Han havde været valgt med stort Flertal i en Snes Aar og stod paa Venstres yderste Fløj. Som Modkandidat var opstillet Højremanden, Kaptajn L. Pontoppidan, Orbækgaard. Hans ordførende Stiller var Apoteker Hoffmeyer, som just var valgt som Repræsentantskabsformand i »Spare-Institutet«.

Hovedparten af de ledende i den nye »Grenaa Bank« var Bonløkkes ivrige Tilhængere og Stillere. Ordførende Stiller var den unge Gaardejer P. Pedersen Dangaard. Imellem ham og Apoteker Hoffmeyer kom det ved Valget og umiddelbart derefter til meget skarpe, stærkt personligt farvede, Meningsudvekslinger.

Gaardejer Chr. Bonløkke.
Grenaakredsens Repræsentant
14/6 1861-20/4 92, dog med Und-
tagelse af en Periode 1864-66.

Kaptajn L. Pontoppidan,
Ørbækgaard.
Bonløkkes Modkandidat
ved Valgene i 1881.

Spare-, Laane- og Diskonto-Institutets Ledere og Aktionærer var ganske overvejende Højremænd, den nye Banks ganske overvejende Venstremænd, endda af de mest radikale. Forholdet mellem de to Pengeinstituter var dermed givet. Man gør sig nu om Stunder ingen Idé om, hvor bittert personligt Had der herskede mellem de to politiske Fløjes Tilhængere. Man kunde bogstavelig ikke tænke sig at være i Stue sammen med eller handle hos en af Modparten. Og Skillelinien laa skarpt mellem Land og By. Medens Bonløkke ved Valget d. 24. Maj 1881 fik 4 Stemmer i Grenaa By, fik Pontoppidan 195 St. I Landdistrikterne var det ganske modsat: Bonløkke fik 1046 St., Pontoppidan 294 St.

Tilbageblik paa det første kvart Aarhundrede.

De første 25 Aar af Institutets Historie var i ganske overvejende Grad præget af 3 Topfigurer: Konsul Kock som Direktionsformand, Byfoged, Justitsraad Nyeberg som Formand for Repræsentantskabet og Prokurator Lunøe som Forretningsfører og Leder af Institutets daglige Drift som Bogholder og Kasserer. Omkring 25 Aars-Jubilæet, altsaa i Aarene tæt ved 1881, forsvandt de alle tre.

Justitsraad Nyeberg søgte i 1876, da han fyldte 70 Aar, sin Afsked og forlod Byen. Han udnævntes ved den Lejlighed til Etatsraad. Nyeberg flyttede til København, hvor han boede til sin Død. Han begravdes i 1892 paa Familiegravstedet paa Grenaa Kirkegaard.

Vicekonsul N. L. Kock døde i selve Jubilæumsaaret 1881, netop Dagen efter den omtalte Generalforsamling. Trods Svagelighed havde Kock til det

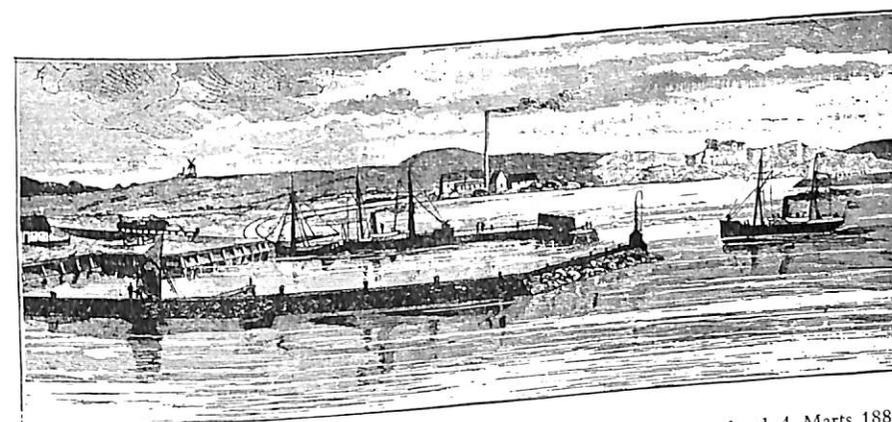
sidste med stor Pligtopfyldenhed deltaget i de daglige Forretninger og ledet Direktionsmoderne. Endnu indtil ganske faa Uger før hans Død ses hans smukke, karakteristiske Underskrift i Direktionsprotokollen, hvor han selv indførte Referat af alle Forhandlinger.

Prokurator Lunøe var den sidste af de tre Hovedpersoner, som sagde Sparekassen Farvel. Han var kommet til Grenaa i Begyndelsen af 1840erne og havde i en Række Aar været Fuldmægtig paa By- og Herredsfogedkontoret. Han var flere Gange for længere Tid ad Gangen konstitueret i Embedet. Lunøe havde været Medlem af Ligningskommissionen og havde i en lang Række Aar siddet i Kommunalbestyrelsen. Han var en særdeles anset Borger og en stærkt benyttet Prokurator. Lunøe forlod Byen 1. Oktober 1883 som en hovedrig Mand. Han levede i København Resten af sit Liv og døde i 1909 i en Alder af 91 Aar. Men ved alle Institutets Generalforsamlinger var han — som den største Aktionær — altid repræsenteret med 3 Stemmer ved en eller anden af sine Venner eller Bekendte fra Grenaadagene.

Med disse tre Mænds Afgang var Institutets »Barndomstid« forbi. Det er med Overlæg, at her er anvendt et rigeligt Sidetal til Skildringen af denne Institutets første Tid og dets Stiftere.

I Grenaa Bys Historie markerer et Par Hovedbegivenheder denne Periode. I Aarene 1874—79 var bygget en stor, ny Havn med tilstrækkelig Sejldybde for den nyere Tids Skibe, navnlig Dampskibene. Det var et Foretagende, som var blevet ramt af et ufatteligt stort Antal Uheld og Fejlregninger, som havde forhalet Arbejdet i mange Aar og fordyret det i en katastrofal Grad. Fra et kalkuleret Beløb paa 315.000 Kr. var Foretagendet vokset til en Slutsum paa langt over 1/2 Mill. Kr. alene for Kommunens Vedkommende. Dertil kom yderligere Statens Tilskud.

En Jernbanelinie Grenaa-Randers med Tilslutning af en Sidebane

Det nye Havneanlæg fra 1870erne efter Tegning af Jul. Poulsen i »Ill. Tidende« d. 4. Marts 1883.
I Baggrunden ses Baunhøj Mølle og Kalkværket ved Bredstrup Strand. Til højre ses Københavnerdamperen »Ydun« paa Vej ind i Havnen.

Grenaa Bys Skatteliste for 1876

i Uddrag til Oplysning om Borgernes Indtægter.

Efter »Grenaa Avis» 1. December 1875.

Indtægt i Kr.	Skat i Kr.		Indtægt i Kr.	Skat i Kr.	
24.000	870	Købmand C. J. Momme.	2.200	79	Postmester Skjerbek.
18.500	670	Etatsraad Nyeborg.*			Konsul N. L. Kock.*
14.000	507	Prokurator Lunoe.*			Maler H. Wessing.
9.000	326	Købmand C. Nobel.*			Bundtmager Bradsted.
8.000	290	Købmand Fr. Thykier*.	2.000	72	Gæstgiver Chr. Petersen.
7.800	282	Købmand P. Jensen.*			Købmand P. Topp.
6.800	246	Detallist J. A. Jørgensen.			Købmand Sandberg.
6.500	235	Apoteker Fr. Hoffmeyer.*			Sadelmager Henrichsens Enke.
6.400	232	Købmand Johs. Jørgensen.			Skibsbygger [senere Brygger]
6.000	207	Distriktslæge Steenberg.			V. Krogh.
5.400	195	Prokurator T. Møller.*			Bager H. H. Hartmann.
5.200	188	Farver Qvist.			Maler E. Hartmann.
5.000	181	Købmand Otto Thykier.*	1.900	68	Forstelerer H. Reventlow.*
		Godsforvalter Lütken.			Rebsluger Th. Sørensen.
		Læge Selchau.	1.800	65	Sadelmager Seelen.
4.800	185	Købmand N. Schoubye.			Organist Bentzen.
		Købmand P. Trampenber.	1.600	58	Vognmand Rud. Christensen.
4.500	163	Købmand I. H. Brokmann.*			Handelsbetjent Secher.
		Købmand A. Lund.			Kammer P. Møller.*
4.200	152	Købmand H. S. Henriksen.			Gæstgiver Bonke.
4.000	145	Pastor Dantzer.			Dyrlæge P. G. G. Beyer.
		Ingeniør Buchwald [Jernba-	1.500	54	Skomager Årkrog.
		neanlægget].			Værtshusholder A. Andersen.
		Købmd. O. B. Kruses Enke.			Lærer S. N. Munch.
		Gæstgiver C. Knudsen.			Daglejer S. Lindberg [første
3.600	130	Købmand A. Sørensen.	1.400	50	gang en Arbejder er opfort].
		Læge J. Richter.			Skomager C. F. Ostermann.
3.500	126	Jernstøber K. Knudsen.	1.300	47	Skipper Andreasen.
3.400	123	Kaptajn, Kbm. R. W. Starck.			Toldassistent Halls.
		Toldforvalter Wismer.	1.200	43	Handelsbetjent Lindberg.
		Brygger Sejling.			Vejassistent Wiinholt.
3.200	115	Detallist Ferd. Rasmussen.	1.100	39	Skomager Jul. Høimark.
3.000	108	Enkefru Bine Lund [Boghdl.]			Lærer Fr. Petersen.
		Prokurator G. Neess.			Musikdirektor Carl Møller.
		Købmd. C. F. Ehrenreich.	1.000	36	Handelsbetjent Emborg.
2.800	101	Farver Graff.			Fuldmægtig Fr. Brokmann.*
		Skrædder A. J. Lyngbye. [De			Bogtrykker Lemmich.
		første Haandværkere].	9.00	32	Skomager Kildahl.
2.600	94	Manufakturhandler G. M.			Handelsbetjent Raundrup.
		Jensens Enke.	800	29	Værtshusholder Jacob Dolmer.
2.500	87	Kordegner Johannsen.			Tjenestekarl Søren Larsen.
		Fuldmægtig West.*			Fuldmægtig Steenbuch.
		Redaktør Færch.			Styrmand Menne.

Til og med 2.500 Kr.s Indtægt er Listen helt komplet. Resten er kun anført i Uddrag. 800 Kr.s Indtægt er den laveste, som er anført i Avisen. * efter Navnet betegner, at vedk. har haft Tilknytning til Spare-Institutet som Direktør, Repræsentant, Bogholder eller Revisor.

Spare-, Laane- og Diskonto-Institutets Regnskaber.

Skematisk Oversigt over Virksomheden i 1857—81.

Regnskabs- aar	Sparenes Tilgodehavende	Samlet Udlaan	Fonds- Beholdning	Kassebeh. og Indsk. i Banker	Reserve- fond	Balance
Rdl.						
1857	14.380	5.650		112	81	53.752
1858	22.131	9.350		1.282	546	41.133
1859	33.314	11.900		2.846	1.056	53.127
1860	40.688	17.821	841	4.304	1.668	60.716
1861	51.098	27.623	1.663	3.579	2.259	71.491
1862	76.854	34.970	1.945	4.286	2.990	98.156
1863	84.319	42.325	2.649	1.829	3.682	106.329
1864	90.785	43.885	2.649	4.405	4.993	114.437
1865	99.934	52.330	4.273	4.802	7.492	126.227
1866	109.374	58.890	7.606	6.369	10.000	144.214
1867	120.937	65.303	10.195	1.915	10.611	157.632
1868	155.326	70.160	12.538	3.081	12.645	193.887
1869	160.472	71.348	14.145	3.478	14.700	201.336
1870	165.544	69.621	15.845	4.879	16.602	208.122
1871	178.189	76.562	17.601	4.735	17.923	222.775
1872	211.112	85.290	19.426	16.988	19.524	256.413
1873	285.538	99.645	19.976	70.476	20.977	332.688
1874	340.199	153.675	54.952	43.504	22.452	389.430
Kr.						
1875	784.319	419.344	112.932	37.282	47.012	887.367
1876	720.918	454.649	102.932	12.087	49.131	855.579
1877	680.340	436.535	112.932	34.493	51.311	823.875
1878	574.359	480.705	123.307	16.159	53.683	732.381
1879	594.839	377.029	63.600	14.469	56.158	706.306
1880	745.551	434.764	65.247	81.829	58.636	858.017
*)1881	1.047.495	514.396	69.839	305.211	69.484	1.170.042

*)NB. Foranlediget af Sparekassens af 28. Maj 1880 omlagdes Regnskabsaaret, saaledes at Regnskabet 1881 omfatter 16 Maanedes, nemlig 1. December 1880—31. Marts 1882.

Grenaa Banegaard opført 1876. Togets Ankomst. Foto ca. 1900.

Ryomgaard-Aarhus var opført i 1874—76. Den var bygget som Privatbane og fik sammen med Sidebanen til Aarhus straks Navnet »den østjydske Bane«. Dens Anlæg var forløbet programmæssigt, men Banens Benyttelse var foreløbig langt under Forventning. Den kunde ikke svare sig og ikke betale Renterne og Afdragene paa Banklaanet, der var stiftet til dens Fuldførelse. Københavns Handelsbank lod gøre Udlæg i Banen og alle dens Ejendele, og der berammedes Auktion. Denne hindredes kun ved, at Staten søgte og fik Rigsdagens Tilslutning til at overtage Banen med Aktiver og Passiver og fremtidig drive den som Statsbane. En Lov derom vedtoges i 1881.

Endelig fuldbyrredes i 70erne det store Projekt, Kolindsunds Udtørring. Det ramtes ligesom Havneanlægget af en Række meget store Uheld. Det mest alvorlige var et *Digegennembrud 16. Januar 1875* efter et overmaade voldsomt Tøbrud. Derved løb det næsten helt tørlagte Sund atter fuldt af Vand, og man maatte begynde forfra. Der skete arelange Overskridelser af den anslaaede Tid og dermed uhyre Forhøjelser af den beregnede Anlægssum. I Stedet for et Par Aar varede Arbejdet næsten 7 Aar, og den kalkulerede Udgift paa ca. 800.000 Kr. voksede til hen mod 2½ Mill. Kr. For dette Beløb var frembragt et Areal paa ca. 2560 Tdr. frugtbar Jord (ca. 1413 ha.). Hver Td. Land stod saaledes Selskabet i en Pris paa ca. 1000 Kr.

Alle tre Foretagender var altsaa ude for store Uheld og delvise Fejlberetninger. Men alle tre i Forening prægede Byen stærkt og gavnede den i det lange Løb. De to første ved i høj Grad forøgede Trafik- og Handelsmuligheder, det sidste ved at skaffe Byen et stort, nyt Opland.

Endelig forandredes Bybilledet ret stærkt ved en Række Ombygninger af ældre Ejendomme. Det var navnlig Storegades østre Del, hvor en Række »moderne« Købmandsbutikker fremstod. Desuden ved en Ombygning af Kirken, hvorved Sideskibet forsynedes med Kamgavle og Taarnet fik Spir.

DE NÆSTE 25 AAR

I NSTITUTETS NYE LEDELSE. Efter Konsul Kocks Død i 1881 foretoges ved en ekstraordinær Generalforsamling Valg af en ny Direktor. Valget faldt paa Prokurator T. Møller. Han var i 1878 ved Nyeborgs Afrejse fra Byen valgt ind i Repræsentantskabet i hans Sted og var straks blevet valgt til Formand. Nu flyttede han altsaa over i Direktorstolen. Ogsaa her valgtes han straks til Formand. Hans to Meddirektorer var Købmand J. H. Brokmann (valgt i 1866) og Landinspektør C. Christensen (valgt i 1876). Til Prokurator Møllers Efterfølger som Repræsentantskabsformand valgtes Apoteker F. Hoffmeyer.

Endelig var omtrent ved samme Tid cand. jur. F. Brokmann antaget til Lunoes Efterfølger i Posten som Bogholder. Det var da ganske naturligt, at denne Nybesættelse af alle de 3 ledende Stillinger bevirkede Ønske om visse Forandringer og Moderniseringer i Institutets Bogholderi, som iøvrigt ogsaa gjordes nødvendige i Henhold til den nye Lov om Sparekasser. Bestyrelsen henvendte sig derfor til Privatbanken i Aarhus og Sparekassen sammesteds og fik Tilladelse til at gøre sig bekendt med disse to Pengeinstitutters Bogholderi og hele Indretning. Prokurator Lunoe og Sagfører Brokmann gjorde saa en Rejse til Aarhus og satte sig ind i de nye Metoder for Regnskabsførelse. Samtidig omlagdes Regnskabsaaret, i Overensstemmelse med Sparekasselovens Fortidige, til Kalenderaaret i Stedet for som hidtil 1. Decbr.—30. Novbr. Den nyansatte Bogholders Løn forhojedes fra 2000 Kr. til 3000 Kr. om Aaret.

Byggeplaner og Pengerigelighed. I Institutets første 27 Aar havde dets Ekspeditionslokale været i Lunoes private Kontor. Ejendommen, som var en lang, gammel Bindingsværksbygning, fyldte hele Arealet, hvor de 3 Ejendomme Storegade Nr. 8, 10 og 12 nu ligger. Sparekassens Kontor laa længst mod Vest.

Da Lunoe i 1883 rejste fra Byen, solgte han Ejendommen til to unge Sagførere, N. Bonke og H. West, som overtog hans Sagførervirksomhed. De delte senere Ejendommen i tre Parceller og beholdt selv den vestligste, hvor de lod opføre en moderne Bygning og indrettede Kontor m. m.

F. Brokmann, der altsaa blev Lunoes Efterfølger som Bogholder og

Storegade Nr. 8, 6 og 4 ca. 1865. Bygningen til venstre (Nr. 8) er Gavlen af Prokurator Lunøes Gaard. Her var Spare-Institutets »Kontor« fra Begyndelsen indtil 1883, da Lunøe forlod Byen. Den midterste Bygning (Nr. 6) tilhorte Sagfører Brokmann. Her var Institutets Kontor fra 1883 indtil 1888, da den blev købt af Institutet, som lod den nedrive og genopføre, omtrent som den staar i Dag.

Kasserer i Institutet, ejede selv Naboejendommen mod Øst, Storegade Nr. 6. Her havde han Kontor, og herhen flyttede Sparekassens Ekspeditionslokale. Det var smaa beskedne Stuer ligesom Forgængerens. Lunøe havde kun holdt »Foretningstid« for Sparekassen een Formiddag om Ugen Kl. 9—12. I de senere Aar dog i Terminsmaanederne, Juni og December, forlænget med et Par Eftermiddagstimer. Brokmann gjorde straks ved Overtagelsen en radikal Ændring paa dette Omraade. Han averterede derom i 1883, at »Grenaa Spare-, Laane- og Disconto-Institutets Kontortid nu var 9—12 Formiddag og 2—6 Eftermiddag«.

Forslag om Nybygning. Ved Generalforsamlingen 7. Aug. 1886 stillede Repræsentantskabets nye Formand, Apoteker F. Hoffmeyer, Forslag om, at Direktionen og Repræsentantskabet i Forening bemyndigedes til at lade udarbejde Forslag til »fuldt hensigtsmæssige Lokaler til Institutets Benyttelse«. Men Forslaget fik en meget kølig Modtagelse og forkastedes ved Afstemningen.

Storegade ca. 1895. I Midten ses Nr. 6, den i 1889 opførte Bygning for »Spare-, Laane- og Disconto-Institutet«, hvis Navn ses midt paa Bygningen mellem Stuen og 1. Sal.

Aaret efter bragte Hoffmeyer og Kobmand Nobel atter Forslaget frem i et Udvalgs-møde. Det forkastedes atter med alle Stemmer imod de to Forslagsstilleres: »Udvalget mener, at det under de nuværende for hele Sparekasseforetningen trykkende Forhold maa anses for rettest indtil videre at udskyde Spørgsmaalet om Tilvejebringelse af fuldt hensigtsmæssige Lokaler«.

Atter stor Pengerigelighed. Udvalgets Stilling var saa meget mere mærkelig, som der netop sidst i 80erne var en overordentlig stor Pengerigelighed her i Institutet ligesom over hele Landet. Spørgsmaalet om at faa Pengemidlerne anbragt voldte faktisk stadig Direktionen »Hovedpine«. Her anføres et enkelt Eksempel. 26. Marts 1887 noteres i Direktionsprotokollen: »Da Institutet for Tiden har en stor Kassebeholdning og desuden 120.000 Kr. indestaende i andre Pengeinstituter, samt da det desuden har ca. 280.000 Kr. anlagt i Fonds og det af Hensyn til eventuelle Kursfald paa disse anses for rettest at søge en Del af samme realiseret og anbragt ved Udlaan i faste Ejendomme, vedtoges det at udbyde en større Del af Institutets Midler mod Prioriteter i faste Ejendomme til en Rente af 4 %«. Det er ogsaa betegnende for Tilstanden paa Pengemarkedet, at et af Hovedpunkterne ved Forhandlingerne paa det tidligere omtalte Sparekassemøde i Fredericia var fælles Forholdsregler i den Anledning, bl. a. Indlaansrentens Nedsættelse.

Forst den tvingende Nødvendighed af at skaffe et brandfrit Rum til Sikring af Institutets Mængder af Værdipapirer o. s. v. satte langt om længe Sving i Foretagendet. Generalforsamlingen 11/8 1888 vedtog at afkøbe Overretssagfører Fr. Brokmann den gamle Ejendom, hvori Kontoret hidtil havde været og lade

en ny Sparekassebygning opføre paa Grunden. Til Arkitekt antoges Overbancemester Jensen, Aarhus, som i de Aar var meget benyttet ved større Byggeforetagender i Grenaa. Den unge Murermester J. P. Sørensen fik — som lavestbydende — Bygningen overdraget i Entreprise. Bygningen med Grund o. s. v. kostede ialt ca. 25.000 Kr. Førstesalen, der var indrettet som Privatbolig, udlejedes til Bogholderen som en Del af hans Lon. Han fik tillige Ret til at benytte Kontorlokalerne i Stueetagen til sin private Praksis. Indflytningen fandt Sted sidst paa Aaret 1889. Generalforsamlingen d. 11. Aug. bragte et betydeligt

Personskifte i Bestyrelsen, idet ikke mindre end fire Medlemmer afgik eller var afgaaet. Af Direktorerne var Købmand J. H. Brokmann død 1. Maj 1888. Han var ganske vist ikke mellem Stifterne, men var dog blevet Aktionær allerede omkring 1860 og valgtes til Direktør i 1866 ved Købmand Møllers Afgang. Brokmann havde ved Flid og Paapasselighed arbejdet sig op til gode økonomiske Kaar. Han var »regnskabsførende Overformynder« i Grenaa, en meget fin Ærespost. Brokmann havde med særdeles stor Interesse passet sit Hverv i Institutet lige til sin sidste Tid.

Af Repræsentanterne var Kammerherre E. v. Benzon ligeledes død i Lobet af 1888. Apoteker Hoffmeyer og Godsforvalter M. Hansen, Benzon, havde nedlagt deres Mandater, delvis paa Grund af Misfornøjelse med Bestyrelsens kolige Optræden i Byggesagen. Af disse tre er der især Grund til at nævne Apoteker Hoffmeyer. Han var en overordentlig alsidig Begavelse, rig paa Initiativ og med fremragende Handlekraft. Han var i 1870erne og 80erne ubetinget Grenaa's førende Personlighed baade politisk, kommunalt og selskabeligt. Han var Stifter eller Medstifter af næsten alle de Foreninger, Selskaber og Institutioner, som opstod i Grenaa i sidste Tredjedel af Aarhundredet, og selvfølgelig mangeaarigt Medlem af Byraadet. Han var en af de virksomste for Jernbaneanlægget og for Bygningen af den nye Havn. I 1902 solgte Hoffmeyer Apoteket og flyttede til Aarhus som Direktør for »Jydsk Telefon-Aktieselskab«, af hvilket han var Medstifter.

Pengerigelighed og nedadgaende Rente. 25. Oktober 1895 afholdtes et Fællesmøde mellem Direktionen og Repræsentantskabet. Man var enig om, at det under den nuværende Pengerigelighed og Vanskeligheden ved at gøre Institutets Pengemidler frugtbringende paa betryggende Maade ikke var muligt at bibeholde den hidtil gældende Rentefod for Institutets Indskud. Man vedtog derfor at sammenkalde til en ekstraordinær Generalforsamling til Godkendelse af den almindelige Indlaansrentes Nedsættelse til $3\frac{1}{2}\%$ fra 1. April 1896 at regne.

25. Novbr. 1895 vedtog man endvidere: »Til Forebyggelse af, at Institutets Prioriteter i faste Ejendomme skulde blive opsagt, efter at der nu er indtraadt Nedgang i den almindelige Rentefod«, at nedsætte Renten af Insti-

tutets Udlaan i faste Ejendomme fra 4% til $3\frac{1}{2}\%$ og at give Debitorerne Underretning derom.

Man bevilgede et 1ste Prioritetslaan paa 8.500 Kr. til Opførelse af en Pigeskole paa Vestergade. Et Laan paa 20.000 Kr. til Grenaa Borgmester-, By- og Herredsfoged-Embede til Opførelse af en Embedsbolig paa Østergade. Og endelig et lignende 1ste Prioritetslaan til et Menighedshjem paa Vestervej.

Endelig besluttedes, at »da det er Institutet magtpaaliggende at beholde Kreaturforsikringen »Kus:os« [stiftet og repræsenteret af Prokurator G. Neess] som Laantager, saa vilde man indtil videre beregne sig følgende Satser: Laan mod Depositum og Kreditforeningsobligationer til Rente $4\frac{1}{4}\%$ og af Veksler $4\frac{1}{2}\%$ «.

8. August 1896 gik Indlaansrenten yderligere ned til 3% og forhøjedes først i 1899 til $3\frac{1}{2}\%$.

To Personskifter.

Omkring ved Aarhundredets Slutning fandt atter et Par bemærkelsesværdige Personskifter Sted inden for Institutets Ledelse.

Prokurator T. Møller fratraadte $\frac{1}{10}$ 1899 Posten som Direktionsformand, som han havde beklædt siden Konsul Kocks Død i 1881. Samtidig forlod han Grenaa og rejste til København, hvor han levede et Par Aar, men omkom ved et Ulykkestilfælde allerede i 1902. »Prokuratoren«, som han altid kaldtes, havde øvet en aldeles afgørende Indflydelse paa Institutets Ledelse i den sidste Snes Aar af foregaaende Aarhundrede. Han var en punktlig og overmaade forsigtig Mand, og der er ingen Tvivl om, at han har styrket Institutets Omdømme i Befolkningen som *det solideste af alt solidt*.

Efter Møllers Afgang valgtes til hans Efterfølger som Direktor Overretssagfører Fr. Brokmann. Han havde fra Lunoes Afgang i 1883 været Institutets »Forretningsfører«, d. v. s. Bogholder og Kasserer og udnævntes nu fra 1899 til Direktør. Baade Brokmann og Prokuratoren fik — hver for sig — ved Skiftet omkring 1. Okt. 1899 en Skrivelse fra Repræsentantskabet med de mest anerkendende Udtalelser om den udmærkede Maade, paa hvilken de havde varetaget Institutets Interesser.

Frederik Brokmann var født i Grenaa $\frac{1}{2}$ 1846, Son af Institutets mangeaarige

Prokurator T. Møller,
f. 1834, d. 1902.

Overretssagfører F. Brokmann og Frue. (Ungdomsbilleder).

Direktør, Købmand J. H. Brokmann. Han var cand. jur. fra 1871 og havde — som næsten alle foregaaende Aarhundredes Sagførere her i Grenaa — begyndt sin Løbebane som Fuldmægtig paa Byfogedkontoret. Han startede ret hurtigt selv en Sagførerforretning og blev senere Overretssagfører. Brokmann har, ligesom Prokurator Møller, i sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede i afgørende Grad præget Spare-Institutets »Ansigt« som dets Bogholder og daglige Leder og gjort det »populært«, noget man næppe kan sige om Møller.

Personlig var de to diamentrale Modsætninger: Møller var nærmest en stiv Pedant, Brokmann jovial, charmerende og ligetil. Han var desuden meget uegennyttig og hjælpsom. Det brokmannske Hjem paa 1ste Sal, hvor den smukke Frue var Husets Midtpunkt, var et meget selskabeligt og søgt Sted. Man kan vist roligt hævde, at naar Institutet trivedes saa vel og var saa godt anskrevet, skyldes det, at de to Ledere, Møller og Brokmann, paa udmærket Vis supplerede hinanden.

I Henhold til Statutterne fratraadte Brokmann Bogholderposten, da han blev Direktør. Men han var allerede dengang mærket af Sygdom og var i det næste Par Aar meget ofte fraværende af den Grund. Han døde $\frac{7}{7}$ 1903.

Efter Brokmanns Afgang som Bogholder i 1899 udnævntes hans mangeaarige Fuldmægtig, Sagfører ex. jur. A. Andersen, til hans Efterfølger. Han traadte paa udmærket Maade i Forgængerens Fodspor og forblev i Sparekassens Ledelse til sin Død.

De økonomiske Forhold omkring Aarhundredeskiftet. De bitre politiske Kampe i 1880erne med de provisoriske Finanslove, Visnepolitikken osv. endte som bekendt ved et »Forlig« i Marts 1894. I August samme Aar trak Estrup sig tilbage som Konsejlspræsident efter 19 Aars Styre. En ond og bitter Tid i Danmarks politiske Historie var afsluttet. Det er udenfor al Tvivl, at Aarene 1885—91 var en sørgelig Periode, hvor

Forfatningskampen vakte et voldsomt Had i Befolkningen og spildte Kræfter, der kunde have været udnyttet til samfundsgavnligt Lovgivningsarbejde.

Men ved Siden deraf maa det erindres, at Perioden var en *Grotid* for det danske Samfund, en Tid, hvor meget af det gamle faldt, og hvor det nye fik Fæste. Det var en *Kamptid* for eller imod Folketingsparlamentarismen, der endte med en Sejr for denne. Men det var tillige en Kamptid, hvor *Arbejderklassen* ved Sammenslutning, kæmpede sig frem til bedre Kaar og begyndende Ligestilling med de øvrige Samfundsklasser. Der dannede sig efter mange famlende Forsøg og Forarbejder to selvstændige Institutioner: »De samvirkende Fagforbund«, som stiftedes i 1898, og »Dansk Mester- og Arbejdsgiverforening af 1896«. Det var en Udvikling, som *maatte* komme, og som Samfundet *maatte* igennem, ganske som den politiske Kamp.

For *Landbruget* havde den sidste Tredjedel af Aarhundredet været en stor Opgangstid, hvor man havde lært Nødvendigheden af Sammenslutning. Andels-tanken var slaet igennem, navnlig paa Mejeridriftens og Slagteriets Omraade. Medens Danmarks Landbrug tidligere i væsentlig Grad var indrettet paa Kornsalg, gik man nu mere og mere over til at bygge paa Frembringelse af Kød, Flæsk, Smør og Æg. Medens Gennemsnitsudførselen af Flæsk i 1880erne aarlig var 20—30 Mill. Kr., var man i 1910 oppe paa 130 Mill. Kr. Paa lignende Maade gik det med Udførsel af Smør og Æg. Denne Udvikling fortsattes, saaledes at Aarene indtil Krigsudbruddet i 1914 bragte stor økonomisk Fremgang. *Værdien af Landbrugseksporten*, der i 1900 androg 250 Mill. Kr., udgjorde i 1913 580 Mill. Kr. Opsvinget i disse Aar før Verdenskrigen stod i nøje Forbindelse med den Højkonjunktur, der beherskede Verden. Selvfølgelig undgik det danske Samfund ikke Kriser i denne Periode. Man behøver kun at tænke paa Tiden omkring *Storlockouten* i 1899 og paa Følgerne af den Katastrofe, der ramte »Den sjællandske Bondestands Sparekasse« i 1908, foranlediget af *Albertiskandalen*. Men som Helhed betegner Aarene før 1914 en betydelig Opgangstid.

For Grenaa's Vedkommende gælder i nogen Grad det samme som for det øvrige Land. Her oprettedes et *Andelssvineslagteri* og et *Andelsmejeri*, og her grundlagdes et industrielt Foretagende, som skulde blive af afgørende Betydning for hele Byens Udvikling, nemlig *Grenaa Dampvæveri*. Af kommunale Foretagender af indgribende Betydning maa nævnes Anlæg af et *Gasværk* i 1896 og et *Vandværk* i 1907.

Daglig Revision m. m. I Maj 1903 vedtoges et Forslag fra Direktionen om Indførelse af daglig Revision i Institutet. Man knyttede endvidere dertil den Bestemmelse, at den, som ansattes, tillige skulde fungere som Tilsynshavende med det daglige Arbejde, »naar Bogholderen eventuelt var fraværende formedelst Forretninger eller Sygdom, og at han skulde tilkaldes allerede, naar Bogholderen $\frac{1}{2}$ Dag var fraværende«. Man ansatte i denne Post Partikulier

Otto Thykier, der i Forvejen var »Aarsrevisor« og selvfølgelig stadig fortsatte som saadan.

Man vedtog endvidere at indlægge *Telefon* i Institutets Kontor, imod at Sagfører Andersen, saa længe han var Bogholder i Institutet, betalte Halvdelen af den aarlige Leje.

Endelig ansattes fra 1. Maj 1903 en *Assistent* paa Grund af det stærkt forøget Arbejde. Det blev Agent Jens P. Pedersen, som allerede i nogen Tid havde været Sagfører Andersens private Kontorist, og som senere i en meget lang Aarrække blev Institutets Kasserer.

3. Maj 1904 aflagde *Sparekasseinspektøren* et Inspektionsbesøg og foretog »et nøje Eftersyn af Institutets hele Regnskabsforelse uden at finde noget som helst at udsætte paa denne«. Ved en Række senere Besøg, som Sparekasseinspektøren i Embeds Medfør aflagde i Aarenes Løb, gælder det samme: »Alt fandtes i bedste Orden«.

Ungskuet i Grenaa. I 1906 afholdt »Foreningen af jydsk Landboforeninger« sit Ungskue i Grenaa. Det var en Begivenhed, som krævede mange og store Forarbejder, og navnlig krævedes der Tegning af en meget betydelig *Garantisum*. Allerede i 1903 havde Byraadet sendt en Indbydelse til Foreningen bilagt med Specifikation over, hvilke Foranstaltninger, man var villig til at foretage i den Anledning samt Tilbud om at tegne en *Garantisum* paa 8.000 Kr. til Præmier o. s. v. I 1905 tog Foreningen mod Indbydelsen, og Forarbejderne kunde begynde. Sparekassen vedtog at yde et Tilskud paa 200 Kr., hvortil senere bevilgedes som Efterbetaling 250 Kr.

Arrangementet var en overordentlig stor Opgave. Selve Skuepladsen for Dyrene var henlagt til de store Marker Vest for Bavnhøjvejen, der tidligere benævntes »Gammel Kirkegaardsagre«. Øst for Vejen var der en Afdeling af Forlystelsesparken. Her var bl. a. Cirkus og, vistnok for første Gang i Byens Historie, et — ganske vist primitivt — *Biografteater*.

Paa den sædvanlige Dyrskuaplads ved Aaen var der Fjerkræudstilling og Udstilling af Redskaber. I Marken paa Aaens sydlige Side var der endnu en »Forlystelsespark« — nærmest »Gøgl«. Der byggedes i den Anledning som Forbindelsesvej mellem disse to Afdelinger en Gangbro over Aaen. Det er den, som endnu ligger lige Syd for Pavillonen. Vejret var ret godt, dog lidt blæsende. Skuet varede 3 Dage og faldt godt ud. Det var besøgt af 33.000 Mennesker. Fra Byens og dens Indbyggers Side var ofret meget i den Anledning, og det var den almindelige Mening, at Ofrene var vel anvendt, og at Skuet blev en virksomhedsfuld Reklame for Byen.

Institutets 50 Aars Jubilæumsdag 30. September 1906 forløb uden at noget særligt foretoges. Dagen markeredes dog ved, at Direktionen havde anmodet Postekspedient Jensen om at udarbejde en Artikel med en lille Beretning om de forløbne 50 Aar. Den tilstilledes Aviserne til Optagelse paa Jubilæumsdagen.

Spare - Laane - og Diskonto - Institutet for Grenaa og Omegn, 1856 - 1896.

G. Nyeberg.

F. Hoffmeyer

J. Bertelsen.

Formænd i Repræsentantskabet

C.G. Lichtenberg.

C. F. Olsen.

N. L. Koek.

J. H. Brokmann.

J. A. Møller.

C. Christensen

T. Møller.

F. Thykjær.

J. A. Lytzen.

Direktører.

F. Brokmann.

L. J. Lunse.

Bogholdere

Artikelen indeholdt en kortfattet Beretning om Sparekassens Oprettelse, en lille talmæssig Oversigt over Institutets Fremgang i de forløbne 50 Aar, nærmest Inskudsummernes og Omsætningens Vækst (se nedenfor), samt en Fortegnelse over Direktionsmedlemmer og Repræsentantskabsformænd i de 50 Aar. Der var Billeder af de 3 Forretningsførere i de forløbne Aar, altsaa Prokurator Lunøe, Overretssagfører Brokmann og Sagfører Andersen.

Oversigten over de forløbne 50 Aar var følgende:

	Laaner Konti	Inskudsbeløb	Omsætning
1856—57	116	14.380 Rdl.	33.752 Rdl.
1866—67	642	120.937 „	157.632 „
1876—77	1413	680.340 Kr.	823.875 Kr.
1886—87	2097	1.213.637 „	1.341.544 „
1896—97	2760	1.401.708 „	1.532.738 „
1905—06	3321	1.847.723 „	1,989.868 „

Et Par Vedtægtsforandringer. 21. Febr. 1911 meddelte Indenrigsministeriet som Svar paa indsendt Skrivelse, at man havde forlænget Institutets Rettigheder og Begunstigelser paa de sædvanlige Betingelser dog paa det Vilkaar, at der i Vedtægterne inførtes et Par Tilføjelser: 1) *Aktieudbyttet maa ikke overstige 10 % af Aktiernes Paalydende* og 2) *Stillingerne som Bogholder og Kasserer maa ikke forenes*. Den paafølgende Generalforsamling vedtog disse Tilføjelser. Som Følge af sidstnævnte vedtoges at tilbyde Assistent Jens P. Pedersen Stillingen som Kasserer i Institutet fra 1. Sept. 1911 at regne. Fra den Dato bortfaldt altsaa Sagfører Andersens Stilling og Pligter som Kasserer, saaledes at han udelukkende var Bogholder, »men at dette dog ikke forandrede de økonomiske Vilkaar, som var fastsatte ved hans Engagement i 1899«.

Aktiekapitalen udvides. Ved Generalforsamlingen 12. Aug. 1904 var der fra Bestyrelsens Side stillet Forslag om Oprettelse af en »Forstærkningsfond«. Til denne skulde efter hvert Aars Generalforsamlings nærmere Bestemmelse henlægges et større eller mindre Beløb. Forslaget vedtoges og godkendtes af Sparekasseinspektøren. I 1911 havde Forstærkningsfonden naaet den i Vedtægten fastsatte Størrelse og overførtes derfor til Aktiekapitalen, som derved voksede fra 44.000 Kr. til 66.000 Kr., som den er den Dag i Dag.

12. Novbr. 1912. Borgmester Rothe forespurgte, om Institutet paatænkte at gøre Tilbud paa et Laan paa ca. 300.000 Kr., som Grenaa Kommune mulig vilde optage til Anlæg af et *Elektricitetsværk*. Institutet vedtog ikke at gøre et saadant Tilbud, »dels fordi et Laan af denne Størrelse i Almindelighed maa siges at staa i Misforhold til de Midler, som Institutet raader over, dels fordi Beløbet kun kan tilvejebringes ved Salg af Obligationer med et betydeligt Kurstab«.

Verdenskrigen og Pengevæsenet.

Lordag den 1. August 1914 udbrod Verdenskrigen, direkte foranlediget af Fyrstemordet i Serajevo 28. Juni s. A. Denne Begivenhed fremkaldte selvagt Uro og Ængstelse her i Byen som alle Steder. Danmark erklærede sig straks paa Forhaand neutralt og indkaldte Sikringsstyrken 18,000 Mand. Ingen kunde vide, om vort Land kunde holdes uden for Krigen. Men i hvert Fald var man klar over, at betydelige Vanskeligheder af forskellig Art, ogsaa økonomiske, vilde opstaa.

Et af de Krigsfænomener, som straks viste sig, var Pengeudtræk af Bankerne, som straks var i fuld Gang. For at imodegaa denne Panikstemning vedtog Rigsdagen allerede 2. August en Lov om, at hver Kontohaver i det højeste kunde hæve 300 Kr. pr. Uge. Hertil var dog knyttet enkelte Reservationer. Den ældgamle Mistillid til Seddelpengene viste sig ogsaa straks. Folk hamstrede Sølv- og Kobberpenge i stor Stil, saaledes at der i Lobet af faa Dage var fuldkommen Mangel paa Skillemønt, og mange Forretninger solgte overhovedet kun mod Betaling i aftalte Penge. Inden Maanedens Udgang satte Staten da de noksom kendte rødbrune 1 Kronesedler i Omløb.

Et andet Krigsfænomen var Diskontoforhøjelsen, som øjeblikkelig meldte sig. Englands Bank havde allerede om Fredagen forhöjet Diskontoen til 10 %, Kobenhavns Nationalbank fulgte med og forhöjede til 7 %, og Grenaa Pengeinstituter meddelte omgaaende, at deres Diskonto og Udlaansrente vilde blive forhöjet i samme Grad som Nationalbankens.

Diskonto-Institutet afholdt selvfølgelig straks Direktionsmode og var Medunderskriver paa den i Aviserne averterede Meddelelse angaaende Diskontoen, ligesom man vedtog at benytte sig af den lige vedtagne Lovs Bestemmelser om Begrænsningen af Udbetaling paa Sparebøger.

Foruden Pengeudtræk og Diskontoforhøjelse var det tredje Krigsfænomen, som meldte sig, Prisstigning og Vareknaphed. Allerede om Mandagen steg i København Rugbrødsprisen fra 61 Øre til 81 Øre, og Kulpriserne fordobledes. Begge Dele var direkte Følger af, at Folk i Panikstemning begyndte at købe op. Ordet »Hamstring« skabtes i de Dage. Her i Grenaa steg Rugbrødsprisen fra 60 Øre til 70 Øre. Salt fra 4 Øre til 12 Øre. Melprisen fra 14 til 25 Kr. pr. Sæk og flere andre Nødvendighedsartikler paa lignende Maade, alt for at dæmme op for Kampen om at sikre sig Forraad for længere Tid. En Del Stigninger var rene Spekulationer, og Rigsdagen maatte snart til at vedtage Love om Regulering af visse Priser for at modarbejde disse Spekulationer.

Sidst i August lagde Uroen sig, og 10. Septbr. 1914 vedtog Spareinstituttet i Samraad med Grenaa Handels- og Landbrugsbank at holde *fremtidige Indskud* paa Kontrabog uden for Lovens Bestemmelser om Tilbagebetaling af Indskud. Det var en ganske naturlig Vedtagelse, da en af Lovens Følger var blevet — hvad der jo ikke var tilsigtet — at Folk ikke

længere indsatte ledige Penge i Sparekasser og Banker, men gemte dem hen for at have dem til Raadighed, naar de skulde bruges.

En anden Foranstaltning som direkte Følge af den Penge nød, som ramte mange, var, at Handelsministeriet i Skrivelse af 14. Decbr. 1914 anmodede Institutet om sammen med Landets øvrige Banker og Sparekasser at medvirke til Oprettelse af en »midlertidig Laanekasse for Kommuner«. Midlerne skulde tilvejebringes ved Tilskud fra Pengeinstitutterne, der var pligtige at yde mindst 1 % af det enkelte Instituts Balance pr. 31. Decbr. 1914. Beløbene skulde forrentes med 5 % Rente. For Spareinstitutet her blev det til et Beløb paa 28.000 Kr., som indsendtes og hvorfor modtoges Kasseobligationer.

Krigstidens nærmere Forløb skal ikke skildres her. Saa meget kan siges, at Grenaa jo førte en forholdsvis rolig og isoleret Tilværelse, og efterhaanden som Tiden gik, kom Livet ind i de sædvanlige Rammer. Et af de Spørgsmaal, som i Krigens sidste Aar voldte de allerstørste Vanskeligheder, var Problemet *Lys og Varme*. Efter Tyskernes Proklamering i 1917 af den uindskrænkede Undervandsbaadskrig blev det næsten umuligt at skaffe Kul. Baade af Hensyn til Belysning og Husholdningsbrug gjaldt det om at holde Gasværket i Gang, og Gassen maatte produceres af Brunkul, Tørv, Træ og Stodbrænde. De samme Materialer maatte anvendes i Fabrikker og til Opvarmning. Grenaa købte i 1916 en hel Skov ved Kirial, som fældedes i Krigens sidste Aar.

Børsspekulationer. Men medens en stor Del af Befolkningen led ligefrem Nød som Følge af Krigens, rullede Pengene livligt andre Steder. *Eksporsten*, der i Krigens Begyndelse havde ligget stille paa Grund af Minefaren, idet Tyskland havde udlagt Minefelter i Nordsoen, kom snart i Gang. *Kvægpriserne steg* og bragte gode Kaar for Landbruget. Mange *Forretninger* ogsaa her i Grenaa fik stort Opsving, fordi Priserne kunde stige uden Begrænsning.

Børsspekulationerne, som i første Verdenskrig havde frit Spil — i Modsætning til, hvad der var Tilfældet i den anden — skabte uhyre Gevinster og uhyre Tab.

Et typisk Eksempel derpaa var Byens nyeste Pengeinstitut »*Djurslands Landmandsbank*«, som var grundlagt i 1908 af Redaktør J. Skjødsholm, der blev dets Direktør og derfor afhændede »Grenaa Folketidende«.

Gennem denne Bank spekuleredes der i udstrakt Grad baade af Folk fra Grenaa og fra Omegnen. Banken selv indkasserede mægtige Overskud og opførte en tip-top moderne Bankbygning. Den stod færdig lidt efter Krigens Afslutning. 4. Marts 1922 krakkede denne Bank som flere andre af Landets Banker. Dens Krigsspekulationer endte med Ruin ikke alene for Direktøren, men for en Række af Bankens Kunder og Aktionærer og med store Tab for Sparerne. For at yde disse sidste en stærkt paakrævet Hjælp vedtog *Sparekassen* ved Direktionensmødet 8. Aug. 1922, »at der paa Kontrabøger og Indlaansbeviser med Djurslands Landmandsbank kan ydes Laan af indtil 40 % af Paalydendes«.

De gyldne Dage for Krigsspekulanterne fik her i Byen som rundt i Landet

en brat Ende, og Nød og Vanskeligheder af mange Arter fulgte efter. Disse Forhold havde kun i ringe Grad berørt Spare-Institutet, idet selvfølgelig Finansieringen af alle disse Spekulationsforetagender laa helt uden for Institutets Rammer. I Sammenligning med Bankernes uhyre Omsætning var Spare-Institutets kun vokset jævnt. »De vældige Pengemasser, som dengang cirkulerede i Handel og Spekulation havde ikke synderligt med ærlige Sparepenge og Fortjeneste at gøre«. Men et Blik paa Institutets Regnskabsoversigt ved Krigens Begyndelse, dens mellemste Aar og dens sidste viser dog en støt og betydelig Opgang. Kun maa det ikke glemmes, at Pengenes Værdi og Købevne i dette Femaar var sunket i ret høj Grad. »Der var nok mere i Kassen, men Værdien var ikke saa meget større«, som en Sparekassedirektor udtrykte det.

Oversigt over Spare-Institutets Regnskaber 1914, 1916 og 1918.

Aar	Sparernes Tilgodeh.	Udlaan	Fondsbeholdning	Kasse- og Bankbeh.	Reservefond	Balancekonto
1914	2.390.509	1.647.823	700.834	220.900	92.979	2.593.041
1916	3.053.345	1.921.249	891.753	433.885	111.269	3.268.680
1918	4.227.347	1.929.045	1.328.482	1.197.643	133.239	4.476.614

Sparekasseloven af 4. Okt. 1919. Som Følge af denne Lov maatte Institutet foretage adskillige Ændringer, baade af formel og reel Art. I Lovens § 1 fastsloges, at »Sparekasserne er pligtige og eneberegtigede til at benytte Ordet Sparekasse saavel i dens Navn som overalt i Virksomhedens Benævnelse, Tryksager og Indlaansbøger«. Som Følge deraf forandredes Institutets Navn nu, med næste Generalforsamlings Tilslutning, til »*Sparekassen for Grenaa og Omegn*«. »Sparekasserne maa ikke drive Bankvirksomhed, dog er det tilladt dem at fortsætte med Vekseldiskontering i den Form, som de har drevet før 1. April 1919«.

Sparekassens aarlige Overskud henlægges til en Reservefond eller andre særlige Sikringsfonds. Af *Overskuddet* kan højst 10 % anvendes til almennyttige eller velgørende Formaal. Overførelse af Reservefond eller dermed ligestillede Fonds til Garantikapitalen er forbudt.

Betegnelsen Aktiekapitalen afskaffes og erstattes med *Garantisummen*, ligesom Betegnelsen Aktionærer ombyttes med *Garanter*. De maa fremtidig ikke oppebære højere Udbytte af deres indbetalte Kapital end 1 % over den Rente, som i Aarets Løb er ydet Sparerne.

Benævnelsen »Repræsentantskabet« bortfalder og erstattes af Ordet »*Tilsynsraad*«. Dette Raad tildeltes en betydelig større Myndighed og Indflydelse end Tilfældet havde været med Repræsentantskabet, og er fremtidig den højeste Autoritet i Sparekassen. Tilsynsraadet skal bestaa af 7 Medlemmer, hvoraf Handelsministeren vælger eet Medlem, [der er at betragte som Ministeriets Tilsynshavende med Sparekassens Drift], medens de øvrige 6 vælges af Garanterne, men deres Valg kræver Ministerens Godkendelse.

Endvidere indeholdt Loven adskillige Bestemmelser angaaende Institutets

daglige Drift, Bogføring, Kassebøger, Revision, Henlæggelser til Reservefond, Udbyttefordeling o. s. v., som Pladsen ikke tillader at komme nærmere ind paa.

Ved *Generalforsamlingen 30. Aug. 1921* var den nye Lov traadt i Kraft. Det var altsaa ikke »Aktionærer«, men »Garanter«, som mødte og valgte »Tilsynsraad«. Det gik i al Fredsommelighed, idet alle de siddende Repræsentanter genvalgtes som Medlemmer af Tilsynsraadet.

I Juni 1923 blev det gamle Firmanavn fjernet fra Bygningens Facade og det nye »Sparekassen for Grenaa og Omegn« opsattes. Jernstøber Hasselbalch leverede Jernbogstaverne, som betaltes med 50 Kr. 75 Øre.

Som Følge af den nye Lov meddelte »Aktieselskabsregisteret« under 9/8 1921, at »Sparekassen herefter ikke vil kunne optages i dette Register, idet det ikke driver Bankvirksomhed eller er Aktieselskab«.

Personaleforøgelse 19. Aug. 1924. Paa Grund af det voksende Arbejde ansattes fra 1. Januar 1925 at regne en Assistent, Rasmus B. Schmidt, som senere (i 1938) avancerede til Bogholder.

25. Maj 1926 tegnedes efter indhentet Tilladelse fra Sparekasseinspektøren en Aktie paa 1000 Rmk. i en paatænkt »Nordbank« i Flensborg for at støtte Arbejdet blandt de dansksindede Sønderjyder.

Bidrag til almennyttige Formaal. I en Række Aar (fra 1915—25) havde Sparekassen ikke af Aarsoverskuddet uddelt Bidrag til almennyttige og velgørende Formaal, fordi dette ikke havde været af den Størrelse, som var fastsat i den af Ministeriet godkendte Vedtægts § 12. I 1926 foreslog Sparekassens Direktion og Tilsynsraad en Tilføjelse til denne Paragraf, hvorved det muliggjordes paa det aarlige Regnskab, »efter Generalforsamlingens Bestemmelse at anvende et Beløb af indtil 1000 Kr. i velgørende og almennyttige Øjemed, for saa vidt dette Beløb ikke oversteg de ved Lovens § 12 tilladte 10 % af Aarsoverskuddet. Ministeriet godkendte Vedtægtsændringen og i nogle følgende Aar anvendtes derfor af Overskudet 1000 Kr. i nævnte Øjemed. Der holde det sig indtil 1929, da det steg til ca. 2000 Kr. og forblev den næste halve Sner Aar,

Sparebøger maa ikke opbevares i Sparekasserne. 21/11 1928. Fra gammel Tid havde det været Skik, at altid to, helst alle tre Direktører kvitterede i Sparebøgerne for alle Indskud. Da de selvfølgelig ikke, da der fra 1883 blev Heldagsaabning, kunde være til Stede hele Dagen, maatte Sparebøgerne henligge til Underskrift og kunde først afhentes senere. Følgen blev, at mange Sparebøger henlaa i længere Tid. Saaledes har det selvfølgelig været Skik i mange Sparekasser rundt i Landet.

I 1928 udsendtes fra Handelsministeriet en Meddelelse om, at dette burde forbydes. Sparekassen i Grenaa bestemte derfor, at fremtidig skulde Bogholderen og Kassereren i Fællesskab have Bemyndigelse til at kvittere i Fællesskab for alle Indskud. Da disse to ikke ubetinget altid kunde være til Stede, maatte en

af Direktorerne træde til. Denne »Kontortjeneste« gik saa paa Skifte mellem Direktionens Medlemmer.

Pensionsordning. I 1930 fremkom Spørgsmaalet om Pensionering af Sparekassens Personale. Direktionen henvendte sig i den Anledning til »Pensions- og Livrente-Institutet af 1919 A/S«. For Bogholderen, Sagfører A. Andersen, og Kassereren, Jens P. Pedersen, kunde paa Grund af deres Alder ikke tegnes Pensionsforsikring, derimod nok for Assistent Schmidt. Dette vedtog man at gøre paa de af Institutet tilbudte Vilkaar. Schmidt skulde betale aarlig 5 % af sin Lon, Sparekassen vilde afholde Resten. Ved fremtidige Ansættelser af Funktionærer i Sparekassen vedtoges altid at tegne Pensionsforsikring. For Bogholderen og Kassererens Vedkommende var man enig om »at yde dem en passende Pension, naar de paa Grund af Alder eller svigtende Helbred bliver nødt til at opgive deres Stilling«.

Pengerigelighed i 1930, Forste Halvdel af Aaret 1930 var over hele Landet præget af en vis Pengerigelighed. I **som brat efterfulgtes af** Landet præget af en vis Pengerigelighed. I **Penge- og Landbrugskrise.** »Sparekassen« voksede Sparernes Indlaanskonto i Regnskabsaaret 1930—31 med næsten 200.000 Kr. og Obligationsbeholdningen med ca. 1/2 Mill. Kr.

Til Grenaa Havns Udvidelse opnaede Kommunen Indenrigsministeriets Samtykke til Optagelse af et Laan paa 600.000 Kr., som bl. a. sogtes optaget i Byens Pengeinstituter. »Sparekassen«s Direktion vedtog at deltage i Laanet med et Beløb paa 150.000 Kr. Det skulde forrentes med 4 3/4 % aarlig, afdrages i Lobet af 30 Aar og være uopsigeligt i de første 10 Aar, derefter fra begge Sider opsigeligt med 1/2 Aars Varsel.

De nærmest følgende Aar bragte en Krise af meget alvorlig Art, som ogsaa mærkedes her i Landet. Den begyndte med, at »Bank of England« 20. September 1930 ophørte med at indløse sine Sterlingnoter i Guld. Virkningen viste sig straks paa alle Børser Jorden over. Ogsaa her i Danmark gav Krisen sig Udslag paa næsten alle Omraader. Der blev stort Begær efter rede Penge og Obligationskurserne faldt. I høj Grad medvirkende til de vanskelige Forhold var, at Landbrugsprodukterne faldt saa stærkt i Pris, som Tilfældet ikke havde været i uendelig lange Tider.

I December 1931 paalagdes der i Anledning af *Landbrugskrisen* et Tillæg til Indkomstskatten til Staten, som for Sparekassens Vedkommende udgjorde 513 Kroner.

15. Decbr. 1931 vedtog Sparekassens Direktion »paa Grund af de overordentlig vanskelige Pengeforhold, som for Tiden hersker, indtil videre ikke at yde Laan mod 1. Prioritet ud over et Beløb af 10.000 Kr.«

Landbrugskrisen varede i en Række Aar. Dertil kom yderligere en stor *Arbejdsløshed*, fordi det var vanskeligt at skaffe Penge til nye Foretagender eller Udvidelser. Ogsaa i Sparekassen her mærkedes Vanskelighederne, dog ubetinget

ikke i den Grad som saa mange andre Steder. Faldet i Indlaansmidlerne fra 5.065.965 Kr. i det bedste Regnskabsaar (1930—31) til 4.682.485 Kr. i det ringeste (1935—36) var ingenlunde katastrofalt. Reservefondens Vækst viser jo ogsaa temmelig tydeligt, at Sparekassen kom godt igennem denne Periode.

Overblik over hvert andet Aars-Regnskab fra Tiaaret 1928—1937.

Aar	Sparenes Tilgodeh.	Udlaan	Fonds-beholdning	Kasse- og Bankbeh.	Reservefond	Balance-konto
1928—29	4.739.735	2.595.722	1.973.050	717.912	446.362	5.347.421
1930—31	5.065.965	2.331.152	2.612.019	790.073	523.796	5.802.321
1932—33	4.815.595	2.582.087	2.451.039	465.840	583.340	5.564.560
1934—35	4.781.183	2.284.524	2.866.680	428.089	634.944	5.646.714
1936—37	4.753.796	2.375.621	2.863.015	306.948	689.838	5.612.595

For at hjælpe paa Forholdene oprettede Staten — i Henhold til »Lov af 1. Maj 1933 om Oprettelse af en *Krisefond* og om Nedsættelse af Renten for Banker og Sparekasser« — en saadan Fond »Nationalbanken«. Sparekassen i Grenaa vedtog 9. Jan. 1934 at stille til Disposition for denne Fond Obligationer med Paalydende 872.000 Kr. mod Ombytning med tilsvarende 4 % Obligationer »paa de i Nationalbankens Skrivelse af 13. Novbr. 1933 til »Fællesrepræsentationen for de danske Sparekasser« omhandlede Vilkaar«.

Ved Sparekassens Opgørelse i April viste det sig, at der i Januar Kvartal ved Rentenedsættelse var indvundet 9.873 Kr., medens der ved Udlaansrentens Nedsættelse var tabt 5.138 Kr., saaledes at der til Renteregulering var et overskydende Beløb paa 4.735 Kr. Det samlede Aarsbeløb til Regulering var 22.217 Kroner.

Efterhaanden bedredes Pengeforholdene. Kun *Landbrugskrisen* trak meget længe ud, og Landbrugets Stilling var overordentlig vanskelig, saaledes at Staten maatte træffe vigtige Hjælpeforanstaltninger. Virksomst af disse var Loven om Ydelse af Saneringslaan.

Direktionen. Midt i Kriseperioden indtraf atter en Række indgribende Skifter i Sparekassens Ledelse. 24. Decbr. 1931 døde Direktør S. Lunøe i en Alder af ca. 85 Aar. Direktionsformanden J. E. Krogh, der blev 83 Aar, var heller ikke rask, men passede, ligesom Lunøe, trods Alder og Svagelighed med største Pligtfølelse og Dygtighed sit Hverv endnu en lille Tid. Men 9. Febr. 1932 maatte han meddele, at han formedelst Sygdom maatte fratræde som Direktionsformand. Man tillagde ham en aarlig Pension paa 2.500 Kr. Men allerede 17. Marts 1933 afgik ogsaa han ved Døden. Til hans Efterfølger som administrerende Direktør valgtes cand. jur. C. Faber, som havde været Direktionsmedlem fra 1914, da Landinspektør, Justitsraad C. Christensen i Begyndelsen af første Verdenskrig afgik ved Døden. Men heller ikke Faber forblev ret længe. Han forlod Grenaa 1. Maj 1934 og rejste til København, hvor han døde ganske kort efter.

Med dem var atter et Kuld af Sparekassens Ledere gaet bort. Krogh havde

været Direktør siden 1903, Lunøe siden 1910 og Faber siden 1914, da han valgtes i Stedet for Landinspektør Christensen. Af den ældre Generation var nu kun Bogholderen, Sagfører A. Andersen, tilbage.

Landinspektør C. Christensen.

Inspektør S. Lunøe.

Brygger J. E. Krogh.

C. Christensen. Landinspektør Chr. Christensen (* 1827 † 13/9 1914) var født i Sønderjylland og havde været ved praktisk Landbrug, for han, sidst i 50erne, tog Eksamen som Landinspektør. Han udarbejdede i 1860erne det første virkelige Matrikelkort over Grenaa Bys Grunde, et udmærket og nøjagtigt Arbejde paa Grundlag af helt nye Opmaalinger. Christensen købte senere Enslevgaarden og var en af Stifterne af Grenaa og Omegns Landboforening. Han boede i sine senere Aar i Grenaa, hvor han passede sin Praksis som Landinspektør og i 39 Aar var Meddirektør i »Sparekassen«.

S. Lunøe. Inspektør Søren Lunøe (* 17/3 1846 † 21/12 1931) var Son af Chr. Lunøe, Fjellerup Molle. Efter nogle Aars praktisk Arbejde tog han Eksamen som Landbrugskandidat. Han knyttedes ret snart til Kolindsundselskabet som Inspektør og havde sin Manddomsgerning dør. Lunøe blev senere Ejer af Enslevgaarden, men bosatte sig paa sine ældre Dage i Grenaa ligesom Landinspektør Christensen. Han havde flere offentlige Tillidshverv, var bl. a. en Række Aar Formand for Menighedsraadet, indvalgt paa den grundtvigske Liste. Med levende Interesse og i fuld Vigeur virkede han i Sparekassens Direktion til sit 85. Aar. Han døde Juleaften 1931.

J. E. Krogh. (* 5/3 1849 † 17/3 1933). Brygger Emil Krogh kom, efter i nogle Aar at have været Købmand i Stege, til Grenaa i 1882 som Parthaver i Broderen, V. Kroghs Bryggeri, hvor han stod for Regnskabsvæsenet. I 1908 afhændedes Bryggeriet, og Kroghs Tid optoges derefter nærmest af to Hverv, som begge havde hans fulde Interesse, nemlig som Kirkeværge, hvor han virkede i 28 Aar, og som Direktionsformand i Sparekassen i 30 Aar. Hans Kolleger i Direktionen var i de første mange Aar de to fornævnte: Landinspektør

Christensen og Inspektør Lunøe. Det var en Ledelse, som i høj Grad værnedes om Sparekassens gode, gamle Traditioner og gammeldags Forretningsform. Men en Ledelse, som bidrog sit til, at Kassen bevarede sit grundfæstede Ry for urokkelig Soliditet og Vederhæftighed.

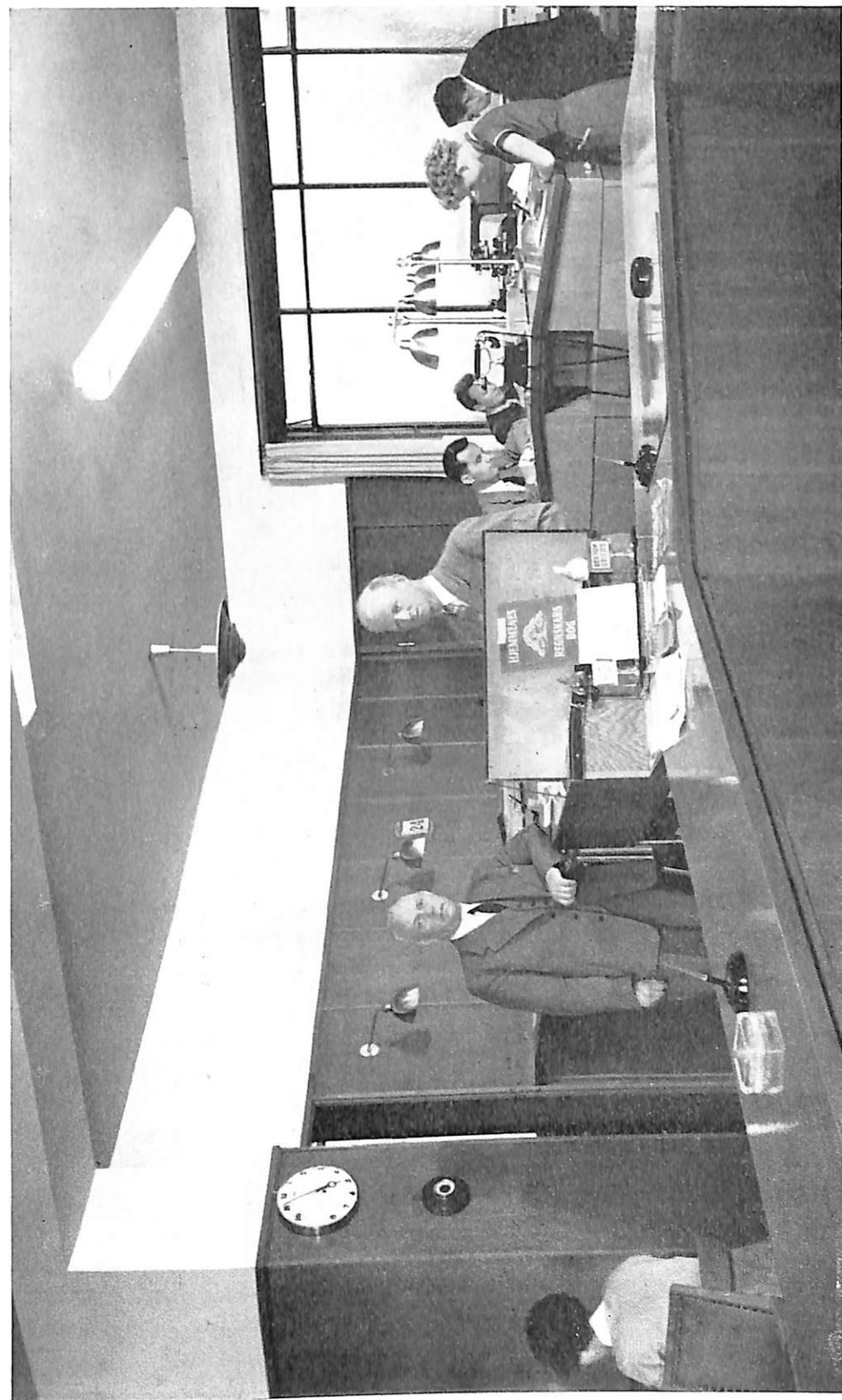
A. Andersen. Sagfører Anders Andersen (* $13\frac{1}{2}$ 1863 † $14/10$ 1936) var født i Skive. Ex. jur. i 1884 og kort efter Fuldmægtig hos Overretssagfører Brokmann. Han blev Brokmanns Efterfølger som Bogholder i 1899 og paa sine sidste Aar tillige Direktør. Sagfører Andersen blev i en sjælden Grad, i Ordets bedste Forstand, populær i den By, hvor han virkede i næsten et halvt Aarhundrede. Det bedste Bevis derpaa er, at da Loven om folkevalgte Borgmestre traadte i Kraft og Byraadet for første Gang selv skulde vælge Borgmester, faldt Valget paa ham, uagtet han ikke var Medlem af Byraadet. Sagfører Andersen kom ganske vist ikke i Funktion, idet han efter et Par Dages Overvejelser af Helbredshensyn maatte sige Nej til Hvervet, hvorefter Bankdirektør Bonke valgtes.

Sagfører Andersen nød i høj Grad sine Klienters Tillid. Han havde et vindende Væsen og var jævn og imødekommende over for alle. Med ham var i egenligste Forstand en af Byens gode Borgere gaaet bort.

C. Faber. Dommerfuldmægtig Carl Faber (* $8/6$ 1867 † $6/6$ 1935) var født i Viborg, hvor Faderen var Herredsfoged. Efter at have taget juridisk Embedseksamen kom han i 1893 til Grenaa som Byfogedfuldmægtig, senere Dommerfuldmægtig, og var fra 1904 samtidig Godsforvalter paa Mejlgaard. Faber indvalgtes i 1914 i Sparekassens Direktion og var Direktionsformand 1932—34. Han var dygtig og afholdt som Embedsmand og ligesaa i Sparekassens Ledelse. De samme tiltalende menneskelige Egenskaber, som prægede

Sparekassebygningen med Direktørerne Andersen og Faber. 1933.

hans nære Ven og Arbejdsfælle, Sagfører Andersen, kendetegnede ogsaa Faber. Han forlod Byen i 1934 og flyttede til København, men døde allerede næste Aar.

Ombygningen 1938. Det var ganske naturligt, at man nu ved Direktorskiftet fandt, at Tiden var inde til en gennemgribende indre Ombygning og Modernisering, bl. a. med tidssvarende Boxanlæg. Arkitekt Bang udarbejdede Tegninger og Planer. Kalkulationen lød for Byggeriets Vedkommende paa 83.000 Kr. og accepteredes. I April 1938 var Ombygningen tilendebragt, og Indflytning kunde finde Sted. 20. Maj toges Bygningen atter i Brug efter en lille Højtidelighed, hvortil Pressen og en lille Kreds af Sparekassens Forbindelser var indbudt. Ombygningen vakte almindelig Tilfredshed. Det samlede Beløb for Ombygning, Boxanlæg og Montering var 125.250 Kr. — Paa de nærmeste 3 Aars Regnskaber foretoges kraftige Afskrivninger, saaledes at Bygningen allerede efter tre Aars Forløb var nedskrevet med 33.000 Kr. og Inventaret med 10.500 Kr.

»De vanskelige Aar for Landbruget i Slutningen af 20erne og det meste af 30erne har formentlig Hovedskylden for, at Sparernes Indskudskapital

Aar	Sparernes Indsk.
1926	5.036.831 Kr.
1928	4.781.829 „
1930	4.876.421 „
1932	5.067.989 „
1934	4.848.941 „
1936	4.682.485 „
1938	4.723.906 „
1940	4.630.575 „
1942	5.945.739 „
1944	7.675.584 „

næsten ikke voksede i disse Aar«. Med Undtagelse af de 2 Regnskabsaar 1930—31 og 1931—32, hvor *Indskudskapitalen* i begge Aarene var ca. 5.066.000 Kr., laa den i Perioden fra Slutningen af 20erne til hen mod 1941 omkring 4.700.000 Kroner.

Sparekassens Ledelse benyttede disse Aar til en betydelig Konsolidering, saaledes at *Reservefonden*, der i 1926 var paa 313.760 Kr. og i 1932 paa 551.553 Kr., nu i 1941 var paa 734.849 Kr.

Renteloven af 1. Maj 1933, hvorved en Rentenedsættelse lovfæstedes, bortfaldt i 1935. Da der paa denne Fond »til Regulering af Udlaansrenten« henstod et Restbeløb paa 31.364 Kr. vedtoges efter Forhandling med Sparekasseinspektøren, at nævnte Beløb i Løbet af de 2 nærmeste Terminer anvendtes til en almindelig Nedsættelse af alle Debitorernes Renteydelse til Sparekassen. »Sparekassens Ledelse har nemlig den Opfattelse, at samtlige Laantageres økonomiske Forhold er af den Beskaffenhed, at en Rentelettelse bør komme alle Laantagere tilgode«. Denne Ordning godkendtes af Tilsynet.

En Skolefane. Ved Direktionsmødet d. 18. April 1939 vedtoges af den til Direktionens Disposition staaende Del af det til almennyttige Formaal bevilgede Beløb at yde et Beløb paa ca. 300 Kr. til Indkøb af en Skolefane til Grenaa kommunale Skolevæsen. Fanen, der i mange Aar havde staaet paa Skolens Ønskeliste, blev modtaget med stor Glæde og indviedes ved en lille Højtidelighed i Skolegaarden d. 14. Juni 1939. Sparekassedirektør Neergaard overdrog Fanen til Skolen og slog det første Søm i, idet han udtalte Haabet

Lad da Flaget, som nu folder ud sin Dug, saa hvid og rød, vaje for en Slægt, som holder Fanen højt i Lyst og Nød...

Kirken den er et gammelt Hus, staar, om end Taarnene falde. Taarne fuldmange sank i Grus, Klokker end kime og kalde...

om, at Skolen ikke alene vilde give Eleverne Lærdom og praktisk Kunnen, men ogsaa Kærlighed til Fred, Frihed og godt Kammeratskab. Den smukke Fane har siden den Tid været i Brug ved alle Skolens Fester, baade ved de indendørs Festligheder og ved de aarlige Skoleudflugter.

Et Klokkespil til Kirketaarnet. I Anledning af, at Tilsynsraad og Direktion i Forening havde vedtaget at skænke Grenaa By et Klokkespil til Ophængning i Kirketaarnet, forelaa 22. Juli 1942 en Skrivelse fra Grenaa Byraad med Tak for Gaven og med Meddelelse om, at Klokkespillet, saa snart Kirkemyndighedernes Tilladelse forelaa, vilde blive ophængt i Kirkens Taarn, og at Omkostningerne formentlig vilde andrage ca. 10.000 Kr. Sparekassen havde i 1941—42 med Henblik paa denne Anvendelse afsat 4.000 Kr. paa Regnskabet. Det følgende Aar afsattes yderligere 6.000 Kr., for hvilket Beløb Klokkespillet anskaffedes og opsattes. Hver Morgen, Middag og Aften toner nu fra Kirkens Taarn en køn, enkel Salmemelodi ud over Byen. Om Morgenen: »*Love den Herre, den mægtige Konge med Ære!*« Om Middagen: »*Kirken den er et gammelt Hus*«. Og om Aftenen: »*Nu hviler Mark og Enge*«.

Pengevæsenet under 2. Verdenskrig.

Saa udbrod 2. Verdenskrig 1. September 1939. Dens Udbrud vakte ikke helt den Overraskelse og Panik som den forrige. Efter Nazitysklands voldsomme Oprustning frygtede faktisk mange, at Tyskland *vilde* have en Krig og kun lurede paa at finde det rette Øjeblik. De voldsomme og øjeblikkelige Udtræk af Penge fra Banker og Sparekasser, som karakteriserede den første Verdenskrigs Begyndelse, meldte sig ikke straks. Det samme gælder Hengemning af kontante Penge, »Hamstring« o. s. v. Men selvfølgelig skete der ogsaa denne Gang, navnlig sidst paa Aaret, en Del Udtræk, ligesom Indlaanene næsten standsede. Det var bl. a. foranlediget af Rygter om, at Pengeinstitutterne havde Pligt til at oplyse Skattevæsenet om Kundernes Indestaaende.

Men med Tyskernes Besættelse af Danmark d. 9. April 1940 ændredes Forholdet stærkt. Selv om Lovens Bestemmelser om Begrænsningen af Pengeudtræk til 300 Kr. om Ugen paa hver Kontrabog blev sat i Kraft, svandt »Sparekassens« likvide Midler stærkt ind. Allerede den 15. April, altsaa en Uge efter Besættelsen, var det nødvendigt at skaffe flere rede Penge. Man indsendte et Andragende til *Statens Kreditfond* om »et større Laan af Fondens Midler«, og man optog i Nationalbankens Aarhusafdeling *et Laan paa 125.000 Kr. mod Sikkerhed i 203.000 Kr. Obligationer*. I Direktionsprotokollen motiveres det klart og tydeligt under Henvisning til »*de ekstraordinære Forhold og deraf følgende store Udtræk af Sparekassen*«.

Sparekassens likvide Pengebeholdning var ved Regnskabsafslutningen i April 1940 kun 214.589 Kr., det laveste Beløb den havde været siden 1910, og Indlaansbeløbet var i Aarets Løb sunket med ca. 160.000 Kr. ned til 4.630.575 Kr. Men sidst paa Aaret 1940 var Pengeknapheden forbi. Pengene strømmede nu ind, og Pengebegæret gik stærkt ned. Mange laante Penge i Kreditforeningerne og udbetalte dermed deres Laan i Sparekasserne, og Sparernes Indlaan steg atter stærkt. Men først og fremmest skyldtes Pengeoverfloden *Tyskernes Udsugning af Landet gennem deres Overtræk paa Clearing-Kontoen i Nationalbanken*. Grenaa Sparekasses likvide Kassebeholdning, der i 1940 var knap $\frac{1}{4}$ Mill. Kr., fordobledes i 1941 til ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. og firedobledes i 1942, saa at den nu var tæt ved en Million. »Man vidste faktisk ikke, hvad man skulde stille op med disse mange Penge, som det ikke var muligt at faa udlaant paa almindelig Maade«.

Det er det Problem, som man i Finansverdenen har kaldt »de ledige Penges Problem«, idet man ved »ledige Penge« tænker paa det Beløb, hvormed den faktiske Pengemængde i Samfundet overstiger den til Raadighed staaende, alt for ringe Varemængde. At gemme Pengene hen, var ingen god Udvej, da Sparerne jo alligevel skulde have Renter af deres Sparepenge. Der var saa kun den Udvej *at købe Obligationer for Pengene*. En Direktionsbeslutning i »Sparekassen« d. 16. Decbr. 1941 giver Sagen som i en Nøddeskal. Der staar: »Da

man stadig ligger med alt for mange kontante Penge, vedtog man, at hvis der ikke snarest kan udlaanes betydelige Beløb enten i en 1ste Prioritet i en større Landejendom eller som Depositumslaan, er man enig om at købe for 200.000 Kr. Statsgældsobligationer«, [hvis Kurs dengang laa omkring Pari]. Desværre var jo imidlertid alle Obligationskurserne ret høje, saa det var at forudse, at disse Fonds for eller senere vilde give betydelige Kurstab.

Hele denne Pengeoverflod var et uhyre alvorligt Problem ikke alene for Sparekassen her, men for alle Landets Pengeinstituter. Nogle valgte at holde Pengemidlerne liggende likvide og straks tage de Tab, som fulgte med den manglende Forrentning. Andre foretrak at løbe Risikoen ved Indkøb af Obligationer og saa overføre en rigelig Part af Krigsaarenes Aarsoverskud til en »Kursreguleringsfond«. Man vilde derved i nogen Grad »assurere« sig imod de Kurstab paa Obligationer, som for eller senere maatte komme.

Sparekassen her i Grenaa valgte den sidste af de to Udveje. Af Krigsaarenes store Aarsoverskud overførtes hvert Aar meget store Beløb til Kursreguleringsfonden, saaledes at den i 1947 var oppe paa ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Denne Fond har altsaa haft som Opgave at udligne de Kurstab, som man maatte forvente, at den meget store Obligationsbeholdning fra Krigstiden og den allerførste »Efterkrigstid« vilde give.

Nedenstaaende Skema over Bevægelserne paa de derhen hørende Konti i Krigsaarene og de allernærmeste Aar derefter giver et klart talmæssigt Overblik over Forholdene: 1) *Stigningen* i Sparernes Indlaansmidler og i Kasse- og Bankbeholdningen. 2) *Nedgangen* i Udlaan og dermed følgende Pengeoverflod og Vanskelighed ved Pengemidlernes Anbringelse. 3) Den deraf bevirkede uhyre *Stigning i Obligationskøb* og 4) endelig »Sikkerhedsventilen«, *Kursreguleringsfondens Vækst*, indtil den i 1947 naaede Maksimum med ca. $\frac{1}{2}$ Million Kr.

	Sparernes Indlaan	Kassebeh.	Udlaan	Obligationer	Kursreg.s-Fond
1939	4.789.199	475.620	2.336.437	2.726.067	84.890
1940	4.630.575	214.589	2.473.327	2.656.184	46.312
1941	5.152.033	481.726	2.224.633	3.228.902	100.950
1942	5.945.739	930.031	1.957.304	3.930.393	163.749
1943	6.569.661	949.740	2.591.368	4.041.659	173.523
1944	7.675.584	1.256.055	2.560.637	4.960.382	263.066
1945	9.652.317	2.792.247	2.370.015	5.708.746	341.476
1946	10.900.577	3.155.478	2.821.100	6.237.786	437.684
1947	10.854.771	3.621.169	3.279.882	5.381.549	500.170

Grenaa's 500 Aars Jubilæumsfest.

Den mest straalende Festdag i Byens Historie er vel nok 500 Aars Kobstadjubilæet 13. Maj 1945. Særlig festlig blev Dagen, fordi den faldt saa nær op ad Kapitulationsdagen 4. Maj og derfor af hele Befolkningen føltes som en Art Befrielsesfest.

Tiden fra Nytaar til Maj 1945 var — som alle husker — Krigens mest rystende og spændende Periode.

Nytorv med det nye Raadhus paa Jubilæumsdagen. En tusindtalig Folkeskare forsamledes foran Raadhuset. Danske og engelske Flag vajer, medens der ventes paa Englænderne.

Det var den almindelige Opfattelse Jorden rundt, at Tysklands endelige Nederlag og Sammenbrud var nær forestaaende. Men der var delte Meninger om, hvornaar og under hvilke Former dette vilde ske. Under saadanne Forhold mente Byraadet ikke, at man turde planlægge større Festligheder paa Jubilæumsdagen. Man havde derfor besluttet at fejre Dagen ved en Gudstjeneste, et ekstraordinært Byraadsmøde med paafølgende Reception paa Raadhuset og ved Udgivelsen af et Festskrift. Tysklands Kapitulation og fuldstændige Sammenbrud, der indtraf 8 Dage før Jubilæumsdagen, forløb imidlertid under uanet rolige Former, og Faren for Danmarks Inddragelse i Krigens Afslutning var saaledes forbi.

Jubilæumsdagen formede sig derfor spontant som en stor og jublende Folkefest, der naede sit Højdepunkt ved Englændernes Ankomst til Byen om Eftermiddagen. Efter en Gudstjeneste i Kirken Kl. 10, hvor Provst Hein, der var kommet hjem fra Frøslevlejren, prædikede, afholdtes et ekstraordinært Byraadsmøde paa det nye Raadhus. I Byraadssalen var gjort Plads til 150 Tilhørere, og hver eneste Plads var optaget. Mødet, der varede næsten 3 Timer, fik et højtideligt og festligt Forløb.

Borgmester Pallesen, der havde baaret Hovedparten af Krigens Vanskeligheder i kommunal Henseende, holdt en Velkomsttale til de mange fremmødte Gæster og Gratulanter. Der afsendtes et hjerteligt Hyldesttelegram til Kong Christian og et Lykønskningstelegram til Landets nye, frie Samlingsregering. Borgmesteren udtalte Ønsket om, at det maatte lykkes denne, at faa Held til at føre Landet gennem de mange forestaaende Vanskeligheder.

Borgmesteren gav dernæst et kort Rids af Byens Historie gennem de for-

løbne 500 Aar i Medgangs- og Modgangstider. Han dvælede bl. a. ved, at Byen nu paa sin Jubilæumsdag stod ved Afslutningen af den frygteligste Krig, der nogensinde havde hærget Verden. »Vi har ved Slutningen af de 5 tunge Besættelsesaar Grund til at være inderlig taknemlige, fordi Byen har undgaet at blive Skueplads for egentlige Krigshandlinger, hvilket for blot 3 Uger siden syntes at være uundgaeligt. Det saa dengang ud til, at Grenaa skulde blive et strategisk Brændpunkt, men ved den fuldstændige Kapitulation den 5. Maj var Faren overstaet«. — Borgmesteren udtalte det Jubilæumsønske, »at Enighed, Forudseenhed og Flid i de kommende Aar maatte besjæle Byens Borgere, og at Trivsel og Fremgang atter maatte skabes for vor By, saaledes at vore økonomiske Forhold igen maatte blive af saadan Art, at alle vore humane Institutioner kunde bibeholdes og udbygges til Gavn for dem, som af Livets Forhold var henvist til at søge Hjælp der«. Han meddelte saa, at Byraadet med Ministeriets Sanktion havde bestemt at udnævne Byens berømte Søn, Professor, Nobelpristager August Krogh til Byens Æresborger. Da Professoren imidlertid befandt sig i Sverige, vilde Overrækkelsen af Borgerbrevet først finde Sted ved en senere Lejlighed.

Derefter havde en lang Række indenbys og udenbys Gratulanter Ordet for at overbringe Byen Hilsener, Lykønskninger og Gaver.

Englænderne kommer. Ved Middagstid kom der Meddelelse fra Aarhus om, at en lille Afdeling af Montgomerys berømte »Orkenrotter« »The royal dragoons«, der havde gjort Turen fra El Almain og Tunis i Nordafrika gennem Italien, Frankrig, Belgien og Holland til Danmark, vilde komme til Grenaa ved 16-Tiden. Det skete efter meget hjertelig Indbydelse fra Byraadet. Det bestemtes derfor, at Eftermiddagens Fest, som oprindelig var tænkt henlagt til det gamle Anlæg, og som nærmest skulde være af alvorlig Art af Hensyn til den lige afsluttede Krigs Lidelser, skulde opsættes til en følgende Aften. I Stedet foranstaltedes en festlig Modtagelse paa Pladsen foran Raadhuset paa Nytorv. Det blev en straalende Glædesfest. Tusinder af Mennesker var forsamlet der, da Briterne i deres Panservogne rullede ind paa Pladsen, modtaget med Jubelraab af den store Menneskemængde. De hilstes med Taler af Dyrnlæge E. Dyekjær, der repræsenterede Frihedsraadets Lokalkomité, og af Borgmesteren. Derefter holdt Anføreren for den lille britiske Afdeling, Lojtnant Wynn, en kort Tale, der gennem Tolk blev oversat til Dansk og modtoges med Jubel.

Om Aftenen var der Middag for en snævrere Kreds. Den var præget af Krigstidens ernæringsmæssige Vanskeligheder og Indskrænkninger, men i lige saa høj Grad af Glæden over Befrielsen fra det tyske Aag. I denne Middag deltog selvfølgelig ogsaa de engelske Gæster. Dagen sluttede med Asfaltbal paa Torvet foran Hotel Dagmar. En Musiktribune var rejst, og flere Tusinde Grenaaensere var til Stede hele Aftenen og frydede sig over den straalende Gadebelysning, som nu atter viste sig efter de lange, mørke Aar.

Festen sluttede med et improviseret Fyrværkeri, som Frihedskæmperne

eninger o. s. v. De var dels paa Listen hvert Aar, dels skiftevis. Grenaa Landboforening var altid med og altid øverst paa Listen. Det aarlige Beløb, som bevilgedes til Uddeling, varierede fra 250 Kr. til 400 Kr., alt efter Overskuddets Størrelse.

I en Række Aar — fra 1912 til 1926 — uddeltes disse Bidrag ikke, fordi nye Vedtægter havde ændret Reglerne for Aarsudbyttets Fordeling. I 1926 vedtog Generalforsamlingen imidlertid en ny Vedtægtsforandring, som muliggjorde, at Skikken lod sig genoptage, og fra dette Aar bevilgedes atter Beløb til almennyttige og lignende Formaal. Der var endda sket det Fremskridt, at Begrænsningen til højst 400 Kr. var hævet til 1000, senere til 2000 Kr. og endelig fra 1931 helt bortfaldt.

I Tidens Løb kom en Række nye Foreninger og Foretagender med, enten hvert Aar eller med nogle Aars Mellemløb. Vi nævner nogle enkelte af de ældste: Nørre- og Sønder-Herreds Husmandsforeningers Understøttelsesforening, Understøttelsesforeningen for jydsk Landmænd, Grenaa Asyl, Menighedshjem, Teknisk Skole, Handelsskolen, Grenaa Folkebibliotek, »Grenaa Bys Historie«, Grenaa Turistforening, Djurslands Museum, Grenaa Idrætsforening, Luftværnsforening, »Røde Kors«- og Arbejdernes Samariterforening o. m. fl. Antallet er efterhaanden vokset til ca. 40 og Aarsbeløbet til ca. 3500 Kr.

Endelig er der ved forskellige Lejligheder skænket et stort, ekstraordinært Bidrag til en enkelt Sags Fremme. Der er allerede tidligere nævnt Landboforeningens Forsøgsmark, Klokkespillet i Kirketaarnet og Kommuneskolens Fane. Her er nogle andre: Grænseforeningen til Hjælp til Oprettelse af den danske Skole i Flensborg (1933), en Kirke i Stenvad (1944), en Kirke i Trustrup (1945), Borgergaven til Byjubilæet (1945), Fornyelse af Orgelet i Grenaa Kirke (1948 o. flg.), F. N. og F. N.-Hjælpen (1948 og flg.), Alsangsfesterne (1940), Landboforeningens Forsøgsmark ekstraordinært (1930), Erhvervsraadet i Grenaa til særlige Opgaver (1943 o. flg.) Ialt er paa denne Konto i Løbet af de svundne ca. 80 Aar uddelt over 90.000 Kr. til samfundsnyttige eller velgørende Formaal. For flere af disse har Bidragene været af helt afgørende Betydning, for dem alle en særdeles værdifuld Hjælp til Fremme af samfundsmæssige og gode Formaal.

STATISTISKE UDDRAG
AF
SPAREKASSENS REGNSKABER
1856—1956

Aar	Sparernes Tilgodeh.	Udlaan	Fonds- beholdning	Kasse- og Bankbeh.	Reserve- fond	Balance- konto
<i>Rdl.</i>						
1856—57	14.380	5.650		112	81	33.752
1859—60	40.688	17.821	841	4.304	1.668	60.716
1864—65	99.934	52.230	4.273	4.802	7.492	126.227
1869—70	165.544	69.621	15.845	4.879	16.602	208.112
<i>Kr.</i>						
1874—75	784.319	419.344	112.932	37.282	47.012	881.367
1879—80	745.551	434.764	65.247	81.829	58.036	858.017
1882—83	1.029.705	743.272	346.725	8.916	70.252	1.153.670
1883—84	1.087.578	1.059.767	70.625	13.375	69.812	1.211.735
1885—86	1.039.525	983.915	148.900	29.536	72.765	1.164.739
1889—90	1.264.930	891.112	358.596	114.000	77.814	1.394.752
1894—95	1.400.715	939.374	273.813	282.417	70.365	1.530.165
1899—1900	1.236.288	1.035.021	262.840	25.845	64.134	1.349.867
1904—05	1.622.871	918.205	339.166	468.878	69.237	1.757.667
1909—10	2.069.352	1.400.286	625.914	187.650	75.343	2.238.053
1914—15	2.651.353	1.674.534	788.059	368.970	107.524	2.857.267
1919—20	4.932.039	2.507.939	1.483.210	1.191.147	167.284	5.203.938
1924—25	5.073.347	2.668.857	2.212.135	539.797	285.896	5.484.209
1929—30	4.876.421	2.373.237	2.137.091	983.427	492.052	5.559.217
1934—35	4.781.183	2.284.524	2.866.680	428.089	634.944	5.646.714
1935—36	4.682.485	2.350.084	2.743.048	413.711	665.187	5.571.554
1936—37	4.753.796	2.375.621	2.863.015	306.948	689.838	5.612.595
1937—38	4.723.906	2.410.403	2.684.545	414.391	725.227	5.616.193
1938—39	4.789.199	2.336.437	2.726.067	475.620	728.203	5.707.831
1939—40	4.630.575	2.473.327	2.656.184	214.589	725.227	5.505.923
1940—41	5.152.033	2.224.633	3.228.902	481.726	734.849	6.094.358
1941—42	5.945.739	1.957.304	3.930.393	930.031	750.319	6.970.538
1942—43	6.569.661	2.591.368	4.041.659	949.740	755.519	7.730.969
1943—44	7.675.584	2.560.637	4.960.382	1.256.055	755.519	8.931.613
1944—45	9.652.317	2.370.015	5.708.746	2.792.247	800.000	11.037.341
1945—46	10.900.577	2.821.100	6.237.786	3.155.478	820.000	12.406.168
1946—47	10.854.771	3.279.882	5.381.549	3.621.169	842.000	12.451.902
1947—48	10.507.371	3.565.263	5.617.562	2.709.540	850.000	12.077.565
1948—49	9.930.587	4.122.731	5.666.760	1.457.820	860.000	11.432.951
1949—50	10.387.872	4.692.067	5.701.165	1.380.279	875.000	11.955.298
1950—51	10.588.851	5.249.569	5.579.424	1.074.772	900.000	12.091.730
1951—52	10.485.413	5.248.553	5.361.147	1.153.000	900.000	11.946.020
1952—53	11.221.647	5.685.097	5.241.705	1.549.453	900.000	12.670.110
1953—54	11.775.389	6.480.292	5.545.543	1.053.664	920.000	13.271.797
1954—55	12.099.398	7.167.173	5.242.578	992.664	930.000	13.597.184
1955—56	12.404.705	7.834.975	4.932.958	904.927	930.000	13.867.581

PERSONALHISTORISK OVERSIGT

FOR AARENE 1856—1956

1. Repræsentanter, fra 1921 Tilsynsraad. 2. Direktorer.
3. Bogholdere og Kasserere. 4. Revisorer.

1. Repræsentantskabet. Fra 1921 Tilsynsraadet.

- 1856—1877 *Justitsraad, Byfoged G. Nyeberg. (Fmd. 1856—77.)
1856—1883 Kammerraad, Proprietær Westergaard, Lykkesholm.
1856—1859(†) Godsforvalter, Prokurator P. Laurberg.
1856—1859 Proprietær H. Hjelte, Fannerupgaard.
1856—1865 Proprietær C. G. Lichtenberg, Hessel. (Direktor fra 1865).
1856—1861 Forpagter T. A. Brøndsted, Mejlgaard.
1859—1882 Sognefoged, Dbm. Henrik Christoffersen, Laen.
1860—1868 Prokurator T. Møller (atter 1878—81), (Direktor 1881—99).
1860—1862 Købmand J. N. Winding.
1862—1881 Kammerraad, Kæmner P. S. Møller.
1865—1866 Købmand J. H. Brokmann. (Direktor 1866—80(†)).
1867—1868 Skolelærer Thorsen, Lyngby.
1868—1888(†) Hofjægermester, Godsejer E. v. Benzon, Benzon.
1868—1878(†) Gaardejer Peder Pedersen, Emmelev.
1878—1897(†) Skoleinspektør H. Reventlow, R. af D.
1878—1881 *Prokurator T. Møller (se ovenfor 1860—68). (Fmd. 1878—81).
1881—1888 *Apoteker F. Hoffmeyer, R. af D. (Fmd. 1881—88).
1882—1889(†) Købmand C. Nobel.
1882—1888 Godsforvalter M. Hansen (Navneforandring: Schlanbusch), Gjerrild.
1883—1915 *Proprietær G. de Lichtenberg, Hessel. (Fmd. 1897—1915).
1888—1909(†) Købmand, Møllejer Otto Thykier.
1888—1898 *Realskolebestyrer J. Bertelsen. (Fmd. 1888—97).
1888—1900(†) Gaardfæster Severin Andersen, Karlby.
1889—1897(†) Gaardejer Jens Andersen Bonde, Hammelev.
1897—1910 Købmand Chr. Vogel.
1897—1934(†) Gaardejer Hans Jensen, Ulstrup.
1898—1890 Sagfører A. Andersen. (Bogholder 1899—1936(†)). (Direktor 1932—36).
1900—1903 Brygger I. E. Krogh. (Direktor 1903—32).

- 1900—1926 *Urmager S. Ring. (Fmd. 1920—26).
1903—1907 Proprietær S. Lunoe, Enslevgaard. (Direktor 1907—31).
1907—1937 *Sognefoged, Gdr. Chr. Slemming, Hammelev. (Fmd. 1926—36).
1910—1913 Købmand G. Reventlow.
1910—1914 Herredsfuldmægtig C. Faber. (Direktor 1914—34).
1913—1929 Konsul Axel Thykier.
1914—1919 *Borgnester, Byfoged J. Vogelius. (Fmd. 1915—19).
1916—1940 *Tandlæge O. Hammer. (Fmd. 1937—40).
1920—1932 Proprietær H. Lunoe, Enslevgaard. R. af D. (Direktor 1932—).
1926—1936 Dommerfuldmægtig Ad. Neergaard. (Direktor 1937—).
1929—1934 Købmand H. Ehrenreich. (Direktor 1934—54).
1932 *Direktor J. Hammelev, R. af D. (Fmd. 1940—).
1934 Gaardejer Holger Jensen, Ulstrupgaard.
1934—1936(†) Købmand S. H. Bager.
1936—1950 Overdyrlæge P. V. Poulsen.
1937—1952 Gaardejer Peder Pedersen, Skindbjerg.
1938 Sognefoged, Gaardejer Aksel Christensen, Fladstrup.
1938 Folketingsmand M. F. Mortensen, Ryomgaard. (Statens Repræsentant valgt af Handelsministeriet).
1940 Landsretssagfører Henning Hansen.
1952 Direktor H. Carlsen.
1954 Proprietær R. Lunoe, Djursgaard.

* foran Navnet betegner, at vedkommende har været Formand.

2. Direktorer.

- 1856—1881(†) Konsul N. L. Kock. (Fmd. 1856—81).
1856—1866 Købmand J. A. Møller.
1856—1865 Godsejer C. F. Olsen, Mejlgaard.
1865—1869 Proprietær C. G. de Lichtenberg, Hessel.
1866—1888 Købmand J. H. Brokmann.
1869—1875 Kammerjunker, Proprietær J. A. Lützen, Aagaard.
1875—1914 Justitsraad, Landinspektør C. Christensen.
1881—1899 Prokurator T. Møller. (Fmd. 1881—99).
1888—1909 Købmand Fr. Thykier.
1899—1903 Overretssagfører F. Brokmann. (Fmd. 1899—1903).
1903—1932 Brygger J. E. Krogh. (Fmd. 1903—32).
1910—1931 Inspektør S. Lunoe.
1914—1934 Herredsfuldmægtig C. Faber. (Fmd. 1932—34).
1932—1936(†) Sagfører A. Andersen. (Fmd. 1934—36).
1932 Proprietær H. Lunoe, R. af D.

- 1934—1954 Købmand H. Ehrenreich.
 1937 Dommerfuldmægtig, Konsul Ad. Neergaard. (Fmd. 1937—).
 1956 Bogholder A. Allermann.

3. Bogholdere.

(Indtil 1911 tillige Kasserere).

- 1856—1883 Prokurator L. J. Lunøe.
 1883—1899 Overretssagfører Brokmann. (Direktor 1899—1903).
 1899—1936(†) Sagfører A. Andersen.
 1937 Dommerfuldmægtig Ad. Neergaard (samtidig adm. Direktor).
 1938—1942 Bankassistent R. Schmidt.
 1942 Bankassistent A. Allermann. (Underdirektor 1946).

Kasserere.

I Henhold til Sparekasseloven af 13. April 1910 skiltes Kassererposten fra 1. September 1911 fra Bogholderposten.

- 1911—49 Sparekasseassistent Jens P. Pedersen.
 1949 Sparekasseassistent Knud Sørensen.

4. Revisorer.

- 1857—1862 Tredjelærer J. K. Møller.
 1863—1868 Prokurator T. Møller.
 Direktionen henstiller, at Revisionen fremtidig overdrages en Mand, der staar uden for Institutets Bestyrelse.
 1868—1874 Fuldmægtig, senere Sagfører og Godsforvalter M. Hansen. (Navneforandring til Schlanbusch).
 1874—1881 Fuldmægtig, senere Sagfører H. West.
 1881—1897(†) Førstelærer, senere Skoleinspektør H. Reventlow.
 1897—1898 Realskolebestyrer J. Bertelsen.
 1898—1909(†) Købmand, Møllejer Otto Thykier.
 Fra 1/4 1904 indføres daglig Revision.
 1910—1929 Branddirektør Gowertz Jensen.
 Fra 1921 ansattes i Henhold til Sparekasseloven af 1/10 1919 2 Revisorer.
 1921—1923(†) Mægler P. Nielsen.
 1924—1947(†) Postmester Thrane Larsen.
 1930—1940 Fhv. Købmand J. C. Groth.
 Fra 1941 skal den ene Revisor være statsautoriseret Revisor.
 1942 M. Glytting, statsaut. Revisor.
 1948 Redaktør Reimann Kjeldvig.

Justitsraad, Byfoged G. Nyeberg.
 Grenaa.
 Repræsentantskabsformand 1856-76.

Apoteker F. Hoffmeyer.
 Grenaa.
 Repræsentantskabsformand 1881-88.

Realskolebestyrer J. Bertelsen.
 Grenaa.
 Repræsentantskabsformand 1888-97.

Proprietær G. de Lichtenberg.
 Hessel.
 Repræsentantskabsformand 1897-1915.

Borgmester, Byfoged J. Vogelius.
 Grenaa.
 Repræsentantskabsformand 1915-19.

Urmager S. Ring.
 Grenaa.
 Repræsentantskabsformand 1920-26.

Sognefoged, Gdr. Chr. Slemming,
Hammelev.
Tilsynsraadsformand 1926-36.

Tandlæge O. Hammer,
Grenaa.
Tilsynsraadsformand 1937-40.

Prokurator L. J. Lunoe,
Grenaa.
Bogholder 1856-83.

Kobmand J. H. Brokmann,
Grenaa.
Direktor 1866-88.

Konsul, Kobmand N. L. Koek,
Grenaa.
Direktionsformand 1856-81.

Kobmand J. A. Moller,
Grenaa.
Direktor 1856-66.

Kammerjunker, Proprietar J. A. Lytzen,
Aagaard.
Direktor 1869-75.

Landinspektør, Justitsraad
C. Christensen.
Direktor 1875-1914.

Godsejer C. F. Olsen,
Meilgaard.
Direktor 1856-65.

Propr. C. G. de Lichtenberg, Hessel.
Repræsentant 1856-65.
Direktor 1865-69.

Prokurator T. Moller,
Grenaa.
Direktionsformand 1881-99.

Tommerhandler Fr. Thykier,
Grenaa.
Direktor 1888-1909.

Overretssagfører F. Brokmann,
Grenaa.
Direktionsformand 1899-1903.

Brygger J. E. Krogh,
Grenaa.
Direktionsformand 1903-32.

Købmand H. Ehrenreich,
Grenaa.
Direktor 1934-54.

Sparekassékasserer Jens P. Pedersen,
Grenaa.
Kasserer 1911-1949.

Inspektør S. Lunøe,
Grenaa.
Direktor 1910-31.

Dommerfuldmægtig C. Faber,
Grenaa.
Direktor 1914-34 (Fmd. 1932-34).

Sagfører A. Andersen,
Grenaa.
Direktor 1932-36 (Fmd. 1934-36).

SPAREKASSENS NUVÆRENDE PERSONALE

Elev Frk. Rita Hansen, Assistent E. Laursen, Revisor G. Reimann, Kasserer K. E. Sørensen,
Underdirektor A. Allermann, Kontorist Th. Marckmann, Elev Kurt Hansen,
Medhjælper Frk. Vivi Nielsen.

Direktor J. Hammelev, R. af D.,
Grenaa.
Tilsynsraadsmedl. 1932. (Fmd. 1940).

Flv. Folketingsmand M. F. Mortensen,
Ryomgaard.
Handelsministeriets Representant 1938.

Proprietær R. Lunoe,
Djursgaard.
Tilsynsraadsmedlem 1954.

Gaardejer Holger Jensen,
Ulstrupgaard.
Tilsynsraadsmedl. 1934. Næstfmd.

Sognefoged, Gdr. A. Christensen,
Fladstrup.
Tilsynsraadsmedl. 1938.

Cand. jur. Konsul Ad. Neergaard,
Grenaa.
Adm. Direktør 1937.

Proprietær H. Lunoe, R. af D.,
Enslevgaard.
Direktør 1932.

Landsretssagfører Henning Hansen,
Grenaa.
Tilsynsraadsmedl. 1940.

Direktor H. Carlsen,
Grenaa.
Tilsynsraadsmedl. 1952.

Bogholder A. Allermann,
Grenaa.
Underdirektør 1956.

